

Pécsi Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

***A gyermekbántalmazás rizikótényezőinek vizsgálata
(magas kockázatot képviselő gyermeknevelési attitűdök, a
szülőkkel kapcsolatos gyermekkori emlékek és néhány
lehetséges közvetítő tényező összefüggései)***

Doktori (Ph.D.) értekezés

Szerző: Babity Mária

Témavezető: Dr. Révész György

Pszichológia Doktori Iskola

Személyiség- és Egészségpszichológiai Doktori Program

Pécs

2013

Tartalomjegyzék

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	4
ELŐSZÓ	6
BEVEZETÉS – CÉLKITŰZÉSEK	7
1. MI SZÁMÍT GYERMEKBÁNTALMAZÁSNAK ÉS MI NEM? ALAPFOGALMAK, DEFINÍCIÓK	8
Előzmények és dilemmák, dióhéjban	8
A gyermekbántalmazás és elhanyagolás fogalma és válfajai	10
2. TÉNYEK, ADATOK, ELMÉLETEK: A GYERMEKBÁNTALMAZÁS ÉS ELHANYAGOLÁS ELŐFORDULÁSÁNAK GYAKORISÁGA, A FELISMERÉSÉVEL KAPCSOLATOS PROBLÉMÁK	22
A bántalmazás felismerésének nehézségei	27
A gyermekbántalmazás elméleti megközelítései	30
3. A BÁNTALMAZÁS ÉS ELHANYAGOLÁS KÖVETKEZMÉNYEI, HATÁSA A GYERMEK SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉSÉRE	36
A korai életévekben átélt tartós stresszhatás hosszú távú élettani hatásai	38
A rossz bánásmód a kötődésemélet nézőpontjából.....	41
Amikor a gyermek valójában „szülő” – szerepvisszafordítás, parentifikáció	52
A gyermekkori bántalmazás mint trauma, és következményei a traumaelmélet szemszögéből	54
Gyermekkori rossz bánásmód és kriminalitás	55
Biztos, hogy a bántalmazott és/vagy elhanyagolt gyermek károsodást fog szenvedni? Néhány szó a rezilienciáról.....	57
4. SZÜLŐI NEVELÉS, NEVELÉSI STÍLUSOK ÉS ATTITÚDOK	60
A szülői nevelési stílusok és attitűdök klasszikus megközelítései	60
Szülői nevelési attitűd – valóban számít-e?	64
A testi fenytés mint nevelési eszköz.....	66
A diszfunkcionális és a kifejezetten bántalmazó/elhanyagoló szülői nevelés elkülönítése	70
A gyermekbántalmazás szempontjából magas kockázatot képviselő szülői nevelésiattitűdök meghatározása.....	72
5. A VIZSGÁLAT ISMERTETÉSE	75
A kutatási terv kidolgozásához figyelembe vett további empirikus vizsgálatok és megfontolások	75
Hipotézisek.....	81
A vizsgálati eszközök	86
A résztvevők felkérése	93
A vizsgálati minta ismertetése	95

6. EREDMÉNYEK	99
Nemek közötti különbségek.....	99
A válaszadó életkora szerint mutatkozó különbségek	101
Saját gyermekkel összefüggésben mutatkozó különbségek.....	103
A válaszadó családi állapotával összefüggésben mutatkozó különbségek	107
Eredményeink azzal összefüggésben, hogy a válaszadót kik nevelték gyermekkorában	110
A válaszadó foglalkozásával összefüggésben kapott eredmények	113
A válaszadó speciális érintettségével összefüggő eredmények.....	121
Rövid áttekintés az eddigi eredményekről	123
A gyermekszám és a gyermekkori bántalmazás összefüggésének vizsgálata.....	125
Skálák közötti korrelációk	126
Közvetítő tényezők vizsgálata a gyermekkori nevelési tapasztalatok és a magas rizikójú nevelési attitűd között	128
7. MEGVITATÁS	130
Nemi különbségek a gyermekbántalmazás szempontjából kockázatot képviselő gyermeknevelési attitűdökben	130
Életkor szerinti különbségek a nevelési attitűdökben.....	131
A családi állapottal, a saját gyermekkel és a válaszadót felnevelő személyekkel kapcsolatos eredmények értelmezése	131
A bántalmazó szülők eredményeinek elemzése.....	134
A gyermekkorukban bántalmazott felnőttek eredményeinek elemzése	135
Gyermekvállalás gyermekkorukban bántalmazott felnőtteknél	136
A foglalkozási csoportok nevelési attitűdjének összehasonlítása	136
A pedagógushallgatók és pedagógusok nevelési attitűdjének összehasonlítása	139
A szülői neveléssel kapcsolatos emlékek befolyása a szülői nevelési attitűdre, illetve a pszichoszomatikus tünetekre, az étellel való elégedettségre és az érzelmi intelligenciára	139
A szülői neveléssel kapcsolatos emlékek és a szülői nevelési attitűd közötti közvetítő tényezők	140
Zárszó és kitekintés	141
FELHASZNÁLT IRODALOM	143
I. SZ. MELLÉKLET: FELKÉRŐ LEVÉL ÉS ÁLTALÁNOS ADATOK	161
II. SZ. MELLÉKLET: A KUTATÁS SORÁN FELHASZÁLT KÉRDŐÍVEK	164
III. SZ. MELLÉKLET: STATISZTIKAI TÁBLÁZATOK	174
Életkori csoportok közötti különbségek az SZNA kérdőív skáláin, saját gyermekek figyelembevételével.....	174
A válaszadó családi állapotával kapcsolatban mutatkozó különbségek.....	175
A skálapontszámok különbségei a saját gyermek(ek) neve alapján	177
Különbségek válaszadót nevelő személyek alapján	180
Foglalkozás szerinti különbségek	183

A bántalmazó szülők és a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek pontszámainak összehasonlítása a kontrollcsoport pontszámaival	207
IV. SZ. MELLÉKLET: RÉSZLETEK A GYERMEKKORUKBAN BÁNTALMAZOTT FELNŐTTEK BLOGBEJEGYZÉSEIBŐL.....	209

Köszönetnyilvánítás

Hálával tartozom és szívből köszönetet mondok témavezetőmnek, Dr. Révész Györgynek, aki ötletei és kritikai észrevételei mellett azzal is sokat segített nekem, hogy tudományos és emberi támogatásán túl kész volt tolerálni a szokványostól igencsak eltérő munkamódszereimet és munkatempómat is.

Dr. Bernáth Lászlónak és Dr. Járai Róbertnek, akik nemegyszer késő estig fáradoztak azon, hogy az SPSS statisztikai programot számomra mágikusnak tűnő módszerekkel rákényszerítsék, hogy értelmezhető összefüggéseket nyerjen az összegyűlt adathalmazból.

Barátomnak és flamenco táncos társamnak, Dr. Kajtár Editnek, valamint barátomnak és kollégámnak, Dr. Bálint Ágnesnek, akik kiváló angoltudásuk mellett kiterjedt ismeretségi körüket is mozgósították a kutatás sikere érdekében. Dr. Bálint Ágnesnek és Dr. Pete Józsefnek értékes tanácsaikért és a dolgozatom türelmes korrektúrázásáért is köszönetet szeretnék mondani.

Borszékiné Gábris Virág kolléganőmnek és barátomnak, aki szinte kérés nélkül, fáradságot nem kímélve mozgósította szakmai és magánéleti kapcsolatait a válaszadók felkutatása érdekében, valamint Gábris Hajnalkának, akinek USA-beli szakmai tapasztalata és angol nyelvismerete nagy segítségemre volt. Dr. Bíró Violetának, aki mindvégig elkötelezetten támogatott munkatársként, szakemberként és felettesként is.

Dr. Sztanáné Dr. Babics Editnek, szeretetéért, kitartó biztatásáért és azért, hogy a munkabeosztásom révén igyekezett tehermentesíteni a dolgozatírás ideje alatt.

Kollégáimnak és barátaimnak, akik segítettek eljuttatni a kutatásban való részvételre felkérő leveleket a potenciális résztvevőkhöz, vagy más módon működtek közre a célcsoportokkal való kapcsolatfelvételben. Nevük hosszú listát tenne ki.

A Baranya Megyei Gyermekvédelmi Központ pszichológus munkacsoportjának, akikre mindig számíthattam, legyen szó gyakorlati segítségről vagy szakmai támogatásról, és akiknek irántam való türelme kifogyhatatlan volt.

A Nevelőszülők Érdekvédelmi Egyesületeinek Szövetségéhez tartozó nevelőszülőknek, akik vállalkoztak a részvételre, valamint a Szövetség elnökének, Horváth Attilának, aki továbbította a tagok felé a felkérésemet. K. Szilágyi Adriennek, hogy hozzájárult az általa kidolgozott „Pszichoszomatikus tünetlista” felhasználásához.

Ernszt Nikolettának, valamikori tanítványomnak, aki egy szép nyár eleji napon egy vastag kötegni kitöltött kérdőívvel a hóna alatt sétált be az irodámba. Bodonyi Sándor Zsoltnak, aki sok órán át görnyedezett a készülő dolgozat felett, elgépeléskre vadászva a szövegben.

Bár nem tudom nevesíteni őket, szívből köszönetet mondok mindazoknak, akik vállalkoztak a kutatásban való részvételre, hiszen ők azok, akik nélkül ez a dolgozat nem készülhetett volna el.

De leginkább és mindenekfelett Kedvesemnek, Fehér Sándornak tartozom hálával, aki helyettem is hitt bennem, és egyetlen pillanatig sem kételkedett abban, hogy sikerrel járok.

Előszó

Kevés olyan társadalmi jelenség van, amely nagyobb érzelmeket és indulatokat képes mozgósítani, és amely ennyire intenzíven és széles körben képes segítő szándékot ébresztetni, mint a gyermekbántalmazás. És kevés olyan is, amely hasonló valószínűséggel kelt a segíteni vágyókban tehetetlenségérzést, csalódottságot, vagy váltja ki az értelmetlenség érzését rövidebb idő után, hogy elhatározzák: tájékozódni a témáról és/vagy megpróbálnak tenni valamit ellene.

Amíg csak a megsérült, megfélemlített, éhező, szenvedő gyermekeket nézzük, viszonylag egyszerűnek tűnik a megoldás: meg kell szüntetni a körülményeket, amelyek a szenvedést okozzák. Ki kell emelni a gyermeket a sérüléssel fenyegető környezetből, véget kell vetni a megfélemlítésnek, enni kell adni neki, stb. Meg kell büntetni azokat, akik bántják őket.

Aztán a bántalmazó, elhanyagoló környezetből kiemelt gyermek visszaszökik a szüleihez, elutasítja a segítők erőfeszítéseit, vagy épp ahelyett, hogy örülne a jobb sorsnak és hálát mutatna, deviáns módon kezd viselkedni; és a segítő (gyermekvédelmi szakember, pedagógus, rendőr, stb.) elkezd kételkedni, hogy helyes-e, amit tesz, és egyáltalán: szükség van-e rá?

Nincs kevésbé nehéz helyzetben az sem, aki a tudomány oldaláról közelít. Minél több könyvet, cikket, tanulmányt olvas el, annál inkább úgy érzi, hogy a gyermekbántalmazás és elhanyagolás jelensége annyira bonyolult és összetett folyamat, olyan mélyen összefonódott más társadalmi, erkölcsi, gazdasági, értékrendbeli kérdésekkel, hogy egy ember vagy embercsoport, vagy akár intézmény vajmi keveset tehet ellene, amíg a társadalmi, gazdasági, mentálhigiénés stb. körülmények és felfogás nem változnak meg gyökeresen.

És ezzel vissza is jutottunk a kiindulópontához: ha egy gyermek szenved (terrorizálják, bántalmazzák, éheznek stb.) beavatkozzunk-e? Mert mi van, ha azzal ártunk többet, ha beavatkozunk? Lehet-e valóban hatékonyan segíteni, vagy csak homokot szórunk a szélbe?

Bevezetés – célkitűzések

A gyermekbántalmazás és elhanyagolás Magyarországon viszonylag keveset kutatott terület. Munkánk egyik célkitűzése volt gyarapítani azon mérőeszközök számát (lásd: Szülői Nevelési Attitűd Kérdőív), amelyek segíthetnek feltárni és azonosítani a potenciális veszélyeket és így lehetővé tenni a hatékonyabb prevenciót.

Ezen túlmenően, annak tisztázására is törekedtünk, hogy a gyermekbántalmazás szempontjából magasabb kockázatot képviselő nevelési attitűd milyen tényezőkhöz kapcsolódik (pl. nem, életkor, családi állapot, gyermekek száma, gyermek(ek) neme stb.).

Szerettünk volna továbbá megragadni néhány, a gyermekbántalmazás generációk közötti áthagyományozásában szerepet játszó közvetítő tényezőt. Az általunk vizsgált közvetítő tényezők: a pszichoszomatikus tünetek, az étellel való elégedettség, illetve az érzelmi intelligencia. Feltételezésünk szerint ezek befolyást gyakorolhatnak arra, hogy a szülői nevelésről gyermekkorban szerzett kedvezőtlen tapasztalatok megjelennek-e a szülő nevelési attitűdjeiben, vagy sem.

Célkitűzéseink között szerepelt az is, hogy megvizsgáljuk a gyermekkori bántalmazás hatásait a felnőttkori szülői nevelési attitűdre. Feltételezzük ugyanis, hogy a gyermekkori bántalmazásos tapasztalatok vezethetnek egyfelől a gyermekkori minta követéséhez (intergenerációs átörökítés), másfelől lehetnek éppen ellentétes hatásúak és vezethetnek a bántalmazó/elhanyagoló nevelési attitűd aktív elutasításához.

Kíváncsiak voltunk a gyermeknevelésben és gyermekvédelemben részt vevő szakemberek (pedagógusok, nevelőszülők, stb.) nevelési attitűdjére is – összehasonlítva más foglalkozású résztvevőkkel.

Empirikus kutatásunk bemutatását megelőzően felvázoljuk a gyermekbántalmazás és elhanyagolás témájába vágó legfontosabb fogalmakat, elméleteket, adatokat, különös tekintettel a gyermekbántalmazás és elhanyagolás következményeire és a személyiségfejlődésre gyakorolt hatásaira, illetve a szülő-gyermek kapcsolatnak és a szülői nevelésnek néhány, a téma szempontjából releváns szeletére.

1. Mi számít gyermekbántalmazásnak és mi nem? Alapfogalmak, definíciók

Előzmények és dilemmák, dióhéjban

A gyermekekkel való bánásmód és a gyermeknevelés valószínűleg a történelmi idők kezdetétől fogva foglal magában a felnőttek részéről óvó, támogató, szeretetteljes és erőszakos, ellenséges, bántalmazó vagy kirekesztő gesztusokat. A gyermekkorról és a gyermekekről alkotott felfogás koronként és kultúránként különböző volt, a gyermekekkel való bánásmód összefonódott gazdasági, vallási, politikai célokkal és eszmékkel (ld. pl. Ariés, 1977; DeMause, 1988; Pollock, 1998).

Bár a bántalmazásnak, testi és lelki kínzásnak kitett gyermekek felé a humánus világlátású emberek hajlamosak voltak együttérzéssel és segítő szándékkal fordulni (ld. Charles Dickens regényei, „kitett” csecsemők befogadása és felnevelése stb.), egészen a legutóbbi évtizedekig nem beszélhetünk arról, hogy a gyermekekkel való rossz bánásmód *mint (megoldásra váró) probléma* fogalmazódott volna meg (Révész, 1999). Csak a XX. század közepe táján jelentek meg az első tudományos közlemények, melyek felhívták a figyelmet a gyermekbántalmazás súlyos következményeire. Mérföldkőnek számított Kempe 1962-ben megjelent beszámolója arról a jelenségről, melynek ő a „*megvert gyermek szindróma*” elnevezést adta (Kempe, Helfer, 1980). Orvosi munkája során újra és újra találkozott olyan sérült gyermekekkel, akiknek sérülése nem baleseti eredetű volt, hanem azt szándékos, ismételt bántalmazás idézte elő, és amelyek következménye gyakran volt maradandó károsodás vagy halál. Nem kis részben Kempe munkájának köszönhetően az USA-ban 1964-re már minden tagállamban törvénybe iktatták, hogy a gyermeknek a biológiai szülővel szemben is joga van védelemre, ha az bántalmazza őt. A hatvanas évektől kezdve egyre több kutatás irányult a gyermekbántalmazás vizsgálatára.

Magyarország 1991-ben csatlakozott a gyermekek jogairól szóló ENSZ egyezményhez (1991. évi LXIV. törvény). 1997-ben született meg a gyermekek védelméről és a gyámügyi eljárásról szóló ún. Gyermekvédelmi törvény (1997. évi XXXI. törvény), amelynek folyományaként gyermekjóléti szolgálatokat hoztak létre és kialakították a gyermekvédelmi jelzőrendszert a bántalmazott és veszélyeztetett gyermekek kiszűrésére és segítésére.

Részben társadalmi szervezetek megmozdulásaira reagálva 2002-ben kiegészítették az 1997-es törvényt azzal, hogy „a gyermek nem vethető alá kegyetlen, embertelen, megalázó testi fenyegetésnek, büntetésnek vagy bánásmódnak” (2002. évi IX. törvény), majd 2005-től újabb módosítással tilalom alá került a testi fenyegetés, annak mértékétől függetlenül („a gyermek nem vethető alá kínzásnak, testi fenyegetésnek és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak”).

Talán ebből is érezhető, milyen dilemmákat okoz a törvényalkotóknak, hogy vajon milyen esetekben, milyen mértékben kell beavatkozni a gyermeknevelésbe és kell törvényi szabályozás alá vonni a gyermekekkel való bánásmód egyes aspektusait. De nemcsak a törvényhozók számára okoz nehézséget eldönteni, hogy a gyermeknevelés során milyen szülői, nevelői, gondozói magatartás elfogadható, és mi nem, hanem a szülők, pedagógusok, gyermekvédelmi szakemberek, pszichológusok számára is.

A gyermekbántalmazás és elhanyagolás, azaz a gyermekekkel való rossz bánásmód definiálása tehát kényes probléma. Eleinte a gyermekbántalmazás alatt csak a fizikai bántalmazást értették, később a fogalomhoz tartozóként definiálták a szexuális bántalmazást is. Mára azonban tudjuk, hogy az érzelmi bántalmazás, valamint a testi és lelki gondoskodás elhanyagolása legalább akkora, ha nem súlyosabb károkat tud okozni (Glaser, 2002; Spertus, Yehuda és mtsai, 2003; Révész, 2007).

Mivel kultúránként is, családonként is meglehetősen nagy eltéréseket tapasztalhatunk a gyermeknevelési szokások és a gyermekekkel való bánásmód terén, nehéz pontosan meghatározni, hogy milyen bánásmód minősül bántalmazásnak és mi az, ami még a nevelés érdekében elfogadható mértékű szigorznak tekinthető. Az elhanyagolás tekintetében még nehezebb a feladat: az optimális gondozói magatartástól való milyen mértékű eltérést tekintünk elhanyagolásnak? Hiszen már az „optimális gondozás” pontos meghatározása is problémát jelent. Vegyünk néhány példát: elhanyagoló-e az a szülő, aki vallási vagy más okokból nem fogyaszt húst, és gyermekét is vegetáriánus ételekkel táplálja? Szexuális bántalmazásnak minősül-e, ha a nudista szülők gyermekeiket is magukkal viszik a nudista strandra? És még folytathatnánk.

Dingwall és munkatársai (1983 hiv.: Révész, 2004) felhívták a figyelmet rá, hogy nem mindegy, hol húzzuk meg a határokat, meddig tekinthető egy adott szülői viselkedés a gyermeknevelés elfogadható, kulturálisan támogatott és ártalmatlan (vagy kevésbé ártalmas) módszerének, és mikortól számít bántalmazásnak vagy elhanyagolásnak. A kulturális támogatottság nem jelenti feltétlenül azt, hogy a szülői bánásmód következtében a gyermek nem szenved el testi-lelki károsodást, viszont azt igen, hogy a környezet nem fog reagálni, ha általánosan elfogadott nevelési eszközről vagy bánásmódról van szó. Amikor a gyermeknevelés szokásait, ezeknek beválási értékét, morális hátterét vizsgáljuk, sohasem hagyhatjuk figyelmen kívül a kultúrát, amelyben a megfigyelt család él, és amelynek normáit – részben tudatosan, részben önkéntelenül – közvetíti a gyermek felé. Az európai ember például hajlamos durva erőszaknak minősíteni, amikor egyes afrikai törzsekben az anyák rituális sebeket ejtenek fiúcsesemőik arcán. A kulturális norma ismeretében azonban nem hogy bántalmazásnak nem tekinthetjük, hanem egyenesen az anyai jószándék és gondoskodás jelének kell tekintenünk, mivel ezekben a törzsekben csak azok a fiatal emberek minősülnek férfiaknak, akik arcukon hordozzák ezeknek a csecsemőkorban ejtett sebeknek a nyomait – egy nem-sebző anya tehát voltaképpen ártana a fiának.¹

¹ Közismert példa: Kínában a huszadik század elejéig élt az a szokás, hogy már kisgyermekkorban eltörték és elkötötték a lányok lábfejét, hogy megakadályozzák a láb növekedését. Ahhoz, hogy egy lányt

Ugyanakkor például Afrika, Ázsia egyes népeinél elfogadhatatlanul rideg bánásmódnak tekintenek azt az európai gyakorlatot, hogy a gyermekeket csecsemőkoruktól fogva külön szobában altatják, megfosztva ezzel őket a testi kontaktustól, amit ezekben az országokban alapvető gyermeki szükségletnek és jognak tartanak. Hasonlóképpen az etetéssel, a hordozással, az elsődleges gondozó személyével stb. kapcsolatban is találkozhatunk az európai gyakorlattól élesen eltérő szokásokkal, melyek az adott kultúra mércéjével mérve szokásos és elvárt, európai szemmel nézve abuzív vagy elhanyagoló magatartásnak minősülnek, és fordítva (Hewlett, 1996; Ranschburg, 2010).

A gyermekbántalmazás és elhanyagolás meghatározásánál egyfelől tehát az okoz nehézséget, hogy *mely viselkedést* (avagy mely viselkedés hiányát) minősítsünk bántalmazásnak. Másfelől viszont azt is nehéz megítélni, hogy egy adott (bántalmazó, elhanyagoló) viselkedés *mennyire súlyos*, milyen mértékben károsító hatású a gyermekre. Szintén nem könnyíti meg a meghatározást, hogy a bántalmazó magatartásnak egyes következményei esetleg csak hosszú idő elteltével, hónapok vagy évek múlva válnak nyilvánvalóvá (tipikus példája ennek az érzelmi bántalmazás, mely külsérelmi nyomokat nem okoz ugyan, hatása hosszú távon mégis romboló). Még szociális és gyermekvédelmi dolgozóknál is kimutatható, hogy – világos definíciók hiányában – hajlamosak minimalizálni a szülők bántalmazó magatartásának súlyosságát, különösen olyan esetekben, amikor a szülő „együttműködő” a szakemberekkel (Tomison, 1995; 2002).

A rossz bánásmód fogalmának megragadására az egyik lehetséges megközelítési mód, ha minden, sérülést elszenvedő gyermeket egyben *bántalmazottnak* és *elhanyagottnak* is minősítünk, hiszen a sérülés ténye rámutat, hogy nem vigyáztak rá eléggé – Dingwall nyomán ezt hívják *pesszimista stratégiának*. Ez a felfogás túl tág és sok félreértésre vagy visszaélésekre adhat okot. A másik lehetséges megközelítési mód, hogy gyermekbántalmazásról csak akkor beszélünk, ha a sérülés okaként minden egyéb lehetséges magyarázatot kizártunk – ezt nevezik *optimista stratégiának*.

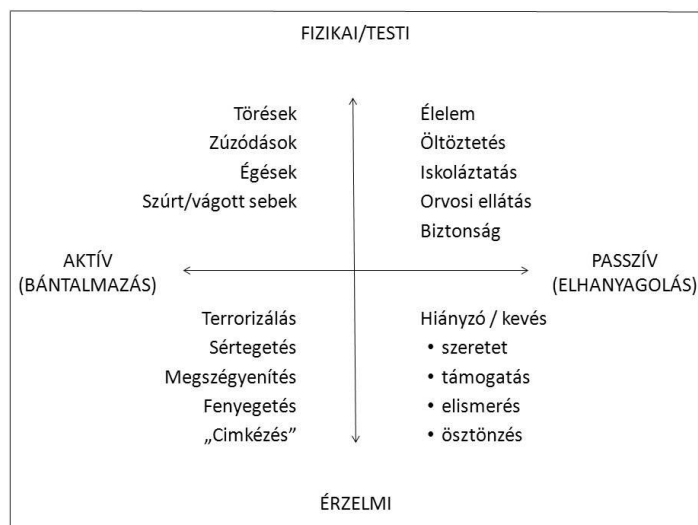
A gyermekbántalmazás és elhanyagolás fogalma és válfajai

A gyermekekkel való rossz bánásmód megnyilvánulhat aktív vagy passzív formában. Az aktív formáról – *bántalmazásról* – akkor beszélünk, ha a gyermek ellen olyan cselekményt követnek el, mely a gyermeknek ártalmára van, neki testi vagy lelki sérülést, kint okoz vagy okozhat. A rossz bánásmód passzív formája pedig – az *elhanyagolás* – azt takarja, hogy a gyermeknek kielégítetlen marad egy vagy több olyan szüksége, amely az egészséges testi, értelmi vagy érzelmi fejlődését biztosítaná. A bántalmazás válfajai között a fizikai, érzelmi, valamint a szexuális bántalmazást szokás

szexuálisan vonzóknak tekintsenek a férfiak, és így házassítható legyen, a kislányokon el kellett végezni ezt a műveletet – mégpedig az édesanyáknak.

számon tartani, az elhanyagolás pedig lehet fizikai vagy érzelmi elhanyagolás. Szemléltethetjük kétdimenziós ábra segítségével is (1. ábra):

1. ábra: A rossz bánásmód spektruma²

Mint látható, az 1. ábrán nem szerepel a szexuális gyermekbántalmazás. Ennek oka, hogy a gyermekekkel való visszaélésnek ez a speciális formája nézetem szerint a fenti dimenziók mentén nem értelmezhető, mivel az átlép a gyermek-szülő kapcsolat keretein.

A bántalmazás formái

A *fizikai bántalmazás* formáihoz tartozik minden olyan magatartás, mely során a szülő, a gondozó vagy más felnőtt a 18 év alatti gyermeknek szándékosan testi fájdalmat vagy sérülést okoz, vagy ha a szülő/gondozó magatartása következtében a sérülés veszélye fennáll. A családon belüli fizikai bántalmazás elkövetője más családtag is lehet, így például a nevelőszülő, az idősebb testvér vagy unokatestvér, valamelyik nagyszülő vagy (ritkábban) távolabbi rokon. A fizikai bántalmazás lehet:

- ütés (kézzel, eszközzel)
- rúgás
- rázás (különösen csecsemőkre veszélyes, belső vérzéseket, sérüléseket, véna szakadást, a nyakcsigolya törését okozhatja, akár a csecsemő halálához is vezethet – és sajnos éppen ez az egyik leggyakoribb bántalmazási forma csecsemőknél), rángatás
- tárgyal történő megdobás
- szúrás

² Ismeretlen forrásból származó ötlet alapján szerkesztve és kiegészítve a szerző által

- fojtogatás (kézzel, vagy a gyermek fejének víz alá nyomása)
- mérgezés
- haj/fül húzása, haj kitépése
- megégetés, leforrázás, maró anyaggal való leöntés (Herczog, Kovács, 2004; Révész, 2004; Howe, 2005; Wolfe, McIsaac, 2010).

Az **érzelmi bántalmazás** gyakran együtt jár a fizikai bántalmazással, de a bántalmazás egyéb formáinak is velejárója. Az érzelmi bántalmazás lehet:

- verbális bántalmazás (a gyermek sértegetése, folyamatos kritizálása, teljesítményeinek sorozatos lekicsinylése, meggyanúsítás, megszégyenítés mások előtt stb.),
- nem verbális bántalmazás (bántó vagy sértő gesztusok, mutogatás, mimikai megnyilvánulások),
- érzelmi válaszkészség megtagadása; elutasítás (pl. a gyermek kapcsolatteremtő próbálkozásainak vagy szükségleteinek figyelmen kívül hagyása),
- izoláció, korlátozás (eltiltás a barátoktól, vagy más, a gyermek számára fontos szociális kapcsolatoktól),
- megfélemlítés, fenyegetőzés (fizikai büntetéssel, elhagyással, megöléssel, stb.),
- kizsákmányolás, megvesztegetés (helytelen viselkedésre, pl. betörésre, koldulásra biztatás stb.),
- a gyermek megbüntetése pozitív és egészséges magatartási formákért (mosoly, hangadás, helyzetváltoztatás, a környezet explorációja, játék, stb.),
- online (interneten keresztül történő) zaklatás illetve bántalmazás³ (Howe, 2005; Wolfe, McIsaac, 2010).

Az érzelmi bántalmazáshoz sorolható a gyermek számára fontos tárgyak megrongálása, megsemmisítése, vagy a gyermek állatkájának kínozása vagy megölése is.⁴ Ugyancsak az érzelmi bántalmazás egyik (súlyos) formája lehet az is, amikor a

³ Viszonylag új formája az érzelmi bántalmazásnak az online bántalmazás, vagy cyberbántalmazás (Li, 2006, 2008), aminek elterjedése összefügg az internethasználat és a közösségi oldalak egyre növekvő használatával. Az elkövetők általában kortársak vagy idősebb gyerekek, ritkábban felnőttek, hatása pedig hasonlóan romboló, mint az érzelmi bántalmazás hagyományos formáié. A tudományos közlemények növekvő száma mellett a médiában is sűrűsödnek a cyberbullying súlyos következményeiről – tinédzserkorú fiatalok öngyilkossági kísérleteiről vagy befejezett öngyilkosságairól – szóló híradások. Az identitásukat éppen csak építgető, önértékelésükben még bizonytalan serdülőknél nagyon is érthető, hogy súlyos lelki fájdalmat élnek át ilyen és hasonló üzenetek hatására: „*Sajnálom, hogy meg akartad ölni magad. Legközelebb fejezd is be :).*” „*Nincsenek barátaid, menj és öld meg magad, hahaha*”.

⁴ Saját gyermekvédelmi munkám során jutott tudomásomra olyan eset, amely során a szülők (az általuk elkövetett bűncselekmény kapcsán) úgy próbálták hallgatásra bírni még iskolába sem járó gyermeküket,

gyermek **más családtag**, elsősorban az édesanyja **bántalmazásának válik tanújává**. A gyermekben ez érzelmi zavarodottságot okoz: büntudatot érezhet, felelősnek tarthatja magát a történektért, érezhet dühöt a bántalmazó iránt, vagy haragudhat magára, amiért nem képes megvédeni a szeretett hozzátartozót a bántalmazástól.⁵

Az érzelmi bántalmazás különböző életkorokban jellemző tipikus megnyilvánulási formáinak rendszerezésére tesz kísérletet Garbarino (1994, hiv: Herczog, 2007), melyet az 1. táblázatban foglalunk össze

1. táblázat: Az érzelmi bántalmazás formái és jellemző megnyilvánulásai életkorok szerint (Garbarino, 1994, hiv: Herczog, 2007, 67. o. alapján)

	Csecsemőkor	Óvodás kor	Iskolás kor	Serdülőkor
Elutasítás	A csecsemő kötődési igényeit elutasítja	Kizárja a gyermeket a családi tevékenységekből	A gyermek személyiségét negatívan határozza meg	Nem fogadja el a gyermek megváltozott szociális szerepét
Terrorizálás	Nincs tekintettel a tűrőképességére (pl.: erős ingerek kapcsán)	Intenzív gesztusok alkalmazása fenyegetés, megfélemlítés céljából	Kettős kötésben (double-bind) ⁶ tartja	Azzal fenyegeti, hogy elküldi, megalázza
Ignorálás	Nem válaszol a csecsemő spontán megnyilvánulására	Érzelmileg elérhetetlen a gyermek számára, nem biztatja tevékenységekre, szocializációját gátolja	Szükség esetén nem védi meg, illetve nem vesz tudomást arról, hogy a gyermek segítségre szorul	Nem vállalja fel a szülőszerepet, nem mutat érdeklődést a gyermek iránt
Izolálás	Megakadályozza, hogy más helyettesítse személyét	Kisajátítja a gyermeket, gátolja másokkal való kapcsolatát	Gátolja, nem bátorítja, a kortárskapcsolatok kialakításában	Gátolja szocializációját azzal, hogy a családon kívüli kapcsolatok létesítését akadályozza
Megvesztegetés	Inadekvát magatartást idéz elő (pl.: alkohollal, droggal)	Agresszív, szexuális színezetű magatartást vált ki	Agresszív, szexualizált vagy kriminális magatartást vált ki a gyermekből	Antiszociális magatartásra, szexuális, agresszív magatartásra, illetve szerabúzusra ad példát

Szexuális bántalmazásról beszélünk, ha felnőtt személy szexuális aktivitásba von be gyermek- vagy serdülőkorú, tehát 18 év alatti személyt. A szexuális

hogyan a szemé láttára vertek halálra, majd hagytak lassan, kínlódva elpusztulni egy ebet, azt sugallva, hogy a gyermekre is hasonló sors vár, ha beszél a történektéről.

⁵ Egy elgondolkodtató adat: az Amerikai Egyesült Államokban készült felmérés szerint a börtönbüntetésüket töltő 11-20 év közötti fiatalok (az USA-ban a nagykorúság korhatára 21 év) 70%-a az édesanyja bántalmazójának megöléséért került börtönbe. (Myths of domestic violence, Kentucky Domestic Violence Association's. http://www.kdva.org/dv_info/myths.html)

⁶ Önellentmondást tartalmazó kommunikációs forma; a közlő fél egyidejűleg két, egymásnak ellentmondó üzenetet küld, általában a verbális és nemverbális csatornákon érkező üzenetek között feszül ellentmondás.

bántalmazásnak megkülönböztethetjük kontakt (amikor a szexuális célzatú fizikai érintkezés az elkövető és az áldozat között ténylegesen létrejön) és nem-kontakt formáit (2. táblázat).

2. táblázat: A szexuális bántalmazás kontakt és nem-kontakt formái (Révész, 2004)

Kontakt formái	Nem-kontakt formái
<ul style="list-style-type: none"> ▪ csókolózás ▪ genitáliák simogatása ▪ genitális közösülés ▪ eszközök használata ▪ anális vagy orális közösülés ▪ pornográfia 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pornográf filmek nézetése a gyermekkel ▪ voyerizmus (leskelődés) ▪ a gyermek maszturbálásra kényszerítése ▪ a gyermek közösülés vagy más szexuális aktivitás szemtanúja ▪ exhibicionizmus (magamutogatás) ▪ „cyber-szex”

A felsoroltak mellett szexuális bántalmazásnak tekinthető például az is, ha a szülő a gyermeket annak biológiai nemével ellentétes öltözködésre illetve szerepvisselkedésre kényszeríti (pl. a kisfiút lányruhába öltözteti és folyamatosan női beceneven szólítja, stb.).

A szexuálisan bántalmazott gyermekek bármely etnikum vagy népréteg tagjai lehetnek, ebből a szempontból nem lehet kiemelten veszélyeztetett csoportokat megnevezni. Meg kell azonban jegyezni, hogy az értelmi fogyatékosok nagyobb befolyásolhatóságuk miatt gyakrabban lesznek szexuális visszaélések áldozatai, gyermekként és felnőtt korukban egyaránt (Zolnai, 2001).

A szexuális bántalmazás a legtöbb esetben nem egyszeri alkalommal fordul elő, hanem éveken át folytatódik. Amikor a tartósan fennálló szexuális bántalmazás ténye kiderül, a környezet gyakran a gyermeket (is) hibáztatja a kialakult helyzetért. Feltételezik, hogy a hosszú időn keresztül zajló sorozatos szexuális abúzus a gyermek beleegyezése nélkül nem folytatódhatott volna.

Fontos azonban leszögezni, hogy a gyermekek vagy serdülők még nem rendelkeznek elegendő ismerettel a szexualitásról (és annak esetleges következményeiről) ahhoz, hogy el tudják dönteni, részt kívánnak-e venni ilyen aktivitásban. Így tehát gyermekekkel folytatott szexuális tevékenység bántalmazásnak minősül még akkor is, ha abba a gyermek vagy serdülő beleegyeznek.

Figyelembe kell venni azt is, hogy az áldozat az esetek jelentős hányadában azért nem kér segítséget, mert szégyelli a történetet, vagy mert fenyegetéssel hallgatásra kényszerítik (Herczog, Kovács, 2004; Hermann, 2003).

Az elhanyagolás formái

Fizikai elhanyagolásról akkor beszélhetünk, ha a gyermek nem jut hozzá azokhoz a javakhoz, melyek életben maradása, növekedése, egészségének megőrzése érdekében nélkülözhetetlenek. Az elhanyagolás előfordulhat annak következtében, hogy

- szülei vagy gondozója nem figyelnek a gyermekre, nem veszik észre, ha valamiben szükségét szenved, (például beteg vagy éhes),
- a szülőknek nem áll módjukban megfelelően gondozni a gyermeket (pl. elszegényedett, tartósan munkanélküli vagy hajléktalan, illetve tartósan beteg, a gyermek ellátására képtelen szülő).

A fizikai elhanyagolás érintheti az élelem, a ruházat, az orvosi ellátás, a higiénia, az oktatás, a biztonságos környezet és szállás területeit.

A gyermek normális, egészséges fejlődéséhez (fizikai, érzelmi, intellektuális, szociális, illetve erkölcsi téren) azonban nemcsak a fizikai ellátás, hanem az érzelmi „táplálás” is nélkülözhetetlen. A meleg, szeretetteljes szülő-gyermek kapcsolat, az ezzel együtt járó gyakori fizikai érintés, a simogatás, a dajkálás; a biztatás, mosoly, beszélgetés, az együtt játszás, bátorítás, dicséret stb. elengedhetetlen feltételei a gyermek egészséges, optimális testi-lelki fejlődésének. Ha egy gyermek ezektől megfosztva él, az nem csak gátolja a fejlődését, de súlyos érzelmi zavarokhoz, személyiségtorzuláshoz is vezethet.

Érzelmi támogatás hiányában a gyermek nem növekszik vagy nem fejlődik kellő mértékben. Az **érzelmi elhanyagolás** a testi fejlődést is gátolja, a gyermek alacsony növésű, gyenge testfelépítésű maradhat, ezt nevezik *pszichoszociális törpeségnek*. Oka, hogy tartós stresszhatás alatt a növekedési hormon termelődése gátolt. Ismert még a *nélkülözési törpeség* is, ebben az érzelmi elhanyagolás mellett a fizikai elhanyagolás is szerepet kap (Vajda, Kósa, 2005).

Számos vizsgálat rámutatott, hogy az árvaházakban, nevelőintézetekben felnövekvő gyermekek testi fejlődése, kognitív és szociális képességeinek fejlődése elmarad a családban felnövekvő gyermekekétől, annak ellenére, hogy ezek a gyermekek fizikai ellátottság terén (étel, ruházat, orvosi ellátás) nem szenvednek hiányt. Ennek oka részben az ingerszegényebb környezet, részben pedig az egyszemélyi gondozó hiánya, akivel a gyermek tartós érzelmi kötődést alakíthatna ki (Spitz, Skeels és mások; hiv.: Pulay, 1997). A családjukban érzelmileg elhanyagolt gyermekek helyzete sok szempontból hasonló lehet az intézetben felnövő gyermekekéhez.

Az érzelmi elhanyagolás további veszélye, hogy valószínűsíti más bántalmazási formák megjelenését. Az érzelmi elhanyagolás formái például:

- a gyermekkel nem törődnek, nem figyelnek rá, ignorálják, közömbösek vele szemben,
- gyakran egyedül hagyják, esetleg bezárják a lakásba a szülők távolléte idejére,
- nem érdeklődnek iránta vagy a vele kapcsolatos események iránt,
- közeledésére, kapcsolatfelvételre irányuló kezdeményezéseire nem, vagy pedig hidegen, elutasítóan reagálnak,
- hiányzik a szülő részéről a biztatás, a megerősítés, a szeretet kifejezése a gyermek felé (Howe, 2005; Wolf, McIsaac, 2010).

Vegyük észre, hogy az érzelmi elhanyagolás egyes megnyilvánulásai (pl. közömbösség, ignorálás) adott esetben lehetnek az (aktív) érzelmi bántalmazás formái is. A különbség nehezen ragadható meg, talán csak annyiban, hogy a szülő részéről tudatos, avagy nem tudatos attitűdről van-e szó. A tudatos közöny, ignorálás, stb. tekinthető érzelmi bántalmazásnak is, míg a pusztán nemtörődömség érzelmi elhanyagolásnak.

A gyermekbántalmazás különleges esetei

Vannak a gyermekekkel való bánásmódnak olyan formái is, amelyek nem közvetlenül, hanem mintegy járulékos módon hoznak létre a gyermek szempontjából abúzusnak minősülő körülményeket. Ezek közül érdemes említést tenni a gyermekbántalmazás egy szokatlan és ritka formájáról is, amelyet a szakirodalom ***Münchausen szindróma by proxy*** („helyettesítő Münchausen szindróma”) néven ismer, és amelyben a szülők módolnak ki, illetve okoznak fizikai betegségeket gyermeküknek, hogy felkeltsék az orvosok figyelmét. Elsősorban szorongó, tapasztalatlan, elszigetelt, pszichés beteg vagy stresszállapotban lévő fiatal anyák, ritkábban apák vagy baby-sitterek esetében előforduló jelenség. Enyhébb formájában a gyermeket jelentéktelen tünetekkel rendszeresen orvoshoz viszik, amivel fájdalmas és felesleges orvosi vizsgálatoknak teszik ki. Súlyosabb esetben maga a szülő idéz elő a gyermeknél betegség tüneteket vagy betegségeket (pl. gyógyszerekkel, romlott étel etetésével). Ha ezeket a gyerekeket eltávolítják szüleiktől, és mások gondozásába kerülnek, tüneteik elmúlnak. Háttére, hogy a magányos, szociálisan izolált szülő az egészségügyi hálózat dolgozóitól figyelmet, törődést kap vagy remél kapni a gyermeke kezelése kapcsán. Súlyos pszichiátriai betegségről van szó, ami sajnos végződhet a gyermek halálával is, de – tekintve, hogy a gyermek feleslegesen kell, hogy elszenvedjen gyakori és sokszor fájdalmas orvosi vizsgálatokat – mindenképpen a fizikai-érzelmi bántalmazás súlyos formájának számít (Antal, 2003).

A gyermekbántalmazással összefüggésbe hozható, de pontosan nem definiálható jelenség az is, amely Richard Gardner (1985, 2001) amerikai pszichiáter munkásságának révén ***„Szülői elidegenedés/elidegenítés szindróma”*** (Parental Alienation Syndrome; PAS) néven került be a – főként jogi – köztudatba. Gardner egy olyan tünetegyüttest írt le, amely jellemzően házastársak válásakor figyelhető meg: az egyik szülő igyekszik elnyerni a gyermek lojalitását, és gyermeke szeretetét kihasználva a másik szülő felé lejáratási, rágalmozási hadjáratot indít, melyben a gyermek aktív szerepet kap. Gardner eredeti álláspontja szerint legtöbbször az anya hoz létre ilyen helyzetet, de előfordul fordítva is. Később módosította elméletét, és a két nemnél való azonos mértékű prevalencia mellett érvelt, mintegy védekezésként a szexizmus vádjá ellen (Gardner, 2004). A gyermek – mivel fél, hogy az elidegenítő szülő szeretetét elveszíti – a másik szülőről becsmérően nyilatkozik, nem egyszer hamis – esetleg éppen gyermekbántalmazásos – vádakkal illeti, melyeket az elidegenítő szülő „ad a

szájába”. A gyermekre jellemző, hogy teljes lojalitást vállal az elidegenítő szülővel, miközben a másiktól teljesen megvonja azt; nem érez az elidegenített szülő felé sem büntudatot, sem hálát.

A jelenség több ponton is kapcsolatba hozható a gyermekbántalmazással. Egyrészt, mert az elidegenítő szülő magatartása, a gyermekkel szembeni elvárásai kimerítik az érzelmi gyermekbántalmazás fogalmát. Másfelől, mert felveti a kérdést, hogy vajon a bántalmazással összefüggő statisztikák milyen mértékben torzulnak a PAS következtében felsorakoztatott hamis vádak következtében.

Van azonban egy fontos tényező, amit ki kell emelni: bár a jogi gyakorlatban széles körben hagyatkoznak a PAS-ra a válóperes ügyek döntéseinél, egészen a közelmúltig *nem vált egyértelműen bizonyíthatóvá*, hogy a PAS megállja a helyét önálló szindrómaként. További kérdés, hogy vajon valóban az „elidegenítő” szülő generálja-e a jelenséget, vagy más tényezők játszanak benne szerepet (Warshak, 2001); sőt többen kifejezetten úgy gondolják, hogy a szindróma létezése „empirikusan nem támogatott” (Jaffe, Crooks, Bala, 2006). Inkább talán úgy érdemes fogalmazni, hogy a válási procedúra gyermekre gyakorolt negatív hatásai között egyes esetekben felsorakozik az is, hogy a szülők egymástól való elidegenedésében a gyermek is aktív szerepet kap/vállal mint valamelyik fél szövetségese, aminek révén érzelmi bántalmazást szenvedhet el.

Intézmények mint a családon kívüli gyermekbántalmazás lehetséges helyszínei

Az utóbbi néhány évtized hozadéka, hogy elkezdődött a gyermekbántalmazás és elhanyagolás egy speciális válfajának feltérképezése: az intézmények falain belül történő, illetve kifejezetten az intézmények és intézményrendszerek *általi* abúzusé. A rendszerabúzus azt a jelenséget írja le, amikor a gyermekek védelmére létrejött és szakosodott intézmények ahelyett, hogy hathatós segítséget és védelmet nyújtanának az érintett gyermekeknek, maguk válnak további bántalmazás illetve elhanyagolás színhelyeivé vagy éppenséggel létrehozóivá. Az alábbiakban Herczog (2009b) tanulmánya alapján összefoglaljuk az intézményi bántalmazás és a rendszerabúzus legfontosabb jellemzőit.

Intézményi bántalmazásnak tekinthető minden olyan módszer, eljárás, egyéni reakció az intézményes ellátásban élő gyerekekkel, felnőttekkel, amely bántalmazó, elhanyagoló módon bánik a rábízottal, amely az egészségi állapotát, biztonságát, fizikai vagy lelki jóllétét veszélyezteti, vagy bármely módon kihasználja vagy visszaél a gondozottal, alapvető jogainak érvényesítését akadályozza, ellehetetleníti (Herczog, 2007).

Rendszerbántalmazásnak (system abuse) nevezi a szakirodalom az intézményi erőszak olyan formáit, amelyek *az ellátórendszerből fakadóan, vagy a rendszer diszfunkcionális működése következtében okoznak kárt, hátrányt*. „A rendszer-

bántalmazás az a károkozás, amely a gyereket éri azokon a programokon vagy közpolitikákon keresztül, amelyeknek a védelmet és a támogatást kellene nyújtaniuk. A gyermek jóllétét, fejlődését vagy biztonságát aláássák egyéni cselekmények, vagy a megfelelő szabályozás, eljárás vagy gyakorlat hiánya a rendszeren vagy az intézményen belül.” (Cashmore 1997, idézi Herczog 2007, 223. o.)

Kiskorúak esetében megkülönböztethetünk olyan bántalmazási, elhanyagolási formákat,

- amelyeket a gyermek szakmai, szervezési okokból vagy a források elégtelensége, a *szükséges szolgáltatások hiánya/elérhetetlensége* miatt szenved el az intézményes ellátás keretében;
- amelyeket a gyerek *más gyerekek vagy saját maguk által elkövetett* szándékos sérülés, fájdalomokozás miatt szenvednek; illetve
- amelyeket *a felügyeletükkel megbízott felnőttektől, illetve a felügyelet, vagy megfelelő figyelem hiányában* más felnőttektől szenvednek el (Herczog, 2009b).

Összefoglalva tehát: az intézményi abúzus az intézményen belül keletkezik, de elkövetői nevesíthető személyek vagy csoportok; míg a rendszerabúzus magának a szervezetnek vagy a rendszernek a működési sajátosságaiból illetve hibás működéséből fakad.

Az *iskola* és más, gyermekneveléssel vagy -gondozással foglalkozó intézmény is színtere lehet a gyermekek bántalmazásának vagy elhanyagolásának; egyaránt lehetnek elkövetői is és áldozatai is pedagógusok/felnőttek és gyermekek is.

Akárcsak a családban, úgy az iskolában is a gyermeknevelés elfogadott, vagy legalábbis megtűrt eszköze volt korábban a *testi fenyítés* (Révész, 1998). Magyarországon az utóbbi évtizedekben a testi fenyítés egyre inkább kiszorul a pedagógusok napi nevelési gyakorlatából, ám még ma sem jelenthetjük ki, hogy teljesen eltűnt.⁷

De nem csak a testi fenyítés, hanem olyan módszerek (mint például a bántó kritizálás, megszegényítés, kigúnyolás, nevetségessé tétel vagy a „szamárpád”) is részei voltak és lehetnek a pedagógusok eszköztárának, amelyek kimerítik az *érzelmi bántalmazás* kritériumait. Az érzelmi bántalmazás iskolai gyakoriságáról kevés adat áll rendelkezésre. Ez a bántalmazási forma – akárcsak a családban, iskolai körülmények között is – nehezen érhető tetten, következményeit, káros voltát tekintve ugyanazt mondhatjuk el, mint a családban bekövetkező érzelmi bántalmazásról. *Szexuális*

⁷ Pár éve csupán, hogy a gyermekbántalmazásról tartott főiskolai kurzus egyik felnőtt (pedagógusként dolgozó) hallgatója négy szemközt felhívta rá a figyelmemet, hogy – idézem – „minden tanár tisztában van vele, hogy ha egy gyerek tudja, hogy jogosan kapta a verést, akkor nem fog szólni miatta senkinek”. Annál szomorúbbnak éreztem a hallottakat, mivel a szóban forgó intézmény egy felekezeti általános iskola volt.

bántalmazás az iskolán belül mind diák-diák viszonylatban, mind a tanár-diák viszonylatban előfordulhat.

A bántalmazott gyermekek viselkedésében, kognitív és érzelmi fejlődésében mutatózó, jobbára a rossz bánásmód és/vagy a szülőkhöz való kötődés zavarai következtében megjelenő tünetek, anomáliák előtt a pedagógusok értetlenül és idegenkedve állnak, nehezen képesek tolerálni azokat. Az értetlenség és az idegenkedés mögött gyakran a bántalmazásra vonatkozó ismeretek hiánya, a téves hiedelmek állnak (Babity, 2005b), gyakran pedig az iskola és a gyermekvédelmi rendszer közötti együttműködés hiánya vagy gyengesége. Éppen ezért kiemelt fontosságú a pedagógusok felkészítése egyfelől a bántalmazás gyanújeleinek felismerésére, másfelől az érintett gyermekekkel való – kétségkívül nem könnyű – pedagógiai munka sajátosságaira (Babity, Bíró, 2009; Babity, 2010).

Nem csak a gyermekek lehetnek az iskolákban bekövetkező bántalmazás elszenvedői, hanem a felnőttek is, akár a gyermekek, akár más felnőttek részéről. Utóbbi helyzet nem tartozik jelen dolgozat tárgyához, az előbbire viszont ki kell térni, ha tágabb kontextusban kíséreljük meg értelmezni az iskolai bántalmazás gyermekeket érintő aspektusait.

A média szaporodó beszámolóit a pedagógusok ellen irányuló atrocitásokról ráirányítják a figyelmet, hogy az iskola mint a potenciális erőszak színtere nem biztonságos hely (Sáska, 2008). A pedagógusok eszköztelenségüket és az iskolai erőszakkal, ezzel együtt az ellenük irányuló erőszakkal szembeni tehetetlenségüket fogalmazzák meg (Herczog, 2009).

Az iskolai közösségekben a **diák-diák viszony** is erőszak forrása lehet. Alig másfél évtizede irányul egyre növekvő figyelem és érdeklődés a szisztematikus, folyamatos *kortárs iskolai erőszak* felé. Ebben a kontextusban bántalmazás helyett inkább **iskolai zaklatásról** beszélünk, bár egyes szakemberek szerint, ha az elkövető legalább öt évvel idősebb az áldozatnál, az már bántalmazásnak minősül. A zaklatás vonatkozhat fizikai, érzelmi vagy szexuális területre is. A kutatások kiindulópontját egy 1982-es norvégiai eset szolgáltatta, amikor is három norvég diák öngyilkosságot követett el, feltehetően az iskolatársaik zaklatása miatt. Az eset apropójából lefolytatott norvég felmérés szerint (Olweus, 1999) az iskoláskorú (7-16 év közötti) gyermekek 9%-a szenved el zaklatást más gyerekektől az iskolában, ebből 5%-kal gyakran, hetente egyszer előfordul ilyesmi. A fiatalabb, 7-8 éves gyermekek közül háromszor annyian számoltak be rendszeres zaklatásról, mint az idősebb, 15-16 éves fiatalok közül. Magyarországon Figula (2004) rendkívül magas érintettségéről számolt be; Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei mintájuk mintegy kétharmada volt közvetlenül érintett (agresszor, áldozat, vagy agresszív áldozat) iskolai zaklatásban. Az áldozatok inkább a lányok és a fiatalabb gyerekek, az agresszorok inkább a fiúk és az idősebb gyerekek közül kerültek ki.

Az iskolai zaklatás, vagy **bullying** mára tekintélyessé duzzadt irodalma különbséget tesz az aktuális konfliktusok kapcsán keletkező (esetenként komolyabb

sérülésekkel is járó) kortárs összetűzések, valamint a szisztematikus zaklatás között. Annak behatárolásában, hogy mi számít zaklatásnak és mi nem, szerzőnként valamelyest különböző felfogásokkal találkozhatunk, de három döntő kritériumban megegyeznek: akkor beszélhetünk zaklatásról, ha fennáll az ismétlődés, az ártalom (sérelem) és az egyenlőtlen erőviszonyok hármaskritériuma (Nansel, Overpeck, 2003). Más szerzők hozzátézik, hogy a bullying jellemzője ezen kívül még a *szándékosság* is (pl. Orpinas és Horne, 2006).

A kutatók töreksenek a tipikus áldozatok és elkövetők karakterisztikumainak leírására. Ezek szerint fiúk nagyobb valószínűséggel lesznek mind áldozatai, mint elkövetői az iskolai zaklatásnak; továbbá hosszú távon – évekig is – fennmaradhat a már kialakult, „begyakorolt” áldozati, avagy elkövetői szerep. A fiatalabb gyerekek valószínűbben lesznek áldozatok, akárcsak a csendes, visszahúzódó, fizikailag gyengébb, netán az átlagostól eltérő testi adottságokkal rendelkező (túlsúlyos, mozgássérült stb.) gyerekek. A támadók és áldozatok mellett van egy harmadik közvetlenül érintett csoport is, az ún. „agresszív áldozat”, akik váltakozva mindkét szerepkörben megjelennek, illetve provokatív magatartásukkal járulnak hozzá áldozattá válásukhoz. A zaklatásban közvetlenül részt nem vevőket, a szemtanúkat sem tekinthetjük érintetlenek: passzivitásuk révén nekik is szerepük van az iskolai hatalmi viszonyok elfogadásában és fenntartásában. Fontos azonban tudni, hogy az elkövetők pszichés helyzete sem rózsás: a maladaptív viselkedési minták nehezítik felnőttkori szociális kapcsolataik ápolását illetve a társas beilleszkedést; körükben gyakoribb a felnőttkori kriminalitás, úgyszintén valószínűbb az öngyilkossági készletések előfordulása is (Figula, 2004; Buda, Kőszeghy és mtsai, 2008; Révész, 2007). Margitics, Figula és munkatársai (2010) kapcsolatot találtak a serdülő szemszögéből megállapított szülői bánásmód (gondoskodás, kontroll, túlvédés) és aközött, hogy a gyermek bevonódik-e az iskolai erőszakba, és ha igen, milyen szerepkörben jelenik meg. Az apai gondoskodás hiánya például a gyermek támadóbb iskolai fellépésével mutatott kapcsolatot, akárcsak az anyai túlvédés; az apai túlvédés ugyanakkor inkább az áldozat szerepkörre predesztinált. Érdekes, hogy a gyermek iskolai magatartása, konkrétan az agresszív/támadó fellépése legkevésbé a szülői korlátozással függött össze.

Az iskola azonban nemcsak mint a bántalmazás potenciális színtere, hanem mint a bántalmazás felismerésének és megelőzésének intézménye is szóba jöhet. Például egy 2004-es szlovákiai statisztikai adat szerint az összes bántalmazásos eset 60%-át a pedagógusok jelentik, míg az orvosok illetve mások csak 40%-át.⁸ Kenny (2001) USA-beli vizsgálatában 197, legalább 5 éve a pályán dolgozó pedagógust meginterjúvolva, úgy találta, hogy 27%-uk legalább egy alkalommal tett már jelzést a gyermekvédelmi szervek felé. A válaszadók 11%-a nyilatkozott úgy, hogy volt már olyan gyanúja, hogy

⁸ www.slovakradio.sk; a fordításért Pócsné Hőninger Juditot illeti köszönet.

egy gyermeket bántalmaznak, de úgy döntött, nem él jelzéssel. Tanulságai miatt érdemes bemutatni döntésük okait (3. táblázat).

3. táblázat: Okok, amelyek miatt a pedagógusok nem jelentik a tanítványaik bántalmazásra vonatkozó gyanújukat
(Forrás: Kenny, (2001), 87. o.)

Lehetséges ok	Százalékos arány
Félelem, hogy téved	38,7%
Úgy érzi, hogy a gyermekvédelmi szervek nem nyújtanak valódi segítséget a bántalmazott gyermekeknek	16,1%
Nincsenek látható fizikai sérülések, csak a gyermek beszámolója	12,9%
Nem akart ostobának látszani	9,7%
Úgy gondolja, hogy a jelzésnek a családra és a gyermekekre nézve negatív következményei vannak	9,7%
Úgy érzi, nem az ő feladata	6,5%
Attól fél, hogy helytelenül értelmezi a nevelés szokásos kulturális különbségeit	3,2%
Nem szeretett volna bírósági ügyben részt venni	3,2%

2. Tények, adatok, elméletek: a gyermekbántalmazás és elhanyagolás előfordulásának gyakorisága, a felismerésével kapcsolatos problémák

A gyermekbántalmazás és elhanyagolás *előfordulásának tényleges gyakoriságát* nehéz megállapítani. Egyrészt, mert sokszor nehéz eldönteni, hol húzódik a határ a még elfogadható szülői magatartás és a gyermekbántalmazás/elhanyagolás között. Másrészt, mert az esetek jelentős részében a bántalmazás vagy elhanyagolás tényére nem derül fény. Ebben több tényező is szerepet játszhat:

- A család szociális izolációja, elszigeteltsége. A bántalmazó családok gyakran a gyermeket is elszigetelik, eltiltják a (potenciálisan támogató) családon kívüli közösségektől.
- A sértett – a gyermek – nem tudja, hová fordulhatna segítségért.⁹
- A gyermekben esetleg meg sem fogalmazódik, hogy segítséget kellene kérnie – a gyermekek ritkán kérdőjelezik meg szüleik viselkedésének helyességét vagy jogosságát. A gyermeket a bántalmazó tiltása, fenyegetése, esetleg a saját szégyenérzete is visszatarthatja.
- A bántalmazott gyermek és családja nem kerül a gyermekvédelem látókörébe, nem kerül kapcsolatba olyan szakemberekkel, akik a bántalmazás gyanújára felfigyelhetnének.
- A családok belügyeibe való beavatkozással szembeni társadalmi idegenkedés. A bántalmazásról tudomást szerző felnőttek esetleg ódzkodnak attól, hogy „belekeveredjenek” egy rendőrségi ügybe, vagy a család belső ügyeibe, vagy egyszerűen csak nincsenek tisztában azzal, hogy hol kellene bejelentést tenni (Kenny, 2001; Herczog, 2007).

Az utóbbi évtizedekben a *felderített bántalmazások száma* ugrásszerűen növekszik. Ez részben annak tudható be, hogy a gyermekvédelem kérdése világszerte egyre inkább a figyelem középpontjába kerül, a gyermekbántalmazás és elhanyagolás jelensége egyre nagyobb nyilvánosságot kap. Másrészt viszont némely felmérések eredménye arra utal, hogy a bántalmazás és elhanyagolás abszolút gyakorisága növekszik. A bántalmazás esetében a nyolcvanas-kilencvenes években szűk másfél évtized alatt *kétszeresére*, elhanyagolás esetében *háromszorosára* nőttek a számértékek, így 1993-ban a gyermekeknek már 17%-át érintették (Kaplan és mtsai, hiv: Révész,

⁹ Az alábbi linken látható videobejátszás szerint Spanyolországban olyan plakátokkal hívják fel a gyermekek figyelmét a segítő szervezetekre, amelyeken csak az ő „szemmagasságukból” olvasható az információ. http://creativeads.blog.hu/2013/05/18/kulonleges_plakat_a_gyermekbantalmazas_ellen

2004). Németországban 10 év alatt megduplázódott a felderített esetek száma (www.socialnetz.de).¹⁰

Springer, Sheridan és munkatársai (2007) a fizikai bántalmazásra fókuszáló kutatásukban úgy találták, hogy a felnőttek 11,4%-a szenvedett el gyermekkorában fizikai bántalmazást; nemekre bontva a nők 12,1%, férfiak 10,6%-a. Briere és Elliott (2003) eredményei szerint a gyermekkori szexuális bántalmazás gyakoribb, mint a fizikai bántalmazás, azonban míg az utóbbinál nem mutatkozott nagyobb eltérés az áldozatok neme alapján (minimálisan a férfiak aránya volt a több), a szexuális abúzus által érintettek között a nők aránya mintegy két és félszerese volt a férfiakénak.

A bántalmazottak száma ugyanakkor egyes országokban kiugró is lehet; a Turla és munkatársai (2010) által török mintán végzett kutatásban a vizsgált egyetemisták több mint fele fizikailag bántalmazott volt, a fiúk aránya másfélszerese volt a lányokénak; a fiúkat inkább az apa, a lányokat az anya bántalmazta.

Magyarországon szintén hiányoznak a pontos adatok. Borsod megyében az 1980-as években készült egy felmérés, amely alapján a gyermekek 5,7%-a súlyosan veszélyeztetett vagy bántalmazott (Velkey, 1994). Szakemberek szerint a felderített esetek száma hozzávetőleg egyharmada a tényleges bántalmazásoknak, tehát feltehetően a fenti értékeknek kétszerese mutatja a felderítetlenül bántalmazott gyermekek számát. Más források viszont úgy tudják, hogy hazánkban minden egyes feltárt bántalmazási esetre 25 elleplezett jut (Vekerdy, 2005). (Az adatok ellentmondásosságát segíthet feloldani, ha felidézzük a bántalmazással kapcsolatos definíciós problémákról elmondottakat.)

Az ENSZ Gyermeksegélyezési Alapjának 2004-es, 27 országra kiterjedő nemzetközi felmérése alapján Magyarország „veszélyes hely” az itt élő gyermekek számára: a gyermekek biztonsága szempontjából a 23. helyen állunk a felmérésben szereplő országok között.¹¹ Hazánkban havonta átlagosan két gyermek hal meg bántalmazás következtében.

Egy 1997-es adat szerint az Egyesült Államokban a különböző bántalmazási formák előfordulásának arányai a következők: elhanyagolás 52%, fizikai bántalmazás 25%, szexuális bántalmazás 13%, érzelmi bántalmazás 5%, egyéb bántalmazás vagy elhanyagolás 14%. A gyermekek egy kisebb hányadánál több bántalmazási forma egyidejű jelenlétét találták (Finkelhor, Moore és mtsai, 1997).

Az Egyesült Államokban naponta öt gyermek hal bele a bántalmazásba, a bebörtönzött személyek 78%-a bántalmazott gyermek volt. A gyermekbántalmazások 80%-a családon belül történik. Kerezsi (1995) eredményei szerint a bántalmazó az esetek 41%-ában a vér szerinti apa, 39%-ban pedig a vér szerinti anya. Más források ettől eltérő arányokról számolnak be; szerintük a férfiak gyakoribb elkövetői a

¹⁰ A fordításért Pócsné Hőninger Juditot illeti köszönet.

¹¹ http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc9_eng.pdf

bántalmazás minden formájának, mint a nők (Farkas, 2012; Sedlak és Broadhurst, 1996), ugyanakkor az elhanyagolást jellemzően nők követik el gyakrabban. A gyermekkori szökések fő oka az esetek 80%-ában a bántalmazás. A prostituáltak 96%-a gyermekkorában szexuális abúzust szenvedett el. A homoszexuális férfiak 40%-a vallja be, hogy 18 éves kora előtt felnőtt férfi szexuálisan zaklatta. Az adatok tanúsága szerint minden negyedik lány és minden hetedik fiúgyermek szenved el valamilyen szexuális bántalmazást, mire a 18. életévét betölti (Finkelhor, 1994, hiv: Révész, 2004; Wolfe, Birt, 1997; Mash, Wolfe, 1999); a konkrét szexuális aktust elszenvedők aránya lányoknál 5-10% közé esik, fiúknál kevesebb mint 5% (Gilbert, Kemp és mtsai, 2009).

A bántalmazott gyermekek nagyobb hányada az alacsony iskolázottságú szülők gyermekei közül kerül ki, de a szülők magasabb iskolai végzettsége nem jelent egyértelműen védelmet a gyermek számára; magasan képzett és magas társadalmi státusú szülők gyermeke is elszenvedhet szülei részéről rendszeres bántalmazást. Sőt, Farkas (2012) éppen arra hívja fel a figyelmet, hogy a súlyos testi sértés vonatkozásában a magasabb iskolai végzettség (érettségi vagy magasabb) rizikófaktorként jelent meg az általa végzett kutatásban, mégpedig feltételezhetően a magasabb tájékozottsággal valószínűleg együtt járó változatosabb, „kifinomultabb” bántalmazási módszerek felvonultatása, illetve az elleplezésben való ügyesség magasabb foka miatt.

Látható tehát, hogy a rendelkezésünkre álló kutatási eredmények között nagy különbségek mutatkoznak; még nagyon sok munka vár a kutatókra, amíg az eltérő, néha egymásnak ellentmondó adatok között sikerülhet összhangot teremteni.

Nem könnyű megállapítani azt sem, hogy melyek a bántalmazásnak leginkább kitett életkori csoportok, hiszen az eredményeket itt is sok tényező, pl. a már említett definíciós problémák, illetve az adatgyűjtés módszerei is befolyásolják. Kerezsi (1995) az egyik legkorábbi, Magyarországon végzett felmérés során úgy találta, hogy a 0-18 év közötti korosztály legveszélyeztetettebb csoportja a csecsemők (0-1 év), ők az áldozatai az összes felismert bántalmazás 13%-ának. Csecsemőkorban a leggyakoribb bántalmazó személy az anya, leggyakoribb kiváltó ok a csecsemő gyakori vagy hosszas sírása. Idősebb gyermekeket az apa bántalmazza gyakrabban. A sértettek több mint fele 6 évesnél fiatalabb, a 12 évesnél idősebb gyermekek aránya 17%. Megfigyelhető, hogy a bántalmazott gyermekek életkori arányai folyamatosan a fiatalabb korosztály felé tolódnak el. A bántalmazás szempontjából kifejezetten kockázatos életkorok: csecsemőkor, 3-4 éves kor („dackorszak”) és a serdülőkor. A szexuális bántalmazás valamivel idősebb gyermekeket fenyeget, a gyermekeknek „csak” 36%-a 12 év alatti.

Némileg eltérő adatokkal szolgál Farkas (2012), aki kutatásában egy ötéves periódus, a 2007-2011 közötti időszaknak a Budapest, VIII. kerületi rendőrségi nyilvántartásában szereplő adatait dolgozta fel a családon belüli erőszak, ezen belül is a gyermekbántalmazás szempontjából. Eredményei közül néhány figyelemreméltó adatot idézünk.

- **Gyakoriság:** A kérdéses időszakban az összesen 215 családon belüli erőszak ügyében lefolytatott eljárásból **117 esetben** volt gyermek (18 év alatti) az áldozat, ebből 49 eset tartozott az életvédelmi osztály illetékességébe, pl. emberölés és kísérlete – 17 gyermek, újszülött megölése – 4 gyermek, stb. Mind a négy csecsemőt az anya ölte meg; mindegyik, csecsemőjét megölő nő egyedül élt, az apa támogatása nélkül. Mint a szerző is megjegyzi, feltehetően jóval több gyermekbántalmazás történt, amelyek valamilyen okból felderíthetetlenek maradtak.
- **Áldozatok neme:** A 117 eset kapcsán 153 gyermeket bántalmaztak, ebből fiú: 57, lány: 93; 3 főnél hiányzik a nemre vonatkozó adat. A gyermekbántalmazás áldozatai a kerület lakosságának 1,1%-át teszik ki.
- **Elkövetők neme:** a gyermekbántalmazás elkövetői közül 27 volt nő és 90 férfi. A vizsgált mintába tartozó férfiak 78,9%-ára volt igaz, hogy folyamatosan/rendszeresen bántalmaztak gyermeket. A nők 59,3%-ra viszont ez a jelleg **nem** érvényesül (azaz 41,7%-uk a rendszeres bántalmazó), vagyis nők inkább alkalomszerűen bántalmaznak.
- Az áldozatok, illetve az elkövetők **életkori megoszlását**, valamint az elkövető és az áldozat közötti **kapcsolati relációt** az alábbi táblázatok szemléltetik (4-5. táblázat.)

4. táblázat: Az áldozatok, illetve az elkövetők életkori megoszlása

A bántalmazott gyermekek életkora (Farkas, 2012)

Az elkövetők életkora (Farkas, 2012)

Életkor	Gyakoriság	Százalékos érték	Életkor	Gyakoriság	Százalékos érték
0-3 év	13	9 %	17-27 év	15	13 %
4-6 év	20	14 %	28-37 év	35	30 %
7-10 év	33	23 %	38-47 év	40	34 %
11-14 év	43	29 %	48-57 év	21	18 %
15-17 év	35	24 %	58-70 év	3	3 %
17 év feletti	1	1 %	Nincs adat	2	2 %
Összesen	153	100%	Összesen	117	100%

5. táblázat: Ki bántalmaz kit? Az elkövetők és az áldozatok közötti kapcsolati reláció, a bántalmazás jellegétől függetlenül

Kapcsolati reláció	Gyakoriság	Százalékos érték
Vér szerinti apa, akivel egy háztartásban él a sértett	32	26%
Vér szerinti apa, akivel nem él egy háztartásban a sértett	28	23%
Vér szerinti anya, akivel egy háztartásban él a sértett	24	21%
Vér szerinti anya, akivel nem él egy háztartásban a sértett	1	1%
Szülő élettársa/házastársa (férfi)	14	12%
Nevelő/helyettes szülő/családba fogadó (apa)	2	2%
Nevelő/helyettes szülő/családba fogadó (anya)	1	1%
Nagypapa	2	2%
Egyéb női rokon	2	2%
Egyéb férfi rokon	3	3%
Egyéb (pl.: család ismerőse, barátja, egyéb oknál fogva „rábízott” személy)	6	5%
A szülő volt élettársa (férfi)	1	1%
A gyermek védelemből bántalmazza az apát	1	1%
Összesen	117	100%

Herczog 2004-es, gyermekjóléti szolgálatoknál végzett országos felmérése alapján (hiv: Herczog, 2009a) több mint tízezer bántalmazásos eset fordult elő. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy ez az esetek száma; egyazon gyermek több helyen is szerepelhet, ha a rossz bánásmódnak több formáját is elszenvedte. Az adatokból az is látható, hogy 2004-ben csaknem kéthetente öltek meg egy újszülöttet Magyarországon (6. táblázat).

6. táblázat: A gyermekjóléti szolgálatok tudomására jutott bántalmazásos esetek Magyarországon 2004-ben (Herczog, 2004, hiv: Herczog, 2009a)

Gyerekek elleni családon belüli erőszak esetek száma, 2004

Erőszak esetek típusai	Gyakoriság
Újszülött megölése	21
Lelki bántalmazás, lelki elhanyagolás	5404
Fizikai erőszak	2063
Fizikai elhanyagolás	3634
Szexuális bántalmazás	155

A 2007-es országos adatokat tekintve összesen 4398 gyermekbántalmazásos eset jutott a gyermekjóléti szolgálatok tudomására, ebből 3780 esetben volt valamelyik szülő az elkövető, 284 esetben a testvér, 334 esetben pedig családon belül más hozzátartozó (Herczog, 2009a).

A gyámhatóságoknak ugyancsak a 2007-es évre vonatkozó adatai sokkal több, bántalmazás szempontjából veszélyeztetett gyermekről adnak hírt (7. táblázat).

7. táblázat: a gyámhatóságok által nyilvántartott veszélyeztetett gyermekek száma 2007-ben (Forrás: Herczog, 2009a)

Jelentés a gyámhatóságok tevékenységéről, 2007

Jegyzők által nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak száma	Fő
Környezeti okból veszélyeztetett	48 823
Ebből: alkoholizmus miatt is veszélyeztetettek	20 592
Szenvedélybetegség	4 912
Bántalmazás (testi)	3 276
Bántalmazás (érzelmi)	6 171
Bántalmazás (szexuális)	259
Testi (fizikai) elhanyagolás	1 531
Lelki (érzelmi) elhanyagolás	12 632
Lakáskörülmények	29 695
Családok, ahol veszélyeztetett kiskorúak élnek	90 874

Megfigyelhető, hogy az adatok között nincs igazán összhang; nehéz megállapítani, hogy ténylegesen hány gyermek érintett. Ennek több oka is lehet: szerepet játszik benne az adatgyűjtés módja, a használt kategóriák és fogalmak pontossága, valamint a gyermekvédelmi jelzőrendszer és a vizsgálatba bevont szervezetek, intézmények köre.

Érdemes felfigyelni arra is, hogy – mint a fenti táblázatokból leolvasható – 2004 és 2007 között a felderített *szexuális bántalmazások* esetszáma jelentősen megnőtt. Egyrészt, lehetséges, hogy valóban nőtt a szexuális gyermekbántalmazás előfordulásának gyakorisága, másfelől, talán a gyermekvédelmi jelzőrendszer is érzékenyebben reagál az ilyen esetekre, így többször derül fény rá, mint korábban. A Révész (2004) által feldolgozott források statisztikai adatainak tanúsága szerint a szexuálisan bántalmazott gyermekek 10%-a 4 év alatti, 36%-uk pedig 12 év alatti. Az elkövetők több mint háromnegyede férfi, a női elkövetők száma nagyjából 5-15%. Horan és munkatársai (2000, hiv.: Szendi, 2002) tanulmánya szerint Amerikában minden negyedik nő elszenvedett valamilyen szexuális visszaélést gyermekkorában, s a nők 18%-án kíséreltek meg vagy követtek el nemi erőszakot, s ezek 22%-a 12 éves kor alatt történt.

Csorba (2006) azokat a 1986-2001 között előforduló eseteket elemezte, amikor Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrumának Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikáján gyermek elleni szexuális abúzus gyanúja miatt került sor gyermeknőgyógyászati vizsgálatra. A 16 évet felölelő periódus alatt 209 leánygyermek vizsgálatára került sor szexuális bántalmazás vagy erőszak elszenvedése miatt.

Az áldozat az esetek 41%-ában ismerte az elkövetőt, 34%-nál ismeretlen tettes az elkövető. Családtag az esetek egynegyedében volt a szexuális zaklatás elkövetője. A fiatalok csaknem fele (47%) 11-14 éves korcsoportba tartozott, a *legfiatalabb áldozat* másfél éves (!) volt, kilenc még óvodás, kettő szellemi fogyatékos. A másfél éves áldozatnál a gátrepedés ellátása sebészeti beavatkozást igényelt, az elkövető az édesapa volt. A nagy százalékban (25%) előforduló családon belüli erőszak esetében az elkövető többnyire az édesapa (44%), vagy a mostohaapa (40%) volt.

Az esetek egyötödében (21%) a szexuális zaklatás ismétlődött, egyharmadukban (32%) járt fizikai sérüléssel. A 209 esetből 127-nél történt feljelentés, 56 elkövetőt ítétek el jogerősen.

Az fenti szám adatok, kutatási eredmények végiggondolása egyfelől élesen felhívja a figyelmet, milyen sok érintettje lehet a gyermekbántalmazás és elhanyagolás különböző válfajainak – mondhatni, tömegek érintettek benne; másfelől rávilágít, milyen könnyen ütközhet nehézségekbe a gyermekbántalmazás felderítése akár képzett szakemberek számára is a konkrét adatok és összefüggések ismerete nélkül. Gondolhatunk itt például a különböző sztereotípiákra is: a szülők mindig szeretik a gyermeküket; jómódú/iskolázott/jó modorú, stb. szülőknél kevésbé valószínű a gyermekbántalmazás; szexuális abúzust fiú csak nagyon ritkán szenved el stb.

A bántalmazás felismerésének nehézségei

A gyermekbántalmazásnak sok olyan következménye és gyanújele van, amely a gyermek (vagy a szülő) viselkedésében megfigyelhető, mégsem könnyű eldönteni, hogy adott esetben fennáll-e gyermekbántalmazás vagy sem. Sokszor csak komoly és alapos

orvosi, pszichológiai vizsgálatok, a gyermek, a család és a környezet meghallgatása alapján lehet igazolni vagy elvetni a gyermekbántalmazás gyanúját (ld. pl. Gilbert, Spatz és mtsai, 2009). Ennek az az oka, hogy ugyanazok a viselkedéses, kognitív és szomatikus tünetek, melyek a bántalmazott gyermekeknél kialakulnak, a bántalmazáson kívül más tényezők hatására is létrejöhetnek. Továbbá, a bántalmazás súlyosságától, gyakoriságától, a gyermek számára elérhető támogatás mértékétől és egyéb tényezőktől függően a tünetek és a következmények erőssége nagyon eltérő lehet.

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy az agresszív szülők sem viselkednek örökösén durván. Vannak nyugodt, netán épp oldottabb, örömteli időszakok is a család életében. Az alkoholista szülő, amikor éppen józan, bánhat nagyon gyengéden is a gyermekével. Ráadásul a nyolc-kilenc évesnél fiatalabb gyermekek életkori sajátágaikból adódóan hajlamosak úgy vélekedni, hogy aki büntetést kap, vagy akit bántanak, az biztosan megérdemelte azt, „rászolgált” arra (ld.: következményetika, Piaget, 1970). Ebből kifolyólag, amikor ő maga a bántalmazás elszenvedője, akkor úgy véli, hogy ez az ő hibája, nem a bántalmazóé – vagyis ő a „rossz”, így aztán nem csak a bántalmazás megismétlődésétől való félelem, hanem a bűnösség érzése és az önvádolás is fokozza a szorongását. Részben ez is lehet oka annak a rendszeresen tapasztalt jelenségnek, hogy a bántalmazás napvilágra kerülésekor a gyermek a szülővel vállal lojalitást, esetleg leplezni, titkolni igyekszik a történeteket.

A gyermekbántalmazás tényének megállapítása tehát komoly szakmai háttérrel igényel, általában több szakma képviselői (gyermekorvos, pszichológus, védőnő, szociális gondozó és mások) együttes munkáját feltételezi. Hiba lenne tehát egyes, a gyermekbántalmazás esetén is tapasztalható jegyek alapján bántalmazásra következtetni anélkül, hogy az egyéb tényezőket is figyelembe vennék. Ugyanilyen hiba azonban, ha figyelmen kívül hagyunk bántalmazásra utaló gyanújeleket csupán azért, mert a gyermek „jó családból való” vagy „jólnevelt”, vagy mert a szülei „magasan iskolázott, rendes emberek” – az emberek többsége hajlamos azt hinni, hogy minél jómódúbb a család és minél magasabban iskolázottak a szülők, annál jobban nevelik a gyermekeket. Ez a széles körben elterjedt nézet azonban a tényekkel szembeállítva nem állja meg a helyét.

Szintén megnehezíti a felismerést, hogy az emberek nagy hányadának téves elképzelései vannak a gyermekbántalmazás és elhanyagolás gyermekre gyakorolt hatásait illetően. Mint arra Babity (2005b) vizsgálata is rávilágított, a bántalmazott gyermeket jellemzően úgy képzelik el, mint valami szelíd, szorongó, megfélemlített alakot; valahogy úgy, mint Móricz Zsigmond Árvácskáját vagy mint Twist Olivért Dickensnél. Az, hogy ezzel ellentétes viselkedés is előfordulhat (agresszió, opposíció, szerabúzus stb.), gyakran még a képzett szakemberek – pedagógusok – számára sem nyilvánvaló (bár ők kétségkívül több ténytet és több várható következményt tudtak a gyermekbántalmazáshoz kapcsolni, mint a nem pedagógus pályán dolgozó megkérdezettek).

Az alábbiakban összefoglaljuk azokat a jegyeket, melyeknek megjelenése a gyermek vagy a szülő viselkedésében felvethetik a bántalmazás gyanúját (8. táblázat).

8. táblázat: A gyermekbántalmazásra utaló gyanújelek Herczog, Kovács (2004) és Révész (1998) alapján

A bántalmazott gyermeknél észlelhető általános gyanújelek
<i>Viselkedésbeli változások</i>
<ul style="list-style-type: none"> • kifejezéstelen arc, üres tekintet, szemkontaktus hiánya, elutasítás, mindenén kívül maradás • félelem, riadtság, túlérzékeny a környezeti hatásokra, szorongás, visszahúzódás • bizalmatlanság, agresszivitás, kihívó viselkedés • fél a fizikai érintéstől, elrántja a fejét simogatáskor, a váratlan érintéstől összerezzen • túlságosan készséges, alázatos viselkedés • hypervigilancia, túlságosan éber viselkedés • bizalmatlanság a felnőttekkel szemben (esetleg csak bizonyos nemű vagy kinézetű felnőttekre vonatkozóan) • koraérett magatartás, felnőttes beszédfordulatok és hanghordozás, túlzott „komolyság” • változékony viselkedés, váratlan, hirtelen változások
<i>Családi kapcsolat, életmód</i>
<ul style="list-style-type: none"> • alvás- és, evészavar • bizalmatlanság a közeli hozzátartozókkal, elsősorban a szülőkkel szemben • szülőtől való félelem, menekülés otthonról
<i>Egészségi állapot, pszichoszociális problémák</i>
<ul style="list-style-type: none"> • rendszeresen beteg, orvosi magyarázat nélkül • regresszív viselkedés, ágybavizelés • koraérett magatartás, korhoz nem illő szexualizált viselkedés és/vagy szóhasználat • alkohol-, droghasználat • depresszió, bűntudat, szégyenérzet • öngyilkossági gondolatok vagy kísérlet • regresszió
<i>Kortárskapcsolat, iskola</i>
<ul style="list-style-type: none"> • kortársakkal, osztálytársakkal, barátokkal gyenge kapcsolat, barátkozási nehézség • passzivitás az iskolai és egyéb programokban • figyelemzavarok, tanulási nehézség, iskolai teljesítmény hirtelen romlása • korai érkezés az iskolába, késő távozás • vonakodik a levetkőzéstől (pl. testnevelés órán)
A krónikus fizikai bántalmazás viselkedéses jegyei
<ul style="list-style-type: none"> • ambivalencia a kapcsolatokban • állandó készenlét a védekezésre (a veszély elővételezése miatt) • frusztráció, amikor mások elvárásaival szembesül • viselkedéses hypervigilancia mások társaságában • a környezet hatékony észlelésének és a környezettel való hatékony bánásnak deficitje • túlzott igazodás mások elvárásaihoz, „kaméleon-természet” • tanult tehetetlenség, (megkísérelni megoldani a feladatot veszélyesebb, mint bele sem fogni) • a szülő testi és érzelmi támogatása utáni vágy • az élet élvezetének képtelensége, örömképtelenség • pszichiátriai tünetek (hyperaktivitás, bizarr viselkedés, enurézis) • alacsony önértékelés • oppozíció vagy visszahúzódás • iskolai tanulási nehézségek • a viselkedés koraérettsége
A szülő viselkedésében megfigyelhető gyanújelek
<ul style="list-style-type: none"> • türelmetlen, agresszív a gyermekével • apatikus, közönyös szülő, a gyermekével nem tart szemkontaktust • túlaggódó, túlóvó szülő • gyermekét másnak, rossznak tartja, sokat panaszkodik rá • a gyermek sérüléséről másként számol be, mint a gyermek

A gyermekbántalmazás elméleti megközelítései

Miért teszi ilyet egy szülő? Hogy teheti ezt? Joggal merülnek fel ilyen kérdések, ha a szülő által súlyosan bántalmazott gyermekről hallunk vagy ilyen gyermekkel találkozunk. Több lehetséges magyarázat is született már arról, vajon mi az oka, mi a magyarázata a gyermekekkel való rossz bánásmódnak. Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a legfontosabbakat.

Evolúciós pszichológiai megközelítés

Az evolúciós pszichológia az egyéni pszichológiai és társadalmi jelenségeket abból a szempontból vizsgálja, hogy vajon azok mennyire adaptívak, mennyire szolgálják az alkalmazkodást és a faj túlélését. A gyermekbántalmazás kérdésében a gyermek *reproduktív értékét* emelik ki. A reproduktív érték azt fejezi ki, hogy a gyermek mennyire alkalmas a szülő génjeinek továbbvitelére és elterjesztésére a következő nemzedékekben. A beteg, testi vagy mentálisan fogyatékos, gyenge fizikumú gyermekek reproduktív értéke alacsony, és a statisztikai adatok szerint az ilyen gyermekek gyakrabban vannak kitéve bántalmazásnak vagy a bántalmazás veszélyének, ami arra enged következtetni, hogy a szülőket – ha nem is tudatosan – a gyermek reproduktív értéke is befolyásolja a bánásmód megválasztásában (Bereczkei, 2000).

Az egyes gyermekek reproduktív értéke csökken, ha a család elegendő anyagi forrás hiányában nem képes valamennyi gyermekét felnevelni. Ilyenkor elsősorban a fiatalabb, gyengébb, betegeskedő gyermekek válhatnak elhanyagolás, bántalmazás áldozatává, mert az ő felnevelésükre kisebb az esély.

A szociobiológiai elemzések más fontos tényezőre is rámutattak, ami a gyermekbántalmazásban szerepet kaphat, mégpedig a gyermek fejformája és arcfelépítése, amint azt McCabe (1989) vizsgálata alátámasztja. Eszerint a gyermekekkel szemben támasztott elvárásokat nagyban meghatározza, hogy milyen korúnak tartjuk a gyermeket, az életkor észlelésében pedig szerepet játszik az ún. *koponya-arc arány*. A csecsemőkortól a serdülőkor végéig a fej formája jelentős változásokon megy át: a csecsemő pici, kerek arca és ehhez képest óriási agykoponyája (az ún. baby-face) átalakul, az arc megnyúlik, megnő az agykoponyához viszonyított mérete. Azokat a gyermekeket, akiknél a koponya-arc arány kisebb, tényleges életkoruktól függetlenül idősebbnek észleljük, ami oda vezethet, hogy a környezetükben élő felnőttek képességeiket meghaladó, irreálisan magas elvárásokat és követelményeket támasztanak velük szemben. Mivel ezeknek a gyermek nem tud megfelelni, a bántalmazás kockázata megnövekszik.

Ahol az egyik szülő mostoha, ott nő a gyermekbántalmazás kockázata, elsősorban a nem vér szerinti szülő részéről, akinek a gyermek nem vér szerinti leszármazottja (így számára nem bír reproduktív értékkel). A Cinderella-effektusként is ismert teória szerint a szülők evolúciós érdeke az, hogy a saját utódjaikba, ne pedig

idegen gyermek felnevelésébe fektessék energiájukat. Ennek megnyilvánulásaként néha szándékosan, néha szándékolatlanul, de a mostohák nagyobb arányban okoznak súlyos, halálos sérüléseket, vagy hoznak létre veszélyes helyzeteket, mint a vér szerinti szülők (Daly, Wilson, 1985; Tooley, Karakis és mtsai, 2006). Bár a mai napig nem nyert egyértelmű bizonyítást a Cinderella-effektus létezése, mégis népszerű, mivel logikus magyarázattal tud szolgálni a mostoha- és nevelőszülők általi nagyobb bántalmazási valószínűségre.

Megjegyzendő azonban, hogy a mostohaszülő és neveltje közötti kapcsolat alakulása általában nem csecsemőkorban, hanem valamikor később kezdődik, amikor is a korai kötődési folyamatok hiánya miatt az érzelmi kötődés kialakítása mindkét résztvevő oldaláról jóval nehezebb, ami szintén növeli a bántalmazás kockázatát.¹²

Transzgenerációs modellek, azaz a rossz bánásmód átörökítése

A felmérések tanúsága szerint (Kaufman és Zigler, 1993; Oliver, 1993) a bántalmazó szülők kb. egyharmada maga is bántalmazott gyermek volt. Ez rámutat arra, hogy a bántalmazás „átöröklődhet”, azaz továbbvihető a következő generációra. Figyelembe kell azonban venni azt is, hogy a bántalmazott gyermekek másik egyharmada *nem* válik bántalmazóvá, illetve egyharmaduknál egyéb tényezők befolyásolják, hogy azzá válnak-e; továbbá, bántalmazó szülővé válnak olyan felnőttek is, akiket gyermekkorukban nem bántalmaztak. A megfelelés tehát a saját gyermekkorban átélt tapasztalatok és a szülőként való viselkedés között nem egy az egyhez arányú. Vizsgáljunk meg néhányat azokból a tényezőkből, amelyek befolyásolhatják, hogy a bántalmazott gyermekből bántalmazó szülő lesz-e.

- **Elhatározás.** A bántalmazott gyermekek közül sokan határozzák el, hogy felnőve, saját gyermekeiket „egészen másképp” nevelik majd. Az esetek jelentős részében ez sikerül, néha azonban nem: a szülő azt tapasztalja, hogy legjobb szándékai ellenére ugyanúgy viselkedik a gyermekével, mint a szülei valaha övele. Ezek a szülők nemegyszer külső segítségért folyamodnak, de az is lehet, hogy saját szülei utólagos felmentésével racionalizálják saját viselkedésüket („engem is vertek a szüleim, de ma már belátom, hogy ez csak hasznomra vált”).
- **Alternatív szülőmodellek jelenléte.** Ha a gyermek egyik szülője nem volt bántalmazó, vagy ha más felnőtt (nagyszülő, nagynéni, a család közeli barátja, stb.) pozitív szülőmintát állított a gyermek elé, akkor nagyobb a valószínűsége, hogy a gyermek ezen mintákat fogja mozgósítani gyermekei nevelése során.
- **Nem bántalmazó házastárs.** Ha a másik szülő ellenzi a gyermek bántalmazását vagy testi fenyegetését, az csökkenti a bántalmazás kockázatát.

¹² Részletesebben ld.: kötődéseméleti megközelítés

Tovább javítja a helyzetet, ha a házastársak között pozitív érzelmi kapcsolat alakul ki, ez ugyanis részben segíthet a korábban bántalmazott fél traumatikus élményeinek semlegesítésében is.

- **Önismeret, a traumatikus élmények feldolgozása.** Ha a valamikori bántalmazott gyermek felnőve (akár szakember segítségét igénybe véve) képes feldolgozni a vele történeteket, illetve alaposabb önismeretre tesz szert, az csökkenti a szülőktől tapasztalt viselkedésminták automatikus kioldódásának (így a bántalmazásnak) veszélyét.
- **A gyermekvállalás időpontja.** A fiatal szülők (20 év alatt) gyakrabban bántalmazzák gyermekeiket, mint az idősebbek. Bizonyos védelmet jelenthet tehát a gyermekbántalmazás átörökítése szempontjából, ha az első gyermek születése későbbi életkorban következik be.
- **A szociális kapcsolatok száma, a segítség elérhetősége.** Ha a szülő sok támogató és pozitív felnőtt-felnőtt kapcsolattal rendelkezik (házastárs, barátok, kollégák), akkor nagyobb az esélye annak, hogy gyermekneveléssel kapcsolatos gondjai esetén van kitől segítséget vagy támogatást kérni és kapni, illetve hogy érzelmi szükségletei ezekben a kapcsolatokban kielégülnek.
- **Tartós és átmeneti védőfaktorok túlsúlya (lásd lejjebb).** (Cicchetti és Valentino, 2006)

Meg kell jegyezni, hogy az intergenerációs átörökítés mint jelenség létezését többen vitatják. Thornberry, Knight és munkatársai (2012) a vonatkozó kutatások módszertani hiányosságait ostromozva egyenesen megkérdőjelezik, hogy azok alapján alá lehet-e támasztani a jelenség létezését.

Előfordul, hogy a bántalmazott gyermek szülővé válva nem képes gyermeke érzelmi és egyéb pszichológiai szükségleteit felismerni és kielégíteni, ellenkezőleg: ő várja azt a gyermektől, hogy majd megnyugtassa, vigasztalást és támaszt nyújtson neki. Ezt **szerepvisszafordításnak** nevezzük, ilyenkor a szülő gyakran saját gyermekkorai felnőtt szereplőit látja a gyermekben, és tőle reméli megkapni azt az érzelmi támogatást és szeretetet, ami a gyermekkorában hiányzott neki. Ez azonban irreális elvárás egy gyermekkel szemben, és olyan terhet ró rá, amelynek nemcsak hogy képtelen megfelelni, hanem aminek következtében személyiségfejlődése súlyos zavart szenvedhet, illetve a szerepvisszafordítás is vezethet bántalmazáshoz, a szülő csalódottsága miatt. (Részletesen ld. külön fejezetben.) Macfie, Mcelwainb és munkatársai (2005) a szerepvisszafordítás intergenerációs átörökítésére is találtak bizonyítékokat.

A gyermekkorukban bántalmazott felnőttek közül sokan igyekeznek a saját gyermekeikkel való kapcsolatukat másként alakítani, mint amelyet ők tapasztaltak. Fennáll a veszélye annak, hogy ezen törekvésük szélsőségekbe torkollik: túlságosan engedékenyen bánnak gyermekükkel, mellőznek mindenfajta büntetést, szidást, egyszerűen mindazt, ami nekik gyermekkorukban fájdalmat okozott. Az ilyen

(megengedő, ráhagyó) légkörben felnövekvő gyermek deficitet mutathat a viselkedésszabályozás és az önkontroll terén, s ez végső soron antiszociális megnyilvánulásokhoz is vezethet, mivel hiányzik a világos, szilárd (és biztonságot adó) szabályrendszer, amihez viselkedését igazíthatná. (Baumrind, 1971)

A tranzakcionális küszöbmodell

Ez a modell azt hangsúlyozza, hogy a gyermekbántalmazás és elhanyagolás hátterében nem egyetlen okot kell keresnünk, hanem sok tényezőt, és ezen tényezők egymáshoz való viszonyát kell figyelembe venni. A gyermekbántalmazás előfordulásában egyrészt **rizikófaktorok** (potenciáló, facilitáló faktorok), másrészt **védő** (protektív, kompenzáló) **faktorok** játszanak szerepet, ezek mindegyike lehet tartós vagy átmeneti. (Cicchetti és Valentino, 2006)

- A **tartós facilitáló faktorok** lehetnek
 - pszichológiaiak (gondozó vagy a gyermek személyiségjellemzői, a gondozó mentális betegsége, önbizalom hiánya, a szülő bántalmazott múltja, alkohol-vagy drogfüggősége),
 - helyzetiek (szegénység, zsúfoltság, szociális izoláció),
 - kulturálisak (a fenyítés megítélése),
 - biológiaiak (koponya-arc arány, veleszületett rendellenességek).
- **Átmeneti facilitáló faktorok:** ezek rövid távú stresszkeltő események: állás elvesztése, válás, házastársi kapcsolat nehézségei, a gyermek bizonyos életkori szakaszai, stb.
- **Tartós kompenzáló(védő) faktorok:** jó szülő-reprezentációk, stabil és biztos családi háttér, jó megküzdési stratégiák, jó problémamegoldó képesség, stb.
- **Átmeneti védőfaktorok:** az anyagi helyzet hirtelen javulása, a családi élet harmonikus időszakai, stb.

A modell értelmében tehát a gyermekbántalmazás abban az esetben valószínű, ha a potenciáló faktorokat nem ellensúlyozzák a kompenzáló faktorok.

Mint a fentiek is rávilágítanak, gyermekbántalmazás és elhanyagolás igencsak összetett jelenség, egyidejűleg sok tényező játszhat benne szerepet, emiatt nem fogalmazhatunk meg egyetlen magyarázatot, nem nevezhetünk meg egyetlen okot, ami a bántalmazáshoz vezet. Ehelyett érdemes számba venni azokat a tényezőket, amelyek befolyással bírnak arra nézve, hogy egy gyermek bántalmazottá válik-e, vagy sem. Belsky (1984) például azt találta, hogy minél idősebb az anya első gyereke születésekor, annál szenzitívebb és annál pozitívabban beszél a gyermek sajátosságairól. Ezzel szemben a tizenéves anyák nemcsak irreális elvárásokat támasztottak, hanem válaszkészségük is jóval gyengébb volt a gyerek igényei iránt.

Hien, Cohen és munkatársai (2010) olyan szerabúzzsal, indulatkezelési problémákkal, illetve depresszióval küszködő anyákat vizsgáltak, akiknél magas szintű volt a gyermekbántalmazás kockázata. Úgy találták, hogy a gyermekbántalmazás és elhanyagolás, valamint a diagnosztikus kategóriák (szerabúzus, depresszió) között részben mediátor szerepet töltenek be az indulatkezelési problémák.

Érdemes tehát röviden összefoglalni és rendszerezni a legfontosabb rizikófaktorokat.¹³

Családi rizikófaktorok:

- a család szociális deprivációja
- erőszak a családtörténetben
- egyedülálló, elvált, külön élő szülők
- mostohaszülő vagy élettárs
- az anya 18 éves vagy fiatalabb gyermeke születésekor
- az anyát hosszabb-rövidebb időre elválasztják gyermekétől
- zavarok a családi kapcsolatrendszerben, a családtagok közötti kommunikációban
- megromlott házastársi kapcsolat

A szülő személyiségével kapcsolatos rizikófaktorok:

- a szülők túl közömbösek, elutasítóak a gyermekkel
- a szülők túl aggódóak a gyermekkel
- szülői intolerancia
- a szülő rossz vagy ambivalens kapcsolata saját szüleivel
- a szülő bántalmazott gyermek volt
- a szülő mentális betegsége
- a szülő hangulati betegsége, depressziója
- alkoholista vagy drogfüggő szülő
- deviáns magatartású, antiszociális vagy erőszakra hajlamos szülő

A gyermekkel kapcsolatos kockázati tényezők:

- koraszülött gyermek
- kis súllyal született, gyenge fizikumú gyermek
- két testvér születése között kevesebb, mint 18 hónap telt el
- testi vagy szellemi fogyatékos gyermek
- a gyermek szokatlan külseje vagy felnőtt kinézetű gyermek
- nehezen kezelhető gyermek

A *szexuális bántalmazás*nak egyéb, speciális *rizikófaktorai* is azonosíthatóak. Elsősorban lánygyermek esetében növeli a szexuális bántalmazás kockázatát, ha

- nevelőapja van,

¹³ A „Kézikönyv a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtók számára a gyermekekkel szembeni rossz bánásmóddal kapcsolatos esetek ellátáshoz és kezeléséhez” (2006), valamint Révész (2004) és Herczog (2007) alapján

- ha élete egy hosszabb szakaszát édesanyjától távol töltötte,
- anyjához nem áll közel érzelmileg,
- az anya iskolai végzettsége alacsony,
- a család rossz anyagi körülmények között él,
- ha az anya elutasítja a fizikai gyengédséget,
- a gyermek szociálisan izolált, kevesebb barátja van.

A kötődéseméleti magyarázat

Számos vizsgálat mutat rá, hogy a gyermek és gondozója között az élet korai szakaszában, már az első életévben egy sajátos kapcsolati minta alakul ki, amit **kötődésnek** hívunk. A kötődés olyan viselkedési mintázatot takar, mely során a felek keresik egymás társaságát és fizikai, valamint érzelmi közelségét, mivel azt kölcsönösen kielégítőnek, kívánatosnak és örömtelinek tartják. A gyermek szempontjából a kötődés biztosítja a szülő (attachment személy) fizikai és érzelmi közelségén keresztül a védelmet a fizikai és pszichológiai bántalmaktól, és ez jelent biztonságos háttérrel a környezet felderítéséhez (explorációjához), ami a tanulás fontos előfeltétele. A korai kötődés minősége azért is bír nagy jelentőséggel, mert komoly mértékben befolyásolja a későbbi interperszonális kapcsolatok alakulását (vö. Bowlby, Ainsworth és mtsai, 1956; Bowlby, 1973, Ainsworth, Blehar és mtsai, 1978).

A kötődés kialakulása szempontjából kritikus szakasz a gyermek életének első néhány hónapja. Ha a kötődés kialakulásának folyamata zavart szenved, az súlyos következményekkel járhat a későbbi szülő-gyermek kapcsolatra nézve, de a gyermek személyiségfejlődésére nézve is. Bowlby és kollégái megfigyelték, hogy a kötődés zavara növeli a gyermekbántalmazás kockázatát. A korai kötődés és a gyermekbántalmazás összefüggéséről a 3. fejezetben részletesebben írunk.

3. A bántalmazás és elhanyagolás következményei, hatása a gyermek személyiségfejlődésére

A bántalmazás következményeinek súlyossága változó lehet az egyes gyermekek esetében. Vannak, akik csak kissé vagy egyáltalán nem adják jelét annak, hogy a bántalmazás vagy elhanyagolás hatással lett volna rájuk. Ebben szerepet játszhat valamilyen kompenzáló tényező módosító hatása, esetleg a gyermek jól működő megküzdési stratégiái, illetve a gyermek életkora, neme stb., illetve az egyes bántalmazási formák hatásai különbözőek lehetnek. McMillan, Fleming és munkatársai (2001) kutatási eredményei szerint például nők esetében a gyermekkori fizikai bántalmazás jelentősebb pszichés hatásokkal bír, mint férfiaknál, Hyman, Garcia és munkatársai (2006) pedig arra hívják fel a figyelmet, hogy férfiaknál a gyermekkori érzelmi bántalmazás, nőknél a szexuális és érzelmi bántalmazás mutat kapcsolatot az alkoholfogyasztás korábbi kezdetével.

A bántalmazás hosszú távú következményeit tehát nehéz pontosan bejósolni. Általában véve elmondható, hogy

- **minél fiatalabb** a gyermek a bántalmazás időpontjában, annál súlyosabb következményekre lehet számítani,
- az **ismétlődő bántalmazás** következményei súlyosabbak, mint az egyszeri trauma utóhatásai,
- szintén súlyosbítja a következményeket, ha a gyermek a **bántalmazó személlyel előzőleg jó kapcsolatban** volt. (Révész, 1999)

Az **érzelmi bántalmazás következményei** legalább olyan súlyosak lehetnek, mint más bántalmazási formáknál: a gyermek gyengébb kognitív fejlődése, viselkedési problémák, szökés, alacsony önértékelés, öndestruktív viselkedés, az érzelmek kifejezésének zavara, az interperszonális kapcsolatok zavara, pszichopatológiai rendellenességek stb. (Révész, 2004). Chapman, Whitfield és munkatársai (2004) például kifejezetten az érzelmi bántalmazásról mutatták ki, hogy két és félszeresére növeli a depresszió felnőttkori előfordulásának valószínűségét.

Szexuálisan bántalmazott gyermekek esetében akkor lehet súlyosabb következményekre és komolyabb utóhatásokra számítani,

- ha az elkövető férfi,
- ha a gyermekkel szemben fizikai kényszert alkalmaztak,
- minél idősebb az áldozat a bántalmazás időpontjában,
- minél idősebb az elkövető,
- minél gyakrabban történt szexuális bántalmazás,
- minél hosszabb időszakon át történt szexuális bántalmazás,
- minél nagyobb a szexuális bántalmazás mértéke,
- minél közelebbi viszonyban volt megelőzőleg a gyermek az elkövetővel,

- ha több személy követ el a gyermekkel szemben erőszakot,
- ha az áldozat családja sok problémával küzd,
- ha az áldozat nincs jó viszonyban a testvéreivel (Conte, 1997).

A bántalmazás következtében felléphet ún. **poszttraumás stressz szindróma** (PTSD) is, melynek jellemzői:

- hyperarousal, állandó készenlét a védekezésre, mivel a veszély újbóli megjelenésére számít, ehhez alvási nehézségek, ingerlékenység társulhat,
- emlékbetörések: a trauma emlékei újra és újra elárasztják, úgy éli át újra az eseményt, mintha most történe vele – az ezzel együtt járó szorongás, rettegés újbóli átélése,
- beszűkülés, a tudatállapot megváltozása, transz-szerű állapot védekezésképpen.

A traumatikus élmény után még hónapokig vagy tovább is fennállhatnak ezek a tünetek (Herman, 2003). A bántalmazás lehetséges következményeit a bántalmazás válfajának és a gyermek életkorának függvényében az alábbiakban foglaljuk össze (9. táblázat).

9. táblázat: A gyermekkori bántalmazás lehetséges következményei életkorok és a bántalmazás formája szerint
(Forrás: Révész, 2004. 38. o.)

Életkori csoport	Kisgyermekkor	Óvodáskor	Kisiskoláskor	Serdülőkor
Családi erőszak tanúja	<ul style="list-style-type: none"> ▪ alvási nehézségek ▪ fokozott betegség hajlam ▪ állandó sírás 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ regresszió ▪ csökkent kognitív képességek ▪ remegés ▪ dadogás ▪ rettegés 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ alvászavarok ▪ lemaradt fejlődés ▪ pszichoszomatikus tünetek ▪ evési zavarok ▪ hypervigilancia 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ alacsony iskolai teljesítmény ▪ korai szexuális kapcsolatok ▪ droghasználat ▪ antiszocialitás ▪ büntudat
Fizikai bántalmazás	<ul style="list-style-type: none"> ▪ lelassuló kognitív fejlődés ▪ az örömképesség zavara 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ismétlődő motoros játék ▪ gyenge csoportjáték és együttműködés 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kevés pozitív kortársi kapcsolat ▪ alacsony kortársi „együttlét élmény” 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ antiszociális viselkedés
Érzelmi bántalmazás	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kötődési zavar ▪ az örömképesség zavara 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ agresszió ▪ evési zavarok ▪ támadó viselkedés distressz helyzetekben 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ agresszió ▪ erőszakos viselkedés az iskolában 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ antiszociális viselkedés ▪ kortárskapcsolati problémák
Elhanyagolás	<ul style="list-style-type: none"> ▪ szorongó/elkerülő kötődés ▪ nem organikus örömképtelenség szindróma 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ súlyos viselkedési zavarok ▪ figyelmi és tanulási problémák 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ visszahúzódás ▪ figyelemzavar 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kevés kortárskapcsolat
Szexuális bántalmazás	<ul style="list-style-type: none"> ▪ bizonytalan kötődés 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ PTSD ▪ szorongás ▪ externalizációs, internalizációs problémák 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ neurózis ▪ agresszió ▪ hyperaktivitás 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ öndesztuktív viselkedés (szuicid veszélyeztetettség) ▪ depresszió ▪ szökés ▪ szorongás

A korai életévekben átélt tartós stresszhatás hosszú távú élettani hatásai

Herman (2003) a gyermekkori bántalmazást mint traumát közelíti meg, és rokonságba állítja a felnőttkorban elszenvedett traumatikus élményekkel és hatásaikkal, miközben hangsúlyozza a kettő közötti eltéréseket is. A felnőttkori és a gyermekkori ismétlődő trauma hatásai közötti fő különbséget abban jelöli meg, hogy előbbi egy már meglévő személyiségstruktúrát rombol, míg utóbbi magának a személyiség alakulásának folyamatában fejt ki torzító hatást.

Mint Herman kifejti, a bántalmazó családokban a bántalmazás bekövetkezése a legritkább esetekben kiszámítható. Mivel a gyermek egy kiszámíthatatlan és potenciálisan fenyegető környezetben él, a bántalmazás elkerülésére azzal nyílnak csekély esélye, ha képes előre észrevenni a szülő hangulati állapotának változásait, és az első fenyegető jelre mozgósítani a rendelkezésére álló agressziócsillapító eszközeit, pl. feltűnően jól viselkedni, a szülő kedvében járni – vagy éppen passzivitást kényszeríteni magára, úgy viselkedni, mintha ott sem lenne, hogy ne vonja magára a szülő figyelmét. Ehhez nagyfokú érzékenységet kell kifejlesztenie, hogy az agressziót megelőző jeleket felismerhesse, hogy észrevegye a szülő viselkedésében a legapróbb változásokat is (hangszín, mozdulatok, stb.), ami csak akkor lehetséges, ha folyamatosan éberrel figyel, mintegy „monitorozza” a bántalmazó szülőt. Energiái jelentős részét tehát arra kénytelen fordítani, hogy a szülőt figyelje és a várható bántalmazást bejósolja, illetve megkísérelje azt kivédeni „jó” viselkedésével. Ez oda vezethet, hogy fejlődése egy vagy több területen (érzelmi, kognitív, szociális téren) meglapul vagy elakad.

A hipervigilianciával együtt járó hiperarousal gyakorlatilag folyamatos stresszállapotot indukál. A korai években fennálló folyamatos stressz súlyosan károsítja a fejlődésben lévő szervezet különféle funkcióit, táplálkozási zavarokhoz, alvászavarokhoz stb. vezethet. A stresszre adott egyik fiziológiai reakció a megemelkedett kortizolszint is, amely a bántalmazott gyermekek szervezetéből kimutatható, vagyis a folyamatos pszichés készenlét folyamatos fiziológiás készenlét állapottal és a stresszhatások iránti fokozott fogékonysággal jár együtt (Thomas, De Bellis, 2004; De Bellis, 2005).

A gyermekkori stressz azonban nem csak funkcionális zavarokhoz vezethet, hanem pl. az agystruktúrát érintő tartós szerkezeti változásokhoz is. A stresszhormonok folyamatos magas szintje károsíthatja a fejlődő agyat. A gyermekkorban bántalmazott/elhanyagolt felnőttek agystruktúrájában az amygdala, a hippokampusz és a corpus callosum méretében, a cerebellaris vermis csökkent aktivitásában és a limbikus rendszer ezzel összefüggő fokozott ingerlékenységében, valamint a bal oldali agykéreg fejlettségében mutathatók ki elváltozások a nem bántalmazott kontrollszemélyekhez képest (Teicher, 2004). A hippokampusz az emlékezésben, különösen az összetett információk, események memorizálásában játszik nélkülözhetetlen szerepet, sérülése vagy méretcsökkenése az emlékezeti funkciók gyengébb működéséhez vezet. Az

amygdalának, mely a különféle ingerek érzelmi feldolgozásában vesz részt, elsődleges szerepe van az érzelmi reakciók feldolgozásában és raktározásában. Ismeretes, hogy bizonyos magcsoportjainak ingerlése kísérleti állatoknál dühöt vált ki.

A vizsgálatok tanúsága szerint a gyermekkorukban bántalmazott felnőtteknél a limbikus rendszer elváltozásai a legszembetűnőbbek. A limbikus rendszer fokozott ingerlékenységére utaló szabálytalan agyhullámok már gyermek- és serdülőkorban is megjelennek az érintetteknél. Gyermekkorukban bántalmazott felnőtt vizsgálati személyeknél a **bal oldali hippokampusz** és **amygdala** mérete kisebb, mint a korábban nem bántalmazott kontrollszemélyeké. A bal hippokampusz méretcsökkenésének aránya és a disszociatív tünetek súlyossága, valamint a bal amygdala méretcsökkenése és a vizsgálati személyek depressziója, ellenségessége és ingerlékenysége között szignifikáns kapcsolat mutatható ki. A limbikus rendszer működésében és struktúrájában kimutatható elváltozások élettani magyarázattal szolgálhatnak a gyermekkorukban bántalmazott és elhanyagolt embereknél tapasztalható disszociatív tünetekre, valamint az érzelmi és az önszabályozás terén megmutatkozó deficitjükre (Teicher, Dumont és mtsai, 2004; Teicher, 2004).

A corpus callosum, vagy kérgestest a két agyféltekét összekötő idegnyaláb, szerepe az, hogy összeköttetést biztosítson a két agyfélteke között, elősegítve összehangolt működésüket. A tartós stressz hatására a **corpus callosumnak** elsősorban a középső részében következik be méretcsökkenés, ami a két agyfélteke integrált működésében okoz zavart. Teicher, Dumont és munkatársai (2004) úgy találták, hogy fiúknál az elhanyagolás, lányoknál a szexuális bántalmazás okozza az összes bántalmazási formák közül a legnagyobb méretcsökkenést a corpus callosumban. Schiffer (1995, hiv.: Teicher, 2004) vizsgálatának tanúsága szerint a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek a semleges emlékekre való visszaemlékezéskor a bal agyféltekéjüket, a kellemetlen gyermekkori emlékekre való visszaemlékezéskor a jobb agyféltekéjüket használják, míg a nem bántalmazott személyeknek mindkét agyféltekéje közel azonos mértékben működik mindkét feladat során.

Az **agykéreg fejlettségében** a jobb agyfélteke esetében nem mutatható ki eltérés a két csoportnál, míg a bal agykéreg a korábban bántalmazott személyeknél fejletlenebb, vékonyabb. Ez összefüggésben lehet a bántalmazott/elhanyagolt gyermekeknél és később felnőtteknél a verbális és egyéb kognitív készségek terén sokszor tapasztalható deficittel.

Újabban annak feltérképezésére is kutatások irányulnak (Teicher, 2007), hogy vajon befolyásolja-e az agy strukturális elváltozásait az, hogy milyen életkorban szenvedte el az ismétlődő traumát a gyermek. Teicher feltételezi, hogy az agy fejlődésében vannak olyan szenzitív periódusok, amikor egyik vagy másik agyterület sérülékenyebb, fokozottabban érzékeny a stresszhatásokra.

Kutatásában olyan személyek agyképleteinek méretét hasonlította össze, akik legalább három alkalommal igazolhatóan rossz bánásmódból fakadóan voltak súlyos trauma (erőszakos szexuális vagy extrém érzelmi, fizikai bántalmazás) áldozatai,

olyanokéval, akiknek az élettörténetében sem bántalmazás, sem egyéb trauma (pl. baleset, komolyabb betegség, állat általi megtámadás, szülői alkoholizmus, stb.) nem szerepelt. A vizsgálat során Tiecher a hippocampusz, a corpus callosum, a prefrontális kéreg méretében illetve szerkezetében tapasztalható elváltozásokat, valamint a felnőttkori depresszió előfordulásának valószínűségét hasonlította össze a bántalmazott és a kontroll csoportnál. Úgy találta, hogy a hippocampusz méretcsökkenése akkor a legnagyobb mértékű (13,2%), ha az ismétlődő bántalmazás 4 éves kor előtt történt, ugyanakkor a serdülőkor (11-15 év) is érzékeny periódusnak bizonyult. A corpus callosum méretében akkor történt a legdrasztikusabb méretcsökkenés (22,4%), ha a bántalmazás 9-10 éves kor körül történt. A prefrontális kéreg méretcsökkenése (5,8%) akkor volt a legkifejezettebb, amikor a bántalmazás 14 éves kor körül történt. (A prefrontális lebeny felelős az olyan magas szintű kognitív folyamatokért – úgynevezett végrehajtó funkciók –, mint a tervezés, válaszgátlás, a viselkedés monitorozása, stratégia-váltás, rugalmas alkalmazkodás.) A felnőttkori depresszió előfordulásának valószínűsége szempontjából a 6 éves, és a 16 éves kor körül elszenvedett bántalmazás egyformán kiugró értéket képviselt (10.táblázat).

10. táblázat: A bántalmazás okozta stressz károsító hatásai szempontjából szenzitív periódusok az agy fejlődésében (Teicher, 2007 nyomán)

Érintett agyterület	Szenzitív periódus	Változás mértéke
Hippokampusz	4 éves kor előtt, és 11-15 év	-13,2%
Corpus callosum	9-10 éves kor	-22,4%
Prefrontális kéreg	14 éves kor	-5,8%

Teicher eredményei alátámasztják az agy egyes területeinek a stresszhatásokra fokozottan érzékeny, szenzitív periódusok hipotézisét, konkrét feltérképezésük további kutatások tárgya.

Más kutatók is számot adnak a krónikus stressznek az emlékezeti funkciókat érintő következményeiről. Depressziós betegeknél, illetve öngyilkossági kísérletet elkövetők között is megfigyelhető, hogy hajlamosak életrajzi emlékeiket túláltalánosított módon tárolni (overgeneral memory; Williams, Broadbent, 1986). A fenti csoportokba tartozó személyek nehezen, vagy nem képesek konkrét élettörténeti emléket felidézni, megakadnak; úgy tűnik, ők összegzős – tehát egyfajta túláltalánosított – emlékezeti tárolással jellemezhetők. A túláltalánosított tárolás a kutatások szerint mind normál, mind klinikai populációban azokra a személyekre jellemző, akiket életük során valamilyen trauma ért, különösképpen szexuális vagy fizikai bántalmazás (pl. Williams, Crane, Barnhoffer, Duggan, 2004; Henderson, Hardgraves, Gregory, Williams, 2002). A túláltalánosított tárolás egyik oka lehet, hogy az események specifikus részleteinek újbóli felidézése erős, negatív érzésekkel kapcsolódhatott össze. Így a túláltalánosítás, azaz bizonyos élményekhez való nehezített

hozzáférés tulajdonképpen védekezés lehet a traumatikus emlékekkel szemben (Perczel-Forintos, Poós, 2005).

Samuelson (2011) összegző tanulmányában ugyanakkor arra hívja fel a figyelmet, hogy a PTSD-vel összefüggésben megjelenő deklaratív memória deficit nem feltétlenül következménye a traumatikus tapasztalatnak; lehetséges, hogy a meglévő memória deficit egy fontos kockázati tényező a traumát követő PTSD kialakulásában, mivel beszűkíti a megfelelő coping stratégiák elérhetőségét, illetve mivel az érintettek csak csökkent mértékben képesek hasznosítani a kognitív viselkedésterápiás módszerek nyújtotta pszichológiai támogatást.

Neurobiológiai adatok alapján feltételezhető, hogy a gyermekkori abúzusnak epigenetikus hatása van. A rossz szülői bánásmód következtében módosul a hypothalamus-hipofízis-mellékvese tengely stresszre adott válaszkészsége, ami a hippocampus glükokortikoidreceptorainak expresszióján keresztül megnöveli az öngyilkossági hajlamot (McGowan, Sasaki és mtsai, 2009). Újabb kutatások felvetik annak a lehetőségét is, hogy a gyermekkori bántalmazás és elhanyagolás következtében megrövidülhetnek a kromoszómák végét lezáró DNS-szakaszok, a telomerek, ami felgyorsult öregedési folyamatokhoz, illetve az öregedéshez kapcsolódó betegségek korábbi megjelenéséhez vezethet (Shalev, 2012; Shalev, Moffitt és mtsai, 2013).

Szendi (2002) meddőséggel foglalkozó cikkében kitér rá, hogy a gyermekkorukban szexuális abúzuson átesett nőknél nagyobb a korai vetélés kockázata és a meddőség. A gyermekkori szexuális abúzus egyik gyakori következménye a PTSD, melynek velejárója az alacsony kortizolszint, de egyidejűleg a stresszre adott kiugró kortizolválasz. Az alacsony kortizolszint velejárója szokott lenni a magas CRH (Corticotropin Releasing Hormon), s ez – a hipotalamusz-hipofízis-mellékvese tengelyt érintő, összetett hormonális mechanizmusok révén – korai vetélést idézhet elő. Meg kell jegyezni azonban, hogy a kérdéses funkció zavarát nem csak gyermekkori abúzusok okozhatják.

A fentebb vázoltak rámutatnak, hogy a gyermekbántalmazásnak, illetve elhanyagolásnak nem csupán pszichológiai következményei vannak. A bántalmazás és elhanyagolás, különösen kora gyermekkorban, a fejlődésben lévő agyat károsítja, s ez nem csak funkcionális, hanem *maradandó strukturális elváltozásokat* is okoz. Az elváltozások jelentős része szoros kapcsolatban áll pszichológiai, viselkedésbeli sajátságokkal, pszichiátriai kórképekkel, személyiségzavarokkal, csökkent kognitív kapacitással stb. Kérdés, hogy a későbbiekben mennyiben van lehetőség ezek korrigálására.

A rossz bánásmód a kötődésemélet nézőpontjából

A kötődéseméleti megközelítés hangsúlyozza, hogy az elsődleges gondozóval kialakított kötődés meghatározó jelentőségű a későbbi társas kapcsolatok szempontjából, mintegy prototípusa azoknak.

Bowlby a kötődési viselkedést a viselkedési rendszer részének tartotta, amely belső motivációkban gyökerezik, és nem vezethető vissza más ösztönre, tehát pl. a táplálásra. A csecsemő veleszületett hajlammal rendelkezik a közelség keresésére, valamint veleszületett viselkedés-repertoárral is. Ebben segítségére van a sírás, a mosoly, a hangadás – mind alkalmasak arra, hogy a gondozót magához hívja és a számára kívánatos közelségben tartsa. Az idő előrehaladtával a fizikai közelség iránti igény átalakul egyfajta pszichológiai közelség, vagy talán még inkább pszichológiai elérhetőség iránti igényé (Bowlby és mtsai, 1956; Bowlby, 1973).

Bowlby három viselkedési rendszert írt le, melyek egymással szoros összefüggésben működnek: a **kötődési rendszer**, az **explorációs rendszer** és a **félelmi rendszer**. A kötődésszemély jelenléte (elérhetősége) biztonságos bázist nyújt a felfedező viselkedéshez, míg a kötődésszemély hiánya gátolja a csecsemő/gyermek felfedező kezdeményezéseit. A félelmi rendszer aktiválja a kötődési rendszert, hatására a gyermek által aktuálisan optimálisnak tartott távolság a gondozótól csökken.

Ahhoz, hogy a kötődési rendszer betölthesse funkcióját, azaz biztonságos bázist jelenthessen a környezet felderítéséhez, a gyermeknek hosszabb időszakot felölelő tapasztalatai alapján tudnia kell bízni abban, hogy a kötődési személy rendelkezésére áll, elérhető. A csecsemő/gyermek ezzel kapcsolatba hozható elvárásait és reprezentációit ún. **belső munkamodellek** szervezik, melyek egyaránt magukban hordozzák a csecsemőnek önmagáról, a gondozójáról, valamint a közöttük lévő kapcsolatáról kialakított belső reprezentációit. A gondozó elérhetőségébe vetett bizalom sérülhet, ha a szülő elhagyással, vagy a gyermek elzavarásával, illetve öngyilkossággal fenyegetőzik. A családon belül történő erőszak hasonlóképpen megrendíti a gyermek bizalmát, mert felveti annak lehetőségét, hogy a szülő megsérülhet, meghalhat, azaz időszakosan vagy véglegesen nem lesz elérhető (Fonagy, Target, 2005).

Bowlby a csecsemő alapvetően fontos szükségletének tartotta az anyjához való biztos korai kötődésre való lehetőségét, melynek hiányában a gyermek vagy a **részleges megfosztottság**, vagy a **teljes megfosztottság** jeleit mutatja. Az előbbi fokozott szeretetigényben, fokozott bosszúsomjban, depresszióban, bűntudatra való hajlamban érhető tetten, az utóbbi pedig közömbösségben, érzelmi sivárságban és felszínességben, koncentrációhiányban, csalásokban és kényszeres lopkodásban. (Bowlby, 1951, hiv.: Fonagy, Target, 2005).

A kötődéelméletet alátámasztó empirikus kutatások sorában az egyik legkorábbi és leghíresebb az Ainsworth, Blehar és munkatársai (1978) által kifejlesztett idegenhelyzet-vizsgálat, mely a csecsemők belső munkamodelljének működés közben való megfigyelését teszi lehetővé. Az általuk leírt három kötődési mintázatot (biztonságosan kötődő, szorongó/ellenálló, szorongó/elkerülő) későbbi vizsgálatok kiegészítették egy negyedikkel, amelyet dezorganizált/dezorientált, „D” típusnak neveztek el.

- A **biztonságosan kötődő** („B” típusú) gyermekek anyja érzékenyen reagál a gyermek jelzéseire, sírására, és jól kezeli azokat. Képes

gyermekének biztonságérzetet nyújtani, válaszkész és elérhető a gyermek számára.

- A *szorongó/elkerülő* („A” típusú) kötődési típusú gyermek anyja elutasítóan reagál gyermeke közeledésére, kerüli vele a testi- és a szemkontaktust. A gyermek védekezéséppen minimalizálja az anyára irányuló kapcsolatfelvételi kezdeményezések számát, az anya jelenlétében feszült, a távollévő anya visszatérése nem váltja ki belőle a biztonságosan kötődő gyermekeknél tapasztalható örömet és megkönnyebbülést.
- A *szorongó/ambivalens* („C” típusú) kötődési mintázatba tartozó gyermekek viselkedése hypervigilanciát tükröz. Fokozottan figyelik az anya viselkedését és jelzéseit, mivel az anya kiszámíthatatlanul viselkedik: hangulatától függően hol kedves, hol elutasító vagy büntető a gyermekkel. A gyermek emiatt képtelen bejósolni anyja várható viselkedését és azt, hogy veszély esetén elérhető lesz-e, így tehát védekezésül folyamatosan „résen van”.
- A *dezorientált/dezorganizált* („D” típusú) kötődési típus viszonylag ritka. Az ide sorolható gyermekek viselkedése ellentmondásos, a gondozó jelenlétében és távollétében egyaránt félelem, dermedtség, összerendezetlen cselekvés, esetenként autoagresszív megnyilvánulások jellemzik őket (Carlson és mtsai, 1989; Cicchetti és Barnett, 1991; Barnett, Ganiban és Cicchetti, 1999). A „D” típusú kötődési mintázat hátterében legtöbbször az áll, hogy maga a szülő olyan feldolgozatlan traumák elszenvedője, melyek megnehezítik számára, hogy gyermekének biztonságot nyújtson. Ilyen traumák lehetnek, ha a szülő maga is súlyosan bántalmazott gyermek volt, esetleg jelenleg is bántalmazás elszenvedője, vagy például ha a közelmúltban veszített el számára fontos személyt.

A „D” típusba sorolható gyermekek viselkedésében megmutatkozó zavarodottság oka, hogy a szülő *egyidejűleg jelenti a biztonság és a veszély forrását* is a gyermek számára. Ez lehet azért, mert a szülő bántalmazó, de előfordulhat akkor is, ha maga a szülő bántalmazott vagy traumatizált. Utóbbi esetben azzal kelt veszélyérzetet a gyermekben, hogy időről időre aktuális vagy korábbi, feldolgozatlan traumái hatása alá kerül, aminek következtében arcán az aktuális helyzethez nem illeszkedő, ezért a gyermek számára nehezen értelmezhető, ijesztő érzések tükröződnek. A gondozó rémítő/rémült viselkedése aláássa a csecsemő kötődési rendszerének működését, ami kihat az explorációs és a félelmi rendszer működésére is. Mindez bizarr, az aktuális helyzethez képes inadekvát magatartásban mutatkozhat meg. Az alábbiakban összegezzük, hogy a rossz bánásmód mely formái ellen várhatóan milyen védekező stratégiát fejleszt ki a gyermek (11. táblázat) (Howe, 2005).

11. táblázat: A rossz bánásmód különböző válfajai esetén valószínűsíthető gyermeki védekező, ún. „túlélő” stratégiák Howe (2005) nyomán

„Túlélő stratégiák” rossz bánásmód esetén; így próbálja védeni magát a gyermek
Fizikailag bántalmazó szülő
<p>Megtanulják, hogy ne számítsanak kedvező válaszra, ha vigasztalást vagy biztonságot keresnének a szülőknél.</p> <p>Megtanulják: a legjobb, amit tehetnek azért, hogy biztonságban legyenek, ha kevés igényt támasztanak; ha nem sírnak, amikor megverik őket, és főként: ha nem ellenkeznek a szülőkkal. Megtanulnak olyan érzelmeket kifejezni, amelyek nincsenek összhangban a saját érzelmeikkel, de összhangban vannak a szülők elvárásaival; képesek például ragyogóan mosolyogni, amikor félnek. A világ számukra veszélyes helyként reprezentálódik. Gyakori a hipervigilancia, annak érdekében, hogy idejében észrevegyék a készülő bántalmazás előjeleit, és így némi esélyük legyen elkerülni vagy csökkenteni azt.</p>
Érzelmileg bántalmazó szülő
<p>Leginkább az érzelmileg bántalmazott gyermekek mutatnak elkerülő, illetve dezorganizált/dezorientált kötődést, és mutatnak disszociatív tüneteket. Időnként érdektelenséget mutatnak a környezetük iránt, időnként kifejezetten ellenségesek a kötődési személyeik felé. Az érzelmileg nem hozzáférhető, vagy elutasító szülővel szemben a legjobb stratégia az elkerülés: ha a gyermek nem keresi a gondozóval való kapcsolatot, beszünteti a ragaszkodás kinyilvánítását, akkor a szülő biztonságérzete nő, szorongása, félelme – és az ebből fakadó elutasító magatartása – csökken. Megtanul gátolni három fontos érzelmet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • a félelmet amiatt, hogy a védelmezője nem elérhető, nem nyújt védelmet; • a vágyát olyan felnőttek iránt, akik teljesen betöltik a gondoskodó szerepüket, • a haragját amiatt, hogy a gondozó nem elérhető, amikor szüksége lenne rá vagy nyugtalan <p>Az érzelmileg bántalmazott gyerekek megélik ezeket az érzelmeket, de megtanulják nem kinyilvánítani őket. Gyakran magukat hibáztatják a helyzetért („Apám/anyám haragszik rám, tehát rossz vagyok, mert csak a rossz gyerekek haragítják meg a szüleiket.”)</p> <p>Egy sor védekező stratégiát alakítanak ki, amelyek mind arra irányulnak, hogy önmaguk és mások között megőrizték a biztos(nak ítélt) érzelmi távolságot. A fizikailag bántalmazott gyermekekhez hasonlóan megtanulják nem jelét adni intenzív distressz állapotuknak, nem kimutatni a (lelki) fájdalmat.</p>
Kiszámíthatatlan (váltakozva túlgondoskodó illetve elhanyagoló) szülő
<p>Azt tapasztalja, hogy a szülő aktuális reakciója nincs összhangban az ő akcióival, megnyilvánulásaival, vagy szükségleteivel. Azért, hogy a hol elérhető, hol nem elérhető szülő figyelmét tartósan felkeltse, hiperaktív kötődési viselkedést mutat, hangos, zajos, követelőző; érzelmeit túlzott intenzitással fejezi ki. A világ számukra kiszámíthatatlan hely, ezért mindent azonnal szeretnének; türelmetlenek, követelőzőek, ugyanakkor ha megkapják, amit szerettek volna, elégedettségük rövid ideig tart – nem bíznak abban, hogy a jövőben is meg fogják kapni, amire vágnak. Ez szorongással tölti el, és további kapcsolati hiperaktivitásra ösztönzi őket.</p>
Elhanyagoló vagy depresszív, válaszképtelen szülő
<p>A gyermek - miután rájön, hogy teljesen mindegy, minimalizálja-e, vagy maximalizálja-e a kötődési viselkedést, a szülő mindenféleképpen elérhetetlen, válaszképtelen - feladja a próbálkozást. Magukba merülnek, gyakran ritmikusan hintázva, mintegy magukat ringatva. Sokszor üres tekintettel merednek a semmibe, mintha transzban lennének. Másoktól elkülönülve, a szelf nehezen talál formát vagy alakot: mintegy a személytelenség állapotában léteznek. Érdektelenek a környezetük iránt, viselkedésük fókuszálatlannak, céltalannak tűnik. Érzelmeik szegényesek, sivárak.</p> <p>Előfordul, hogy - ha érzékeny és válaszkész gondozót kapnak - sikerül enyhíteni az elkülönülésüket és a kötődési viselkedésüket egy aktívabb, bár még mindig bizonytalan (szorongó-ambivalens) mintázat felé elmozdítani.</p>
Szexuális bántalmazás
<p>Fizikai bántalmazás nélkül: szenvednek, de úgy érzik, nincs kihez fordulniuk. Nehezen tudnak megbirkózni a szégyen, az undor, az ismétlődéstől való félelem, stb. érzéseivel. Viselkedésük rendezetlenné, dezorganizálttá válik, látszólag ok nélkül élnek át félelmet, lesznek indulatosak, haragszanak a nem-védelmező szülőre (főként - ha az apa vagy nevelőapa az elkövető – az anyára), máskor váratlan helyzetekben sírásban törnek ki (pl. az iskolában). Kialakulhat depresszió. Rendszerint nehézségeik adódnak az intim kapcsolatok kialakításával.</p> <p>Fizikai bántalmazással együttesen előforduló: legtöbbször azt találják célravezető stratégiának, ha megpróbálnak észrevétlenül maradni, mintegy láthatatlanná válni. Passzívok lesznek, igyekeznek semmi olyat nem tenni, vagy mondani, amivel felhívják magukra az elkövető figyelmét, nehogy megismétlődjön a bántalmazás. Igyekeznek elkerülni a potenciálisan veszélyes helyzeteket. A félelem, a szégyen, a fenyegetettség, a harag, valamint a magára utaltság, segítség nélküliség érzelmei tartósan rendezetlen, disszociált állapotokhoz vezetnek. A disszociáció a leggyakoribb önvédelmi stratégia szexuális bántalmazás esetén. Megtanulják elválasztani a testüket az elméjüktől, érzelmeiket leválasztják, megtanulnak „semmit nem érezni”, bármi is történik a testükkel. Gyakori következmény még az önbántalmazás, öndesztuktív viselkedés, valamint PTSD.</p> <p>Ha az elkövető a tettet mint a szeretet megnyilvánulását állítja be: a gyermek azt hiheti, hogy a szeretet normális kifejeződése a szexuális tevékenység, ezért így próbál közeledni másokhoz, pl. a kortársakhoz is. Nagy valószínűséggel a kortársakban visszatetszést vált ki az ilyen szexualizált viselkedés, ami megnöveli az elutasítottság, illetve az - immár családon kívül bekövetkező - szexuális abúzus valószínűségét.</p>

Carlson, Chiccetti és munkatársai (1989) rámutattak, hogy a bántalmazott és elhanyagolt gyermekek között mintegy négyszer nagyobb valószínűséggel (82%) fordul elő egyéves korban a dezorganizált/dezorientált („D” típusú) kötődés, mint a demográfiaailag illesztett, nem bántalmazott mintában (19%). További fontos észrevételük, hogy fiúgyermeknél nagyobb valószínűséggel fordul elő „D” típusú kötődés, mint lánygyermeknél. Longitudinális vizsgálataik alapján Cichetti és Barnett (1991) felhívják a figyelmet arra, hogy bár a bántalmazott gyermekek is mutathatnak életük egy-egy periódusában biztonságos kötődést, ez a kötődési mintázat náluk nem marad fenn hosszú távon, ismételt vizsgálatok esetén nagy valószínűséggel bizonytalan, illetve dezorientált-dezorganizált kötődést mutatnak. Ezzel szemben, a nem bántalmazott, biztonságosan kötődő gyermekek a későbbi vizsgálatok során is nagy valószínűséggel bizonyulnak biztosan kötődőknek.

A gyermekkori kötődési mintázat hosszú távon befolyásolja a személyiségfejlődést és szoros kapcsolatban van a serdülőkori és felnőttkori mentális egészséggel. A bizonytalan kötődésű gyermekek serdülőkorukban hajlamosabbak a szorongásos rendellenességekre, a disszociatív tünetekre, étkezési zavarokra, veszélyeztetettebbek a droghasználat szempontjából, gyakrabban küzdenek kapcsolati nehézségekkel, viselkedésük ellenségesebb, érzelmeiket nehezebben tudják szabályozni. A felnőttkori személyiségzavarok és pszichiátriai megbetegedések jó részénél kimutatható a bizonytalan kötődés (Hesse, Main, 2000; Fonagy, Target, 2005). Fonagy, Target és munkatársai (1997) például börtönbüntetésüket töltő, pszichiátriai zavarral dignosztizált egyének retrospektív gyermekkori tapasztalatait hasonlították össze nem börtönviselt, de pszichiátriai zavarral diagnosztizált, illetve nem klinikai konrollsoporttól begyűjtött adatokkal. Gyermekkori bántalmazásról a börtönbüntetésüket töltők 87%-a, míg a klinikai és nem klinikai csoport 36, illetve 4%-a számolt be, az elhanyagolás szintén nagyobb arányban fordult elő a börtönbüntetést töltő csoportnál. Hasonlóképpen börtönbüntetését töltő, pszichiátriai zavarral diagnosztizált vizsgálati alanyoknál Frodi, Dernevik és munkatársai (2001) úgy találták, hogy az átlagnál nagyobb arányban fordulnak elő elkerülő kötődési típusú személyek.

A gyermekbántalmazás szempontjából a kötődési típusok eltérő mértékű kockázatot jelentenek. A „D” típusú kötődési mintázatnál szinte minden esetben megtalálható a bántalmazás vagy elhanyagolás valamilyen formája. A többi három kötődési mintázat közül a bántalmazás valószínűsége legnagyobb a szorongó/ambivalens, a legkisebb a biztonságos kötődés esetén. Bár a bizonytalan kötődési típusba tartozás kockázati tényező lehet, ez önmagában nem, csak egyéb tényezőkkel kölcsönhatásban vezet a gyermek bántalmazásához (Main és Solomon, 1986; Lyons-Ruth és Jacobvitz, 1999).

Bántalmazás és kötődési zavar

A legtöbb kötődésvizsgálat eredménye alapján, az inadekvát, illetve patológiás gondozás negatív érzelmeket, illetve emocionális elsivárosodást eredményez a gyermekben, ami érinti az Én-t, és másokat is, valamint a szociális kapcsolatok negatív anticipációját eredményezi. A kutatások megerősítették, hogy a bizonytalan kötődéssel együtt jár egyfajta érzelmi elhanyagolás, amely olyan magatartásformákban nyilvánul meg, mint: a nyílt érzelmkifejezések hiánya, elkerülő magatartás, illetve hogy a gyermek nem kezdeményez játéktevékenységet a szülővel. Ennek megfelelően, az olyan gyerekeknél, akik abúzus, vagy elhanyagolás elszenvedői voltak, gyakoribb a bizonytalan kötődés. Továbbá, ha az elsődleges kötődési személy követi el az abúzust, a gyermek sok esetben képtelenné válik stabil, érzelmileg biztonságos kötődés kialakítására (Main, Kaplan és Cassidy, 1985).

A kutatók kapcsolatot találtak a gyermeknél tapasztalható kötődési zavar és a szülő kötődési típusa között: a szülő kötődési típusa alapján be lehetett jósolni a gyermek kötődését (Main és mtsai, 1985). A biztonságosan kötődő anyák gyermekei is biztonságosan kötődőek voltak, míg az elutasító anyáké az elkerülő, az elárasztott anyáké a szorongó-ambivalens típusba voltak sorolhatók. A kutatások kezdeti szakaszában leírt feltételezésekkel ellentétben a nem biztonságos kötődési típusba tartozó szülők gyermekei nem feltétlenül lesznek bizonytalan kötődésűek; néhányan biztonságosan kötődőnek mutatkoznak. A bizonytalan, vagy dezorganizált kötődésű gyermekek szülője viszont szinte teljes bizonyossággal valamelyik bizonytalan kötődésű csoportba tartozik (Fonagy, Steele, Steele, 1991; Zeanah, Mammen, Lieberman, 1993).

A DSM-IV diagnosztikus kategóriájaként szereplő reaktív kötődési zavar (RAD) létrejöttében szintén kimutatható a bántalmazás, illetve elhanyagolás mint előzmény. A reaktív kötődési zavar biztos diagnózisát ugyanakkor megnehezíti, hogy bizonyos, a reaktív kötődési zavar esetén megfigyelhető viselkedési problémák, mint például a destruktív magatartás, a szemkontaktus elutasítása, az ok-okozati összefüggések nehézkes megértése, gyenge impulzus kontroll, stb. egyaránt lehetnek velejárói a reaktív kötődési zavarnak, valamint más, nem kötődési zavarhoz kapcsolódó viselkedéses problémának is, pl. ADHD (figyelemhiányos-hiperaktivitás zavar) (Hanson, Spratt, 2000).

A kötődési zavar mind a BNO-10-ben, mint a DSM-IV-ben szerepel, azonban eltérő felosztásban. A DSM-IV reaktív kötődési zavart tekinti önálló diagnosztikai kategóriának, és ennek két típusát különbözteti meg: a gátolt, és a gátolatlan formát. A BNO-10 a reaktív kötődési zavart és a gátolatlan kötődési zavart tekinti két külön diagnosztikai kategóriának; ez esetben a reaktív kötődési zavar tulajdonképpen a DSM-IV-ben szereplő gátolt típusnak feleltethető meg. Bármelyik felosztást is tekintjük, a gátolt formában a gyermek társas kezdeményező- és válaszkészsége gátolt, az ilyen

csecsemő vagy gyermek veszély esetén nem keresi a kötődési személy közelségét; a gátolatlan forma ezzel szemben válogatás nélküli kapcsolati kezdeményezésekben nyilvánul meg pl. viszonylag idegen emberekkel is, miközben hiányzik a specifikus kapcsolódás egy preferált kötődési személyhez.

A kötődést vizsgáló kutatások némelyike a fenti osztályozás túlzottan szűk, korlátozó voltára hívják fel a figyelmet. Boris és Zeanah (1999) javaslata alapján például különálló kötődési zavarként érdemes megközelíteni azt, amikor a gyermeknek nincs kötődése (azaz preferált kötődési személye); azt, amikor van ugyan kötődés, de eltorzult formában; és azt, amikor egy meglévő kötődés hirtelen megszakadt. Az első típus felelne meg a BNO-10-ben, illetve a DSM-IV-ben szereplő kötődési zavaroknak; a szerzők nem különítik el élesen a gátolt és gátolatlan formát, mivel ugyanazon alaphelyzetre adott válasz két lehetséges formájának tartják azokat, amelyek akár egyazon gyermeknél is megnyilvánulhatnak. Az eltorzult kötődési forma esetén a gyermeknek van ugyan preferált kötődési személye, de nem tudja őt biztonsági bázisként használni a környezet explorációjához; náluk előfordulhatnak szélsőséges viselkedési formák, például önveszélyeztetés, túlzott ragaszkodás, vagy a szerepek megfordítása, ahol vagy törődő, vagy büntető módon viszonyul a felnőtthöz. Ennek hátterében általában a kötődési személy erőszakos, megfélemlítő viselkedése áll (Schechter és Willheim, 2009). A harmadik típus, a kötődés hirtelen megszakadása, amely párhuzamba állítható a felnőttek gyászfolyamatával; jellegzetességei a sírás, tiltakozás, a kötődési személy keresése, majd a szomorúság, visszahúzódás; végül pedig a felépülés.

Más kutatók szerint (Hanson és mtsa, 2000) az aktív bántalmazást (abúzust) elszenvedő, illetve az elhanyagolt gyermekek magatartása között is vannak különbségek: míg a bántalmazott gyermekek általában ellenálló, vagy éppen túlságosan engedékeny viselkedést mutattak a vizsgálatokban, addig az elhanyagolt gyermekeknek elsősorban a másokkal való kommunikáció okozott nehézséget. Az elhanyagolt gyerekek kevésbé bíztak szüleik segítségével illetve együttműködésében, és legtöbbjük túl korán vált függetlenné.

Az alábbiakban áttekinthetjük a kötődési zavar jellemző tüneteit; láthatjuk, hogy számtalan területen és formában nyilvánulhat meg, ami mind a diagnosztikáját, mint a segítségnyújtást megnehezíti.

Viselkedéses tünetek:

- impulzuskontroll hiánya
- ön-destruktív viselkedés
- más tulajdonának tönkretétele
- verbális is fizikai agresszió
- lopás
- hazudozás
- inadekvát szexuális viselkedés
- állatokkal való kegyetlenkedés

- alvászavar
- enuresis, encopresis
- hiperaktivitás
- mások állandó hibáztatása
- az új gondviselők felelősségre vonása a múltbeli bántalmazás miatt
- ön-veszélyeztetés

Érzelmi tünetek:

- intenzív harag, düh, erőszak kifejezése a gondviselők felé
- vigasztalhatatlan szomorúság, depresszió
- inadekvát érzelmi válasz
- gyors hangulatváltozások
- követelőzés
- sértődöttség

Kognitív funkciók terén megfigyelhető tünetek:

- ok-következmény gondolkodás hiánya
- a gondviselőt mint elérhetlent, ellenségest, nem szeretőt észleli
- önmagát rossznak, nem kívánnak éli meg; olykor tehetetlennek, olykor pedig természetfölöttien erősnek és veszélyesnek érzékeli magát

Társas kapcsolatok terén megfigyelhető tünetek:

- túlzott bizalmasság idegenekkel szemben
- nem tart szemkontaktust
- kevés kortárs-kapcsolat
- parancsolgató, hatalmaskodó
- irányításért harcoló
- másokkal való kapcsolata kontrolláló, manipulatív
- büntudat, lelkiismeret-furdalás hiánya

Testi, fejlődésbeli tünetek:

- higiénia alacsony foka
- zavar a saját fiziológiai állapotának megítélésében (pl. éhség, hőmérséklet)
- abnormális evési minták
- balesetekre való hajlam
- magas fájdalomküszöb
- érintéstől való ódzkodás (Howe és Fearnley, 2003; Howe, 2005)

Természetesen ez a lista sok olyan komponenst tartalmaz, ami más feltételek között is megjelenik, így a reaktív kötődési zavar szakszerű diagnosztizálásához átfogó vizsgálat szükséges, a diagnózis csak akkor állapítható meg, ha a különböző módon nyert eredmények alátámasztják egymást.

Önmagunk és mások megértése – a mentalizáció és annak deficitje

A szelf szerveződésében és az érzelmi szabályozásban, mint azt Fonagy és Target (1998) hangsúlyozzák, kulcsfontosságú tényező a korai kötődéskapcsolatok során kialakuló **mentalizáció**. A mentalizáció azt a képességet jelenti, hogy a gyermek képes önmagát és másokat mint mentális állapotokkal bíró lényeket számon tartani, és önmagát és másokat mentális állapotokon keresztül megérteni.

A mentalizációs készség az élet első éveiben folyamatosan fejlődik. Kiindulási alapját az anya (illetve az elsődleges gondozó) magatartása szolgáltatja, aki a gyermekének folyamatosan mentális állapotokat tulajdonít és gyermeke akcióit annak belső állapotaival (szándékaival, érzéseivel) kapcsolatban lévőként értelmezi. Magatartása a gyermek felé azt a felfogást közvetíti, hogy önmaga és mások leginkább belső állapotaikon keresztül érthetők meg. Fontos hangsúlyozni, hogy a mentalizációs készség kialakulásának előfeltétele, hogy a gondozó gyermekéhez mint mentális állapotokkal bíró lényhez viszonyuljon, és folyamatosan ekként reagáljon rá. A gyermek annyira lesz képes a mentalizációra, amennyire a gondozó ezt közvetíteni képes felé.

Van azonban a folyamatnak még egy fontos mozzanata, amiről szót kell ejteni. Kevés, hogy az anya általában véve mentális állapotokat tulajdonít a gyermekének: a tulajdonított állapotoknak egyezniük kell a gyermek által ténylegesen átélt belső állapotokkal, továbbá hozzá kell kapcsolódniuk a gyermek alakuló szelf-reprezentációjához.

Az érzékenyen gondozó anya képes arra, hogy a gyermek mentális állapotait *megértse*, és a gyermek számára *visszatükrözze*, továbbá arra, hogy gyermeke érzelmi állapotait (azok minőségét és intenzitását) módosítsa (*félrehangolás*), amivel lefekteti a csecsemő/kisgyermek érzelmi önszabályozásának alapjait.

Mivel ugyanakkor gondozói tevékenysége során saját mentális állapotairól is tájékoztatja a csecsemőt, fontos, hogy a gyermek el tudja különíteni a saját, illetve az anya mentális, ezen belül is elsősorban érzelmi állapotairól szóló információkat. Ezt a problémát a szülő úgy oldja meg, hogy a tükrözött megnyilvánulást *megjelöli*.

A tükrözés lehet sikertelen. Két tipikus hiba állhat elő: a gondozó *félreértelmezi* a gyermek mentális állapotát, ami miatt az átélt és a tükrözött állapot nem illeszkedik; vagy jól értelmezi ugyan, de *jelöletlenül tükrözi* vissza. Előbbi eset oda vezethet, hogy a gyermek szelf-reprezentációi eltorzulnak, tévesen fogja értelmezni érzelmi állapotait, pl. a félelmet dühnek. Utóbbi esetben a gyermek számára nehéz lesz saját belső állapotait elkülöníteni másokéitól, így énhatárai nem alakulnak ki, érzelmeit nehezen tudja szabályozni; tartós fennállása szerepet játszhat a borderline személyiségzavar kialakulásában (Gergely, Watson, 1998; Fonagy, Target, 2005).

A traumatizált, bántalmazott gyermekeknél sérül a mentalizációs képesség alakulásának folyamata, akárcsak akkor, ha a szülő nem képes gyermekét mint

intencionális állapotokkal rendelkező lényt látni és kezelni. A bántalmazott gyermekek mentalizációs képessége szegényessé válik, mivel vagy nem alakul ki bennük, vagy lerombolódik az a meggyőződés, hogy a másik ember a mentális állapotain, érzelmein keresztül megérthető, sőt saját magukat sem sikerül (a gondozó közvetítésével) intencionális lénynek látni. A bántalmazott gyermekek beszédükben kevesebb belső állapotra utaló kifejezést használnak, mivel fenyegető környezetben sérül a mentalizációs képesség alakulásának folyamata. Egyéb tekintetben is gyengébb a verbalizációs készségük (elsősorban a beszédprodukción terén; a beszédértés általában nem sérült), kevesebbet beszélnek, kevesebb kortárs interakcióban vesznek részt (Fonagy, Target, 1998; 2005).

A bántalmazó szülő mentális állapotainak felismerése veszélyt jelent a fejlődő szelf számára, hiszen a szülő mentális állapotai potenciálisan fenyegetőek. Sérül a szelf-érzés és torzul a szelf-reprezentáció, hiszen a szülő mentális állapotainak tükrében önmagát mint gyűlöletes, veszélyes valakit tapasztalná – ezért általában lemond arról, hogy a szülő gondolatait, vágyait megértse. Ha azonban a cselekvés elszakad az intenciótól, az gátolja az erkölcsi érzék kifejlődését, ami a másik ember tárgyként, pusztán testként kezelését vonhatja maga után (Fonagy, Target, 1998; 2005).

Bizonyos esetekben kialakulhat egyfajta hiperérzékenység mások mentális állapotaira. Ez a *látszólag magas szintű* mentalizációs képesség azonban részleges, nem tekinthető valódinak, mert a „másik” túlreprezentált, a szelf pedig alulreprezentált mentális állapotok tekintetében. A gyermek teljes energiáját a bántalmazó szülő monitorozása köti le, saját belső élményeinek, érzéseinek és gondolatainak megértésére nem jut kapacitása (Fonagy, Target, 1998).

A mentalizációról való lemondás a gyermek védekezése egy olyan környezetben, ahol mások mentális állapotainak megértése veszélyes lehet, romboló a fejlődő szelf számára. Ez a védekezés a bántalmazó környezetben adaptív, ám nagyon megnehezíti a családon kívüli kapcsolatok kialakítását és főleg ápolását.

Örökbefogadott, vagy nevelőszülőnél nevelkedő, korábban bántalmazott gyermekek

Ha a diszfunkcionálisan működő, bántalmazó család nem tud változtatni a gyermeket veszélyeztető körülményeken vagy szülői bánásmódon, a bántalmazott, illetve elhanyagolt gyerekek gyakran – a gyermekvédelmi rendszer közreműködésével – ideiglenesen vagy tartósan kikerülnek a családból. Ilyenkor általában nevelőszülőkhöz kerülnek, de az sem ritka, hogy a vér szerinti szülő nem kívánja tovább nevelni a gyermekét, így örökbe adhatóvá válik. Mielőtt azonban megkönnyebbülten felsóhajthatnánk, abban a hitben, hogy a gyermek sorsa ezáltal sínre került, vizsgáljuk meg, milyen nehézségek adódhatnak a korábban rossz bánásmódnak kitett gyermekek más családban való továbbnevelésével összefüggésben. (Itt konkrétan a családi

interakciós mintákkal szeretnék foglalkozni; a gyermekvédelmi rendszerek működéséből fakadó problémákat másutt tárgyaljuk.)

Az örökbefogadott vagy nevelőszülőknél nevelkedő gyerekek nagyobb valószínűséggel szenvednek valamilyen fejlődési rendellenességben. Bár a korán (6 hónapos korukig) örökbe adott gyermekeknél ez a kockázat jóval kisebb, még így is kétszer nagyobb, mint a saját családjukban nevelkedőknél (Howe, Fearnley, 2003). Míg a csecsemőkorban adoptált gyermekek nemcsak a fizikai, testi fejlődésbeli lemaradásukat hozzák be gyorsan, hanem a lelki, érzelmi fejlődésben bekövetkezett lemaradást is, addig az idősebb korban adoptáltak szinte kivétel nélkül viselkedési problémákat, érzelmi lemaradást mutatnak. Ilyenkor az örökbefogadó családra nagy teher hárul, a nevelőszülők többségének nehézsége van a gyermekkel való kapcsolat kialakításában.

Schore (2001) kutatásai szerint a csecsemők agyának fejlődése (főként az orbitofrontális kéreg, mely a szocio-emocionális szabályozásért, a társas és az érzelmi viselkedés szabályozásáért felelős) függ a gondozóval való kapcsolattól, főként az első 24 hónapban, amikor a kötődés is kialakul. A csecsemőnek a stresszel való megküzdési képessége attól függ, hogy a gondozója milyen mértékben ismerte fel, értette meg mentális állapotait, és reagált jól rájuk. Azt a helyzetet, amikor a gondozó nem tud gyermeke érzelmi állapotaira ráhangolódni, és emiatt a gyermeket szabályozatlan, magas szintű stresszállapotban tartja, Schore *kapcsolati traumának* nevezte.

Ez a traumatikus kapcsolati élmény nem feltétlenül tudatos, de a fiziológiai, érzelmi élményekben nyomot hagy. A kötődési zavarban szenvedő gyerekeknek nehezükre esik saját és mások érzelmi és mentális állapotait megérteni. Tapasztalataik szerint a gondozóval való kapcsolat veszélyes, ezért nem érzik jól magukat a szoros, gondoskodó kapcsolatokban. Nem bíznak a szerető gondoskodásban, igyekeznek kerülni azt, csak magukban bíznak. Ez általában agresszív, kontrolláló viselkedést eredményez.

A szabályozatlan érzelmi- és tudatállapotok a gyermek rajzaiban és játékában is megjelennek: sok erőszakot tartalmaznak; a veszély legtöbbször a semmiből, hirtelen bukkan elő; szörnyek, természetfeletti erők jelennek meg, amit a gyermek legyőz, hogy aztán újra és újra megint felbukkanjanak. Rajzaikban, játékukban egyszerre reprezentálják magukat félelmetesként, legyőzhetetlenként és összezavartként, megrémültként. Lehet olyan meggyőződésük, hogy ők sérthetetlenek, és mindent túlélnek, mivel a súlyos bántalmazásokat, éhezéseket átvészelve úgy érezhetik: aligha van az eddigieknél veszélyesebb dolog a világban, amit ne bírnának ki és ne élnének túl (Howe, 2005).

Amikor a gyerekek új családba kerülnek, a fentebb bemutatott kapcsolati mintát viszik át az új gondozókra is, és a szeretetteljes, gondoskodó közeledésekre mérgesen, elutasítóan, agresszíven reagálnak. Ebben a helyzetben a gondozók – külső segítség nélkül – gyakran feladják a gondoskodó hozzáállást, mivel igyekezetük minduntalan kudarcba fullad, s így feleslegesnek érzik magukat.

A hosszabb ideig bántalmazó és/vagy elhanyagoló környezetben élő gyermekek egyfajta „*túlélő*” *stratégiát* fejlesztettek ki, amit a környezet és a gyermek interakciója határozott meg. Miből áll ez a stratégia?

- Negatív érzelmek elnyomása,
- annak feltételezése, hogy a védelmező gondoskodás nem elérhető – a kötődés deaktiválása,
- agresszió,
- önmagára támaszkodás, önállóság magas szintje,
- nem bíznak a saját kognitív folyamataikban, mivel a szülő viselkedése, reakciója kiszámíthatatlan,
- aktivációs szint növekedése – a szülői figyelmen kívül hagyás kiküszöbölésére.

Ezt a tranzakciós mintázatot viszi tovább a gyermek új befogadó családjába is, ahol – bár alkalmazása már inadekvát – a gyermek továbbra is eszerint viselkedik. Gyakran az újdonsült szülők nem értik meg a gyermek viselkedésének hátterét, és csalódottságuk, tehetetlenségük, esetleg eszköztelenségük miatt nem képesek tartósan alternatív, pozitívabb kapcsolati formákat felkínálni a gyermeknek. Ez az előző kapcsolati minta aktiválódását, ismétlődését jelenti, *maga után vonhatja a bántalmazó illetve elhanyagoló környezet újbóli kialakulását* (Howe, Fearnley, 2003).

Amikor a gyermek valójában „szülő” – szerepvisszafordítás, parentifikáció

A „szerepvisszafordítás” egy olyan családi szereposztást ír le, amelyben a gyerek – a szülők ilyen irányú szükségleteiből, igényeiből fakadóan – szülőként vagy partnerként viselkedik a saját szülőjével, és amelyben a gyerek úgy „működik”, vagyis úgy viszonyul a szülőhöz, mint bizalmas, barát vagy döntéshozó.

Szokás még a szakirodalomban a „parentifikáció” kifejezést is használni a jelenségre. A „parentifikált gyermek” fogalmát Minuchin és munkatársai (1967, hiv.: Earley, Cushway, 2002) alkották, azokra a gyerekekre utalva, akikre szülői felelősség hárul. Ez gyakran olyan feladatokkal jár, amelyek természetüket és/vagy mennyiségüket illetően nem az ő életkoruknak megfelelőek, így miközben igyekeznek megfelelni az adottságaikat meghaladó gondozási feladatoknak, szükségszerűen korlátozódnak a fejlődésükhöz elengedhetetlen lehetőségekben és tapasztalatokban. A „parentifikáció” mint fogalom a rendszerszemléletből ered és nagyrészt annak a későbbi felnőttkori működésre történő kihatását tárgyalja. Bár a kötődéelmélet és a rendszerszemlélet más irányból közelíti meg a jelenséget, abban egyetértenek, hogy ha a gyermek túlságosan korán kerül tartósan felnőtt (gondozói, bizalmasi, partneri) szerepkörbe, az hátrányosan befolyásolja a fejlődését, és kihat a felnőtt életére is – befolyásolhatja a pályaválasztást, a párkapcsolatot, a gyermeknevelést, stb.

Main és munkatársai (1985), Zeanah és munkatársai (1993), valamint Schechter és Willheim (2009) megfigyelései szerint a szerepvisszafordítás elsősorban azoknál a gyermekeknél fordulhat elő, akiknek az elsődleges gondozója nem tud biztonságos bázist nyújtani az explorációhoz és a világ felfedezéséhez. A szerepvisszafordítás nem feltétlenül gondoskodó attitűdöt takar, jelenthet büntető, ellenséges, támadó fellépést is a szülő felé. A biztonságos bázis hiánya gyakran áll összefüggésben a gondozó kötődési zavarával, amihez nem ritkán társulnak egyéb olyan tényezők, amelyek fokozzák a szülő válaszképtelenségét, illetve a család instabilitását, ezzel pedig a bizonytalanság fokozódását. Alkoholisták gyerekeinél, szexuális abúzust átélt gyerekeknél, házassági konfliktusokban levő vagy elvált szülők esetén egyaránt találtak olyan elemeket a családi kötődési mintázatok vizsgálata során, amelyekben a gyerek, mint valamely családtag gondozója jelent meg (Chase, 1999).

A szerepvisszafordítás rövid és hosszú távon is figyelemreméltóan komoly hatásokkal bír. **Gyermekkorban** vezethet fokozott emocionális distressz megéléséhez (Stein, Riedel, Rotheram-Boras, 1999), az interperszonális kapcsolatokban fokozottabban kontrolláló személyiséggé fejlődéshez (Johnston, 1990). Fullinwinder-Bush és Jacobvitz (1993) arra hívják fel a figyelmet, hogy a szerepvisszafordítást megélők serdülőkorban kevesebb identitáskeresési tendenciát mutatnak, mivel kevésbé képesek a saját szükségleteik feltérképezésére amiatt, hogy figyelmük nagyrészt a szülő szükségleteinek észrevételére irányul.

Azok a gyerekek, akik szülőként kénytelenek funkcionálni, **felntőtként** gyakran folytatják a gondoskodó magatartást (Valleau, Raymond, Horton 1995). Ezt nevezik gondoskodó (caretaker) szindrómának. Gyakori, hogy az így felnőtt gyermekek felntőtként valamilyen gondoskodó foglalkozást választanak maguknak – jól példázzák ezt Lackie (1983) eredményei, aki 1577 szociális munkás élettörténetét elemezve azt találta, hogy kétharmad részük gyermekként parentifikált helyzetben volt. Ugyanakkor bizonyos értelemben veszélyes is lehet ez a fajta pályaindíték, mert amint arra Glickauf-Hughes és Mehlman (1995) rámutatnak: bár a nagyfokú érzékenység és mások szükségleteinek felismerése fontos képesség a segítő foglalkozásuk számára, nagyban megnöveli a kiegészítés kockázatát, ha nem társul egyúttal a saját szükségletek felismerésének képességével – márpedig a parentifikált gyermekek jelentős része mutat deficitet e téren még felnőtt korában is.

Szintén a hosszú távú következmények kapcsán térhetünk ki Macfie, Mcelwainb és munkatársai (2005) megállapításaira, akik a szerepvisszafordítás intergenerációs átöröklését tanulmányozták. Eredményeik szerint azok az anyák, akik felnőtt kötődési interjú alapján (AAI, George és mtsai, 1984, hiv. Macfie és mtsai) gyermekkorukban szerepvisszafordítást tapasztaltak az anyjuk részéről, nagyobb valószínűséggel viselkedtek szintén szerepvisszafordító módon a lánygyermekükkel már annak 2 éves korában. Az apák ugyanakkor, akiknél az interjú hasonló előzményeket tárt fel a saját anyjuk felé, nagyobb valószínűséggel éltek házasságban olyan nővel, aki a saját fiúgyermekéhez viszonyult szerepvisszafordítóan annak 2 éves korában. Vagyis a

szerepvisszafordítás nem egyszerűen csak átörökítődik intergenerációsán, de genderspecifikus sajátságokkal is bír, illetve szerepet játszhat a párválasztásban is. Továbbá, Belsky, Hancox és munkatársai (2012) úgy találták, hogy az anyáknál valószínűbb a bántalmazás intergenerációs átörökítése, mint az apáknál.

Találkozhatunk arra utaló kutatási eredményekkel is, hogy a parentifikált gyermekeknél gyakoribb a hasítás, mint elhárítási mechanizmus alkalmazása, mint a nem parentifikáltaknál. Wells és Jones (1998) ennek magyarázatára azzal a feltevéssel élnek, hogy a parentifikáció megszakítja a szeparáció-individuáció folyamatát, ezért ezek a személyek továbbra is a korai, primitív hasítási mechanizmust használják a stressz elhárítására. Azt is leírják, hogy a parentifikáció magasabb szegényre való hajlammal járt együtt, amely éppenséggel a felnőttek irrealisztikus elvárásainak eredményeképpen alakul ki. Más kutatások a szorongó és a depresszív betegségekkel való együttjárást vizsgálták. (Pl. Jacobvitz, Bush, 1996) Feltevésük szerint a szülő intimitáskeresése megszakítja a gyermek függetlenségének fejlődését, amely alacsony önértékeléshez vezet. Ennek megfelelően az eredmények az anya- lány szövetségeknél szorongásos kórképeket, az apa-lány szövetségeknél depresszív szimptomákat mutatnak.

A gyermekkori bántalmazás mint trauma, és következményei a traumaelmélet szemszögéből

Herman (2003) a gyermekkorbántalmazást mint traumát közelíti meg, és rokonságba állítja a felnőttkorban elszenvedett traumatikus élményekkel és hatásaikkal, miközben hangsúlyozza a kettő közötti eltéréseket. A bántalmazott gyermekek a rendelkezésükre álló eszközökkel próbálnak alkalmazkodni a környezetükhöz. Herman három fő alkalmazkodási formát említ: a *disszociációs védekező mechanizmusok* kidolgozását, a *töredezett identitás* kialakítását és az *érzelmi állapotok patológikus szabályozását*.

A trauma okozta fájdalom elleni védekezés alapvető eszközének a módosult tudatállapotok kifejlesztését tartja, s hangsúlyozza, hogy ez egyszerre kreatív és destruktív lépés a gyermek részéről. *Kreatív*, mert segít túlélni a kritikus időszakokat (adott esetben a teljes gyermekkort), és *destruktív*, mert a túlélés ára a valósághoz, a saját testhez, a saját emlékekhez és gondolatokhoz való viszony tartós torzulása.

Dennett (1996), a fájdalom és a szenvedés kapcsolatát boncolgatva, kitér a disszociációra, mint a szenvedés elleni védekezés egy hatékony módjára. A disszociációnak két válfaját különbözteti meg: az egyiknél a személy úgy csökkenti szenvedését, hogy a fájdalmat elutasítja, megtagadja, távolról szemléli – nem tekinti önmagához tartozónak. A másiknál a személy, aki nem képes a szenvedést eltávolítani magától, személyében kétfelé válik (ideiglenesen vagy tartósan), azaz egy alteregót konstruál, és a szenvedést ehhez a másikkal tartozónak tekinti – így jöhet létre a

többszörös személyiség. A bántalmazott gyermekek hajlanak arra, hogy segítségül hívják a disszociációt az aktuálisan átélt szenvedés csökkentése érdekében.

A bántalmazott gyermek másik lehetséges útja a bántalmazás túlélésére, ha speciálisan *torzított belső reprezentációkat* hoz létre önmagáról és szüleiéről. Legegyszerűbb esetben ez úgy nézhet ki, hogy a gyermek elfogadja a bántalmazó által felé közvetített felfogást, és önmagát rossznak, büntetésre méltónak értékeli, miközben a szülőt idealizálja. Ez lehetővé teszi számára, hogy megőrizze a szülőhöz való kötődését, egyúttal azt az ígéretet is magában hordozza, hogy ha ő (a gyermek) megjavul, végül elnyerheti a „jó” szülő szeretetét. Az ilyen gyermeket szélsőséges igyekezet jellemezheti, hogy megfeleljen a szülők elvárásainak, komoly teljesítményeket mutathat fel a legkülönbözőbb területeken (tanulás, másokról való gondoskodás, stb.), ami a későbbiekben jelentős munkahelyi és kapcsolati sikereket hozhat neki, sikereinek mégsem tud örülni, mert nem saját indíttatása, hanem a másoknak való megfelelés vágya hajtotta (vö. hamis szelf, Winnicott, 2004).

Főként a fizikai vagy szexuális bántalmazást átélt gyermekek próbálnak serdülő- és felnőttkorukban az őket elárasztó és szabályozhatatlan érzelmi viharok, fájdalmas emlékek, vagy belső ürességérzés ellen önsebzéssel, öncsonkítással vagy öngyilkossági kísérletekkel védekezni. Ennek hátterében két tényező is munkál. Egyrészt az, hogy a kiszámíthatatlan, fenyegető, bántalmazó gondozói háttér nem teszi lehetővé, hogy a gyermek szert tegyen a hatékony affektív önszabályozás képességére, így erőteljes érzései ijesztőnek, kontrollálhatatlannak tűnnek számára; másrészt pedig, hogy a fizikai fájdalommal való megbirkózásban gyermekévei alatt meglehetősen gyakorlatra tesz szert. Mivel az ilyen egyén a fizikai fájdalmat elviselhetőbbnek érzi a lelki fájdalomnál – amelynek szabályozásában járatlan –, az önsebzéssel, önmagának okozott fizikai fájdalom megkönnyebbülést hoz a számára.

A gyermekkori trauma – elsősorban a bántalmazás – hatására a személy olyan védekező stratégiákat dolgoz ki, melyek későbbiek során számos nehézséghez (kapcsolati és tanulási nehézségek, önértékelési problémák, stb.) vezethetnek, nem ritkán pszichoszomatikus vagy pszichés megbetegedésekhez. Elsősorban a borderline személyiségzavar és a depresszióra való hajlam esetén tételezhető fel nagy valószínűséggel bántalmazott múlt, de a szomatizációs zavarok is kapcsolatba hozhatók vele.

Gyermekkori rossz bánásmód és kriminalitás

Több kutatás is megállapítja, hogy a gyermekként elszenvedett bántalmazás és/vagy elhanyagolás összefügg a felnőttkori, illetve a fiatalkori bűnelkövetés valószínűségével. Luntz és Widom (1994) eredményei szerint a gyermekkori bántalmazás és/vagy elhanyagolás (a demográfiailag és letartóztatás tekintetében is illesztett kontrollcsoporthoz képest) prediktív a felnőttkori antiszociális viselkedésre, illetve az antiszociális személyiségzavar diagnosízának valószínűségére nézve.

26 éves korukra a bántalmazott és elhanyagolt gyermekek letartóztatási aránya magasabb, mint a hasonló kondíciókkal rendelkező, de nem bántalmazott gyermekeké (29% vs. 21%). 32,5 éves korban az arány 49%, szemben a kontrollcsoport 38%-ával. A bántalmazottak csoportjába tartozókat nagyobb valószínűséggel tartóztatják le erőszakos bűncselekményért (18% vs. 14%). A bántalmazottak csoportjánál 1,8-szoros eséllyel fordul elő a kontrollhoz képest, hogy letartóztatásakor fiatalkorú volt. A gyermekkorukban bántalmazott és elhanyagolt nőknél is nagyobb valószínűséggel fordul elő az erőszakos bűncselekmény, mint a nem bántalmazottaknál (Maxfield és Widom 1996). English, Widom és munkatársai (2002) még magasabb arányról számolnak be: vizsgálati mintájukban a gyermekkorukban bántalmazott és elhanyagolt férfiaknál ötször, nőknél négyszer nagyobb esélyt találtak arra nézve, hogy az illetőt még fiatalorként, illetve férfiaknál és nőknél egyaránt kétszer nagyobb esélyt mutattak ki arra nézve, hogy felnőttként letartóztatják, mint az illesztett kontrollcsoport tagjait. Rebellon és Van Gundy (2005) a szülő általi fizikai bántalmazásra fókuszálva állapították meg, hogy az 97%-kal növelte meg az erőszakos, és 240%-kal a vagyon elleni bűncselekmények előfordulásának valószínűségét a demográfiailag illesztett kontrollcsoportéhoz képest.

Más kutatók felhívják a figyelmet arra, hogy a szexuális bántalmazás hatása is számottevő mind a fiatalkori, mind a felnőttkori kriminalitásra. Swantson, Parkinson és munkatársai (2003) szerint az önbeszámolókkal mért, gyermekkorban elszenvedett szexuális visszaélések esetén 2,29-szer, a hivatalosan dokumentált esetek alapján 1,64-szer nagyobb a valószínűsége a későbbi bűnelkövetésnek, mint a szexuálisan nem bántalmazottaknál. Hasonló eredményre jutott Siegel és Williams (2003) is: ők 2–2,4-szer nagyobb esélyt találtak a gyermekkorukban szexuálisan bántalmazottak kriminalizálódására, mint a kontrollszemélyeknél.

A gyermekkorukban bántalmazott férfiak nagyobb valószínűséggel vezetnek le agressziójukat másokon, a gyermekként bántalmazott nőknek viszont arra van nagyobb esélyük, hogy mások általi bántalmazás áldozatai legyenek, vagy pedig önmagukat bántják. A gyermekkorukban bántalmazott felnőttek között hétszer gyakrabban fordul elő öngyilkosság, mint a nem bántalmazott népesség tagjai között, serdülőkorban ez az érték akár tizenkétszeres is lehet a nem bántalmazott serdülőkhez képest (Felitti, Anda és mtsai, 1998). Gilbert és kollégái (Gilbert, Kemp és mtsai 2009; Gilbert, Spatz és mtsai, 2009) ugyanakkor felhívják a figyelmet arra, hogy a fentihez hasonló arányok retrospektív beszámolókon alapulnak; a prospektív adatok alapján ennél mérsékeltebb összefüggés tárul fel.

Biztos, hogy a bántalmazott és/vagy elhanyagolt gyermek károsodást fog szenvedni? Néhány szó a rezilienciáról

Mint korábban említettük, a bántalmazás következményeinek súlyossága meglehetősen különböző lehet az egyes gyermekek esetében: vannak a károsító hatásoknak ellenállóbb, azokkal hatékonyabban megbirkózó, *reziliensebb*, és kevésbé ellenálló, sérülékenyebb, vulnerabilisabb gyermekek. A reziliencia fogalma azért is lényeges a gyermekbántalmazás és elhanyagolás szempontjából, mert többek között a bántalmazott, elhanyagolt vagy más módon traumatizált, mégis – viszonylag – egészségesen fejlődő gyermekek hívták fel a figyelmet erre a fontos folyamatra. A reziliencia szó rugalmasságot jelent, de szokás „megbirkózásnak” is fordítani. A kutatók általában hangsúlyozzák is, hogy rezilienciáról csak akkor beszélhetünk, ha

- az egyén jól elboldogul az életben, ugyanakkor
- a jelenben, vagy a korábbi időszakban jelentős mértékű rizikónak vagy nehézségnek van vagy volt kitéve (Masten, 2001; Masten, Obradovic, 2006).

Ugyancsak Masten úgy határozza meg a rezilienciát, mint a sikeres alkalmazkodás *folyamatát, képességét* vagy *kimenetét* a kihívást jelentő vagy fenyegető körülmények ellenére. Más szerzők inkább a kimenetel oldaláról közelítenek, és a rezilienciát a megtartott mentális egészség és szociális kapcsolatok révén próbálják megragadni (Shekill, 2001). A Nemzetközi Reziliencia Projekt¹⁴ meghatározásában a reziliencia olyan emberi képesség, ami lehetővé teszi egy személynek, csoportnak vagy közösségnek, hogy megelőzze, minimalizálja vagy semlegesítse a különféle megpróbáltatások károsító hatásait (Grotberg, 1995).

Miközben még tisztázásra vár, hogy a rezilienciát folyamatként, képességként vagy kedvező kimenetelként célszerű-e megragadni, egyre szaporodnak a témába vágó kutatások, melyek nyomán kirajzolódni látszik, milyen tényezők fennállása esetén számíthatunk nagyobb valószínűséggel arra, hogy az egyén úgy fog megbirkózni az extrém stresszhelyzetekkel, veszélyekkel vagy traumatikus tapasztalatokkal, hogy közben többé-kevésbé megőrzi lelki egyensúlyát.

Masten, Best és Garmezy (1990) – akik egyébként a bántalmazást traumaként osztályozzák – a reziliencia három fajtáját különböztetik meg, melyek meglátásuk szerint egyúttal kijelölik a reziliencia-kutatás három fókuszterületét is:

- pozitív kimenetel a magas kockázatú környezet megtapasztalása ellenére;
- megfelelő funkcionálás az akut vagy krónikus stresszorok ellenére;
- a traumából való felépülés.

¹⁴ <http://resilienceproject.org/research-and-evaluation/projects/147>

Fontos kiemelni, hogy a rizikótényezők jelenléte összefonódik a rezilienciával, enélkül ugyanis értelmét veszíti a rezilienciáról beszélni. A rizikótényezők lehetnek az egyénhez köthetőek (hiperaktivitás; alacsony IQ, alacsony önértékelés stb.), családiak (alacsony szocioökonómiai státusz, elhanyagolás, alkoholista szülő, tartósan beteg családtag stb.), valamint környezeti, közösségi (túlzsúfoltság az iskolában, rossz infrastruktúra, gyenge és következtelen tanári vezetés; sok költözködés, nem biztonságos lakókörnyezet, háború, természeti katasztrófák stb.).

Kinard (1998) összegző tanulmányában sorra vesz számos olyan tényezőt, amelyek a magasabb rezilienciát mutató gyermekekre jellemzőek. Ezek között kiemelkedőek:

- magasabb kognitív képességek,
- nagyobb önbecsülés, pozitív önértékelés.

Hester, Pearson és Harwin (2007) a szerteágazó és ellentmondásos kutatási eredmények ellenére is meghatározhatóaknak tartják a gyermeki reziliencia főbb faktorait, úgymint:

- alkalmazkodó személyiség,
- magasabb szintű gondolkodási és problémamegoldási képességek,
- attraktív külső, ami szorosan összefügg a pozitív interperszonális kapcsolatokkal,
- humorérzék,
- jó szociális készségek és támogató kortárskapcsolatok,
- autonómia, a kompetencia tapasztalása,
- biztonságos kötődés a szülőkhöz,
- szűkebb családon kívüli közösségi kapcsolatok (pl. rokonság, iskola, vallási közösség).

Werner és Smith (1997, hiv: Werner és Smith, 2001) arra voltak kíváncsiak, hogy mely családi tényezők esetén nő meg a reziliencia valószínűsége. Longitudinális vizsgálatukban olyan gyerekeket vizsgáltak, akik bizonyos jellemzőik miatt magas kockázati csoportba tartoztak (pl. nagyfokú szegénység, szülők pszichés betegsége stb.). Eredményeik szerint minden harmadik gyermek vált közülük jól alkalmazkodóvá, kompetenssé és felelősségteljes felnőtté. Az elemzések alapján a következő közös jellemzőket találták fontosnak a reziliensnek bizonyuló gyermekeknél:

- kisebb családméret (4 vagy kevesebb gyermek)
- több, mint két év korkülönbség a testvérek között,
- az anya magasabb iskolai végzettsége,
- az anya fogékony a gyermek szükségletei iránt és képes szeretetteljes légkört biztosítani,
- az anya biztos és jól kereső állással rendelkezett a gyermek 2-10 éves kora közötti időszakban,
- más családtagok érzelmi támogatása is a gyermek (és az anya) rendelkezésére áll.

Vannak azonban, akik úgy vélik, nem szabad összemosni a felnőttek és a gyermekek stresszre illetve traumatikus tapasztalatokra adott reakcióit, mivel különböző mechanizmusok játszódnak le náluk. Perry (1997) felvetette javaslatként, hogy a reziliencia kifejezést tartsuk fenn a felnőttek számára; a gyermekeknél pedig beszéljünk ***képlékenységről*** (*malleable*). Mint kifejti, a két folyamat közötti lényegbevágó különbség, hogy a reziliencia a trauma utáni felépülést jelenti, vagyis nagyjából a trauma előtti állapot visszanyerését; ehhez azonban már kialakult személyiséggel és képességekkel kell rendelkeznie valakinek. A gyermekek személyisége azonban még alakulóban van, most formálódik – és ha traumatikus tapasztalat éri, akkor annak hatására formálódik (ld. még Herman, 2003). Perry figyelmeztet rá, hogy a gyermekek képessége, hogy „túltegyék magukat” a rossz élményeken, csalóka, és a felnőttek gondolkodásának fogalmi kereteiből fakad. A traumatikus tapasztalatok lenyomata ugyanis ott marad bennük, vagyis miközben „túlteszik magukat” a megrázó tapasztalataikon, csökken bennük az érzelmi, viselkedéses, kognitív, társas potenciál, vagyis – Perry szavaival élve – „egy darabka örökre elvész belőlük”. Bár az általa javasolt megkülönböztetés ezidáig nem terjedt el széles körben, mások is (pl. Herman, 2003; Schore, 2013) megfogalmazznak hasonló gondolatokat.

A reziliencia mindenképpen egy pozitív jellemzője az egyénnek, két dolgot azonban mindenképpen meg kell jegyezni. Az egyik, hogy a reziliencia nem személyiségvonás, inkább egyfajta megbirkózás a helyzettel az aktuálisan adott egyéni és környezeti erőforrások optimális kihasználása segítségével. Vagyis ugyanaz a gyermek, aki egyik életszakaszában reziliensnek bizonyult, egy másik életszakaszában esetleg éppen hogy nagyobb fokú vulnerabilitást mutat és fordítva: egy sérülékenyebb gyermeknél későbbi események kapcsán esetleg nagyobb rezilienciát találhatunk (Kinard, 1998). A másik, hogy a rezilienciának ára van: nem feltétlenül jelenti a szenvedés csökkenését, hanem leggyakrabban csupán arról van szó, hogy a reziliens személyek a szubjektíve megélt szorongás, szomorúság, érzelmi hullámzások, vagy akár a PTSD tünetei ellenére is képesek a helytállásra és a rugalmas alkalmazkodásra az élethelyzet támasztotta követelményekhez (Masten, 1997; Masten, Obradovic, 2006).

4. Szülői nevelés, nevelési stílusok és attitűdök

A gyermekbántalmazás és elhanyagolás kérdését a szocializáció és a gyermeknevelés oldaláról vizsgálva több szempont is felvetődik. Évszázadokon át, de még évtizeddel korábban is sokkal általánosabb volt az a – ma már átalakulóban lévő – felfogás, amely a gyermekre mint passzív lényre tekintett, aki passzív befogadója, haszonélvezője, néha pedig tehetetlen elszenvedője a szülői nevelés hatásainak. Egy ilyen felfogás fényében óriási felelősség nehezedik a szülő vállára, hiszen a gyermek nem csak a társadalmi normáknak megfelelő viselkedést tanulja el a szüleitől (szocializáció), hanem a szülei segítségével kap első ízben szociálisan közvetített képet önmagáról; olyannak ismeri meg önmagát, amilyennek a környezete látja, értékeli őt (individuáció).

A jelenlegi felfogás ezzel szemben a kölcsönösséget és a szülő-gyermek közötti interakció fontosságát hangsúlyozza: a szülői viselkedés a gyermekkel együtt kiformált interaktív folyamatként értelmeződik, aminek a gyermek nem passzív elszenvedője, hanem aktív résztvevője, alakítója. Aktivitása legjellemzőbb formáját a szociálpszichológiában „alkudozás”-nak nevezik (Gosslin, 1969, hiv.: Ranschburg, 2010). Az alkudozás ténye, folyamata lehet tudatos, de nem feltétlenül az; mindenesetre az egészségesen működő családban a gyermek gyorsan megtanulja, hogy a szülei által közvetített szabályok – bizonyos körülmények között és bizonyos fokig – alku tárgyát képezhetik. Vannak ugyanakkor családok, ahol a szabályok ridegsége, a szülők közönye vagy más ok miatt alkura nem nyílik mód. Az alkudozás fontos része a szocializációnak, ugyanakkor a gyermek demokratikus családszerkezetben is alárendelt szerepben van. Éppen emiatt van jobb alkudozási pozícióban: a szülőnek a szokásokat, normákat, értékeket meg kell tanítania, tehát ezek jobban kötik őt, mint a gyermeket. A családok működése szempontjából nagyon fontos kérdés, miben lehet, és miben nem lehet alkudni.

A szülői nevelési stílusok és attitűdök klasszikus megközelítései

A családi neveléssel, illetve a szülők nevelési elveivel foglalkozó vizsgálatok az 1950-es évektől kezdődően igyekeztek képet festeni arról, hogy milyen kapcsolat van a szülő attitűdjei és a gyermek szociális, morális fejlődése között. A kiinduló koncepció szerint, ha sikerül feltárni a szülői attitűdöket, akkor ezzel megérthető lesz a gyermek fejlődése is.

Becker és Schaefer (Becker, 1964, 1993) hipotetikus modellje retrospektív vizsgálatokon alapult. Felvetették, hogy a szülői magatartás és attitűd karakterisztikumai két alapvető komponens segítségével írhatók le. A két komponens avagy „dimenzió” a szülői kontroll, illetve az érzelmi odafordulás mértékét ragadja

meg, kombinációjuk határozza meg a szülő nevelői attitűdjét. Modelljük meghatározó jelentőségű volt a későbbi kutatásokban (Vajda, Kósa, 2005). Holden és Edwards (1989) nyolcvanhárom, szülői nevelési attitűdöt mérő eljárás áttekintése során ugyancsak arra a megállapításra jutottak, hogy szülő-gyerek kapcsolatot a szülői viselkedés két dimenziója alapján érdemes konceptualizálni. Az általuk vizsgált eljárások többsége (68%) Likert-skála formátumú, ezeknek mintegy 80%-a azt firtatja, hogy a gyermeket miképp kell, illetve szokás kontrollálni, valamint hogy a szülők mennyiben fogadják el gyermeküket és mennyire gondoskodnak róla.

- Az **érzelmi dimenzió** (emocionális viselkedés) két lehetséges végpontja a szerető, elfogadó (meleg), és az érzelmileg elutasító (hideg) szülői attitűd. Becker megfigyelései alapján arra a következtetésre jutott, hogy az érzelmi dimenzió negatív végpontján (elutasító) lévő szülők hatalmukat hangsúlyozzák, amikor büntetést alkalmaznak, a pozitív (elfogadó) végponton elhelyezkedő szülők viszont a meglévő szeretetet hasznosítják a büntetés során. A fizikai büntetés minden válfaja, de a kiabálás, a megszégyenítés, a lekicsinylés is a hatalmát kihasználó szülő eszköze. A szeretet „hasznosítása” alatt azt a szülői büntetési technikát érti, melyben a szülő rosszállása esetén elsősorban érveléssel, magyarázattal indokolja meg azt, hogy miért tart valamit helytelennek. Ez a szülő típus így nem a gyermek személyiségét, hanem a tetteit minősíti.
- A **kontroll dimenzió** két végpontja az engedékenység és a korlátozás. Hatásuk úgy foglalható össze, hogy az engedékenység szabad utat ad (gátlástalanít), míg a korlátozás féket épít be a viselkedésbe.

A két dimenzió együttes figyelembe vételével négyféle szülői nevelési attitűd írható le: *meleg-korlátozó*, *meleg-engedékeny*, *hideg-korlátozó*, *hideg-engedékeny* (12. táblázat, ld. következő oldalon).

Fontos felhívni arra a figyelmet, hogy az említett szerzők a kontrolláló szülői magatartásról azt gondolták, hogy az gátolja a kreativitás fejlődését. Baumrind és munkatársai (1971) vizsgálataiban cáfolták Becker modelljének ezen felvetését.

Baumrind modellje (Baumrind, 1971; Vajda, Kósa, 2005) óvodások megfigyelésén alapul. A megfigyelések alapján a gyerekeket három csoportba sorolta:

- *kompetensek* – magabiztos, vidám, kíváncsi
- *visszahúzódk* – félénk, szégyenlős, boldogtalannak tűnő
- *éretlenek* – impulzív, felnőttekhez, társaikhoz érzelmileg tapadó.

Ezután a szülő-gyerek interakciók megfigyelése révén megpróbálták feltérképezni azt a szülői magatartást, és összegezni azokat a jellemző szülői megnyilvánulásokat, amelyek az egyik vagy másik gyerekcsoportba tartozó gyermekek szülei általánosságban jellemző volt.

12. táblázat: Szülői nevelési attitűdök jellemzői (Becker, Schaefer, 1959, 1964)

KONTOLL DIMENZIÓ (KORLÁTOZÁS – ENGEDÉKENYSÉG)				
EMOCIONÁLIS VISELKEDÉS (HIDEG - MELEG)	MELEG-KORLÁTOZÓ		MELEG-ENGEDÉKENY	
	<i>A szülő viselkedése</i>	<i>Következmények (a gyermek viselkedése)</i>	<i>A szülő viselkedése</i>	<i>Következmények (a gyermek viselkedése)</i>
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ túlóvó, túlféltő ▪ a szeretet a szülő igényét elégíti ki ▪ tiltja a nyílt agressziót ▪ beosztja a gyermek idejét ▪ kisajátító 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ mintagyermek ▪ tekintélytisztelő, konformista ▪ dependens, függő ▪ kevésbé kreatív, nem agresszív ▪ félénk, visszahúzódó ▪ introvertált stabil személyiség kialakulásának kedvez 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rugalmas szabályok vannak ▪ barátságos, őszinte, nyílt kommunikáció - együttműködés, alku, közös megegyezés lehetséges ▪ a gyermek aktív alakítója a családi életnek 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ nyílt, barátságos, önálló, kreatív, aktív ▪ proszociális agresszió ▪ jó társkapcsolatok ▪ vezető ▪ engedetlen ▪ extravertált stabil személyiség kialakulásának kedvez
	HIDEG-KORLÁTOZÓ		HIDEG-ENGEDÉKENY	
<i>A szülő viselkedése</i>	<i>Következmények (a gyermek viselkedése)</i>	<i>A szülő viselkedése</i>	<i>Következmények (a gyermek viselkedése)</i>	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ rideg, szabályközpontú ▪ korlátozza a gyermek önállóságát ▪ merev szabályok ▪ gyakran hangoztatja, mennyi „áldozatot hoz” ▪ gyakran hangoztatja, hogy a gyermek „hálátlan” ▪ súlyos fenyegetések 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ agressziót önmaga ellen fordítja ▪ szorongó, neurotikus ▪ nem szeretik, minden tilos ▪ büntudatos ▪ bizalmatlan ▪ alacsony önértékelés ▪ introvertált labilis személyiség kialakulásának kedvez ▪ legrosszabb konstelláció az egyénre nézve 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ távolságtartó, közönyös, elutasító szülő ▪ sekélyes érzelmi kapcsolat ▪ nincs modell ▪ elhanyagoló ▪ nem alkalmas / nem hajlandó a problémák megbeszélésére 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ féktelen agresszió ▪ antiszociális, valódi normaszegő ▪ mindig rosszban van a világgal ▪ identifikációs gondok ▪ extravertált labilis személyiség kialakulásának kedvez ▪ legrosszabb konstelláció a társadalomra nézve 	

Végül Baumrind a szülői bánásmód három típusát különítette el:

- *Autoritáriánus (tekintélyelvű, megkövetelő)*: követelő és szülőcentrikus. Az ilyen szülő szerint a szülőnek jogai vannak és a gyermeknek kötelességei. A gyermek szükségleteit nem veszi figyelembe. Szigorú, merev, sokszor ésszerűtlen elvárásai vannak. A gyermek nem tanulja meg környezetét ellenőrzése alatt tartani, s szükségleteinek késleltetése sem vezet semmi eredményre – hiszen ezeket senki sem veszi figyelembe. A szülők büntetéssel, s nem pedig a megfelelő viselkedés jutalmazásával nevelnek. Az általuk nevelt gyerekek a „visszahúzódók”.
- *Autoritatív (irányító, mérvadó)*: gyermekközpontú és követelő egyben. Elvárja a szabályok betartását, de hajlik az alkura. Szerinte a gyermeknek és a szülőnek is vannak jogai és kötelességei. Viszonylagos szabadságot ad a gyermeknek, ésszerű határokkal, ugyanakkor stabil és jól meghatározott követelményeket támaszt azokon a területeken, melyeken a szülő nagyobb tudással és rálátással rendelkezik. A szülők figyelnek a gyermek szükségleteire, segítik a megfelelő önértékelés és énkép kialakulását. Az ilyen szellemben nevelt gyerekeknek módjuk és lehetőségük van felfedezni a

világot, és szert tesznek a megfelelő társas kompetenciákra is. Hosszú távon is sikeresek (serdülőkorban is). Ők tartoznak a „kompetens” csoportba.

- *Engedékeny (ráhagyó):* a gyerekeknek – vélik az ilyen szülők – elsősorban jogaik vannak, nem pedig kötelességeik. A szülő-gyerek kapcsolat érzelmetli, de mindemellett a nevelési módszerek következetlenek. A gyermek – hasonlóan az autoritariánus légkörben nevelkedő társához – itt sem sajátítja el a környezet megfelelő kontrollálásának képességét, s nem tanulja meg kontrollálni saját impulzusait sem. Az engedékeny szülők mellett felnövő gyerekeknek nem kell az életkoruknak megfelelő viselkedést tanúsítaniuk, és feladatokat teljesíteniük – őket nevezi Baumrind „éretleneknek” (13. táblázat).

13. táblázat: Baumrind modellje: a szülői nevelésmódok és gyermeki viselkedés összefüggése (1967, 1980)

NEVELŐI STÍLUS JELLEMZŐI	GYERMEK JELLEMZŐI ÓVODÁSKORBAN (ÉS KÉSŐBBI ÉLETKOROKBAN)
<p><u>Tekintélyelvű / megkövetelő / autoritariánus</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ követelő és szülőcentrikus ▪ „a szülőnek jogai vannak és a gyerekek kötelességei” ▪ fő hangsúly: a tekintélynek való engedelmeségen van ▪ alkudozást nem engedik ▪ gyakori büntetések a gyermek „makacsságának” megfélemezésére ▪ gyakori testi fenytés ▪ parancsol, nem kér ▪ magas követelmények (túlságosan is) 	<p><u>Visszahúzódo</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ szociális készségek hiánya tapasztalható ▪ visszahúzódo a társas érintkezéstől ▪ nem spontán ▪ alacsonyabb intellektuális érdeklődés ▪ ritkán kezdeményez ▪ erkölcsi konfliktus esetén külső tekintélyhez fordul helyes döntésért
<p><u>Irányító / mérvadó / autoritativ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ kevés testi fenytés, sok magyarázat ▪ hiszik: szülők és gyermekek jogai kölcsönösek ▪ tekintélynek való engedelmeség, mint erény kevésbé hangsúlyos ▪ gyermek befolyásolása: meggyőzéssel inkább, nem pedig a tekintélyre való hivatkozással ▪ figyelembe veszik a gyermek nézőpontját (még ha nem is mindig fogadják el azt) ▪ szabályok: rugalmasak, alkudozás van ▪ magas mércét állítanak a gyermek elé, de figyelembe veszik aktuális képességeit ▪ egyéni, független viselkedésre ösztönzik 	<p><u>Kompetens</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ magasabb önállóság és önkontroll jellemzi őket ▪ új helyzetekben bátrabban vizsgálódnak ▪ elégedettek magukkal, életükkel ▪ a társas szabályokat könnyebben megértik és betartják
<p><u>Engedékeny / ráhagyó</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ kevés határozott korlátozás ▪ nem várnak el magas teljesítményt a gy. ▪ a családi döntésekbe a gyermeket is bevonják ▪ nagy szabadságot adnak a gy. 	<p><u>Éretlen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ viszonylag éretlenek ▪ nehézséget jelent nekik, hogy uralkodjanak az indulataikon ▪ nehézséget jelent a felelősségvállalás társas helyzetekben ▪ önállótlanak

Bár empirikusan alátámasztott modelltől van szó, számos kritika érte Baumrind elképzelését. Ezek fő kritikai bázisa, hogy a vizsgálatba bevont családok főként észak-amerikai középosztálybeli nukleáris családok voltak, így más kultúrák és családtípusok esetén a modell nem biztos, hogy megállja a helyét. Azt sem nehéz észrevenni, hogy

Baumrind elsősorban a kontroll mértéke felől közelítette meg a szülői nevelést, és ehhez mintegy „automatikusan” hozzárendelte az érzelmi viszonyulás bizonyos minőségeit. Vitathatatlan érdeme ugyanakkor, hogy felhívta a figyelmet: sem a melegség, sem a kontroll önmagában nem jár kedvező következményekkel. A kontroll hiánya, a túlzott engedékenység éretlen viselkedéshez vezethet, nem alakul ki a felelősségtudat, a túlzott kontroll viszont a személyiség sérülését eredményezheti. A kettő optimális kombinációja biztosítja a gyermek számára az egészséges szocializációs környezetet (Vajda, Kósa, 2005).

Maccoby és Martin (1983) kiegészítette Baumrind modelljét a két beckeri dimenzióval, így létrehozva egy negyedik típusú szülői stílust is, amely az *elhanyagoló, nem involvált szülőket* jellemzi. Ezek a szülők mindent megtesznek, hogy minimálisra csökkentsék a gyermeknevelésre fordított időt és energiát. Ők azok, akik általában nem tudják, hogy hol van, kivel van, és mit tesz éppen a gyermek. Ez a szülői viselkedés mind a szülők személyiségvonásaival, mind a stresszteli életeseményekkel kapcsolatba hozható, pl. válás. Modelljük további sajátossága, hogy beemelték a gyermek szükségletei iránti szülői érzékenységet, mint a nevelés szempontjából fontos tényezőt (Vajda, Kósa, 2005).

Az elméleti modellek elsősorban a szülői bánásmódot tárgyalják, ugyanakkor kevés figyelmet fordítanak arra, hogy vajon a gyermeki karakterisztikumok hogyan hatnak vissza a szülő nevelési magatartására, vagyis a szülői nevelés és a gyermeki tulajdonságok interakciójára. Az is előfordulhat, hogy ugyanaz a szülő különböző helyzetekben különböző nevelési stílust alkalmaz, ami tovább színesíti és bonyolítja a képet. A két szülő nevelési stílusa is eltérő lehet, ami sajátos alkalmazkodási mintázatot eredményezhet a gyermek részéről. Nehéz tehát tankönyvszerűen meghatározni, hogy melyik szülői-nevelői stílus optimális általában véve, illetve egy adott gyermek számára.

A gyermekbántalmazás szempontjából mintegy kínálja magát az a feltevés, hogy a dimenziók végpontjai azok, amelyek magas rizikót jelentenek. A túlzott kontroll és a hozzá kapcsolódó erőteljes fegyelmezés egyfelől a fizikai, érzelmi bántalmazás veszélyét hordozza, másfelől – szülőközpontúsága és a gyermek igényei iránti alacsonyabb fokú érzékenység révén – az érzelmi, vagy akár fizikai elhanyagolás lehetőségét. A túlságosan gyenge kontroll az elhanyagolás szempontjából jelenthet magas kockázatot, különösen, ha emocionális távolságtartással, közönnyel párosul.

Szülői nevelési attitűd – valóban számít-e?

A szülők viselkedését és a gyermeknevelés során alkalmazott módszereket több tényező is befolyásolja. Egyfelől azok a minták, amelyeket saját szüleiktől lestek el, másfelől azok az ismeretek, melyekre különböző forrásokból (internet, szakkönyvek, magazinok stb.) tettek szert életük során, harmadrészt pedig azok a hiedelmek, meggyőződések és érzelmek, melyek a gyermekekről való gondoskodás során

aktiválódnak/keletkeznek. Utóbbiak erőteljes hatást gyakorolnak a nevelésre – még ha nincs is tudatában ennek –, különösen a szülő distressz-állapotai esetén. A szülő attitűdjei, hiedelmei, értelmezései, valamint az ennek következtében keletkező érzelmek (mint pl. harag, öröm) azért is fontosak, mert nagyban befolyásolják a szülői viselkedést, ezen keresztül pedig a gyermek társas-emocionális és kognitív fejlődését.

A gyermeknevelési attitűdök olyan ismeretek, illetve meggyőződések, amelyek az egyént bizonyos, pozitív vagy negatív megnyilvánulásokra készítetik a gyermek irányába. A nevelési attitűdök jó előrejelzői a szülő várható viselkedésének, mivel meghatározóak a gyermek-szülő kapcsolat érzelmi klímája szempontjából, melyen keresztül befolyásolja a kettőjük közötti interakciók minőségét. Ezek közül néhány tudatos és hozzáférhető a szülő számára, más részük viszont öntudatlan és automatikus, emiatt nehéz a szülői attitűdöket önbeszámolás kérdőívekkel mérni. Épp emiatt a kutatók egy része egyre inkább a konkrét szituációkra és helyzetmegoldásokra helyezi a hangsúlyt, amelyeken keresztül a szülő öntudatlan attitűdjei és hiedelmei is tetten érhetők.

A kutatások jelentős része azt tükrözi, hogy a meleg szülői attitűd, ésszerű kontroll és korlátozás mellett, pozitív kimenetel várható a gyermek fejlődésében. Bár nem erős, de konzisztens az együttjárás. A szülő eredményességét nagyban növeli, ha helyesen értelmezi mind a gyermek, mind a saját viselkedésének okait, ugyanakkor rontja, ha haragot vagy csüggedést él át, példának okáért amiatt, mert a gyermek helytelen viselkedését rosszra való hajlamnak, esetleg ártó szándéknak tulajdonítja, vagy mert saját inadekvát és hibás szülői működésének tudja be (Bugental, Brown, Reiss, 1996). Kutatók bizonyítékot találtak például arra, hogy azok az anyák, akik úgy hitték, hogy a gyermekeiknek nagyobb hatalmuk van, mint nekik maguknak, úgy lépnek fel az egyes nevelési szituációkban, hogy azok rosszul végződnek. Fenyegetően, bántalmazóan és ellenségesen viselkednek, vagy ellenkezőleg: engedékenyen, beletörődően. Zavaros üzeneteket küldenek a gyermekeiknek, aminek eredményeképpen a gyermek figyelmen kívül hagyja azokat, és gyengébb kognitív képességekre tesz szert (Bugental, Happaney, 2002). Hasonlóképpen, azok az anyák, akik úgy vélik magukról, hogy gyenge szülői képességekkel rendelkeznek, problémás és kihívást jelentő helyzetekben elkedvetlenednek, lemondanak azok megoldásáról. Gyermekükkel folytatott interakcióikban hidegek, érzelemmentesek és távolságtartóak (Teti, Delfand, 1991). Azok a szülők, akik jobban képesek gyermekeik perspektíváját megérteni, jobban hozzá is tudják igazítani a tanítási próbálkozásait a gyermek szükségleteihez (Miller, Manhal, Mee, 1991), továbbá akik konfliktushelyzetekben pontosabban tudják azonosítani gyermekeik elgondolásait és érzelmeit, sikeresebben is oldják meg azokat (Hastings és Grusec, 1997).

Végezetül, mintegy érdekességként, hadd álljon itt egy gondolat erejéig az ellentábor véleménye is – azoké, akik hangsúlyozzák, hogy a szülői nevelés nem, vagy alig van hatással a gyermek társas-emocionális fejlődésére, deviáns vagy normakövető viselkedésére stb., és akik szerint a gyermek jövője nagyban, vagy kizárólagosan más

tényezők függvénye. Például Judith Harris (1998), aki nagy port felkavart könyvében kifejtett nézete szerint – mely, mint írja, számos témába vágó kutatás elemzése alapján körvonalazódott – a gyermekbántalmazás és elhanyagolás szélsőséges eseteitől eltekintve, a nevelésnek a fejlődésre gyakorolt pozitív vagy negatív hatásaiban hinni – illúzió. Kifejti, hogy a személyiségfejlődést az örökletes tényezők és a kulturális hatások határozzák meg, a szülői nevelési attitűd hatása ehhez képest elenyésző.

A testi fenyítés mint nevelési eszköz

Az egyes országok, kultúrák és szubkultúrák között nagy különbségek találhatók abban, hogy mit tekintenek bántalmazásnak és mit nem, lásd például a korábban már említett beavatási rítusokat, melyek gyakran járnak sérüléssel, esetenként kisebb-nagyobb csonkítással, ám ezeket sem a kultúra tagjai, sem a szertartásban részt vevő fiatalok nem tekintik erőszaknak.

Sok vitát kiváltó eljárás a *testi fenyítés* is, amely sok kultúrában a gyermeknevelés elfogadott eszköze. A világ számos országában és hazánkban is, egészen a legutóbbi évtizedekig még az iskolai nevelésben is fontos szerepet játszott (Révész, 1998). Az Egyesült Államok 19 tagállamában még jelenleg is elfogadott az iskolai testi fenyítés, jóllehet szigorúan szabályozott keretek között (mi lehet a végrehajtás eszköze, ki lehet a végrehajtó személy, hány ütés lehet maximálisan, stb.), de így is sok vitára és feszültségre ad okot a szülők és az iskolák között. (31 tagállamban be van tiltva az iskolai fenyítés; legkorábban 1867-ben New Jersey államban született törvényi tilalom a testi fenyítés ellen, ezután csak jó száz év múlva következett másodikként Massachusetts, 1971-ben.)¹⁵

Bár a verés napjainkra egyre inkább kiszorul a szülők, pedagógusok eszköztárából, ma is hallhatunk olyan kijelentéseket, hogy „néha kell az a pofon”, „a gyermek érdekében”, mert „enélkül hogyan lehetne kordában tartani?” Ez arra mutat rá, hogy egyes szülők, nevelők a testi fenyítés kiiktatásával, alternatív módszerek ismerete híján eszköztelennek éreznék magukat a gyermeknevelés során. Egy 1999-ben végzett magyarországi felmérés szerint a szülők 70%-a fogadta el a pofont mint nevelési eszközt (Tóth, 1999).

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt. 6. § (5)) első változata a testi fenyítés enyhébb formáit még nem minősítette törvénybe ütközőnek, a 2005-ben életbe lépett módosítás a testi fenyítést már önmagában, súlyosságára vonatkozó kitétel nélkül tiltja. Ugyanez a törvény kitér a gyermekek kötelességeire is. Természetesen van, hogy a gyermekek elmulasztják a kötelességeiket, de a törvény értelmében testi fenyítés még ilyen esetekben sem alkalmazható. (A gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való joga alapjog, a

¹⁵Bővebben lásd: <http://www.stophitting.com/index.php?page=statesbanning>,
<http://www.corpun.com/usscr1.htm>,

kiskorú veszélyeztetése és a testi sértés büntetőjogi kategória (Btk. 170.§), jogilag tehát fel se merül, hogy párba lehessen állítani a gyermek bármilyen kötelezettségével, pl. a tanulással.)¹⁶

A törvény módosítását hosszas vita előzte meg, de nem csak hazánkban, hanem nemzetközi viszonylatban is hasonló a helyzet. A szülők úgy érzik, hogy a testi fenyítés elhagyásával az utolsó hatékony eszközt adnák ki a kezükből – mint az Tóth (1999) említett tanulmányában is megfogalmazódik. Sokan abbéli félelmüknek adnak hangot, hogy ezzel gyakorlatilag a gyerekek kezébe kerül a gyeplő. Nem csoda, hogy világszerte számos kutatást generált az évtizedek óta folyó vita: vajon a testi fenyítés kell-e, szükséges-e, elengedhetetlen-e, megengedhető-e, hasznos-e a gyermekneveléshez, továbbá: nem károsító-e? A vonatkozó empirikus adatok áttekintése remélhetőleg segít tisztábban látni a pro és kontra érvek útvesztőjében.

A testi fenyítést alkalmazó szülők nemegyszer hangsúlyozzák a bántalmazás és a testi fenyítés közötti különbséget, miszerint a bántalmazás öncélú, kontrollálatlan és a sérülés veszélyével fenyegető magatartás, míg a testi fenyítés kontrollált, nevelő célzatú beavatkozás, mely csak fájdalmat okoz, a sérülés veszélye nélkül. Sajnos azonban a „nevelő célzatú” verések jelentős hányada végződik a gyermek sérülésével, és az sem ritka, hogy a bántalmazó szülő a gyermekkel való kegyetlenkedést nevelő szándékú testi fenyítésnek próbálja feltüntetni (Kadushin és Martin, 1981).

Gershoff (2002) több száz tanulmány metaanalízise alapján úgy találta, hogy a gyermekkori testi fenyítés – következményei révén – gyermek- és felnőttkorban is érezteti hatását. Eredményei szerint a testi fenyítéssel való nevelés pozitív kapcsolatban áll a gyermekkori agresszív, szabályszegő és antiszociális viselkedéssel, illetve a fizikai bántalmazás áldozatává válással is, ugyanakkor negatív kapcsolatban a szülő-gyermek kapcsolat minőségével, a gyermek mentális egészségével és morális fejlettségével is. Szintén pozitív kapcsolat volt kimutatható a gyermekkori testi fenyítés és felnőttkori agresszív, kriminális, antiszociális viselkedés, valamint a családtagok bántalmazása között; továbbá negatív kapcsolat a mentális egészséggel.

Gershoff eredményeit számos kritika érte, pl. Baumrind és kollégái (2002) amiatt bírálták, mert a vizsgálatba bevont tanulmányokban a „testi fenyítés” fogalma túlságosan tágan értelmeződött, vagyis olyan szülői magatartásmódokat is tartalmazott, amelyek már a bántalmazás határát súrolják (pl. arcul csapás, ütlegelés). Baumrindék kiemelik, hogy Gershoff eredményei nem alkalmasak arra, hogy a nevelő célzatú testi fenyítés káros voltát alátámasszák. Egyrészt a módszertani hiányosságok miatt, másrészt azért, mert az általa elvégzett metaanalízis nem tud választ adni az ok-okozati összefüggésekre, vagyis arra, hogy az alkalmazkodási zavarok és az antiszociális viselkedés vajon a következményei-e a szülők által gyakrabban alkalmazott testi fenyítésnek, vagy éppen fordítva, a gyermekek alkalmazkodási zavarai és antiszociális

¹⁶ A fogalmak és jogi kategóriák tisztázásában nyújtott segítségért köszönet Dr. Kajtár Edit jogásznak

viselkedése az okai annak, hogy a szülők gyakrabban nyúlnak a testi fenyítéshez, mint eszközhöz.

Van olyan tanulmány is, amely kifejezetten a testi fenyítés hasznossága mellett foglal állást. Larzelere és Kuhn (2005, hiv.: Larzelere, 2007) a témában fellelhető 26 tanulmány metaanalízisével 13 fegyelmezési módszert vizsgált meg, aszerint, hogy a szülő szemszögéből nézve melyik működik a leghatékonyabban, azaz melyikkel éri el a legjobban a szülő azt, amit akar. Szerepelt köztük a testi fenyítés is, mégpedig elég részletesen, megkülönböztetve négy formáját, úgymint: túlságosan szigorú (gyakori) fenyítés; túlnyomórészt testi fenyítés (alkalmazása); szokványos verés, valamint nevelő célzatú (ún. „kondicionáló”) verés.

Larzelere és Kuhn eredményei szerint egyetlen alternatív nevelési módszer sem tud versenyezni a testi fenyítés hatékonyságával, kivéve a Roberts–féle time-out szobát¹⁷, amit azonban egyes szélsőségesen erőszak-ellenes törvények szintén tiltanak. Larzelere és Kuhn nézete szerint egyedül a túlságosan szigorú fenyítés hatékonysága kérdőjeleződik meg. Optimális gyakorlatnak a nevelő célzatú verést tartják, és jellemzően 2-6 éves kor között tartják célszerűnek az alkalmazását, amikor a „gyengébb” taktikák még nem működnek elég jól.

Azt is állítják, hogy valójában a szokványos fenyítés következményei sem nem kedvezőbbek, sem nem kedvezőtlenebbek egyéb, alternatív nevelési eszközökhöz képest, egyetlen tanulmányt kivéve, ahol a testi fenyítés a későbbi szerhasználat kisebb (!) valószínűségével mutatott együttjárást, mint a nem fizikai fenyítések. A szerzők tehát nem tartják megalapozottnak – sőt kedvezőtlennek tartják –, hogy a modern gyermeknevelési nézetek a testi fenyítés mellőzésére intenek.

Velük ellentétben, a testi fenyítésnek a felnőttkori mentális egészségre gyakorolt negatív hatását alátámasztó eredményeket kaptak Afifi, Mota és munkatársai (2012). Nagyszabású kutatásuk több mint 34.000 fő adatainak bevonásával készült annak eldöntésére, vajon a **testi fenyítésnek** (pl. ráncigálás, lökdösés, megrázás, pofon, megütés), **önmagában**, vagyis súlyosabb bántalmazás előfordulása *nélkül* van-e kimutatható hatása a felnőttkori, I., illetve II. tengelyes pszichés zavarok előfordulási valószínűsége, prevalenciája között.

A vizsgált minta 5,9%-a felelt meg a vizsgálati kritériumnak, vagyis ekkora hányada nevelődött testi fenyítéssel, súlyosabb bántalmazás nélkül. Úgy találták, hogy pusztán a testi fenyítés is megnöveli az említett pszichés zavarok előfordulási valószínűségét, bár az egyes zavaroknál különböző mértékben. Volt, amelynél „csak” 20-25%-kal növekedett meg a prevalencia (pl. hangulatzavarok, egyes szorongások

¹⁷ A Time-out módszer egy behaviorista ihletésű, az Egyesült Államokban széles körben alkalmazott alternatív nevelési módszer, kidolgozott módszertana van, ennek egyik összetevője a time-out szoba. Magyarországon nem elterjedt, talán a szobafogsággal állítható párhuzamba, de az átfedés közel sem tökéletes. Részletesen ld.: Roberts, 1988.

kórképek), de olyan is, ahol másfélszeresére (pl. alkohol- és drogházadások, „A” és „C” klaszteres személyiségzavarok), sőt két - két és félszeresére (!) nőtt az előfordulás valószínűsége (pl. skizotípiás személyiségzavar, valamint antiszociális, borderline, narcisztikus és általában véve „B” klaszteres személyiségzavarok). A szerzők felhívják a figyelmet, hogy eredményeik fontos adalékul szolgálhatnak a napjainkban is folyó, a testi fenytés hasznosságának, illetve ártalmosságának/ártalmatlanságának eldöntésére irányuló vitában.

A testi fenytés használatának elterjedtségét illetően is eltérő adatokat találunk. A fenti 5,9%-nál jóval magasabb, 40%-os gyakoriságot jelzett például new-englandi egyetemisták körében Turner és Muller (2004).

Jelen írásmű szerzője – megkockáztatva az elfogultság vádját is – a testi fenytés ellenében foglal állást. Összefoglalva, *a verés mint nevelési eszköz veszélyei* a következők lehetnek:

- Rombolja a gyermek-szülő közötti kapcsolatot, a kettőjük között lévő bizalmat (Straus és Kantor, 1994, Gershoff, 2002).
- Rombolóan hat a gyermek személyiségfejlődésére; lelkileg sérülékenyebbé válik, nagyobb valószínűséggel fog gyermekként, és/vagy felnőttként pszichés problémákkal küzdeni, hajlamosabb lesz a depresszióra és az önsértésre (Strassberg és mtsai, 1994; Straus és Kantor, 1992; Straus, Sugarman, Giles-Sims, 1997; Evans, Hawton, Rodham, 2005; Afifi és mtsai, 2012).
- Rombolóan hat a gyermek önértékelésére és gyakran a szülő önértékelésére is (Sternberg, Lamb és mtsai, 1993).
- Gyakori alkalmazása ellenséges érzelmeket és dacot ébreszthet a gyermekben a szülő iránt, illetve maga a szülő is több haragot és negatív érzést táplál gyermeke iránt (Straus, Kantor, 1994, Gershoff, 2002).
- Mivel a testi fenytés rövid távon nagyon hatékony fegyelmező eszköznek tűnik, ezért ha a verés szerepel a szülő viselkedésrepertoárjában, félő, hogy egyre gyakrabban fog élni vele, ezzel háttérbe szorítva más, pozitívabb, az önkontrollt, a morális értékek beépülését és az önbecsülést jobban támogató, ám kevésbé gyors vagy kevésbé látványos eredményekhez vezető nevelési módszereket.
- Alkalmazása során fennáll az enyhébb vagy súlyosabb sérülés veszélye, még akkor is, ha a szülőnek nem állt szándékában sérülést okozni (Kadushin és Martin, 1981).
- A gyermek egy idő után immunissá válik a kisebb testi fenytésre, ugyanakkora hatás eléréséhez egyre több verésre van szükség, amely idővel kikerülhet a szülő ellenőrzése alól, szabályozatlanná válhat, vagyis a gyermek bántalmazásához vezethet (Kadushin és Martin, 1981, Straus és Yodanis, 1994).

- A gyermek beépíti a fizikai erőszakot saját viselkedésrepertoárjába, konfliktushelyzetben vagy probléma esetén hajlamos lesz maga is ehhez az eszközhöz folyamodni (pl. kortársakkal való kapcsolatában, leendő gyermekei nevelése során) (Straus és mtsai, 1997).
- Felnőttként és serdülőként is nagyobb valószínűséggel kerül szembe a törvénnyel (Rebellon és Van Gundy, 2005).

A diszfunkcionális és a kifejezetten bántalmazó/elhanyagoló szülői nevelés elkülönítése

A gyengébb szülői képességek vezethetnek, de nem vezetnek *törvényszerűen* gyermekbántalmazáshoz és/vagy elhanyagoláshoz. Wolfe és McIsaac (2010) megkísérelt felállítani egy modellt, amely segítségével elkülöníthető egymástól a szegényes/diszfunkcionális szülői bánásmód és gondoskodás, illetve az érzelmi bántalmazás. Ennek érdekében a közismert és általánosan elfogadott Baumrind-féle szülői stílusok helyett egy, az érzelmi bántalmazás szempontjából releváns megközelítést javasolnak alkalmazni. A szülői bánásmód megfelelősége, illetve veszélyessége/veszélytelensége oldaláról nézve különböztet meg három szülői hozzáállást: a *pozitív módszereket* alkalmazó, a *szegényes/diszfunkcionális módszereket* alkalmazó, és az *érzelmileg bántalmazó vagy elhanyagoló* nevelést.

A *pozitív módszerek* közé sorolható minden olyan szülői magatartás, amely elősegíti a szeretet és az ésszerű korlátozás megvalósulását. A nevelési szakemberek ezt a válaszkészség és a kontroll/irányítás dimenziói, a kettő közötti optimális és rugalmas egyensúly mentén szokták megragadni. Ez a nevelés érzékeny a gyermek szükségleteire és igényeire, ugyanakkor szem előtt tartja a hosszabb távú nevelési célokat is. Általában azok a szülők képesek erre, akik tisztában vannak a gyermekek fejlődési ütemével és az ezzel összhangban elvárható fejlődési teljesítményekkel, emellett figyelembe veszik egyéni adottságaikat is. Talpraesetten menedzselik saját életüket más területeken is, például pénzügyek, háztartás, stb., valamint rendelkeznek megfelelő önismerettel, coping technikákkal és érzelmszabályozási képességgel.

A *szegényes/diszfunkcionális módszerekkel* jellemezhető szülői stílus nem találja az egyensúlyt a válaszkészség és az irányítás között. Egyesek azért, mert túlságosan engedékenyek, ezért nem támasztanak inspiráló mértékű elvárásokat a gyermekeik felé; mások azért, mert túlságosan rigidek, szigorúak és irreálisan nagy, teljesíthetetlen elvárásokat támasztanak.

Az *érzelmileg bántalmazó* vagy elhanyagoló módszerek közé sorolódnak azok, amelyek súlyos viselkedési, kognitív, érzelmi és mentális problémákat okoznak, vagy okozhatnak a gyermekeknél. Ide tartozik a túlzott és rendszeres kritizálás, terrorizálás, becsmérlés, sértegetés, gyanúsítgatás, fenyegetőzés. Gyakran alkalmaznak extrém vagy

bizarr¹⁸ büntetéseket, mint például a gyermeket hosszas bezárása a sötét mellékhelyiségbe, stb. Az érzelmi elhanyagolás alatt értendő például a durva közöny vagy figyelmetlenség a gyermek fejlődési vagy speciális szükségletei iránt.

Mivel gyermekek felé megnyilvánuló nem-fizikai akciók láthatatlan nyomokat hagynak, hogyan különíthetők el egymástól a még „normális”, de problémás, illetve az extrémebb, keményebb módszerek, amelyek külső beavatkozást igényelhetnek? A szerzők végkövetkeztetése szerint a kettő nem határolható el egymástól élesen, bár olyan támpontok, mint az adott bánásmód krónikus volta, súlyossága, illetve a sérülés lehetősége, segíthetnek az egyes esetek megítélésben. A kétfajta szülői bánásmód közötti, empirikus és elméleti hasonlóságok és különbségek szisztematikus elemzésével, a következő támpontokhoz juthatunk:

Hasonlóságok:

- a negatív, kemény és a pozitív gyermeknevelési módszerek közötti egyensúlytalanság, előbbiek viszonylagos túlsúlya;
- csekély számú kompenzáló faktor, amelyek a kemény és nem megfelelő nevelési módszereket ellensúlyozhatnák (pl. szociális támogatottság, családtagok közötti pozitív interakciók);
- a nevelési-gondoskodási módszerek szegényes illeszkedése a gyermek alapvető szükségleteihez (pl. életkorához, fejlettségéhez, temperamentumához, egészségi állapotához, stb.)
- a nevelési-gondoskodási módszerek szegényes illeszkedése a minimálisan elvárható gondozáshoz, kulturális normákhoz, és gyermeknevelési elvárásokhoz,
- a gyermeknevelési célok és elvárások – az autoriter nevelői stílusnak megfelelően – sokkal inkább a kontrollra és a követelményeknek való megfelelésre irányulnak, mintsem hogy fogékonyságra és útmutatásra.

A nagyszámú hasonlóság mellett van ***két elsődleges különbség*** a szegényes/diszfunkcionális szülői bánásmód és az érzelmi bántalmazás között:

- Az érzelmileg bántalmazó és elhanyagoló szülői ***magatartás krónikus, súlyos és eszkalálódó mintázata***. Az ismétlődő, folyamatos mintázat a kutatók által leggyakrabban hangsúlyozott különbség, amely révén megkülönböztethető az érzelmi bántalmazás az általánosabb, de „csak” problémás szülői bánásmódtól. Továbbá, az érzelmileg bántalmazónak tekintett szülők tipikusan extrémebb, meghökkentőbb, és nyugtalanítóbb viselkedést mutatnak a gyermekeik felé.
- Az krónikus és súlyos érzelmi bántalmazás sokkal nagyobb valószínűséggel vezet ***pszichológiai sérülésekhez*** vagy ***fejlődési***

¹⁸ Gyermekvédelmi munkám során találkoztam olyan esettel, ahol a szülők megkötözött gyermeküket büntetésként az udvaron álló gyűrűs kútba lógatták, hogy „móresre tanítsák”. A szülők ellen büntetőeljárás indult.

elakadáshoz, mivel a gyermek folyamatos stressznek van kitéve, ami akadályozza nála a megfelelő érzelemszabályozás kialakulását.

A gyermekbántalmazás szempontjából magas kockázatot képviselő szülői nevelésiattitűdők meghatározása

Jelen kutatás célkitűzéseire fókuszálva, fontos szót ejteni a szülői nevelési attitűdök és a gyermekbántalmazás és elhanyagolás közötti szorosabb összefüggésekről. Kifejezetten a gyermekbántalmazás szempontjából magas kockázatot képviselő szülői nevelési attitűdök azonosítására tett kísérletet Bavolek és Keene (1999), akik öt olyan faktort határoztak meg, amelyek a gyermekbántalmazás előfordulásának valószínűsége szempontjából magas kockázatot képviselnek.¹⁹ Az általuk leírt öt faktor:

- túlzott elvárások a gyermek felé
- szülői empátia hiánya a gyermek szükségletei iránt
- a testi fenytés hasznosságába vetett erős hit
- a családi – gyermek-szülő – szerepek megfordítása
- a gyermeki hatalom és önállóság korlátozása.

Nevükhöz fűződik az öt kritikus attitűdöt mérő kérdőíves eljárás, az AAPI (majd később az AAPI-2) kérdőív kifejlesztése. Az AAPI-2 kérdőív a jelen kutatás egyik kiindulópontját képezte, ezért érdemes részletezni az említett magas rizikót képviselő attitűdöket.

Túlzott elvárások a gyermek felé (Inappropriate Expectations of Children)

Ez a faktor a gyermek életkoránál és fejlettségi szintjénél magasabb elvárásokat támaztó szülői attitűdöt takar. A túlzott elvárások oka lehet az, hogy a szülő nincs tisztában a gyermektől adott életkorban elvárható tudással és készségekkel, de állhat mögötte a szülő saját gyermekkori kudarcélményeiből, csalódásaiból táplálkozó alacsony önértékelés, vagy az alacsony szülői empátia (ld. következő faktor) is.

Szülői empátia hiánya a gyermek szükségletei iránt (Parental Lack of an Empathic Awareness of Children's Needs)

Az empátia a másik szükségleteinek, érzelmeinek és állapotainak megértését és figyelembe vételét jelenti, valamint azt, hogy képesek vagyunk egy másik ember igényeit a sajátjaink elé helyezni. Az empatikus szülő képes a gyermeke számára olyan környezetet teremteni, amely elősegíti annak érzelmi, fizikai, szociális stb. növekedését.

¹⁹ Első, 1979-es koncepciójukban még csak négy faktor szerepelt, ezt később kiegészítették ötre.

Az empatisz szűlű belűlrűl ertű meg a gyermekert, nem pedig kűvrűl, mint egy erteklűdű megfigyelű.

Bavolek ert Keene (1999) utalnak rű, hogy egyes kutatok szerint az empatisz velűnk szűletett kertessz ert a neveltetűnk sorűn fejlűdik. Az alacsony empatiszűval rendelkező szűlűk a gyermek kűvűnsűgűit ert szűksűgleteit irritűlűnek ert nyomasztűnek talűljűk, hertkűznapi norműlis kertesszet irreűlisnek ertszelnek, emiatt gyakori a gyermek ert a szűlű ertnyeknek ertkűzese. Az ilyen empatiszűhiűnyos csalűdban felnűvekvű gyermekek gyakran nem tudnak szűlűrd morűlis ertteket elsűjűtűteni, maguk is kevessz lesznek empatiszűk műsokkal, gyakran lesznek „bajkeverűk”, ert hajlamosak a kegyetlenszre ertmagukkal, műsokkal, állatokkal szemben.

A testi fenyűtűs hasznossűgűba vetett erűs hit (Strong Believe in the Use and Value of Corporal Punishment)

A testi fenyűtűs ertűlűban a bűntalmazű szűlűk preferűlt nevelűsi ert fegyelmezűsi eszkűze, mely hosszű tűrtűnelmi műltra tekint vissza. A bűntalmazű szűlűk gyakran vallanak magukertűn olyan meggyűzűdeseket, mint hogy „Idűnkert meg kell mutatni a gyereknek, hogy ki a fűnűk”, „A vetsűgert bűntetűs jűr, nem ertzhatnak meg semmit szűrazon”. Erűsen hisznek a tekintelyben, sűt ertűlűban a fizikai fenyűtűsek nem veltűlenszertűen, a szűlű ertűlűtkertűreskert kűvetkeznek be, hanem szűsztatikusűn, jűl kűrűlhatűrűlűható „vetsűgekert”, melyek rűadűsul ertűlűban ertpen azok a vetsűgek, amelyekert a szűlűt bűntetűtek a sűjűt gyermekkorűban. ert jűt ertűt a testi fenyűtűs hozzűjűrűl a hagyoműnyos csalűdrend fenntartűsűhoz.

A testi fenyűtűssel nevelt gyerekkek gyakran, mintegy a lelki ertnvedelem eszkűzekert, azonosulnak a bűntalmazű szűlű attűtűdjekűl. Az agressziűt a problűmamegoldsz elfogadhatű műdjűnak tekintik, ert gyakran maguk is hasonlűkertpen szűgorűűan bűnnak a gyermekekkel.²⁰

A csalűdi – gyermek-szűlű – szerepek megfordűtűsa (Reversing Parent-Child Family Roles)

Ennűl a faktornűl speciűlisűn egy olyan szűlűi attűtűdrűl van szű, ahol a hagyoműnyos csalűdi szerepek megfordűlnak: a gyermek mint a szűlű szűksűgleteinek ert ertnyeknek kielertgűtűje jelenik meg. Ebben a felűllűsban a szűlű mint gűymoltalan, szűksűget szenvedű fűl jelenik meg, a gyermek pedig felvesz egyes, hagyoműnyosűn szűlűkert jellemző viselkedűsforműkat a szűlűkerrűl valű gondoskodűs teren (pl. vigasztalűs, a szűlűk felvidűtűsa ert gondoskodűs a jű kűzertzetűkerrűl stb.).²¹

²⁰ Rertszűletesűn ld.: „A testi fenyűtűs mint nevelűsi eszkűz”

²¹ Rertszűletesűn ld.: 3. fejezet: „Amikor a gyermek tűlsűgűosan „szűlű” – parentifikűciű, szerepvisszűfordűtűs”

Bár a szerepek megfordítása gyakran összekapcsolódik a gyermek szükségletei iránti empátia hiányával – mint fentebb láttuk –, mégis két eltérő viselkedésről van szó. Az empátiaszegény szülői gondoskodás mellett felnövő gyerekek magukra vannak utalva, és maguknak kell gondoskodniuk magukról. Szélsőséges esetben érzelmileg és fizikailag elhanyagoltak és/vagy bántalmazottak lehetnek emiatt. A szerepek megfordítása esetén azonban a gyermekeknek nagyon is integrált szerepük van a családban, nemegyszer az autoritás hordozói, a döntéshozó és irányító feladatuk van, ahelyett, hogy a saját életkoruknak megfelelő fejlődési feladataikkal foglalkozhatnának. A gyermekekre nézve ez nagyon káros hatású nemcsak az adott életszakaszra, hanem a későbbiekre való kihatása miatt is. Az ilyen gyermekek önmagukat nem mint önálló létezőt érzélik, hanem mint szüleik szükségleteinek kielégítőjét.

A gyermeki hatalom és önállóság korlátozása (Oppressing Children's Power and Independence)

A testi fenytés preferálásával és az empátia hiányával szorosan összefüggő szülői meggyőződés, hogy a gyermekek akaratát és önállóságát le kell törni. A szülők tartanak attól, hogy ha a gyermeknek megengedik, hogy szembeszegüljön a szülői tekintéllyel, később tiszteletlenné válik, ezért aztán megkövetelik a szülői tekintélynek való feltétlen engedelmességet és behódolást. A gyermekek az ilyen családban nem szabad vitatkozni, nem mondhatják el a véleményüket, nincs választási lehetőségük, hanem kérdés nélkül tenniük kell, amit mondanak nekik.

Az ilyen szülői nevelésiléggörnek számtalan negatív hatása van a gyermekekre nézve. Kialakulhat gyermekben egyfajta állandósult tehetetlenség érzés és dependencia, az alkalmatlanság érzése. A feltétlen engedelmisség kiterjedhet olyan helyzetekre is, amikor helyesebb lenne szembeszegülni vagy nemet mondani (pl. drogfogyasztás, bűnelkövetés). A túlzott korlátozás következménye lehet a kitörés, lázadás, engedetlenség is.

Ha a gyermek túlságosan sokáig marad függő helyzetben, és nincs lehetősége képességei növekedésével egyre több önállóságra szert tenni, könnyen maradhat még felnőttkorában is önállótlán, önmagát leértékelő, megalkuvásig engedelmes, döntésképtelen, könnyen befolyásolható ember (Bavolek, Weikert 2005).

5. A vizsgálat ismertetése

A kutatási terv kidolgozásához figyelembe vett további empirikus vizsgálatok és megfontolások

A szülői nevelés és a későbbi, felnőttkori viselkedés illetve egészségi állapot közötti összefüggésekről már szót ejtettünk a korábbi fejezetekben is. Az utánkövetéses, longitudinális adatgyűjtési módszerek mellett léteznek retrospektív, a felnőtt vizsgálati személy emlékeire alapozó módszerek is, melyek a személy szülői nevelésről őrzött emlékein keresztül próbálnak képet alkotni a szülői bánásmódról, illetve a gyermekkori kötődésről. A legismertebb kérdőívek a Perris, Jacobsson és munkatársai (1980) által kifejlesztett EMBU, valamint a Parker és munkatársai (Parker, Tupling, Brown, 1979) által kifejlesztett PBI. Mindkettőt széles körben használják, azonban Arrindell, Gerlsma és munkatársai (1998), valamint Livianos-Aldana és Rojo-Moreno (1999) egyaránt úgy találták, hogy kutatásokhoz és klinikai mintán célszerűbb az EMBU kérdőívet alkalmazni (Egna Minnen Beträffande Uppfostran - „Emlékeim a nevelésről”), mint a PBI-t (Parental Bonding Instrument), ezért kutatásunkhoz az s-EMBU kérdőívet választottuk.

A felnőttkorban a szülői nevelésről őrzött emlékek empirikus kutatások és klinikai vizsgálatok szerint is összefüggést mutatnak számos serdülő- illetve felnőttkori sajátossággal és problémával. Gyuris (2009) a szülői neveléssel kapcsolatos emlékeknek a párválasztási stratégiákra gyakorolt hatását mutatta ki. Ross, Clayer és Campbell (1983) összefüggést találtak a szülőkhöz fűződő gyermekkori emlékek és az öngyilkossági gondolatok előfordulása között. Eredményeik szerint a bántalmazó, büntető, elutasító, büntudatkeltő, a vizsgálati személy testvérét előnyben részesítő szülői attitűd esetén emelkedett az öngyilkossági gondolatok száma. Muris, Meesters és Van Den Berg (2003) serdülőket vizsgálva kapcsolatot találtak a kötődési biztonság, az externalizációs és internalizációs zavarok, valamint a szülői nevelésről való emlékek között. Egyfelől, a bizonytalanul kötődőknél (elkerülő illetve szorongó-ambivalens) mind az externalizációs, mind az internalizációs tünetek magasabb szintjét kapták, mint a biztonságosan kötődőknél; másrészt, az pszichopatológiai tünetek magas szintjéhez az EMBU kérdőív skáláin alacsony szülői érzelmi melegség és magas szintű elutasítás, valamint magas túlvédés értékek társultak. Baker és Hoerger (2012) eredményei szerint a magasabb pontszám a szülői érzelmi melegség skálán a hatékonyabb önszabályozással, illetve az interperszonális hatékonysággal, ugyanakkor a magasabb szülői elutasítás és túlvédés (overcontrol) gyengébb önszabályozással, alkalmazkodási nehézségekkel és különböző pszichopatológiai problémákkal volt kapcsolatban. A szülői elutasítás inkább a depresszió, szorongás és szomatizáció magasabb szintjével, míg a túlvédés inkább a fokozott hipomán aktivitással és a pszichoticizmussal függött

össze. Frodi és munkatársai (2001) börtönbüntetésüket töltő, pszichiátriai zavarral diagnosztizált vizsgálati alanyoknál úgy találták, hogy az átlagnál nagyobb arányban fordulnak elő elkerülő kötődési típusú személyek, és az elkerülő kötődésűek speciálisan torzított emlékeket őriznek a gyermekkori szülői gondoskodásról (EMBU kérdőívvel mérve): anyjuknak több érzelmi melegséget tulajdonítanak, mint apjuknak, valamint apjukat elutasítóbbnak jellemzik.

Varga, Baksa, K. Szilágyi (2009) eredményei szerint az s-EMBU kérdőíven elért pontszámok korrelálnak a pszichoszomatikus tünetek meglétével, mégpedig az elutasítás és túlvédés skáláké pozitívan, az érzelmi melegségé negatívan; ezen túlmenően, a különböző osztályokon dolgozó nővéreknél különbség mutatkozott az anyai elutasítás mértékében, ami érdekes adalék lehet a foglalkozás és a gyermekkori emlékek közötti kapcsolathoz.

Mint korábban láttuk, a gyermekkorban átélt krónikus stressz rövid és hosszú távon is károsító hatású lehet a gyermek kognitív, emocionális, szociális fejlődésére nézve, azonban a krónikus stressz felnőttek testi és lelki egészségére is károsító hatást gyakorolhat. A tartós stressz olyan emocionális és mentális változásokhoz vezethet, mint az érzelmi és mentális kimerülés, deperszonalizáció, csökkenő empátiás készség és gyengülő érzelmi terhelhetőség stb., és amelyek egyébként a kiégés szindróma jellemző tünetei is (Fekete, 1991). A krónikus stressz azonban nem csak emocionális és mentális, de pszichoszomatikus betegségek kiindulópontja is lehet; növeli pl. a magas vérnyomás, a szívinfarktus, egyes gyomor- és bélrendszeri betegségek, a cukorbetegség kialakulásának kockázatát (Kállai, Varga, Oláh 2007). A testi egészséget is érintő pszichoszomatikus betegségek megjelenése a viszonylag hosszú ideje fennálló stressz következménye, az enyhébb *pszichoszomatikus tünetek* már sokkal korábban megjelennek. Forrásai lehetnek családi, párkapcsolati, munkahelyi, környezeti, társadalmi, szociális, egészségi stb. tényezők, illetve ezek előfordulhatnak halmozottan is. A pszichoszomatikus tünetek egyéni szinten jelentkezhetnek fejfájás, krónikus fáradtság, alvási problémák, fokozott érzékenység és emocionális instabilitás, depresszió formájában, interperszonális szinten pedig járhatnak a családi és baráti kapcsolatok károsodásával. A kimerülés miatt a stresszel való megküzdés adaptív módjai fokozatosan háttérbe szorulhatnak, helyettük előtérbe kerülhetnek a maladaptív megküzdési módok (pl. alkohol- és drogfogyasztás) (Maslach és Leiter, 1997; Maslach, Schaufeli, Leiter, 2001; Kovács, 2006). Mivel a gyermekbántalmazás rizikófaktorai között szerepel a szülők által átélt stressz, illetve a stresszteli életkörülmények (Brown, Cohen és mtsai, 1998; Crouch és Behl, 2001; Counts, Buffington és mtsai, 2010), a pszichoszomatikus tünetek megjelenése utalhat az egyén kimerülőben lévő megküzdőképességére, vagyis tekinthető úgy, mint a gyermekbántalmazás és elhanyagolás egyik potenciáló faktora.

A fent felsorolt pszichoszomatikus tünetek egybevágnak a kiégés tüneteivel, melyet a szakirodalom szintén a folyamatos stressz lehetséges következményei között tart számon (Maslach és Leiter, 1997). A kiégést elsősorban a munkahelyi stresszel és a

munkahelyi teljesítménnyel összefüggésben vizsgálják, leginkább segítő foglalkozásúaknál, de újabban más munkaköröknél is, például pedagógusoknál (Dworkin, 1987; Petróczi, 2007; Platsidou, 2010), rendőröknél (McCarty, Garland, Zhao, 2007). Ugyanakkor nem csak foglalkozási csoportoknál fedezhető fel a kiégés: jellemző lehet például szülőknél, különös tekintettel krónikus beteg gyermekek szüleire (Norberg, 2007; Lindström, Aman, Norberg, 2011), vagy akár egyetemi hallgatóknál is (Schaufeli, Martinez és mtsai, 2002).

Témánk szempontjából a gyermekekkel foglalkozó szakemberek esetleges kiégésének lehet kiemelt jelentősége. Petróczi (2007) pedagógusok kiégését vizsgálva, a legjelentősebb stresszortényezőknek találta a jelzésekre nem reagáló vezetést, az együttműködés hiányát, a kollégák őszinteségének hiányát, az elismerés hiányát, a vezetőkkel való egyet nem értést, a tanulók tiszteletlen magatartását, a gyermekek agresszivitását és csúnya beszédét, a saját család háttérbe szorulását, a tanulók szüleivel való konfliktusokat. Tüneteik között a szubjektív elégedetlenség-érzés szerepelt a vezető helyen, de beszámoltak koncentrációs problémákról, állandó fáradtságérzésről, és egészségüket is rosszabbnak érezték. Sokan említették közülük a jövő miatti aggodást, a kilátástalanságot, a tehetetlenségérzést is. A vizsgálat konklúziójaként a társas támogatás fokozott szükségességére hívta fel a figyelmet a szerző. Platsidou pedig (2010) görög gyógypedagógusokat vizsgálva úgy találta, hogy a vonás-érzelmi intelligencia fordított kapcsolatban áll a kiégés valószínűségével: minél magasabb az érzelmi intelligencia, annál kevésbé valószínű a kiégés, illetve annál nagyobb fokú a munkával való elégedettség.

A nevelőszülők között tapasztalható nagy fluktuáció egyik oka szintén a foglalkozási stresszorok magas szintje. Egy vonatkozó tanulmány (Sinclair, Gibbs, Wilson, 2004) hat olyan tényezőt sorol fel, amelyek előfordulása a nevelőszülők számára kifejezetten magas stresszt jelent (alább zárójelben szerepel, hogy a nevelőszülők mekkora hányada találkozik az említett stresszkeltő eseménnyel). Ezek: váratlan, nem kellőképpen előkészített gyermekelhelyezések és kiemelések (47%), vér szerinti szülőkkel való kapcsolattartás problémái (24%), gyermekelhelyezési huzavona („tug of love”; 13%), családi feszültségek a problémásabb gyermekelhelyezésekkel kapcsolatban (31%), vádolás (pl. gyermekbántalmazással; 16%), nézeteltérések a fenntartóval (t.i. a nevelőszülői hálózat mindenkori fenntartójával; 19%). A tanulmány szerint a nevelőszülők 65%-ával fordult elő a felsoroltaknak legalább az egyike, sokaknál pedig halmozottan több is. Magyarországi tapasztalatok alapján Pálhalminé és Vida (2004) a nevelőszülők kiégési ciklusát még teljes szakmai támogatás mellett is 3-5 évben határozza meg. Howe pedig (2010) gyermekvédelmi munkában tapasztalható változások, az ellenőrzési kultúra és teljesítmény centrikus hozzáállás hangsúlyosabbá válásáról számol be, ami a szülő-szakember kapcsolaton belül jár fokozódó stresszel és ezzel együtt a gyermek biztonságának csökkenésével.

Mint korábban taglaltuk, a gyermekbántalmazás és elhanyagolás szempontjából egyebek között kockázati tényezőt jelent a szülők által átélt tartós stressz is. Feltehető

tehát, hogy minden olyan foglalkozás, ami tartós és extrém stresszterheléssel jár (pl. állandó sérülés- vagy életveszély), szintén nagyobb rizikót jelent. Összhangban ezzel, számos tanulmány hívja fel a figyelmet arra, hogy a rendőri, illetve a katonai pálya fokozott stresszterhelést jelent (pl. Deschamps, Paganon-Badinier és mtsai, 2003), ami az érintettek a családi életére is kihatással van (Kelley, 1994; Brown, Bruce, 1996; Black, 2004; Waters és Ussery, 2007; Fitzsimons és Krause-Parello, 2009; Sayers, Farrow és mtsai, 2009).

Raiha és Soma (1994) az 1992-1993 években hivatalosan bejegyzett gyermekbántalmazási esetek elemzése alapján úgy találta, hogy a hadseregben dolgozók családjában kisebb arányban fordul elő a gyermekbántalmazás és elhanyagolás. Hasonló eredményeket közölnek McCarroll, Ursano és munkatársai (2004) az 1995-1999 közötti időszakot vizsgálva, ami részben annak következménye is lehet, hogy a hadseregben nagyobb hangsúlyt fektetnek a családok támogatására és a prevencióra, illetve hatékonyabban kontrollálhatóak egyéb rizikótényezők, pl. szegénység, szülői drogfogyasztás, stb.

Sayers és kollégái (2009) Afganisztánból visszatért veteránokat vizsgálva egyéb tünetek mellett (pl. depresszió, megnövekedett alkoholfogyasztás és droghasználat) a családon belüli erőszak magasabb kockázatát jelezték, összefüggésben a családi reintegrációs problémákkal. Waters és Ussery (2007) rendőrök vizsgálata kapcsán hívja fel a figyelmet arra, hogy a rendőrök magas stresszterhelése, valamint a megelőző és stresszkezelő programok alkalmazásának hiánya – amellet, hogy pszichoszomatikus betegségekhez (emésztési problémák, szív-és érrendszeri betegségek), illetve más, stresszel összefüggő problémákhoz (PTSD, alkoholizmus, depresszió, öngyilkosság) vezethet –, egyúttal együtt járhat a családon belüli erőszak magasabb előfordulási arányával is. Írországban be is indítottak egy olyan támogató szolgálatot (Police Rehabilitation and Retraining Trust's Child and Adolescent Therapy Service), mely kifejezetten a rendőrök gyermekei számára nyújt segítséget (Black, 2004). A program a szülők igényeire reagálva jött létre, akik gyakran számoltak be büntudatról és szorongásról amiatt, hogy gyermekeik károsodást szenvednek el az ő munkájuk és annak velejárói miatt. Brown és Bruce (1996) angliai rendőrcsaládoknál számoltak be nagyobb mértékű szociális izolálódásról és fokozott foglalkozási stresszről, amelyek rizikótényezők lehetnek a gyermekbántalmazás szempontjából.

Még egy érdekes, jelen kutatásunkhoz is kapcsolódó vonatkozásra rávilágíthatunk a foglalkozás és a gyermekbántalmazás kapcsán. A gyermekkori bántalmazás és/vagy elhanyagolás kihatását a fiatalkori és felnőttkori kriminális viselkedésre számos kutatás támasztja alá (Luntz és Widom, 1994; Maxfield és Widom 1996; Fonagy és munkatársai, 1997; Frodi és mtsai, 2001; English és mtsai, 2002; Swantson és mtsai, 2003; Siegel és Williams, 2003; Rebellon and Van Gundy, 2005; Currie és Terkin, 2006). Így tehát a rendőrség dolgozói az átlagosnál gyakrabban találkoznak korábban bántalmazott és/vagy elhanyagolt gyermekekkel, viszont munkakörükből kifolyólag egészen más perspektívából, mint pl. a gyermekvédelmi

dolgozók vagy akár a pedagógusok; ez pedig kihatással lehet a gyermekneveléssel kapcsolatos attitűdjükre is.

Pedagógushallgatók, gyakorló pedagógusok és nem pedagógia szakos főiskolai hallgatók gyermekbántalmazás szempontjából magas kockázatú szülői/nevelői attitűdjeinek felmérését szolgáló kutatásunkban (Babity, 2009) felmerült, hogy a pedagógushallgatók a gyermekbántalmazás szempontjából magasabb kockázatot jelentő attitűdöt képviselnek, mint a más szakos főiskolai hallgatók. A gyakorló pedagógusok ugyanakkor sokkal kisebbet, így egy lehetséges magyarázatként az vetődött fel, hogy talán a pedagógus pályaszocializáció aktuális szakaszának pszichológiai sajátásaiban rejlik a magyarázat. A felvetés szerint a magasabb bántalmazó attitűd mögött a leendő pedagógus alapvető bizonytalanságai húzódnak meg („*Vajon ki tudom-e vívni majd a tanítványaim tiszteletét, fogok-e tudni fegyelmet tartani?*”) Miközben eszközöket keres bizonytalansága és szorongása csökkentésére, belekapaszkodik olyan elvekbe és meggyőződésekbe, amelyeket a szociális környezet gyakran hangoztat, és amelyek ennél fogva kipróbált, működőképes receptnek tűnnek (pl.: *A szülőknek „ki kell verni a rosszat” a gyerekből, még mielőtt az rosszat tesz /jobb megelőzni a bajt/*).

Az **élettel való elégedettség** az utóbbi évtizedek kutatásaiban mint a szubjektív jóllét és boldogságérzet egyik prediktora jelenik meg mind felnőttek, mind serdülők körében végzett kutatásokban. A serdülő fiúk elégedettebbek életükkel, mint a lányok (Neto, 1993), és mint azt Hamvai és Pikó (2009) megállapították, serdülőkorú fiúknál és lányoknál a szülőkkel való kapcsolat, a tőlük kapott társas támasz, illetve a szülői kontroll egyaránt befolyásolja a fiatal élettel való elégedettségét. A szülői kontroll hatása azonban nonspecifikusnak mutatkozott: a fiúknál növelte, a lányoknál csökkentette a szubjektív elégedettséget, ami feltehetően a szülőknek a gyermek neme alapján eltérő bánásmódjával van összefüggésben. A szülői nevelési stílus és az élettel való elégedettség közötti kapcsolatot erősíti meg Cenkseven-Önder (2012) kutatása is serdülőknél. Az élettel való elégedettség negatívan korrelál a depresszióval (Kiss, é.n.). Az élettel való elégedetlenség egészségkockázati tényezőkön keresztül megemeli a halálozás valószínűségét, vagyis a halálozás kockázati tényezője és prediktora is egyben (Koivumaa-Honkanen, Honkanen és mtsai, 2000). Magyar mintán az élettel való elégedettség átlagpontszáma 24,4 volt Kiss és Lisznyai (é.n.) és 18,6 Demetrovics (2007) mintáján; fogyatékosággal élők körében Chwalisz, Diener, Gallagher (1998) 20,81 átlagértéket kaptak. Egyes kutatásokban az élettel való elégedettség pozitívan korrelál az érzelmi intelligenciával (Rey, Extremera, Pena, 2011), míg mások, például De Lazzari (2000) eredményei szerint az érzelmi intelligencia nem bír előrejelző erővel az élettel való elégedettségre nézve.

Az **érzelmi intelligencia** kutatások bő két évtizedes múltra tekintenek vissza (Salovey és Mayer, 1990, 1997; Goleman, 1995, magyarul:1997; Bar-On, 1997). Miközben az érzelmi intelligencia fogalmának pontosítása, illetve mibenlétének meghatározása jelenleg is szakmai diskurzus tárgya (pl. Petrides, 2011, Cherniss, 2010), az összegyűlt empirikus adatok rávilágítanak az érzelmi intelligencia jelentőségére

interperszonális és intrapszichés folyamatokban, illetve a társas alkalmazkodásban (pl. Austin, Saklofske, Egan, 2005; Farh, Seo, Tesluk, 2012).

Mint utaltunk rá, az érzelmi intelligencia fogalmi meghatározása nem egységes. Egyes kutatók az érzelmi intelligenciát képességnek, illetve képességek halmazának tekintik (képesség-alapú modellek, pl. Salovey és Mayer, 1990), mások személyiségvonásként tekintenek rá (Petrides és Furnham, 2001; Petrides, 2011). A vonás-érzelmi intelligencia azon személyiség-tényezőket foglalja magába, amelyek kapcsolatban állnak az érzelmeikkel (jóllét; sociabilitás; önkontroll; emocionalitás). Léteznek ún. kevert modellek is, amelyek az érzelmi intelligenciát mint mentális képességek, személyiségvonások, társas kompetenciák és motivációs faktorok együttesét határozzák meg (Bar-On, 1997, 2006). Petrides (2011) amellet érvel, hogy a képesség alapú, illetve a vonás-érzelmi intelligencia közötti különbség elsősorban a mérés módszerében gyökerezik. A vonás-érzelmi intelligencia vizsgálatához elsősorban önkitöltős kérdőívek használatosak, míg a képesség alapú érzelmi intelligencia mérésében inkább teljesítményteszteket használnak. Petrides (2011) arra hívja fel a figyelmet, hogy a vonás- és a képesség alapú érzelmi intelligencia közötti különbségek elsősorban a mérési eljárásokból fakadnak, és nem szolgáltatnak bizonyítékot arra, hogy elkülönülten létezne vonás- illetve képesség-érzelmi intelligencia. Koydemir, Simsek és munkatársai (2012) pedig arra figyelmeztetnek, hogy az érzelmi intelligencia mértéke – akárcsak az étellel való elégedettség mértéke – kultúránként különbözhet, akárcsak az, hogy milyen közvetítő tényezők (pl. inkább az individuálisan megélt érzelmi egyensúly vagy inkább a társas támogatottság) játszanak szerepet az alakulásukban.

A vonás-érzelmi intelligencia pozitívan korrelál a fizikai egészséggel, mégpedig mind az önértékeléssel megállapított fizikai egészséggel (Tsaousis és Nikolaou, 2005), mind a tényszerű szomatikus panaszokkal (Mavroveli, Petrides és mtsai, 2007), illetve az egészség-magatartással is (Saklofske, Austin és mtsai, 2007). Ciarrochi, Deane, Anderson (2002) kimutatták, hogy a magasabb vonás-érzelmi intelligenciával jellemezhető emberek stresszre adott válaszaiban ritkábban szerepel szuicid intenció, mint akiknél az érzelmi intelligencia alacsonyabb mértékű (ugyanakkor pl. a stresszre adott válaszként jelentkező depressziónál és a reménytelenségnél nem találtak kapcsolatot az érzelmi intelligenciával).

Alegre és Benson (2004) spanyol családok vizsgálatában kapcsolatot talált a gyermek alacsonyabb érzelmi intelligenciája és a szülők tekintélyelvű, kemény nevelési stílusa között, míg egy későbbi kutatásban Alegre (2012) nem talált összefüggést a gyermeknél mérhető vonás-érzelmi intelligencia és az anya nevelési stílusa között. Pears és Moses (2003) szerint a szülői nevelési stílus kapcsolatban áll a gyermeknél az érzelmi intelligencia egyes összetevőivel, például az érzelmeik megértésével, valamint a gyermek érzelemszabályozó képességével (Morris, Silk és mtsai, 2007). Az érzelmeik felismerése, azaz pontos azonosítása és az adott érzelem intenzitásának megítélése bántalmazott gyermekeknél nehézségekbe ütközhet. A Pollak és munkatársai (Pollak, Klorman és mtsai, 2001; Pollak, Tolley-Schell, 2003) kutatásaiban részt vevő

bántalmazott gyermekek érzelmi arckifejezések azonosítása során speciális deficitet mutattak a pozitív érzelmek felismerésében, ezzel párhuzamosan egyfajta torzítást a harag és a düh észlelésében, vagyis már enyhe haragos arckifejezést is dühös arcként azonosítottak.

De Paul és Guibert (2008) felvetik, hogy a szülők elhanyagoló magatartása bizonyos esetekben felfogható úgy, mint általános értelemben véve a segítségnyújtás elmulasztása. Elméletük szerint ez összefügghet egy specifikus problémával, nevezetesen, hogy a gyermek szükségleteinek észlelése ezekből a szülőkből nem vált ki segítségnyújtásra ösztönző érzelmeket vagy pedig azok különböző okok miatt módosulnak.

Egyetemista résztvevőkkel folytatott vizsgálatukban Gardner és munkatársai (Gardner, Qualter, Whiteley, 2011) sem a vonás-érzelmi intelligenciánál, sem a képesség-érzelmi intelligenciánál nem találtak együttjárást a gyermekkori traumával (bántalmazással, illetve elhanyagolással), illetve a családi környezettel. Az anyák alacsonyabb érzelmi intelligenciája ugyanakkor korrelál gyermekeik problémás viselkedésének nagyobb valószínűségével (Tsujino, 2007).

Míndezek fényében úgy véltük, hogy a pszichoszomatikus tünetek, az étellel való elégedettség és az érzelmi intelligencia olyan tényezők lehetnek, melyek befolyással lehetnek a szülőkkel kapcsolatos gyermekkori tapasztalatok és a magas kockázatot képviselő nevelési attitűd között; az étellel való elégedettség és az érzelmi intelligencia mérséklő, míg a pszichoszomatikus tünetek facilitáló hatással lehetnek a kedvezőtlen gyermekkori nevelési tapasztalatok továbbvitelére.

Hipotézisek

1. ***Nemek szerint eltérés várható a gyermekbántalmazás szempontjából kockázatot jelentő gyermeknevelési attitűdökben.*** Feltételezésünk szerint a férfiaknál magasabb pontszámot kapunk a Feltétel nélküli engedelmesség skálán, valamint a Testi fenyítés hasznosságába vetett hit skálán. Nőknél magasabb pontszámot várunk a Szerepvisszafordítás skálán.

A szakirodalmi adatok nem egyértelműek annak tekintetében, hogy férfiak vagy nők lesznek gyakrabban gyermekbántalmazás elkövetői (ld. 2 fejezet). Hasonló a helyzet a gyermekbántalmazás szempontjából kockázatos nevelési attitűdök vizsgálatánál: Bavolek (1989) a férfiaknál magasabb bántalmazó attitűdöt talált, mint a nőknél, ugyanakkor Révész (2004) nem talált nemi különbségeket a bántalmazó attitűdben. Feltételezésünk szerint a nevelési attitűdben valamelyest tükröződni fognak a „hagyományos” szülői és nemi szerepeknek megfelelő sajátságok és ennek megfelelően a férfiaknál keményebb, tekintélyközpontúbb nevelési felfogást várunk.

2. ***Feltételezésünk szerint az életkor befolyásolja az eredményeket: az idősebb (nagy szülő korú) résztvevők esetében alacsonyabb rizikót jelző nevelési attitűdöt találunk, mint a fiatalabb korosztálynál.***

A szakirodalmi adatok alapján feltételezhető, hogy az életkor is szerepet játszik a gyermekbántalmazás és elhanyagolás elkövetésében. Farkas (2012) úgy találta, hogy a középkorú (28-48 éves) korosztályában fordul elő leggyakrabban a gyermekbántalmazás, utána csökkenő tendenciát mutat, ami feltehetően az SZNA kérdőívén elért pontszámokban is megjelenik. Bár a fiatalabb szülőknél nagyobb a kockázat a gyermekbántalmazásra és elhanyagolásra (Belsky, 1984; Belsky és mtsai, 2012), azt például nem lehet kimutatni, hogy az idősebb szülőknél kisebb lenne a bántalmazás intergenerációs átörökítésének veszélye (Belsky és mtsai, 2012). Kutatásunkban megkíséreljük feltárni, hogy a bántalmazás szempontjából magas rizikót képviselő *attitűdben* is tetten érhető-e életkori befolyás. Bavolek (1989) fiatalabb válaszadóknál magasabb gyermekbántalmazási kockázatot képviselő attitűdöt mért, Révész (2004) hasonlóképpen.

3. ***Feltételezzük, hogy befolyásolja a pontszámokat a válaszadó családi állapota, gyermekeinek száma és neme, valamint az őt felnevelő személyek kiléte is.*** Csak lánygyermekkel rendelkező szülők alacsonyabb pontszámot érnek el az SZNA kérdőív skáláin, mint a csak fiúgyermekkel vagy mindkét nemű gyermekkel rendelkező szülők. A gyermektelenek pontszámai alacsonyabbak lesznek, mint a gyermekes résztvevőké, mivel a gyermekteleneknél nincs jelen a gyermekneveléssel járó fokozott leterheltség és a konkrét nevelési helyzetekkel járó frusztráció. Az egyedül élőktől magasabb pontszámot várunk az SZNA kérdőívénél és a pszichoszomatikus tünetlistán is. A válaszadó gyermekkori nevelőinek személye alapján elsősorban az s-EMBU kérdőívénél számítunk különbségekre.

A köztudatban elterjedt nézet szerint inkább a fiúgyerekeket bántalmazzák, illetve fenyegetik gyakrabban, a lányok esetében kevésbé/ritkábban jellemző, hogy a szüleik megverjék őket. A hétköznapi hiedelmeken túlmutatóan, a hazai és nemzetközi szakirodalom adatai alapján nem dönthető el egyértelműen, hogy vajon a lányok, vagy a fiúk közül szenvednek-e el többen bántalmazást gyermekkorukban (Briere, Elliott, 2003; Turla, és mtsai, 2010; Springer és mtsai, 2007). Retrospektív beszámolókon alapuló magyarországi vizsgálatukban Györffy, Sándor és munkatársai (2011) úgy találták, hogy a vizsgálati mintájukban szereplő férfiakkal szignifikánsan nagyobb hányada (13,2%) számolt be gyermekkori testi bántalmazásról, mint a női résztvevők (10,3%). Az említett kutatások elsősorban a fizikai bántalmazás szempontjából hasonlították össze a két nemet. A fentiek alapján tehát elképzelhető, hogy a szülők rendelkeznek egyfajta „preferenciával” arra nézve, hogy milyen nemű gyermek milyen

bánásmódnak tehető ki a nevelés során, amely a Szülői Nevelési Attitűd Kérdőív pontszámaiban megjelenhet.

A gyermekbántalmazás szempontjából magasabb kockázatot képvisel az egyszülős család, illetve az egyik szülő új kapcsolatával létrejövő nevelőszülős család vagy mozaikcsalád (Lesa Bethea, 1999; Révész, 2004; Tooley és mtsai, 2006), mint a vér szerinti szülőkkel alkotott teljes család. A gyermeküket egyedül nevelő szülőknél – különösen, ha az anya fiatalon szült – a gyermekbántalmazás és elhanyagolás nagyobb kockázatával számolhatunk (Gelles, 1989; Connelly és Straus, 1992; Révész, 2004; Lutenbacher, 2002; Herczog, 2007). Ugyanígy, azoknál a résztvevőknél, akiket nem a vér szerinti szülei neveltek vagy csak az egyik szülője nevelte fel, a szülői neveléssel kapcsolatos negatívabb emlékekben mutakozhatnak meg különbségek.

A szakirodalmi adatok szerint nemcsak az egyszülős családokban, hanem (a vér szerinti szülő újraraházasodásával családba kerülő) nevelőszülő esetén is nagyobb a gyermekbántalmazás kockázata (Daly, Wilson, 1985; Bereczkei, 2000; Tooley és mtsai, 2006), ami szintén megmutakozhat az s-EMBU pontszámaiban.

- 4. Feltételezésünk szerint a Szülői nevelési attitűdök kérdőív skáláin a bántalmazó szülők magasabb pontszámot érnek el, mint a kontrollszemélyek.*** Bántalmazó szülőknél alacsonyabb vonás-érzelmi intelligenciát és élettél való elégedettséget, a pszichoszomatikus tünetlistán pedig magasabb pontszámot várunk, mint más résztvevőknél.

Hazai és nemzetközi eredmények támasztják alá, hogy a bántalmazó szülők magasabb pontszámot érnek el a szülői nevelésikérdőív skáláin (Bavolek, 1989; Révész, 2004), illetve valószínűbb náluk az alacsonyabb érzelmi intelligencia (Tsujino, 2007).

- 5. A gyermekkori bántalmazást elszenvető felnőtteknél alacsonyabb bántalmazó attitűdöt várunk, mint más résztvevőknél, valamint alacsonyabb vonás-érzelmi intelligenciát, alacsonyabb élettél való elégedettséget, és magasabb pontszámot a pszichoszomatikus tünetekben.*** Feltételezésünk szerint a hozzáférhetőségen alapuló mintavétel sajátságai miatt feltehetően nem lesz közvetlenül kimutatható a bántalmazó attitűd intergenerációs átöröklődése.

Ahogy a korábbiakban is láthattuk, számos kutatás eredményei támasztják alá, hogy a gyermekkori bántalmazás a felnőttkori pszichés egészségre is kihatással van (pl. McMillan és mtsai, 2001; Hyman és mtsai, 2006; Chapman és mtsai, 2004). Springer és kollégái (2007) eredményei szerint a gyermekkori bántalmazottaknál nem csak mentális, de testi betegségek is nagyobb számban fordulnak elő, mint a nem bántalmazottaknál, pl. cukorbetegség, magas vérnyomás, colitis, szívproblémák, magas koleszterinszint, sclerosis mutiplex, bronchitis. A bántalmazott múlt az interperszonális kapcsolatok ápolására is kihatással van: a gyermekkori bántalmazottaknak

nagyobb arányban vannak munkahelyi és házastársi problémáik, illetve anyagi gondjaik (Fellitti, Anda, 1998). Cha és Nock (2009) eredményei szerint a gyermekkori szexuális bántalmazás nagyobb valószínűséggel vezet alacsonyabb érzelmi intelligenciához, ugyanakkor a magasabb érzelmi intelligencia mintegy védőfaktort jelent az öngyilkossági gondolatokkal és kísérletekkel szemben.

Bár a gyermekbántalmazás és elhanyagolás intergenerációs átöröklésének eszméje általánosan elterjedt, a kutatások ezt csak részben igazolják. Oliver (1993) szerint bántalmazott gyermeknek csak kb. egyharmada válik felnőttként maga is bántalmazó szülővé, egyharmaduk nem; szintén egyharmad azok aránya, akik a környezeti hatások, társas stressz, stb. függvényében válnak vagy nem válnak maguk is bántalmazó szülővé. Belsky és munkatársai (2012), valamint Macfie és munkatársai (2005) nemek közötti eltéréseket találtak a szülői rossz bánásmód intergenerációs átvitelében.

6. *Feltételezzük, hogy a gyermekkori bántalmazott felnőttek kevesebb gyermeket vállalnak, mint a kontrollszemélyek.*

Györffy és munkatársai (2011) egy 2002-es reprezentatív magyar minta férfitagjainak vizsgálata során úgy találta, hogy a gyermekkori fizikai bántalmazást elszenvedő férfiak kevesebb gyermeket vállalnak. Szendi (2002) szerint a gyermekkori szexuális bántalmazás megnöveli a felnőttkori meddőség kockázatát, kiemelve, hogy nemcsak a szexuális abúzus, hanem egyéb (magas CRH és alacsony kortizolszinthez vezető) stressztényezők is előidézhetnek hasonló, a korai vetélés veszélyét megnövelő (így feltehetően a gyermekszámban is szerepet játszó) hatásmechanizmust. Virág (2000) utalása a holokauszt-túlélők és leszármazottaik gyakori gyermektelenségére arra enged következtetni, hogy a gyermektelenség értelmezhető úgy is, mint a – tágabb értelemben vett – trauma intergenerációs továbbadásának megszakítására tett kísérlet is.

7. *A foglalkozási csoportok vizsgálatánál, a gyermekekkel kapcsolatos foglalkozást űző csoportok esetében (pedagógusok, nevelőszülők) minden skálán alacsonyabb kockázatra utaló attitűdre számítunk, mint a más foglalkozásúak csoportjánál.* A foglalkozási csoportok közül a legmagasabb rizikót jelző pontszám a rendvédelmi dolgozóknál várható. A gyermekvédelmi dolgozóknál alacsony kockázatra utaló pontszámra számítunk.

Feltételezzük, hogy bizonyos mértékig a foglalkozás is szerepet játszhat abban, hogy a válaszadó milyen szülői nevelési attitűdöket vall. Révész (2004) eredményei szerint speciálisan felkészült, a gyermekbántalmazás és elhanyagolás témájában tájékozott szakemberek – nála védőnők – alacsonyabb rizikót képviselő attitűdöt mutatnak az AAPI kérdőíven. Feltehető, hogy más foglalkozásoknál is, ahol a

gyermekvédelmi szempontok szem előtt tartása mintegy mindennapos foglalkozási követelménynek számít (pedagógus, nevelőszülő, gyermekvédelmi dolgozó), szintén alacsonyabb kockázatot jelző attitűdöt találunk. A kutatások ugyanakkor a pedagógusok, a nevelőszülők és a gyermekvédelmi szakemberek munkáját is a fokozott stresszel járó foglalkozások közé sorolják (McFadden, 1996; Petróczi, 2007; Platsidou, 2010; Howe, 2010), ami viszont kockázatonövelő tényező.

A rendőrök, katonák esetében egyfelől a fokozott munkahelyi stressz miatt fokozódhat a családi – így a szülő-gyermek – kapcsolatokban a feszültség, amely megnöveli a családi erőszak, illetve a gyermekbántalmazás kockázatát (pl. Deschamps, 2003; Kelley, 1994; Brown és Bruce, 1996; Black, 2004; Waters és Ussery, 2007; Fitzsimons és Krause-Parello, 2009; Sayers és mtsai, 2009). Másfelől azonban ezeknél a foglalkozásoknál több olyan védőfaktor is feltárható, amely viszont csökkenti a kockázatot (Raiha és Soma, 1994; McCarroll és mtsai, 2004).

A vonatkozó adatok alapján nem egyértelmű, hogy a fokozott foglalkozási stressz valóban együtt jár-e a gyermekbántalmazás és elhanyagolás nagyobb mértékével. A kutatások inkább csak a nagyobb kockázatot támasztják alá, nem pedig a tényleges megvalósulás nagyobb mértékét. Megfontolásra érdemes lehetőség ugyanakkor, hogy az egyes foglalkozásokkal bizonyíthatóan együtt járó megnövekedett munkahelyi stressz és a gyermekbántalmazás szempontjából magasabb rizikót képviselő gyermeknevelési attitűd együttes előfordulása megnöveli a gyermekbántalmazás és elhanyagolás tényleges előfordulásának kockázatát.

8. *A pedagógushallgatók a pedagógusoknál a gyermekbántalmazás szempontjából magasabb rizikójú attitűdöt fognak mutatni, elsősorban a Szerepvisszafordítás és a Feltétel nélküli engedelmesség skálákon.*

Mivel korábbi vizsgálatunk (Babity, 2009) szerint a pedagógushallgatók nagyobb rizikót jelentő gyermeknevelési attitűdöt képviselnek, mint a már pályán dolgozó, gyakorló pedagógusok – elsősorban a szerepvisszafordításhoz, illetve a kontroll, fegyelem kérdésköréhez kapcsolódóan –, fontosnak láttuk ellenőrizni az eredmények helytállóságát, illetve pontosítani azokat.

9. *A szülői neveléssel kapcsolatos emlékek befolyásolják az élettél való elégedettséget, az észlelt pszichoszomatikus tüneteket, illetve a vonás-érzelmi intelligenciát, utóbbiak pedig korrelálnak a bántalmazó attitűddel. Feltételezzük, hogy az élettél való nagyobb fokú elégedettség, valamint a magasabb vonás-érzelmi intelligencia a bántalmazás alacsonyabb kockázatát mutató attitűddel társul, ugyanakkor az erőteljesebb pszichoszomatikus tünetek magasabbal.*

10. Ez a három tényező (a pszichoszomatikus tünetek mértéke, az élettél való elégedettség mértéke, illetve a vonás-érzelmi intelligencia) olyan tényezőket képviselnek, amelyek közvetítő szerepet tölthetnek be a szülői neveléssel kapcsolatos gyermekkori tapasztalatok és a felnőttkori bántalmazó attitűd között, vagyis befolyásolhatják a bántalmazás intergenerációs átöröklését.

A vizsgálati eszközök

Vizsgálatunkhoz a következő önkitöltős kérdőíveket használtuk:

- Szülői Nevelési Attitűd Kérdőív (SZNA kérdőív)
- „Emlékeim a nevelésről” – s-EMBU kérdőív
- Pszichoszomatikus Tünetlista
- Élettél Való Elégedettség (Satisfaction With Life Scale, SWSL)
- Érzelmek Mérése Skála (AES)

A Szülői Nevelési Attitűd Kérdőív és kidolgozása

Kutatásunkhoz eredetileg az AAPI-2 kérdőív (Bavolek, 1999) magyar fordítását terveztük használni, az előkészületek során azonban bizonyosságot nyert egyfelől, hogy az eredeti faktorstruktúrát nem kaptuk vissza, másfelől az is, hogy a lefordított tételek értelmezése – a kulturális különbségek miatt – a magyar válaszadóknak nehézséget okozott. Miután erről megbizonyosodtunk, elvetettük az eredeti koncepciót és módosításokat eszközöltünk a kérdőívben, így az általunk használt kérdőív végül jelentősen eltért az AAPI-2-től. A következőkben a jelen kutatásban használt végleges verzió kidolgozásának menete olvasható.

Kiindulási alap: Szülői-nevelői Attitűd Kérdőív felnőtteknek és serdülőknek

A már korábban is említett AAPI kérdőívet (*Adult Adolescent Parenting Inventory*) felnőttek és serdülők – azaz szülők és leendő szülők – szülői és gyermeknevelési attitűdjeinek vizsgálatára dolgozták ki Bavolek és munkatársai (Bavolek, Kline, McLaughlin, 1979). Az AAPI első, 1979-es változata 32 itemet és négy skálát tartalmazott. A kérdőívben szereplő állítások bántalmazó szülők attitűdjein és gyermeknevelési meggyőződésein alapulnak, és a válaszok alapján felbecsülhető a bántalmazó és elhanyagoló szülői viselkedés kockázata. Az eredeti változatot készítői később felülvizsgálták illetve kiegészítették, így jött létre a 40 itemes, öt skálát tartalmazó AAPI-2 (Bavolek, Keene, 1999). Az AAPI-2 két változata (A és B) azt a célt szolgálja, hogy mérhető legyen a különböző szülői készségfejlesztő tréningek hatékonysága anélkül, hogy a résztvevőknek kétszer ugyanazt a kérdéssort kellene megválaszolniuk (Bavolek, Weikert 2005). Az AAPI-2 skálaértékek összesítése után

egy táblázatból kereshető ki, hogy az adott pontszám milyen mértékű kockázatra utal a bántalmazó illetve elhanyagoló szülői viselkedést illetően. Az AAPI-2 öt skálája, ahogy korábban már részletesen bemutatuk: *Túlzott elvárások* (Inappropriate Expectations of Children), *Szülői empátia hiánya* (Parental Lack of an Empathic Awareness of Children's Needs), *Testi fenyítés hasznosságába vetett hit* (Strong Believe in the Use and Value of Corporal Punishment), *Családi szerepek megfordítása* (Reversing Parent-Child Family Roles), *Hatalom és önállóság korlátozása* (Oppressing Children's Power and Independence).

Az AAPI-2 kérdőív validitását és reliabilitását vizsgáló tanulmányok adatai nem egybehangzóak. Egyes szerzők, mint például Conners és munkatársai (2006), arról számolnak be, hogy vizsgálati mintájuk eredményei alapján korlátozottan kapták vissza az AAPI-2 eredeti faktorstruktúráját, valamint az egyes skálák reliabilitását is alacsonynak találták. Conners és munkatársai a gyenge pszichometriai mutatók egyik lehetséges okát a vizsgálati minta és a kikérdezési módszer specifikumaiban látják. Más tanulmányok ugyanakkor az AAPI-2 megbízhatóságát támasztják alá. Bavolek és Keene (1999) meglehetősen magas (0.80 és 0.96 közé eső) reliabilitásról számolt be az egyes skálákat illetően. Leírják továbbá, hogy szignifikáns különbséget találtak a bántalmazó és a nem bántalmazó szülők AAPI-2 kérdőíven elért pontszámai között.

Egy 528 fős magyar mintán Révész (2004) alkalmazta először az AAPI korábbi, négy skálás változatát. Vizsgálata során három skála volt azonosítható az eredeti négy helyett (szerepvisszafordítás; rideg bánásmód és túlzott elvárások; fizikai erőszak), a kérdőív skáláinak reliabilitása még megfelelőnek volt tekinthető (Cronbach-alfa 0,72 és 0,59 közé esett). Az eredeti faktorstruktúrától eltérő eredményeket magyarázhatja az eltérő szociális konstruktumok mellett a vizsgálatban részt vevők relatíve magas iskolázottsága illetve speciális képzettsége (védőnői csoport) is. Magunk (Babity, 2009) pedagógusok és pedagógushallgatókkal végzett (125 fő) vizsgálatunk során ugyanezen kérdőívnel szintén a Szerepvisszafordítás skála belső konzisztenciáját találtuk a legmagasabbnak (Cronbach alfa 0.813), és a Fizikai erőszak skáláét a legalacsonyabbnak (Cronbach alfa 0,532).

Előmunkálatok

Első lépésként az AAPI-2 magyarra fordítására került sor. Az egyes itemek magyarra fordítását alapvetően megnehezítette az a tény, hogy angolszász és magyar nyelvterületen más-más szófordulatokkal fejeznek ki bizonyos nevelési helyzetekre vonatkozó attitűdöket, így a tükörfordítás a magyar gyermeknevelési kultúrában használt nyelvezet szempontjából erőltetettnek, nehezen értelmezhetőnek tűnt. Volt olyan tétel is, melyet eleve lehetetlen volt egy az egyben átültetni, például: „Time-out is an effective way to discipline children.”²² A „time out” Magyarországon nem egy széles

²² A time-out módszer egy behaviorista ihletésű gyermeknevelési eljárás, kidolgozott módszertannal. Alapelve a nem kívánt viselkedés megszakítása és azonnali „büntetése”, mégpedig rövid ideig tartó

körben ismert és elterjedt módszer, talán a szobafogság vagy a sarokba állítás lenne párhuzamba állítható vele, de az átfedés nem tökéletes. Egy másik, szintén nehéz probléma volt a „spanking” kifejezés átültetése. Ez az USA-ban kifejezetten és szigorúan a fenékre mért ütést jelenti – a testi fenyítés minden más formája, pl. a pofon is, bántalmazásnak minősül és jogi következményekkel jár. Magyarországon ugyanakkor a „fenékreverés” vagy „elfenekelés” kifejezések nem tükrözik kellőképpen a fenyítés komolyságát, ellenkezőleg: inkább egyfajta könnyed, játékos felhangot kapnak a köznyelvben.

Mivel a cél alapvetően az volt, hogy egy magyar anyanyelvű válaszadók számára jól értelmezhető és szellemiségében is az eredetihez hasonló magyar kérdőív szülessen, első körben minden egyes itemhez 2-4 magyar változat készült. A fordításokat egymástól függetlenül két, kiváló angoltudással rendelkező bíráló korrektúrázta, majd megfelelőségét egy hosszabb ideje az USA-ban élő és a szakmában dolgozó magyar pedagógus is ellenőrizte.²³ Ezt követően egy 35 fős, főiskolai hallgatókból álló mintán szelekciós céllal lefolytatott elővizsgálatra és véleményezésre került sor, melyet követően kiválasztottuk az egyes itemekhez a leginkább megfelelőnek ítélt fordítást.

Elővizsgálat; a lefordított kérdőív reliabilitása

Az AAPI-2 40 itemes, magyarra átültetett változatával 2011 őszén újabb elővizsgálat készült. Ebben 339 fő vett részt, 91 férfi és 248 nő, 18 és 60 év közöttiek, átlagéletkoruk 32 év.

A faktoranalízis²⁴ során négy skála volt elkülöníthető, ebből három viszonylag jól visszaadta az AAPI-2 eredeti skáláit (testi fenyítés, családi szerepek, szülői empátia), ugyanakkor a negyedik skála tételei között vegyesen szerepeltek az irreális elvárásokra és a szülői hatalomra vonatkozó állítások. A négy skála 30 itemet foglalt magába. A teljes kérdőív és az egyes skálák reliabilitása is megfelelő volt (a Cronbach-alfa értéke a teljes kérdőívre 0,810, az egyes skálákra vonatkoztatva 0,668-0,812), leggyengébbnek az „empátia” skála mutatkozott.

szeparációval és figyelmen kívül hagyással, ami alatt a gyermek „elgondolkodik a viselkedésén”. Az időtartama általában a gyermek életéveinek száma percben, (tehát pl. 5 éves gyermeknél 5 perc), elterjedt változatai a time-out szék vagy lépcső, illetve a time-out szoba (utóbbi a szigorúbb). A módszer szószólói szerint hatékonysága jelentős, míg mások megkérdőjelezzik, illetve egyenesen veszélyesnek tartják az eljárást. Elterjedtsége annak is köszönhető, hogy sok szülő számára jelent elfogadható alternatívát a testi fenyítés helyett. Részletesebben ld.: http://raisingchildren.net.au/articles/time_out.html/context/457.

²³ A fordításban és a fordítás korrektúrázásában és az eredetivel való egybevetésében nyújtott segítségért köszönet illeti Dr. Bálint Ágnes, Dr. Kajtár Editet és Gábris Hajnalkát.

²⁴ A statisztikai elemzést Dr. Bernáth László végezte, amiért ezúton is köszönetemet szeretném kifejezni.

A kérdőív kibővítése

Bár a kérdőív a fentiek alapján használhatónak bizonyult, továbbra is szeretnénk volna, ha az eredeti öt skála mindegyike mérhető a kérdőívvel. A kérdőívet egy pedagógusokból és pszichológusokból álló szakmai fókuszcsoporthal történt egyeztetés alapján további állításokkal egészítettük ki, amelyek egyrészt a magyar gyermeknevelési hagyományokra jellemző szóhasználatot és beszédfordulatokat idézik, másrészt taralmilag illeszkednek a kérdőív egyes skáláihoz, elsősorban az irreális elvárások és a szülői hatalom, illetve a – viszonylag gyenge – szülői empátia skálához. Például: „*A szülőnek meg kell mutatnia, hogy ő az úr a házban*”, „*A sok sírástól megerősödik a csecsemők tüdeje*”, vagy: „*A gyerekek tartásukban a véleményüket, ha nem kérdezik őket*”. A végső vizsgálathoz a kiegészített kérdőívet használtuk úgy, hogy az eredeti 40 tétel után illesztettük be a kiegészítő állításokat. Így a kutatásban végül egy 69 ítemes kérdőívet használtuk.

A végleges változat

Ezután egy 763 fős minta segítségével ellenőriztük a kibővített, 69 ítemes kérdőívet (173 férfi, 589 nő, 18-60 év közöttiek, átlagéletkoruk 38,8 év). Feltáró faktornalízist végeztünk. A nem megfelelő kommunalitású, illetve a faktorstruktúrába nem illeszkedő tételek eltávolítása után 33 ítemet tartottunk meg, melyek négy faktorba rendeződnek, s amelyek között az AAPI-2 és a kiegészítő ítemek vegyesen szerepelnek. A négy faktor négy jól értelmezhető skálát képez, melyekből három (Testi fenyítés hasznosságába vetett hit; Szerepvisszafordítás; Feltétel nélküli engedelmesség elvárása /vs. „Hatalom és önállóság korlátozása”/) megfeleltethető az AAPI-2 skáláinak, a negyedikben azonban vegyesen szerepelnek olyan állítások, amelyek némelyike a szülői empátia hiányára, némelyike a gyermekkel szembeni túlzott elvárásokra vonatkozik. Megállapítható tehát, hogy az eredeti skálákat még a módosított kérdőív segítségével sem sikerült rekonstruálni. A 33 ítemes, négy skálát tartalmazó kérdőív **a továbbiakban Szülői-Nevelői Attitűd Kérdőív (SZNA kérdőív) néven szerepel**. A négy skála általunk javasolt elnevezése:

- Testi fenyítés hasznosságába vetett hit (pl. „*Ha egy gyerek nem ért a szép szóból, majd ért a verésből.*”)
- Szerepvisszafordítás (pl. „*A gyerekeknek oda kell figyelni arra, hogy a szülei kedvében járjanak a fárasztó napi munka után.*”)
- Feltétel nélküli engedelmesség elvárása (pl. „*Nem szabad hagyni, hogy egy gyerek visszafeleseljen a szüleinek, akár igaza van, akár nem.*”)
- Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt (pl. „*Könnyebben abbahagyják a sírást a gyerekek, ha nem figyelünk oda rá.*”)

Kipróbálási szándékkal a teljes kérdőíven elért összpontszámot is számoltuk az eredmények elemzéséhez; kíváncsiak voltunk, vajon az összpontszám informatív-e a válaszadók attitűdjére nézve.

A négy skála reliabilitásának vizsgálatánál a 33 ítemes kérdőív megbízhatósága megfelelőnek bizonyult, a Cronbach-alfa értéke a teljes kérdőívre vonatkozóan 0,923, az egyes skálákra vonatkozóan pedig 0,737-0,881 közé esett (14. táblázat).

14. táblázat : A Szülői-Nevelői Attitűdök Kérdőív skáláinak reliabilitása (N=763)

Skála	Itemek száma	Cronbach-alfa	Átlag	Variancia	Std. Deviation
Testi fenyítés	10	0,881	17,22	54,148	7,359
Szerepvisszafordítás	7	0,845	10,73	17,658	4,202
Feltétel nélküli engedelmesség	8	0,819	19,69	34,782	5,898
Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt	8	0,737	13,32	22,156	4,707
Összpontszám	33	0,923	60,96	322,636	17,962

Teszt-reteszt reliabilitás

Az ismételt vizsgálatra jelentkezők (131 fő) közül végül is 71 töltötte ki a kérdőívet a második fordulóban, közülük pontatlan kitöltés miatt (pl. jelige hiánya) 5 főt kellett kizárni, 1 főt pedig szintén a már említett, feltehetően a google-fiók működésében keletkező technikai probléma miatt. Így végül 65 fővel készült a teszt-reteszt reliabilitás ellenőrzése.

A Pearson-féle korreláció vizsgálat eredménye alapján a teszt-reteszt reliabilitás megfelelő (15. táblázat).

15. táblázat: A teszt-reteszt reliabilitás vizsgálat eredményei (N=65)

Skála	Pearson korreláció	Szignifikancia
Testi fenyítés	0,841**	,000
Szerepvisszafordítás	0,744**	,000
Hatalom és önállóság korlátozása	0,816**	,000
Empátia hiánya és túlzott elvárások	0,801**	,000
Összpontszám	0,816**	,000

** Az eredmény > 0,01 szinten szignifikáns

„Emlékeim a nevelésről” – az s-EMBU kérdőív (Arrindell és mtsai, 1991)

Az EMBU (Egna Minnen Beträffande Uppfostran - „Emlékeim a nevelésről” -, Perris és mtsai, 1980) kérdőívet eredetileg annak vizsgálatára hozták létre, hogy a felnőttek miként látják szüleik nevelési stílusát.

Jelen vizsgálatban az Arrindell, és munkatársai (1991, hiv: Arrindell, Sanavio és mtsai, 1999) által kidolgozott rövidített változatot használtuk, melynek magyar standard változata Kállai János és Gaszner Péter munkája (Arrindell, Sanavio és mtsai, 1999). A kérdőív 23 ítemet tartalmaz, melyeket a válaszadónak külön-külön mindkét szülőjére vonatkozóan kell értékelnie egy 4 fokú skálán (1 – Nem, soha; 4 – Igen, legtöbbször). A kérdőív három skálán méri a válaszadóknak a szülői neveléshez fűződő retrospektív emlékeit: Elutasítás (pl. „Szüleim mások előtt bíraltak engem”), Érzelmi melegség (pl. „Szüleim szavaikkal és gesztusaikkal mutatták, hogy szeretnek”), Túlvédés (pl. „Úgy éreztem a szüleim mindenbe beleszóltak, amit csak csináltam”). Az apai és anyai skálák pontértékeinek összeadásával áll elő a szülői skála, így összességében 9 faktort kapunk.

A kérdőív hazai és nemzetközi vizsgálatokban is megfelelő, általában 0,7 Cronbach-alfa érték feletti reliabilitást mutat (pl. Arrindell, Richter és mtsai, 2001; Arrindell, Akkerman és mtsai, 2005; Gyuris, Bereczkei, Járai, 2010; Varga és mtsai, 2009).

Jelen kutatásunkban (N=585) az egyes skálák reliabilitása 0,705 – 0,900 közé esik, így a kérdőív megbízhatósága megfelelő.

16. táblázat: Az EMBU-skálák Cronbach-alfa értékei jelen kutatásnál (N=556)

EMBU skálák reliabilitása	Elutasítás	Érzelmi melegség	Túlvédés
Anyai skálák	,851	,847	,705
Apai skálák	,858	,857	,763
Szülői skálák	,892	,900	,819

A Pszichoszomatikus Tünetlista (Varga, Baksa, K. Szilágyi, 2009)

A kiégés, illetve a pszichoszomatikus tünetek vizsgálatához olyan mérőeszközt kerestünk, amely foglalkozástól függetlenül bármely célcsoportnál alkalmazható. Ez azért is volt fontos szempont, mert a vizsgálati minta a népesség széles rétegeit érinti, köztük pl. olyan csoportokat illetve egyéneket is, akik jelenleg esetleg nem állnak munkaviszonyban. Ebből kifolyólag nem látszott célszerűnek olyan kérdőívet használni, amely a munkahelyi közérzettel kapcsolatos kérdéseket tartalmaz, mint pl. a Maslach Kiégés Leltár (Maslach és Jackson, 1981). Végül egy olyan kérdőívre esett a választás, amely élethelyzettől függetlenül, kizárólag bizonyos pszichoszomatikus tünetek meglétére vagy hiányára koncentrálna. Megelőzendő a kérdőív elnevezése miatti esetleges torzításokat a válaszadásnál, a tünetlistát az általános közérzet felmérésére szolgáló kérdésekként szerepeltettük.

A Pszichoszomatikus tünetlista egy 8 ítemet tartalmazó kérdőív, ahol az egyes tünetek gyakoriságát 1-től 7-ig terjedő Likert-skálán kell értékelni (Varga, Baksa és K. Szilágyi, 2009, Papi, 2012). A pszichoszomatikus tünetek a következők: nem specifikus fájdalomérzés, alvási problémák, fáradékonyság, dohányzás, alkoholfogyasztás,

gyógyszerszedés, túlérzékeny reagálás, sírás. Pl.: „Gyakran vagyok fáradt.” „Gyakran fáj a fejem.” A kérdőív reliabilitása hazai mintán megfelelő, Cronbach-alfa értéke Varga és mtsai kutatásában 0,770, Papi kutatásaiban 0,775-0,779.

Jelen kutatáshoz a Pszichoszomatikus tünetlista skálás változatát használtuk, melynek belső konzisztenciája Papi eredményei alapján jobb, mint a korábbi, igen-nem válaszlehetőségeket tartalmazó változat. (K. Szilágyi és Piskóti, 2008). Ugyancsak az ő ajánlása alapján a kérdőív 6 ítemes változatát használtuk.

Saját mintánkon (N=585) a Pszichoszomatikus tünetlista reliabilitása megfelelő, a Cronbach alfa értéke 0,806 volt.

Élettel Való Elégedettség (Satisfaction With Life Scale, SWSL; Diener és mtsai, 1985; illetve Pikó, 2005)

Az Élettel Való Elégedettség kérdőív 5, az élettel való szubjektív elégedettség mérésére szolgáló állítást tartalmaz, például: „Elégedett vagyok az életemmel.” Az állításokkal való egyetértés mértékét 7 fokú Likert-skálán kell bejelölni, az „egyáltalán nem értek egyet (1)” és a „teljes mértékben egyetértek (7)” végpontok között.

A kérdőívvel végzett hazai vizsgálatok alapján a kérdőív megbízhatósága jó, Pikó (2005, 2001), valamint Varga és munkatársai (2009) is magas Cronbach-alfa értékeket kaptak (0,85 illetve 0,834).

Vizsgálati mintánkon (N=585) a kérdőív reliabilitása megfelelőnek bizonyult, a Cronbach alfa értéke 0,886.

Érzelmek Mérése Skála (AES; Schutte és munkatársai, 1998, illetve Kun és mtsai, 2011)

Az AES kérdőív eredetileg a Salovey és Mayer (1990) modelljéhez illeszkedő érzelmi intelligencia mérésére kidolgozott kérdőív több néven is előfordul mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalomban. Magyarországon Érzelmek Mérése Skálaként (Kun, Urbán és mtsai, 2011.), illetve Schutte-féle Érzelmi Intelligencia Kérdőívként (Nagy, 2006) is találkozhatunk vele, a nemzetközi szakirodalomban is több néven szerepel, pl.: Schutte Self Report Emotional Intelligence (SSREI) skála, Emotional Intelligence Scale (EIS), vagy Schutte Self Report Inventory (SSRI), mivel az eredeti szerzők nem adtak nevet a kérdőívnek. Később a szerzők az *Assessing Emotions Scale* (Érzelmek Mérése Skála, AES) elnevezést használták. (Schutte, Malouff, Bhullar, 2009). Az AES kérdőív, akárcsak más, önbeszámolón alapuló vizsgálati eszközök, az észlelt érzelmi intelligenciát méri. A kérdőívet újabban mint a vonás-érzelmi intelligencia egyik mérőeszközét tartja számon a szakmai közvélemény (Petrides és Furnham, 2001; Petrides, 2011), elsősorban arra hivatkozva, hogy a képesség alapú érzelmi intelligencia mérésére inkább a teljesítménytesztek, mint az önjellemző papír-ceruza tesztek alkalmasak.

A kérdőív 33 itemet tartalmaz, az egyes állításokkal való egyetértés fokát egy ötfokozatú Likert-skálán kell bejelölni. Schutte, Malouff és munkatársai (1998) eredetileg egyfaktoros szerkezetet javasoltak, azonban mások a többfaktoros modell mellett érveltek. A különböző szerzők ajánlásai között szerepeltek háromfaktoros (Austin és mtsai, 2004), négyfaktoros (Saklofske, Austin és Minski, 2003; Petrides és Furnham, 2000; Keele és Bell 2008), hatfaktoros (Gignac, Palmer és munkatársai, 2005) megoldások is.

Magyar mintán Nagy (2006) a háromfaktoros modellt alkalmazta, majd később (2012) a hatfaktoros struktúra ellenőrzése során négy faktort kapott. Kun és mtsainak (Kun, Balázs és mtsai, 2010; Kun, Urbán és mtsai, 2011) eredményei a három faktoros, 24 itemes megoldást támasztják alá, egyúttal a faktorok elnevezésének módosítására is javaslatot tesznek. Az általuk javasolt elnevezések: „*Érzelmeik értékelése*”, „*Optimizmus és érzelmeik szabályozása*”, illetve „*Érzelmeik intraperszonális és interperszonális hasznosítása*”.

Jelen vizsgálatunkban a Kun és munkatársai által javasolt háromfaktoros változatot alkalmaztuk, kiegészítve a kérdőív összpontszáma segítségével képzett vonás-érzelmi intelligencia skálával, mivel mintánkon a feltáró faktoranalízis ezt támogatta. A kérdőív megbízhatóságát jelző Cronbach-alfa értékek Nagy vizsgálatában valamelyest alacsonyabbak (0,642 és 0,661 között), Kun és munkatársai (2010) vizsgálatában 0,712 – 0,749 közé estek.

Mintánkon az AES kérdőív skáláinak reliabilitása megfelelőnek bizonyult; az *Érzelmeik értékelése* skálánál 0,705, az *Optimizmus és érzelmeik szabályozása* skálánál 0,740, az *Érzelmeik intraperszonális és interperszonális hasznosítása* skálánál 0,725, a *Vonás-érzelmi intelligencia* skálánál pedig 0,845 Cronbach-alfa értéket kaptunk (N=585).

A résztvevők felkérése

A vizsgálat résztvevői a kutatásban önkéntesen, anonim módon vettek részt. A résztvevők írásbeli tájékoztatást kaptak arról, hogy a kitöltött kérdőívek visszajuttatása/elküldése után nem tudnak visszalépni a részvételtől, mivel utólagos azonosításukra nincs mód.

A kérdőívek kitöltésére két úton nyílt lehetőség: egyrészt webes felületen keresztül, online kitöltendő formában, másrészt hagyományos papírformátumban is. Utóbbira elsősorban azért volt szükség, hogy olyan személyek is részt vehessenek a kutatásban, akik nem rendelkeznek internet-hozzáféréssel, illetve az online kérdőív kitöltéséhez szükséges szintű számítógép felhasználói ismeretekkel. A vizsgálati alanyok zöme a webes felületen keresztül kitöltést választotta, papírformátumú kérdőívet a résztvevők kevesebb mint 10%-a (44 fő) töltött ki.

Az online kérdőívek egy külön erre a célra létrehozott google fiók segítségével kerültek megszerkesztésre. A kitöltéssel kapcsolatos tudnivalók ismertetése után

általános adatokra vonatkozó kérdések következtek (életkor, nem, foglalkozás, gyermekek száma és neme stb.), majd a tesztbattéria egyes kérdőívei szerepeltek meghatározott sorrendben: SZNA kérdőív, s-EMBU, Élettel Való Elégedettség Kérdőív, Pszichoszomatikus Tünetek Skála, AES. A papírformátumban összeállított tesztbattériánál ugyanebben a sorrendben szerepeltek az egyes részek. Mind az online, mind a papírformátumú kérdőív esetén lehetőség volt a visszajelzésre, illetve személyes vélemények, üzenetek megfogalmazására.

Az online formában kitöltött kérdőívek adatai automatikusan egy google excel táblázatban gyűltek. Az összegyűlt adatok két-három naponta lettek merevlemezre mentve.

Az adatok könnyebb áttekinthetősége, valamint a csak az egyes célcsoportok esetében szükséges információk specifikálása céljából, az online tesztbattéria több változatban készült el. A felhasznált kérdőívek azonosak voltak, csupán az általános kérdéseknél történtek minimális módosítások a vizsgálni kívánt célcsoport függvényében. A speciális célcsoportokhoz azután (nevelőszülők, pedagógusok, valamikori bántalmazott gyermekek, stb.) igyekeztünk a számukra specifikált kérdéssort tartalmazó linket eljuttatni.

A kérdőíveket tartalmazó webes felületek 2012 májusától 2012 szeptemberének végéig fogadták a válaszokat, ezután törlésre kerültek.

A résztvevők egy részével **ismételt vizsgálat** is készült az AAPI **teszt-reteszt reliabilitásának** ellenőrzése céljából. Az ismételt vizsgálatra a résztvevők önként vállalkozhattak, azonosításuk jellege segítségével történt, amit szintén a webes felületen adhattak meg. A vállalkozó résztvevők e-mail címüket önkéntes alapon adták meg, annak tudatában, hogy az ismételt kitöltés aktuálissá válásakor emlékeztető e-mailt fognak kapni.

Az ismételt vizsgálatra az első kérdőívek kitöltése után 2-6 hét múlva került sor, az önként jelentkezők e-mail címére küldött felkérő levél révén. A felkérő levél tartalmazta a linket, amelyre kattintva online kitölthető volt. Az ismételt vizsgálathoz létrehozott webes felület 2012 júniusában 4 héten át volt elérhető, ezután törlésre került.

A résztvevők megkeresése több úton zajlott. A foglalkozási csoportok bevonása a munkahelyi és szakmai ismeretségi kör mozgósítása révén történt, e-mailes megkereséssel. A hozzáférés korlátozott volt, a kérdőíveket csak olyan személyek tudták kitölteni, akik e-mailben felkérést kaptak. A felkérő e-mail tartalmazta a linket, amelyre kattintva elérhetővé váltak a kutatási kérdőívek.

A kutatás folyamán nyilvánvalóvá vált, hogy néhány célcsoportból nagyon kevés résztvevőt sikerült bevonni a vizsgálatba. Ilyenek voltak a nevelőszülők, a rendvédelmi dolgozók, és a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek is. Ezért az ő számukra készült egy-egy külön link, amit a célcsoportok által üzemeltetett fórumon keresztül nyilvánosan elérhető volt. Ezen túlmenően, kifejezetten a nevelőszülők toborzásához a nevelőszülők egyik országos szervezetével (*A Nevelőszülők Érdekvédelmi Egyesületeinek Szövetsége, Nagybjom*) is felvettem a kapcsolatot, ahol

az elnökség továbbította a felkérést a tagok felé. Ezzel a módszerrel végül sikerült minden célcsoportból elegendő számú résztvevőt mozgósítani.

A két leginkább speciális csoport egyikének, a **bántalmazó szülők** csoportjának tagjai szakemberek (iskolapszichológus, gyermekvédelmi szakemberek, stb.) segítségével kerültek a vizsgálatba. Az ő részvételük egyéni megkeresés és felkérés révén, de szintén önkéntes alapon, anonim módon történt. A célcsoport kiválasztásánál az alapkritérium az aktív rossz bánásmód, vagyis legalább érzelmi, vagy fizikai és érzelmi gyermekbántalmazás volt (tekintettel arra, hogy a fizikai bántalmazás szinte kivétel nélkül érzelmi bántalmazással karöltve valósul meg), továbbá a szülő rendszeres vagy ismétlődő bántalmazó magatartása. A részvételre való kiválasztáshoz tehát nem volt elégséges az elhanyagoló (passzív) szülői magatartás.

A résztvevők felé nem deklaráltuk felkérésük okát. A szexuális abúzust elkövető szülők nevelői attitűdjének vizsgálata nem szerepelt a kutatás célkitűzései között, így szexuális bántalmazóként azonosított szülőt a vizsgálatba nem vontunk be.

A másik speciális célcsoport, a **gyermekként bántalmazott felnőttek** toborzása nagyobb részben szintén felkért szakemberek, kisebb részben személyes ismeretség mozgósítása révén történt. A résztvevők felé itt sem deklaráltuk felkérésük okát, a kiválasztás kritériumai megegyeztek a bántalmazó szülőknél felállított kritériumokkal: aktív rossz bánásmód, azaz rendszeres vagy ismétlődő, legalább érzelmi, vagy fizikai és érzelmi gyermekbántalmazás a szülők részéről gyermekkorban. Mivel így nem sikerült megfelelő létszámú résztvevőt bevonni a vizsgálatba, megkíséreltük megnyerni a részvételre egy gyermekbántalmazással foglalkozó internetes blog, a „Gyerekkönnyek” blog bejegyzéseinek szerzőit, akik írásaikban a saját gyermekkori bántalmazott múltjukról vallanak. A blog tulajdonosa közzétette a felkérést, amely egy speciális linket tartalmazott. Ez a link kizárólag azok számára volt elérhető, akik a blogon keresztül értesültek a kutatásról, így a kitöltőket egyértelműen el lehetett különíteni más csoportok tagjaitól. A számukra készített tesztbatteria kiegészítő kérdéseket tartalmazott arra vonatkozóan is, hogy a válaszadó a szerzője-e a blogbejegyzések valamelyikének, és ha igen, mi az általa írt bejegyzés (történet) címe.

A vizsgálati minta ismertetése

Résztvevők száma és szociodemográfiai adatai

A kérdőíveket 595 fő töltötte ki. A vizsgálati alanyok zöme (549 fő) a webes felületen keresztül kitöltést választotta, papírformátumú kérdőívet a résztvevők kevesebb mint 10%-a (46 fő) töltött ki. Közülük hiányos kitöltés miatt 8 főt ki kellett zárni a résztvevők köréből, így végül 36 főre redukálódott a papírformátumú kérdőívet kitöltők száma. Az online kérdőív esetében technikailag megoldható volt, hogy megválaszolatlan kérdések esetén ne engedjen továbblépni a következő oldalra, így ott

hasonló okból kifolyólag egyetlen résztvevőt sem kellett kizárni, azonban – feltehetően a google fiók működésével összefüggő technikai problémák miatt - két résztvevő adatai hiányosan kerültek lementésre, így ők szintén kizárásra kerültek. Így végül 585 kitöltött kérdőívet lehetett felhasználni a statisztikai elemzésekhez (N=585, átlagéletkor 39,11 év), ebből 137 a férfi (átlagéletkor 38,84), 448 a női résztvevők száma (átlagéletkor 39,2).

A vizsgálati minta elemszáma lehetővé tette, hogy a résztvevőket több szempont alapján is csoportosíthassuk: saját gyermekek száma és neme, foglalkozás, iskolai végzettség, családi állapot, a gyermekkori gondoskodó személyek kiléte, illetve a gyermekbántalmazás általi érintettség szerint (17. táblázat).

A résztvevők több, mint kétharmadának (414 fő, 70%) van saját gyermeke, 171 főnek nincsen. A gyermekes résztvevők közül 100 főnek csak lánya, 100 főnek csak fiúgyermeke, 211 főnek pedig mindkét nembeli gyermeke van. Egy fő nem adta meg a gyermekei nemét. 96 főnek van egy gyermeke, kettő 154 főnek, három 86 főnek, négy vagy több 77 főnek, a legmagasabb gyermekszám 9 fő volt. Egy résztvevő nem adta meg a gyermekei számát.

17. táblázat: A résztvevők csoportba sorolása különböző szempontok szerint

<i>A résztvevők csoportosítása (N=585 fő)</i>	
Nemek szerint:	
Férfi	137 fő
Nő	448 fő
Iskolai végzettség szerint	
Egyetem	132 fő
Főiskola	216 fő
Középfokú végzettség	180 fő
Szakmunkás	42 fő
8 általános	15 fő
Családi állapot szerint	
Egyedülálló	114 fő
Házas	317 fő
Élettársi kapcsolatban él	83 fő
Elvált	57 fő
Özvegy	11 fő
Nincs adat	3 fő
Van-e saját gyermeke?	
Nincs	171 fő
Van	414 fő
Saját gyermek neme:	
<i>Csak fiúgyermeke van</i>	<i>100 fő</i>
<i>Csak lánygyermeke van</i>	<i>100 fő</i>
<i>Fiú- és lánygyermek is van</i>	<i>213 fő</i>
Saját gyermekek száma:	
<i>1 saját gyermek</i>	<i>96 fő</i>
<i>2 saját gyermek</i>	<i>154 fő</i>
<i>3 saját gyermek</i>	<i>86 fő</i>
<i>4 vagy több saját gyermek</i>	<i>77 fő</i>

<i>A résztvevők csoportosítása (N=585 fő)</i>	
A válaszadót ki nevelte fel?	
Vér szerinti szülei	484 fő
Csak vér szerinti anyja	41 fő
Csak vér szerinti apja	0 fő
Vér szerinti szülő és annak házas- vagy élettársa	35 fő
Nem vér szerinti szülője nevelte fel	25 fő
<i>Nevelőszülők nevelték</i>	<i>2 fő</i>
<i>Gyermekotthonban nevelkedett</i>	<i>1 fő</i>
<i>Más személyek nevelték fel</i>	<i>10 fő</i>
<i>Kettőnél többször változott, hogy kik nevelték</i>	<i>12 fő</i>
Foglalkozás szerint (N = 498 fő)	
Pedagógus	132 fő
Pedagógushallgató	42 fő
Egyéb főiskolai, egyetemi hallgató	24 fő
Nevelőszülő	56 fő
Gyermekvédelmi dolgozó	42 fő
Rendvédelmi dolgozó	31 fő
Egyéb foglalkozású	171 fő
Speciális célcsoportok (N = 87 fő)	
Bántalmazó szülő	21 fő
Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	66 fő
<i>Megállapított bántalmazott múlt</i>	<i>40 fő</i>
<i>Öndefiniált</i>	<i>26 fő</i>

Iskolai végzettség tekintetében a vizsgálati mintában a magasabban iskolázott résztvevők aránya jelentős, 348 fő rendelkezik diplomával, 180 fő középfokú végzettséggel, 42 fő a szakmunkás, valamint 15 fő a képesítés nélküli, 8 általános vagy alacsonyabb iskolai végzettségű válaszadó.

A családi állapot megjelölésénél sokan adták a lehetséges opciók helyett a közösségi oldalakon elterjedten használt „kapcsolatban” választ. Mivel ez a kapcsolati forma nem jelent változást a családi állapotban, az így válaszolókat az egyedülálló csoportjába soroltuk. Az élettársi kapcsolatot, mint az együttélés elterjedt formáját, külön kategóriaként kezeltük. Az egyedülállók teszik ki a minta majdnem pontosan egyötödét, 114 főt. A résztvevők több mint a fele, 317 fő él házasságban, élettársi kapcsolatban pedig 83 résztvevő. 57 fő elvált, özvegy 11 fő. 3 fő nem adott meg családi állapotára vonatkozó adatot.

A válaszadók több mint négyötödét, 484 főt a vér szerinti szülei neveltek fel. Ha valakit csak az egyik szülője nevelt egyedül, az minden esetben a vér szerinti anya volt, 40 résztvevőnél. 35 fő nevelkedett egyik vér szerinti szülőjével és annak házas- vagy élettársával. 25 főt nem a vér szerinti szülei neveltek fel: vagy nevelőszülők, gyermekotthon, illetve más személyek (13 fő), vagy pedig élete során kettőnél többször változott, hogy kik nevelték (12 fő).

Foglalkozási csoportok

Mivel a kutatás egyrészt foglalkozási csoportok, másrészt a gyermekbántalmazásban ténylegesen érintett személyek (bántalmazó szülők, valamikori bántalmazott gyermekek) vizsgálatára fókuszált, szükséges volt elkülönítetten kezelni a foglalkozást és a gyermekbántalmazásban való érintettséget. Hogy a bántalmazásban való esetleges érintettség a foglalkozási csoportok eredményeit minél kevésbé befolyásolhassa, azokat a résztvevőket, akik – akár elkövetőként, akár valamikori áldozatként – érintettek voltak, nem vettem figyelembe a foglalkozási csoportjukban. Például, az a pedagógus, aki gyermekként bántalmazás áldozata volt, nem szerepel a pedagógusok csoportjában. Ugyanígy, pl. egy könyvelő vagy gépkezelő, ha bántalmazó szülő volta miatt vontuk be a vizsgálatba, nem szerepel az „egyéb foglalkozású” csoportban.

Lehetséges, hogy a teljes vizsgálati mintában vannak olyan résztvevők is, akik bántalmazott gyermekek voltak, vagy éppen gyermekbántalmazás elkövetői, de esetükben ez nincs deklarálna (vagyis nem célzott megkeresés útján csatlakoztak a résztvevőkhöz); azonosításukra nem tettünk kísérletet.

A kutatásban 132 pályán dolgozó pedagógus vett részt, 42 pedagógushallgató (zömmel tanító szakosok), illetve 24 más szakon tanuló főiskolai, egyetemi hallgató. 56 nevelőszülő (hivatásos, illetve hagyományos nevelőszülők, akik átmeneti vagy tartós nevelésbe vett gyermekeket nevelnek a családjukban), 42 gyermekvédelmi dolgozó

(családgondozó, lakásotthoni nevelő, nevelőszülői tanácsadó, gyámi tanácsadó, stb.), 31 rendvédelmi dolgozó (rendőr, katona, fegyőr, stb.). A fenti csoportokba nem tartozó, más foglalkozású résztvevők száma 171 fő.

Speciális célcsoportok

A vizsgálat szempontjából az egyik legfontosabb célcsoport a bántalmazó szülők csoportja volt. Ahogy várható volt, komoly nehézségbe ütközött az ő bevonásuk a vizsgálatba. Végül 21 főnyi mintát sikerült toborozni (átlagéletkoruk 38,14 év), közülük 7 főnél fizikai, 8 főnél fizikai és érzelmi, 6 főnél pedig csak érzelmi bántalmazást jeleztek a szakemberek.

A valamikori bántalmazott gyermekek csoportjából valamivel könnyebb volt résztvevőket mozgósítani. Ezt a csoportot további két alcsoportra lehet bontani: egyrészt azokra, akiket célzottan, a bántalmazott múltra vonatkozó információk birtokában kerültek a vizsgálati mintába (40 fő); másrészt azokra, akik a Gyerekkönnyek blog felhívására jelentkeztek, de saját blogbejegyzés hiányában nem dönthető el biztonsággal, hogy valóban az általam használt kritériumoknak megfelelő bántalmazást szenvedtek-e el gyermekkorukban. Ez az „öndefiniált” bántalmazott csoport 26 főt számlált. Azoknál a résztvevőknél, akik megadták a blogbejegyzésük címét, a bejegyzés tartalma alapján mérlegeltük bejegyzésenként két-két, huzamosabb ideje a gyermekvédelemben dolgozó pszichológus bevonásával, hogy a gyermekkoruk történetében írottak megfelelnek-e a felállított kritériumoknak.²⁵ A gyermekkorukban bántalmazott felnőttek átlagéletkora 36,59 év.

A blogbejegyzéssel nem rendelkező válaszadók közül ketten e-mailen keresztül felvették velünk a kapcsolatot, és ilyen formában juttatták el hozzánk a történetüket, amely alapján – a fenti kritériumok szerint – az öndefiniált bántalmazott múlttal rendelkezők csoportjába kerültek.²⁶

²⁵ A IV. sz. mellékletben néhány részlet olvasható az elfogadott bejegyzésekből.

²⁶ Történetüket azóta közzétették a Gyerekkönnyek blogon is.

6. Eredmények

A statisztikai elemzés során a következő szempontok alapján kerestünk eltéréseket:

- a válaszadó neme
- a válaszadó életkora
- a válaszadó családi állapota
- a válaszadónak van-e saját gyermeke
- a válaszadó gyermekeinek neme
- a válaszadót felnevelő személyek
- a válaszadó foglalkozása
- a válaszadó speciális érintettsége a gyermekbántalmazásban (bántalmazó szülő, illetve korábban bántalmazott gyermek)

Kutatási célunk természetéből adódóan, legrészletesebben a Szülői nevelési Attitűd Kérdőív esetén vizsgáltuk meg, hogy a kapott eredmények az egyes csoportok között milyen hasonlóságokat illetve eltéréseket mutatnak. Az eredményeket alább szöveges és táblázatos formában mutatjuk be. A táblázatoknál ***csillaggal jelöljük a csoportok átlagaiban mutatkozó szignifikáns eltéréseket***, azonban – a könnyebb áttekinthetőség kedvéért – csak ***ott, ahol fontos, informatív*** (és legalább $p < 0,05$ szinten szignifikáns) eltérést találtunk, pl. mert az adott csoport eredménye több más, vagy esetleg minden más csoportétól eltér. A teljes statisztikai elemzést a csoportok közötti eltérések és a hozzájuk tartozó szignifikancia-szintek részletes feltüntetésével a III. melléklet tartalmazza.

Az eredmények bemutatása után rövid áttekintést adunk arról, hogy mely szempontok alapján képzett csoportok szereztek magasabb, illetve alacsonyabb pontszámot egy-egy skálán vagy kérdőíven (ld. a „Rövid áttekintés az eddigi eredményekről” alcím).

Nemek közötti különbségek

A nemek közötti különbségeket független mintás t-próbával ellenőriztük (18. táblázat). A Szülői Nevelési Attitűd Kérdőív négy skálájából háromnál, illetve a kérdőíven elért összpontszámokban is találtunk eltéréseket a férfi (N=146) és a női (N=446) válaszadók között. A Feltétel nélküli engedelmesség skála kivételével minden skálán szignifikánsan magasabb pontszámot szereztek a férfi válaszadók, mint a nők, a Feltétel nélküli engedelmesség skálán a két csoport között nem mutatkozott szignifikáns különbség. Az összpontszámnál mintegy 14 pontnyi különbséget találtunk a nők és a férfiak között, utóbbiak pontszáma magasabb.

18. táblázat: Nemek közötti különbségek

Skála	Nem	N	Átlag	Szórás
Testi fenyítés	Férfi	136	20,40*	9,338
	Nő	446	15,90	5,995
Szerepvisszafordítás	Férfi	136	13,41*	5,190
	Nő	446	10,08	3,621
Feltétel nélküli engedelmesség	Férfi	136	22,01	6,182
	Nő	446	19,25	5,676
Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt	Férfi	136	15,76*	4,885
	Nő	446	12,15	3,985
SZNA összpontszám	Férfi	136	71,57*	20,537
	Nő	446	57,38	15,089
Pszichoszomatikus tünetlista	Férfi	136	13,51	6,146
	Nő	446	15,71	6,927
Élettel való elégedettség	Férfi	136	22,56	6,551
	Nő	446	23,25	6,741
Elutasítás anyja	Férfi	135	11,27*	3,771
	Nő	446	12,18	4,886
Túlvédés anyja	Férfi	135	23,99*	4,743
	Nő	446	23,80	5,452
Érzelmi melegség anyja	Férfi	135	16,71*	3,998
	Nő	446	15,76	4,522
Elutasítás apja	Férfi	130	11,16*	3,948
	Nő	435	11,44	4,760
Túlvédés apja	Férfi	130	20,89	4,850
	Nő	435	20,93	5,677
Érzelmi melegség apja	Férfi	131	15,08*	4,422
	Nő	435	14,50	4,870
Érzelmek kiértékelése	Férfi	136	20,58	4,034
	Nő	446	21,71	4,190
Optimizmus és érzelemszabályozás	Férfi	136	27,99	5,183
	Nő	446	28,82	4,843
Interperszonális és intraperszonális érzelemhasznosítás	Férfi	136	32,14	4,988
	Nő	446	33,30	4,981
Vonás-érzelmi intelligencia	Férfi	136	80,71	11,566
	Nő	446	83,83	11,512

* Az átlagpontszámokban szignifikáns ($p < 0,05$ vagy magasabb szinten) különbség van a két csoport között; részletesen ld. szöveges kifejtésben, illetve mellékletekben

Az Élettel való elégedettség skálán és a Pszichoszomatikus tünetlistán a női és a férfi válaszadók között nem találtunk különbséget, az érzelmi intelligencia pontszámokban szintén nem: egyik AES skálán sincs szignifikáns különbség.

Az s-EMBU kérdőívre adott válaszok alapján, mindhárom anyai skálán szignifikáns különbség van a női és férfi válaszadók között. Az anyai Elutasítás skálán a nőknél, a Túlvédés és az Érzelmi melegség skálán a férfiaknál kaptunk magasabb pontszámot, azonban a különbség csekély, egy pontnál kevesebb. Az apával kapcsolatos emlékeket illetően, az apai Túlvédés skálán nincs szignifikáns eltérés a férfiak és a nők között, az Elutasítás skálán a nők, az Érzelmi melegség skálán a férfiak pontszáma volt a magasabb, azonban – akárcsak az anyai skáláknál – itt is csekély, egy pontnál kisebb a különbség.

Megvizsgáltuk azt is, hogy a szülő nemétől függően (és a válaszadó nemétől függetlenül) találunk-e különbséget az eredményekben. A két szülőre vonatkozó skálák pontszámainak összehasonlítására összetartozó mintás t-próbát végeztünk. Mindhárom skála esetén (Elutasítás, Túlvédés, Érzelmi melegség) a résztvevők emlékei alapján magasabb pontszámot kaptak az anyák, mint az apák (19. táblázat).

19. táblázat: Különbségek az s-EMBU apai és anyai skáláin a válaszadók teljes mintáján

	Átlag	t	df	Sig.
Elutasítás ANYA	11,97*		580	
Elutasítás APA	11,37*	3.091	564	,002
Túlvédés ANYA	23,84**		580	
Túlvédés APA	20,92**	14.059	564	,000
Érzelmi melegség ANYA	15,98**		580	
Érzelmi melegség APA	14,63**	8.301	564	,000

A válaszadó életkora szerint mutatkozó különbségek

Megvizsgáltuk az életkor és az egyes skálákon elért pontszámok közötti együttjárást, hogy megállapítsuk, vajon az életkor szerepet játszik-e a válaszadók nevelési attitűdjében. A Spearman-féle rangkorrelációs eljárás alapján elmondhatjuk, hogy csak néhány skálánál találtunk statisztikailag szignifikáns eredményt, azonban a korrelációs együttható ezeknél is igen alacsony ($r > 0,2$) az életkor és az egyes skálák pontszámai között, vagyis azt mondhatjuk, hogy nincs közöttük együttjárás (20. táblázat, ld. következő oldalon).

Mivel a gyermekbántalmazás szempontjából magas kockázatot képviselő nevelési attitűdök vizsgálata jelen munka egyik központi vonulata, kifejezetten az SZNA kérdőívre koncentrálna megvizsgáltuk, hogy életkori csoportokat képezve és egyúttal azt is figyelembe véve, hogy a válaszadónak van-e gyermeke vagy sem, találunk-e különbségeket. Tekintve, hogy napjainkban az első gyermek vállalása egyre későbbi korra tolódik, az életkori csoportok megállapításához a 30, illetve az 50 évet tekintettük vízvonalnak (18-29 év: fiatal, 30-49 év: középkorú, 50 év feletti: idősebb). A korcsoportos felosztást az is indokolta, hogy a különböző életkorokhoz köthető generációs szerepek kapcsán (leendő szülő; szülő; nagyszülő) esetlegesen tapasztalható attitűdbeli különbségek feltárhatók legyenek.

20. táblázat: Az életkor és a kérdőívek skáláin elért pontszámok közötti korreláció

Skálák	Életkorral való korreláció		Skálák	Életkorral való korreláció	
Testi fenyítés	Correlation Coefficient	-,020	Érzelmi melegség anya	Correlation Coefficient	,016
	Sig. (2-tailed)	,628		Sig. (2-tailed)	,703
	N	585		N	584
Szerepvisszafordítás	Correlation Coefficient	,001	Elutasítás apa	Correlation Coefficient	-,091*
	Sig. (2-tailed)	,974		Sig. (2-tailed)	,030
	N	585		N	567
Engedelmesség	Correlation Coefficient	-,061	Túlvédés apa	Correlation Coefficient	,081
	Sig. (2-tailed)	,142		Sig. (2-tailed)	,055
	N	585		N	567
Érzéketlenség	Correlation Coefficient	-,163**	Érzelmi melegség apa	Correlation Coefficient	,111**
	Sig. (2-tailed)	,000		Sig. (2-tailed)	,008
	N	585		N	568
SZNA összpontszám	Correlation Coefficient	-,080	Érzelme kiértékelése	Correlation Coefficient	-,035
	Sig. (2-tailed)	,052		Sig. (2-tailed)	,397
	N	585		N	585
Psziszomatikus tünetlista	Correlation Coefficient	-,175**	Optimizmus és érzelemszabályozás	Correlation Coefficient	,030
	Sig. (2-tailed)	,000		Sig. (2-tailed)	,472
	N	585		N	585
Élettel való elégedettség	Correlation Coefficient	-,011	Interperszonális és intrapersonális érzelemhasznos	Correlation Coefficient	-,024
	Sig. (2-tailed)	,787		Sig. (2-tailed)	,556
	N	585		N	585
Elutasítás anya	Correlation Coefficient	-,018	Vonás-érzelmi intelligencia	Correlation Coefficient	-,002
	Sig. (2-tailed)	,670		Sig. (2-tailed)	,955
	N	584		N	585
Túlvédés anya	Correlation Coefficient	,025			
	Sig. (2-tailed)	,539			
	N	584			

*Az eredmény $p < 0,05$ szinten szignifikáns

**Az eredmény $p < 0,001$ szinten szignifikáns

A válaszadó gyermekeit is figyelembe véve, hat csoportot képeztünk:

- fiatal gyermektelen (N=117)
- fiatal gyermekes (N=29)
- középkorú gyermektelen (N=50)
- középkorú gyermekes (N=276)
- idősebb gyermektelen (N=4)
- idősebb gyermekes (N=109)

Mivel az „idősebb gyermektelen” csoporthoz mindössze négy fő tartozott, ezért őket a kis minta-elemszám miatt kihagytuk az elemzésből.

Mint a 21. táblázatban látható, a Testi fenyítés hasznosságába vetett hit skálán nem kaptunk szignifikáns különbséget egyetlen csoportnál sem. A Szerepvisszafordítás skálán a fiatal gyermektelen csoport az idősebb gyermekes csoport kivételével mindegyiknél magasabb pontszámot ért el. A Feltétel nélküli engedelmesség skálán ismét nem találunk különbséget, az Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt skálánál pedig szintén a fiatal gyermektelenek különböztek – a fiatal gyermekesek kivételével – minden más csoporttól. Ugyanennél a skálánál a középkorú gyermekes és középkorú gyermektelen csoport eredménye is eltérő. Az összpontszám alapján kizárólag a fiatal gyermektelen és a középkorú gyermekes csoport eredményei között találtunk különbséget.

21. táblázat: Életkori csoportok közötti különbségek az SZNA kérdőív skáláin, saját gyermekek figyelembevételével

Skála	Csoport	N	Átlag	Szórás
Testi fenytés hasznosságába vetett hit	Fiatal gyermektelen	117	17,32	7,049
	Fiatal gyermekes	29	17,31	6,596
	Középkorú gyermektelen	50	15,28	5,736
	Középkorú gyermekes	276	17,17	7,320
Szerepvisszafordít ás	Fiatal gyermektelen	117	12,22*	5,094
	Fiatal gyermekes	29	9,86*	3,777
	Középkorú gyermektelen	50	10,08*	3,089
	Középkorú gyermekes	276	10,39*	3,732
Engedelmesség	Fiatal gyermektelen	117	20,49	5,418
	Fiatal gyermekes	29	20,00	6,164
	Középkorú gyermektelen	50	19,54	5,537
	Középkorú gyermekes	276	19,83	5,899
Érzéketlenség	Fiatal gyermektelen	117	14,95*	4,623
	Fiatal gyermekes	29	12,97	4,247
	Középkorú gyermektelen	50	14,28*	4,440
	Középkorú gyermekes	276	11,99*	3,952
SZNA összpontszám	Fiatal gyermektelen	117	64,98*	17,648
	Fiatal gyermekes	29	60,14	17,726
	Középkorú gyermektelen	50	59,18	15,693
	Középkorú gyermekes	276	59,45*	16,840
	Idősebb gyermekes	109	60,72	19,618

* Az átlagpontszám szignifikánsan ($p < 0,05$ vagy magasabb szinten) különbözik egy vagy több másik csoport átlagától; részletesen ld. szöveges kifejtésben, illetve a mellékletekben

Saját gyermekkel összefüggésben mutatkozó különbségek

Gyermekes és gyermektelen válaszadók

Fontosnak tartottuk megvizsgálni, hogy vajon az a tény, hogy valakinek van saját gyermeke avagy nincs, befolyásolja-e a válaszait, és ha igen, hogyan; mégpedig elsősorban a gyermekbántalmazás szempontjából kockázatot képviselő nevelői attitűdök tekintetében voltunk erre kíváncsiak (22. táblázat).

Első lépésben két csoportot képeztünk a résztvevőkből: akiknek van ($N=411$), illetve akiknek nincs saját gyermekük ($N=171$). A két csoportot független mintás t-próba segítségével hasonlítottuk össze.

A Szülői Nevelési Attitűd Kérdőív két skáláján mutatkozott különbség: az Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt skálán a gyermektelenek több mint két ponttal, a Szerepvisszafordítás skálán több mint egy ponttal érték el szignifikánsan magasabb pontszámot. Nem találtunk különbséget a Testi fenytés hasznosságába vetett hit, és a Feltétel nélküli engedelmesség skáláknál, illetve az összpontszámánál sem. Elmondható tehát, hogy ahol eltérés van a csoportok között, ott a gyermektelenek adnak

számot a gyermekbántalmazás szempontjából magasabb kockázatot képviselő szülői-nevelési attitűdről.

22. táblázat: A pontszámok közötti különbségek annak alapján, hogy a válaszadónak van-e saját gyermeke vagy nincs

Skála	Saját gyermek van/nincs	N	Átlag	Szórás
Testi fenyítés	Van	411	17,02	7,269
	Nincs	171	16,78	6,946
Szerepvisszafordítás	Van	411	10,55*	4,063
	Nincs	171	11,60	4,685
Feltétel nélküli engedelmesség	Van	411	19,76	6,063
	Nincs	171	20,23	5,523
Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt	Van	411	12,24*	4,154
	Nincs	171	14,82	4,701
SZNA összpontszám	Van	411	59,56	17,414
	Nincs	171	63,43	17,676
Pszichoszomatikus tünetlista	Van	411	14,29*	6,008
	Nincs	171	17,39	8,043
Élettel való elégedettség	Van	411	23,65	6,448
	Nincs	171	21,74	7,104
Elutasítás anya	Van	411	11,87	4,634
	Nincs	170	12,21	4,739
Túlvédés anya	Van	411	23,82*	5,417
	Nincs	170	23,91	4,993
Érzelmi melegség anya	Van	411	16,04	4,422
	Nincs	170	15,86	4,426
Elutasítás apa	Van	403	11,20	4,546
	Nincs	162	11,81	4,664
Túlvédés apa	Van	403	21,08	5,464
	Nincs	162	20,54	5,564
Érzelmi melegség apa	Van	403	14,85	4,693
	Nincs	163	14,10	4,937
Érzelmek kiértékelése	Van	411	21,59	4,017
	Nincs	171	21,09	4,536
Optimizmus és érzelemszabályozás	Van	411	28,93	4,748
	Nincs	171	27,90	5,294
Interperszonális és intraperszonális érzelemhasznosítás	Van	411	33,09	4,953
	Nincs	171	32,88	5,131
Vonás-érzelmi intelligencia	Van	411	83,61	11,389
	Nincs	171	81,87	12,002

* Az átlagpontszámokban szignifikáns különbség van a két csoport között ($p < 0,05$ vagy magasabb szinten)

A Pszichoszomatikus tünetlistán a gyermektelenek szignifikánsan, mintegy három ponttal magasabb pontszámot értek el, mint azok, akiknek van saját gyermekük. Az Élettel való elégedettség skálán nem mutatkozott eltérés a két csoport között.

Az s-EMBU skáláin egyedül az anyai Túlvédés skálán kaptunk minimális, gyakorlatilag elhanyagolható különbséget, más skáláknál nem. Hasonlóképpen, nem volt különbség az érzelmi intelligencia egyik skálája tekintetében sem a két csoport között.

A Spearman-féle rangkorrelációs eljárással nem találtunk együttjárást gyermekek száma és a skálák pontszámai között, vagyis az, hogy hány gyermeke van a

válaszadónak, nem okozott különbséget a pontszámokban, csak az, hogy van-e gyermeke, vagy pedig nincs.

Összehasonlítás a saját gyermek neme alapján

Lényeges kérdésnek tartottuk azt is, hogy vajon a saját gyermek neme befolyásolja-e az egyes skálákon kapott pontszámokat. A résztvevőkből négy csoportot képeztünk, ezek:

- gyermektelenek (N=172),
- csak lánygyermek(ek)kel (N=99),
- csak fiúgyermek(ek)kel (N=100), illetve
- lány- és fiúgyermek(ek)kel egyaránt rendelkező szülők (N=211).

A varianciaanalízis alapján a Testi fenyítés hasznosságába vetett hit skálán a gyermektelenek pontszáma nem különbözött szignifikánsan egyik gyermekes csoporttól sem (szemben a korábbi, „van gyermeke – nincs gyermeke” kétcsoportos összehasonlítás eredményével), ugyanakkor a gyermekes csoportok között mutatkozott eltérés: a mindkét nemű gyermekkel rendelkező szülők szignifikánsan magasabb pontszámot értek el, mint az azonos nemű gyermeket nevelő szülők csoportjai. A különbség több mint két pont (ld. 23/A. és 23/B. táblázatok). A csak lánygyermek(ek)kel, vagy a csak fiúgyermek(ek)kel rendelkező szülők pontszámai ugyanakkor szinte azonosak, és nincs szignifikáns különbség az utóbbi két csoport között. Mivel a gyermekek számával a Szülői Nevelési Attitűd Kérdőív skálái közül mindössze az Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt skála mutatott minimális negatív korrelációt (Spearman, $r=-0,242$, $p<0,01$), a fenti eredmény nem magyarázható azzal, hogy a csak lányos, vagy csak fiús szülők egy vagy több, míg a két különböző nemű gyermekkel rendelkező szülők biztosan legalább két gyermeket nevelnek. A különbségek tehát nem a gyermekek számával, hanem azok nemével kapcsolatosak.

A Szerepvisszafordítás skálán a gyermektelen résztvevőkhöz képest a fiús, illetve a fiú és lánygyermekkel is rendelkező szülők is alacsonyabb pontszámot, azaz kisebb rizikót képviselő attitűdöt értek el. A lánygyermekes szüleinél hasonló tendencia figyelhető meg, azonban a szignifikanciaszintet nem éri el az eredmény (bár közelíti; $\text{sig}=0,052$). A Feltétel nélküli engedelmisség skálán egyedül a csak lánygyermeket nevelő szülők és a mindkét nemű gyermekkel rendelkező szülők között mutatkozott szignifikáns különbség, utóbbiak eredménye több mint két ponttal lett magasabb. Az Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt skálán mindhárom gyermekes csoport szignifikánsan alacsonyabb pontszámot ért el, mint a gyermektelenek. A különbség mindegyik csoport esetén legalább két pont. A gyermekes csoportok között ugyanakkor nem találtunk különbséget a gyermek neme vonatkozásában.

23/A. táblázat: A skálapontszámok különbségei a saját gyermek(ek) neme alapján

Skála	Gyermek neme	N	Átlag	Szórás
Testi fenyítés	Nincs gyermeke	172	16,78	6,926
	Csak fiúgyermek	100	15,68	6,584
	Csak lánygyermek	100	15,97	6,251
	Fiú- és lánygyermek is	213	18,24*	7,865
Szerepvisszafordítás	Nincs gyermeke	172	11,59*	4,671
	Csak fiúgyermek	100	10,17	3,709
	Csak lánygyermek	100	10,64	4,277
	Fiú- és lánygyermek is	213	10,81	4,244
Engedelmesség	Nincs gyermeke	172	20,20	5,517
	Csak fiúgyermek	100	19,31	6,516
	Csak lánygyermek	100	18,95	5,725
	Fiú- és lánygyermek is	213	20,46*	5,975
Érzéketlenség	Nincs gyermeke	172	14,81*	4,689
	Csak fiúgyermek	100	12,25	3,875
	Csak lánygyermek	100	12,11	3,977
	Fiú- és lánygyermek is	213	12,41	4,491
SZNA kérdőív összpontszám	Nincs gyermeke	172	63,39*	17,631
	Csak fiúgyermek	100	57,41	17,157
	Csak lánygyermek	100	57,83	16,034
	Fiú- és lánygyermek is	213	61,92	18,424
Pszichoszomatikus tünetlista	Nincs gyermeke	172	17,35*	8,030
	Csak fiúgyermek	100	15,11	6,586
	Csak lánygyermek	100	14,98	6,210
	Fiú- és lánygyermek is	213	13,64	5,557
Élettel való elégedettség	Nincs gyermeke	172	21,77	7,094
	Csak fiúgyermek	100	22,56	6,615
	Csak lánygyermek	100	22,95	6,409
	Fiú- és lánygyermek is	213	24,40*	6,312

* Az átlagpontszám szignifikánsan ($p < 0,05$ vagy magasabb szinten) különbözik egy vagy több másik csoport átlagától; részletesen ld. szöveges kifejtésben, illetve a mellékletekben

Az összpontszám alapján a gyermektelenek, valamint a két különböző nemű gyermekkel rendelkező szülők között nem mutatható ki szignifikáns eltérés, ugyanakkor mindkét csoport pontszáma magasabb, mint az egynemű gyermekek szülei esetében, a gyermek nemétől függetlenül.

A Pszichoszomatikus tünetlistán a gyermekek neme szerint nincs különbség a csoportok között, mindhárom csoport jelentősen alacsonyabb pontszámot ért el, mint a gyermektelenek. Érdekes ugyanakkor, hogy a lány- és fiúgyermekkel is rendelkező szülők pontszáma volt a legalacsonyabb, csaknem négy ponttal kevesebb, mint a gyermektelenek pontszáma. A lányos és fiús szülők átlagpontszámában nem volt eltérés.

Az Élettel való elégedettség skálán a gyermektelenek pontszáma csak a mindkét nemű gyermekkel rendelkező szülők pontszámától tért el jelentősen, utóbbiak pontszáma volt a magasabb. A gyermekes csoportok közül csak a mindkét nemű gyermekkel rendelkezők és a csak fiúgyermekkel rendelkezők között is találtunk szignifikáns, mintegy másfél pontnyi különbséget.

23/B. táblázat: A skálapontszámok különbségei a saját gyermek(ek) neme alapján (folytatás)

Skála	Gyermek neme	N	Átlag	Szórás
Elutasítás anya	Nincs gyermeke	171	12,18	4,742
	Csak fiúgyermek	100	12,02	4,834
	Csak lánygyermek	100	11,91	4,774
	Fiú- és lánygyermek is	213	11,84	4,487
Tülvédés anya	Nincs gyermeke	171	23,92	4,979
	Csak fiúgyermek	100	23,80	5,859
	Csak lánygyermek	100	23,92	5,395
	Fiú- és lánygyermek is	213	23,69	5,245
Érzelmi melegség anya	Nincs gyermeke	171	15,88	4,419
	Csak fiúgyermek	100	15,51	4,783
	Csak lánygyermek	100	16,33	4,231
	Fiú- és lánygyermek is	213	16,13	4,330
Elutasítás apa	Nincs gyermeke	163	11,78	4,665
	Csak fiúgyermek	98	11,75	4,832
	Csak lánygyermek	97	11,71	4,808
	Fiú- és lánygyermek is	209	10,76*	4,267
Tülvédés apa	Nincs gyermeke	163	20,53	5,548
	Csak fiúgyermek	98	21,05	5,839
	Csak lánygyermek	97	21,23	6,001
	Fiú- és lánygyermek is	209	21,06	5,071
Érzelmi melegség apa	Nincs gyermeke	164	14,12	4,931
	Csak fiúgyermek	98	14,27	4,904
	Csak lánygyermek	97	14,60	4,663
	Fiú- és lánygyermek is	209	15,19*	4,595
Érzelmek kiértékelése	Nincs gyermeke	172	21,09	4,523
	Csak fiúgyermek	100	21,60	4,149
	Csak lánygyermek	100	21,47	3,986
	Fiú- és lánygyermek is	213	21,66	3,980
Optimizmus és érzelemszabályozás	Nincs gyermeke	172	27,92*	5,288
	Csak fiúgyermek	100	28,74	5,497
	Csak lánygyermek	100	29,08	4,501
	Fiú- és lánygyermek is	213	28,92	4,482
Interperszonális és intraperszonális érzelemhasznosítás	Nincs gyermeke	172	32,90	5,122
	Csak fiúgyermek	100	33,18	5,344
	Csak lánygyermek	100	33,14	4,582
	Fiú- és lánygyermek is	213	33,02	4,932
Vonás-érzelmi intelligencia	Nincs gyermeke	172	81,91	11,983
	Csak fiúgyermek	100	83,52	12,886
	Csak lánygyermek	100	83,69	10,437
	Fiú- és lánygyermek is	213	83,59	11,061

* Az átlagpontszám szignifikánsan ($p < 0,05$ vagy magasabb szinten) különbözik egy vagy több másik csoport átlagától; részletesen ld. szöveges kifejtésben, illetve a mellékletekben

Érdekes, hogy a fiú- és lánygyermekkel is rendelkező szülők pozitívabb emlékeket őriznek az édesapjukkal kapcsolatban, mint a gyermektelenek: előbbieknél az apai Elutasítás skálán alacsonyabb, az apai Érzelmi melegség skálán magasabb a pontszámuk. Az anyával kapcsolatos emlékek terén nincs különbség a csoportok között. Szintén az utóbbi két csoport között találunk minimális (egy pontnál kevesebb), de szignifikáns eltérést az AES Optimizmus és érzelemszabályozás skáláján.

A válaszadó családi állapotával összefüggésben mutatkozó különbségek

A házasságban vagy élettársi kapcsolatban élő szülők optimális esetben megoszthatják egymással a gyermeknevelés terheit és felelősségét, míg az egyedülálló

szülőkre mindkettőből több hárul. Megvizsgáltuk, hogy vajon a családi állapot függvényében találhatunk-e különbségeket az egyes kérdőívek skáláin elért pontszámokban. A résztvevőkből három csoportot képeztünk:

- egyedülállók, akik még soha nem voltak házasok (N=114),
- párkapcsolatban élők (házasság vagy élettársi kapcsolat, N=400)
- már nem, de korábban párkapcsolatban élők (elvált vagy özvegy, N=68)

Az eredményeket a 24. táblázat „A” oszlopa mutatja be részletesen.

A Szülői Nevelési Attitűd Kérdőív négy skálájából háromnál (a Testi fenyítés hasznosságába vetett hit skála kivételével), illetve a kérdőíven elért összpontszámokban is találtunk eltéréseket a válaszadók között a családi állapot függvényében. A Szerepvisszafordítás skálán és az Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt skálán, valamint az összesített pontszámokban is az egyedülállók érték el szignifikánsan magasabb pontszámot a másik két csoporthoz képest, míg a Feltétel nélküli engedelmesség skálán alacsonyabb pontszámot értek el a két másik csoporthoz képest azok, akik már nem élnek párkapcsolatban.

A Pszichoszomatikus tünetlistán az egyedülállók csoportja szignifikánsan magasabb pontszámot ért el a másik két csoporthoz képest, ugyanakkor azok eredményei nem különböznek egymástól.

Az Élettel való elégedettség kérdőíven a párkapcsolatban élők jelentősen (közel hat ponttal) magasabb pontszámot értek el a másik két csoporthoz viszonyítva, míg az egyedülállók két csoportja nem különbözik egymástól lényegesen.

Az s-EMBU kérdőív anyai skálái közül egyedül az Elutasítás skálán jelentkező különbség, és csak két csoport: a párkapcsolatban élők és a már nem párkapcsolatban élők között – utóbbi csoportnál találtunk másfél ponttal magasabb értéket. Az apai skáláknál mind az Elutasítás, mind az Érzelmi melegség skáláknál találtunk különbségeket. A párkapcsolatban élők az Elutasítás skálán alacsonyabb, az Érzelmi melegség skálán magasabb pontszámot értek el, mint a másik két csoport. Az összesített szülői skálák pontértékei alapján elmondható, hogy az egyedülállók és a már nem párkapcsolatban élők egyaránt elutasítóbbnak értékelik a szüleik bánásmódját, mint a jelenleg párkapcsolatban élők.

Az AES kérdőív szerint az érzelmi intelligencia összetevői közül egyedül az Optimizmus és érzelemszabályozás skálán különbözik a csoportok átlaga: itt a tartós párkapcsolatban élők szereztek magasabb pontszámot, mint a másik két csoport tagjai. A Vonás-érzelmi intelligenciánál is találhatunk némi különbséget, mégpedig a jelenleg és a korábban párkapcsolatban élők között; itt is az előbbi csoporté a magasabb érték.

24. táblázat: A válaszadó családi állapotával kapcsolatban mutatózó különbségek

Skála	Családi állapot	„A”: Teljes mintára vetítve			„B”: Csak gyermekes résztvevőkre vetítve		
		N	Átlag	Szórás	N	Átlag	Szórás
Testi fenyítés	Egyedülálló	114	16,97	7,453	20	15,35	6,150
	Párkapcsolatban él	400	17,18	7,193	331	17,41	7,411
	Már nem él párkapcsolatban	68	15,87	6,577	62	15,87	6,812
Szerepvisszafordítás	Egyedülálló	114	12,09*	5,112	20	10,50	3,967
	Párkapcsolatban él	400	10,59	4,052	331	10,65	4,143
	Már nem él párkapcsolatban	68	10,65	4,110	62	10,45	4,155
Engedelmesség	Egyedülálló	114	20,35	5,602	20	19,60	5,807
	Párkapcsolatban él	400	20,23	5,939	331	20,29	6,023
	Már nem él párkapcsolatban	68	17,68*	5,850	62	17,37*	5,937
Érzéketlenség	Egyedülálló	114	15,07*	4,974	20	14,45*	5,256
	Párkapcsolatban él	400	12,55	4,167	331	12,23	4,108
	Már nem él párkapcsolatban	68	12,47	4,758	62	12,03	4,319
SZNA kérdőív összpontszám	Egyedülálló	114	64,48*	18,880	20	59,90	16,836
	Párkapcsolatban él	400	60,54	17,155	331	60,57	17,470
	Már nem él párkapcsolatban	68	56,90	18,277	62	55,98	18,639
Pszichoszomatikus tünetlista	Egyedülálló	114	17,39*	7,754	20	14,85	6,029
	Párkapcsolatban él	400	14,61	6,356	331	14,17	5,857
	Már nem él párkapcsolatban	68	15,16	7,106	62	14,95	6,793
Élettel való elégedettség	Egyedülálló	114	20,46	7,528	20	18,00	6,078
	Párkapcsolatban él	400	24,50*	5,734	331	24,80*	5,692
	Már nem él párkapcsolatban	68	18,72	7,338	62	18,95	7,311
Elutasítás anya	Egyedülálló	114	12,30	4,582	20	12,53	4,840
	Párkapcsolatban él	399	11,67	4,526	331	11,61	4,416
	Már nem él párkapcsolatban	68	13,32*	5,402	62	13,18*	5,501
Túlvédés anya	Egyedülálló	114	23,91	5,324	20	23,55	5,763
	Párkapcsolatban él	399	23,72	5,312	331	23,75	5,451
	Már nem él párkapcsolatban	68	24,31	5,244	62	24,05	5,237
Érzelmi melegség anya	Egyedülálló	114	15,36	4,506	20	14,25	4,471
	Párkapcsolatban él	399	16,22	4,308	331	16,24	4,337
	Már nem él párkapcsolatban	68	15,47	4,821	62	15,53	4,755
Elutasítás apa	Egyedülálló	109	12,08	4,726	20	12,56	6,202
	Párkapcsolatban él	388	11,01*	4,335	323	10,94*	4,237
	Már nem él párkapcsolatban	67	12,39	5,468	61	12,27	5,389
	Összesen	564	11,38	4,585	404	11,22	4,561
	Túlvédés apa	Egyedülálló	109	20,55	5,737	20	20,10
Érzelmi melegség apa	Egyedülálló	110	13,68	4,503	20	12,45	4,454
	Párkapcsolatban él	388	15,04*	4,691	323	15,17*	4,505
	Már nem él párkapcsolatban	67	13,73	5,256	61	13,74	5,360
Érzelmek kiértékelése	Egyedülálló	114	21,00	4,570	20	20,90	4,090
	Párkapcsolatban él	400	21,63	4,130	331	21,70	4,073
	Már nem él párkapcsolatban	68	21,06	3,693	62	21,34	3,671
Optimizmus és érzelemszabályozás	Egyedülálló	114	27,78	5,303	20	27,75	4,339
	Párkapcsolatban él	400	29,03*	4,639	331	29,23*	4,534
	Már nem él párkapcsolatban	68	27,59	5,631	62	27,74	5,668
	Összesen	582	28,62	4,928	413	28,93	4,737
Interperszonális és intrapersonális érzelemhasznosítás	Egyedülálló	114	32,97	5,079	20	33,05	5,844
	Párkapcsolatban él	400	33,16	4,864	331	33,29	4,808
	Már nem él párkapcsolatban	68	32,16	5,222	62	32,16	5,242
Vonás-érzelmi intelligencia	Egyedülálló	114	81,75	11,918	20	81,70	12,562
	Párkapcsolatban él	400	83,82*	11,158	331	84,22	10,948
	Már nem él párkapcsolatban	68	80,81	12,586	62	81,24	12,738

* Az átlagpontszám szignifikánsan ($p < 0,05$ vagy magasabb szinten) különbözik egy vagy több másik csoport átlagától; részletesen ld. szöveges kifejtésben, illetve a mellékletekben

A válaszadó családi állapotával összefüggésben mutatózó különbségek – csak szülőknél

Mint korábban láthattuk, egyes skáláknál jelentősen befolyásolja az eredményeket, hogy a válaszadónak van-e saját gyermeke, vagy nincs, ezért érdemesnek tartottuk a családi állapothoz kapcsolódó elemzést csak a saját gyermekkel rendelkezőkre fókuszálva is elvégezni. Az egyedülállók között jelentős számban képviseltették magukat gyermektelen válaszadók, míg a másik két csoportban jóval kisebb arányban. A vizsgálati mintából tehát kizártuk a gyermekkel nem rendelkezőket, vagyis ezúttal kizárólag szülők szerepeltek a mintában.

Az egyes csoportok létszámai jelentősen módosultak, különösen az egyedülállóknál volt drasztikus a csökkenés. A csoportok így tehát:

- gyermeküket egyedül nevelők, akik soha nem voltak házások (N=20),
- párkapcsolatban élők gyermekkel (házasság vagy élettársi kapcsolat, N=331)
- már nem, de korábban párkapcsolatban élők, gyermekkel (elvált vagy özvegy, N=62)

Az eredményeket a 24. táblázat „B” oszlopa foglalja össze.

Mint látható, a Szülői Nevelési Attitűd Kérdőív skálái közül itt már csak kettőnél találhatunk különbségeket: az Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt skálán ezúttal is az egyedülállók (itt: gyermeküket egyedül nevelők) érték el szignifikánsan magasabb pontszámot a másik két csoporthoz képest, míg a Feltétel nélküli engedelmesség skálán azok, akik már nem élnek párkapcsolatban, de rendelkeznek saját gyermekkel, szignifikánsan alacsonyabb pontszámot értek el a párkapcsolatban élőkénél (gyermekkel).

A Pszichoszomatikus tünetlistán eltűnnek a csoportok közötti különbségek a gyermektelen résztvevők kizárása után, az Élettel való elégedettség kérdőíven ugyanakkor kiéleződnek a fentebb leírt különbségek; majdnem hét pont a különbség. Az egyedülállók két csoportja továbbra sem különbözik egymástól lényegesen.

Az s-EMBU kérdőív és az AES skáláin lényegében nem volt változás a korábbiakhoz képest.

Figyelembe kell azonban venni, hogy az eredményeket befolyásolhatta a minta-elemszám drasztikus változása is.

Eredményeink azzal összefüggésben, hogy a válaszadót kik nevelték gyermekkorában

Megvizsgáltuk, hogy találunk-e különbséget az eredményekben annak függvényében, hogy a válaszadót kik nevelték gyermekkorában. Négy csoportot vettünk figyelembe, ezek:

- vér szerinti szülei nevelték (N=484),

- vér szerinti anyja nevelte²⁷ (N=41),
- egyik vér szerinti szülője, és annak házas- vagy élettársa nevelte (N=35)
- más személyek nevelték fel (N=25).

A varianciaanalízis alapján a Szülői Nevelési Attitűd Kérdőívnek csupán egyetlen skáláján találtunk különbséget: a Testi fenyítés hasznosságába vetett hit skálán a vér szerinti anyjokkal, illetve a vér szerinti szülő és annak új társa mellett felnevelkedő résztvevőkhöz képest szignifikánsan magasabb pontszámot értek el azok, akiket gyermekkorukban más személyek neveltek (25/A. és 25/B. táblázatok). A különbség mindkét skálán több mint három pontnyi. Nem mutatkozott azonban különbség az utóbbi csoport és a vér szerinti szülei mellett nevelkedők között. Szerepvisszafordítás, a Feltétel Nélküli engedelmesség, és az Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt skálákon nem mutatkozott különbség, ahogy az összpontszámokban sem.

25/A. táblázat: Különbségek válaszadót nevelő személyek alapján

Skálák	Kik nevelték a válaszadót?	N	Átlag	Szórás
Testi fenyítés	Vér szerinti szülők	484	17,06	7,240
	Csak vér szerinti anya	41	16,12	6,400
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	14,89	5,057
	Más személyek	25	19,88*	8,824
Szerepvisszafordítás	Vér szerinti szülők	484	10,97	4,394
	Csak vér szerinti anya	41	10,44	4,266
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	10,09	3,212
	Más személyek	25	11,40	4,193
Engedelmesség	Vér szerinti szülők	484	20,07	6,008
	Csak vér szerinti anya	41	18,78	5,270
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	19,20	5,390
	Más személyek	25	20,20	5,824
Érzéketlenség	Vér szerinti szülők	484	13,04	4,414
	Csak vér szerinti anya	41	12,73	4,744
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	12,94	4,759
	Más személyek	25	13,60	5,664
SZNA kérdőív összpontszám	Vér szerinti szülők	484	61,17	17,816
	Csak vér szerinti anya	41	58,07	17,159
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	57,11	15,289
	Más személyek	25	65,08	19,181
Pszichoszomatikus tünetlista	Vér szerinti szülők	484	15,08	6,684
	Csak vér szerinti anya	41	16,15	7,475
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	15,63	6,748
	Más személyek	25	15,68	8,138
Élettel való elégedettség	Vér szerinti szülők	484	23,31	6,700
	Csak vér szerinti anya	41	21,93	6,875
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	22,80	6,202
	Más személyek	25	20,56*	6,532

* Az átlagpontszám szignifikánsan ($p < 0,05$ vagy magasabb szinten) különbözik egy vagy több másik csoport átlagától; részletesen ld. szöveges kifejtésben, illetve a mellékletekben

²⁷ A válaszadók között nem fordult elő olyan személy, akit csak a vér szerinti apja nevelt volna.

A Pszichoszomatikus tünetlistán nem volt eltérés az egyes csoportok pontszámai között, ugyanakkor az Élettel való elégedettség kérdőívén a vér szerinti szüleikkel nevelkedők szignifikánsan - csaknem három ponttal - magasabb pontszámot értek el, mint azok, akiket gyermekkorukban más személyek neveltek.

26/B. táblázat: A válaszadót nevelő személyek szerinti különbségek

Skálák	Kik nevelték a válaszadót?	N	Átlag	Szórás
Elutasítás anya	Vér szerinti szülők	484	11,67*	4,411
	Csak vér szerinti anya	41	12,79	5,517
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	14,20	5,881
	Más személyek	24	13,73	4,940
Túlvédés anya	Vér szerinti szülők	484	24,00	5,149
	Csak vér szerinti anya	41	23,34	6,126
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	23,63	5,494
	Más személyek	24	21,25*	5,958
Érzelmi melegség anya	Vér szerinti szülők	484	16,41	4,242
	Csak vér szerinti anya	41	15,10	4,641
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	13,89	4,529
	Más személyek	24	12,00*	4,511
Elutasítás apa	Vér szerinti szülők	484	11,25	4,476
	Csak vér szerinti anya	26	11,95	5,360
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	12,43	4,929
	Más személyek	22	12,19	5,505
Túlvédés apa	Vér szerinti szülők	484	21,33*	5,451
	Csak vér szerinti anya	26	17,31	4,315
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	19,60	5,359
	Más személyek	22	18,64	5,980
Érzelmi melegség apa	Vér szerinti szülők	484	15,14*	4,582
	Csak vér szerinti anya	26	10,54	4,743
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	13,09*	4,829
	Más személyek	23	10,61	4,175
Érzelmek kiértékelése	Vér szerinti szülők	484	21,50	4,183
	Csak vér szerinti anya	41	22,07	3,573
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	21,00	4,627
	Más személyek	25	20,12	4,116
Optimizmus és érzelemszabályozás	Vér szerinti szülők	484	28,79	4,823
	Csak vér szerinti anya	41	27,66	4,912
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	28,20	5,635
	Más személyek	25	27,56	5,752
Interperszonális és intraperszonális érzélemhasznosítás	Vér szerinti szülők	484	33,12	5,125
	Csak vér szerinti anya	41	32,46	4,428
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	32,60	4,001
	Más személyek	25	32,76	4,612
Vonás-érzelmi intelligencia	Vér szerinti szülők	484	83,41	11,615
	Csak vér szerinti anya	41	82,20	10,075
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	35	81,80	12,366
	Más személyek	25	80,44	11,776

* Az átlagpontszám szignifikánsan ($p < 0,05$ vagy magasabb szinten) különbözik egy vagy több másik csoport átlagától; részletesen ld. szöveges kifejtésben, illetve a mellékletekben

Az s-EMBU kérdőívén az anyai Elutasítás skálán alacsonyabb pontszámot értek el azok, akik vér szerinti szüleikkel nevelkedtek, mint azok, akiket egyik szülőjük és annak házas- vagy élettársa, illetve akiket mások neveltek. Az anyai Túlvédés skálán csak a vér szerinti szüleik, illetve a mások által neveltek csoportja különbözött. Az

anyai Érzelmi melegség skálán több mint négy ponttal érték el alacsonyabb pontszámot azok, akiket mások neveltek, mint a vér szerinti szüleikkel, illetve vér szerinti anyjukkal nevelkedők. A vér szerinti szülő és annak házas- vagy élettársa által neveltek csoportja viszont nem különbözött szignifikánsan a mások által neveltek csoportjától a skálán elért pontszám tekintetében. Az apai Elutasítás skálán nem volt különbség a négy csoport pontszámai között, az apai Túlvédés skálán a vér szerinti szüleikkel nevelkedők jelentősen (4 ponttal) magasabb pontszámot érték el, mint a csak vér szerinti anyjuk által neveltek, és mint a mások által neveltek (több mint két ponttal). Az apai Érzelmi melegség skálán mind a három csoportnál jelentősen (2-4 ponttal) magasabb pontszámot érték el a vér szerinti szüleikkel nevelkedők, a különbségek szignifikánsak.

Az érzelmi intelligencia kérdőív (AES) egyetlen skáláján sem mutatkozott jelentős eltérés az egyes csoportok között.

A válaszadó foglalkozásával összefüggésben kapott eredmények

A kutatás során igyekeztünk választ kapni arra a kérdésre is, hogy a különböző foglalkozási csoportok között kimutatható-e különbség a nevelési attitűdben, illetve egyéb skálákon. Hogy az eredményeket a lehető legkisebb mértékben befolyásolja a válaszadó bántalmazás általi érintettsége, a speciális csoportokat (vagyis akár a bántalmazás elkövetőjeként, akár korábbi áldozatként vizsgálatba vont személyeket) *foglalkozásuktól függetlenül* elkülönítettük a bántalmazás által nem érintett válaszadóktól. Mivel azonban eredményeik összehasonlítása informatív és tanulságos lehet, a statisztikai próbában a speciális csoportokat is szerepeltettük. A varianciaanalízissel kapott eredményeket a 26-29. táblázatok szemléltetik.

A Szülői Nevelési Attitűd Kérdőív *Testi fenyítés hasznosságába vetett hit* skáláján (26. táblázat) a foglalkozási csoportok közül egyedül a nevelőszülőknél találhatunk szignifikáns eltérést más foglalkozási csoportokhoz képest; az ő pontszámuk alacsonyabb. Szintén szignifikánsan alacsonyabb pontszámot érték el a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek. Kiugró értéket mutatnak a bántalmazó szülők: pontszámuk két-két és félszer magasabb, mint a foglalkozási csoportok, illetve a másik két speciális csoport bármelyikéé. A *Szerepvisszafordítás* skálán a rendvédelmi dolgozók érték el valamelyest magasabb pontszámot, mint más foglalkozási csoportok. A gyermekkorában bántalmazott felnőttek csoportja más csoportoknál alacsonyabb pontszámot szerzett, de pontszámaik nem különböztek szignifikánsan a pedagógusok, nevelőszülők, illetve a gyermekvédelmi dolgozók pontszámaitól. A bántalmazó szülők pontszámai minden más csoporttól szignifikánsan különböztek. A *Feltétel nélküli engedelmesség* skálán a nevelőszülők szignifikánsan alacsonyabb pontszámot érték el több foglalkozási csoporthoz képest, azonban pl. a gyermekvédelmi dolgozóktól nem különböztek lényegesen. A rendvédelmi dolgozók minden foglalkozási csoportnál szignifikánsan magasabb pontszámot érték el, a bántalmazó szülőkéénél azonban jelentősen alacsonyabbat.

27. táblázat: Foglalkozás szerinti különbségek - SZNA kérdőív

Skálák	Foglalkozás / speciális érintettség	N	Átlag	Szórás
Testi fenyítés	Pedagógus	132	17,17	6,680
	Pedagógushallgató	42	16,43	7,225
	Nevelőszülő	56	13,86*	4,466
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	16,69	6,139
	Főiskolai/egyetemi hallgató	24	17,54	6,953
	Rendvédelmi dolgozó	31	18,42	6,657
	Más foglalkozású	171	16,92	6,336
	Bántalmazó szülő	21	33,19*	8,041
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	40	14,25*	6,597
Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	26	13,46*	4,140	
Szerepvisszafordítás	Pedagógus	132	10,27	3,359
	Pedagógushallgató	42	11,19	4,850
	Nevelőszülő	56	10,27	3,961
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	9,98	3,064
	Főiskolai/egyetemi hallgató	24	11,63	5,412
	Rendvédelmi dolgozó	31	13,45*	5,638
	Más foglalkozású	171	10,95	4,002
	Bántalmazó szülő	21	17,52*	6,478
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	40	9,35*	3,051
Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	26	9,50	3,023	
Engedelmesség	Pedagógus	132	20,23	5,808
	Pedagógushallgató	42	20,10	4,873
	Nevelőszülő	56	18,41*	5,783
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	18,45	4,810
	Főiskolai/egyetemi hallgató	24	18,00	4,472
	Rendvédelmi dolgozó	31	23,39*	4,667
	Más foglalkozású	171	20,12	6,170
	Bántalmazó szülő	21	28,43*	4,654
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	40	18,15*	5,221
Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	26	16,12*	4,217	
Érzéketlenség	Pedagógus	132	12,10*	3,743
	Pedagógushallgató	42	14,86*	4,578
	Nevelőszülő	56	11,79*	3,426
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	11,43*	3,046
	Főiskolai/egyetemi hallgató	24	14,79*	4,699
	Rendvédelmi dolgozó	31	15,65*	4,046
	Más foglalkozású	171	13,04	4,720
	Bántalmazó szülő	21	19,90*	5,328
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	40	11,85*	4,347
Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	26	11,73*	2,987	
SZNA kérdőív összpontszám	Pedagógus	132	59,77*	15,378
	Pedagógushallgató	42	62,57	17,906
	Nevelőszülő	56	54,32*	13,535
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	56,55	11,855
	Főiskolai/egyetemi hallgató	24	61,96	16,669
	Rendvédelmi dolgozó	31	70,90*	14,645
	Más foglalkozású	171	61,02	16,721
	Bántalmazó szülő	21	99,81*	18,514
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	40	53,60*	16,461
Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	26	50,81*	9,398	

* Az átlagpontszám szignifikánsan ($p < 0,05$ vagy magasabb szinten) különbözik egy vagy több másik csoport átlagától; részletesen ld. szöveges kifejtésben, illetve a mellékletekben

A bántalmazó szülők minden más csoportnál lényegesen magasabb pontszámot adtak. A gyermekkorukban bántalmazott felnőttek mindkét csoportja a bántalmazó szülőkön kívül szignifikánsan alacsonyabb pontszámot ért el a pedagógusok, a rendvédelmi dolgozók és a más foglalkozásúak csoportjainál is.

Az *Érzéketlenség a gyermek szükségletei* iránt skála meglehetősen összetett képet mutat. A pedagógusok szignifikánsan alacsonyabb pontszámot szereztek, mint a pedagógushallgatók, a főiskolai/egyetemi hallgatók, a rendvédelmi dolgozók, illetve a bántalmazó szülők. A pedagógushallgatók a pedagógusok, nevelőszülők, gyermekvédelmi dolgozók, a más foglalkozásúak, illetve a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek csoportjainál magasabb, a bántalmazó szülőkénel alacsonyabb pontszámot értek el. A nevelőszülők eredménye nem különbözött a pedagógusok, a gyermekvédelmi dolgozók, a más foglalkozásúak, illetve a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek eredményétől, a többi csoporttól viszont igen. A gyermekvédelmi dolgozók érték el a legalacsonyabb pontszámot, eredményeik több csoporttól is lényegesen különböznek. A rendvédelmi dolgozók a bántalmazó szülőkénel alacsonyabb, más csoportokénál magasabb pontszámot értek el, míg a pedagógushallgatók és a főiskolai/egyetemi hallgatók csoportjától nem különböztek lényegesen. A bántalmazó szülők minden más csoporthoz képest lényegesen magasabb pontszámot értek el. Az összpontszámot tekintve, a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek, azon belül is az öndefiniált csoport érte el a legalacsonyabb pontszámot (50,81), míg a bántalmazó szülők a legmagasabbat (99,81).

A foglalkozási csoportok közül a nevelőszülők érték el a legalacsonyabb pontszámot (54,3), a rendvédelmi dolgozók a legmagasabbat (70,90). A nevelőszülők a gyermekvédelmi dolgozókon kívül minden foglalkozási csoporthoz képest alacsonyabb pontszámot értek el, a pedagógusok eredménye nem különbözik lényegesen a más foglalkozásúakétól. A gyermekkorukban bántalmazott felnőttek a nevelőszülők és a gyermekvédelmi dolgozók kivételével minden más csoporthoz képest lényegesen alacsonyabb pontszámot értek el.

Mivel a különböző foglalkozási csoportokban a nemek megoszlása nem azonos, és korábban bemutattuk a nemek közötti eltéréseket a Szülői Nevelési Attitűd kérdőív eredményeiben, többszemponos varianciaanalízis segítségével ellenőriztük, hogy az eltérések vajon inkább nemi különbségekből adódnak, vagy valóban a foglalkozással hozhatóak összefüggésbe. Két figyelemre érdemes csoportunk van ebből a szempontból: a nevelőszülők (zömében nők) és a rendvédelmi dolgozók (zömében férfiak). A nem hatását kontroll alatt tartva, testi fenyítés skálánál a nevelőszülők pontszámaiban mutatkozó különbségek egy része eltűnik, így alapvetően elmondható, hogy a nevelőszülőknél a testi fenyítés skálán nagyobb mértékben a nem, kisebb mértékben a foglalkozás miatt jelentkeztek eltérések a többi csoport átlagától. (A rendvédelmi dolgozók ennél a skálánál a nevelőszülőket kivéve, nem különböztek lényegesen a többi foglalkozási csoporttól; ez az egy különbség meg is maradt, vagyis a nem hatásától függetlennek bizonyult.) Az *Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt*

és a *Feltétel nélküli engedelmisség elvárása* skáláknál ugyanakkor a nevelőszülők csoportja megtartja korábbi különbségeit, így azok nem nemi, hanem foglalkozással összefüggő különbségek. A rendvédelmi dolgozóknál a Szerepvisszafordítás, a Feltétel nélküli engedelmisség és az Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt skálákon (valamint az összpontszámban) szintén megmaradnak a foglalkozási csoportoktól való különbségek. Összességében tehát elmondható, hogy – kivéve a Testi fenyítés hasznosságába vetett hit skálát a nevelőszülőknél – a nem hatását kontroll alatt tartva sem tűnnek el a különbségek a csoportok között.²⁸

Folytatva az egyes skálák összehasonlítását, a *Pszichoszomatikus tünetlistán* (27. táblázat) a rendvédelmi dolgozók érték el a legalacsonyabb pontszámot, eredményeik a nevelőszülők kivételével minden más csoporttól szignifikánsan különböznek. A pedagógushallgatók eredménye szignifikánsan magasabb, mint a pedagógusoké, nevelőszülőké, avagy a rendvédelmi dolgozóké, és alacsonyabb, mint a gyermekkorukban bántalmazott felnőtteké. A nevelőszülők pontszámai alacsonyabbak a főiskolai/egyetemi hallgatók, pedagógushallgatók, illetve a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek pontszámainál.

28. táblázat: Foglalkozás szerinti különbségek – Pszichoszomatikus tünetlista, Élettel való elégedettség

Skálák	Foglalkozás / speciális érintettség	N	Átlag	Szórás
Pszichoszomatikus tünetlista	Pedagógus	132	13,98	5,471
	Pedagógushallgató	42	16,50*	7,465
	Nevelőszülő	56	13,13	5,945
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	14,21	7,501
	Főiskolai/egyetemi hallgató	24	18,00*	6,345
	Rendvédelmi dolgozó	31	10,48*	4,202
	Más foglalkozású	171	14,99*	6,478
	Bántalmazó szülő	21	16,33*	6,688
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	40	19,73*	7,551
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	26	22,19*	7,189
Élettel való elégedettség	Pedagógus	132	24,58	5,945
	Pedagógushallgató	42	24,21	6,342
	Nevelőszülő	56	24,05	6,317
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	24,50	6,094
	Főiskolai/egyetemi hallgató	24	24,50	6,400
	Rendvédelmi dolgozó	31	24,55	4,319
	Más foglalkozású	171	22,56	6,647
	Bántalmazó szülő	21	19,38*	8,071
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	40	18,88*	7,460
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	26	18,65*	7,771

* Az átlagpontszám szignifikánsan ($p < 0,05$ vagy magasabb szinten) különbözik egy vagy több másik csoport átlagától; részletesen ld. szöveges kifejtésben, illetve a mellékletekben

²⁸ Köszönet Dr. Járai Róbertnek a statisztikai elemzés elvégzéséért.

A gyermekkorukban bántalmazott felnőttek szinte minden csoportnál magasabb pontszámot értek el, míg a bántalmazó szülők csak a rendvédelmi dolgozóktól, illetve a gyermekkorukban bántalmazott felnőttektől mutattak eltérő eredményeket – előbbieknél magasabb, utóbbiaknál alacsonyabb pontszámokkal.

Az *Élettel való elégedettség* skálán a foglalkozási csoportok között szinte nem találtunk eltérést; egyedül a pedagógusok és a más foglalkozásúak eredményei különböztek – utóbbiak mintegy két ponttal alacsonyabb értéket adtak. Ugyanakkor a speciális csoportok mindegyike különbözött a foglalkozási csoportokétól: pontszámuk lényegesen (mintegy 5-6 ponttal) alacsonyabb volt. A bántalmazó szülők és a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek eredményei viszont nem különböztek egymástól.

Általánosságban elmondható, hogy az s-EMBU kérdőív skáláin hasonló eredményeket kaptunk: a foglalkozási csoportok között kevés különbség mutatkozott, ugyanakkor a speciális csoportoknál jelentős (28. sz. táblázat). Az anyai *Elutasítás* skálán a foglalkozási csoportok között nem mutatkozott szignifikáns különbség. A bántalmazó szülők a pedagógusokhoz, pedagógushallgatókhoz, nevelőszülökhöz és gyermekvédelmi dolgozókhöz képest szignifikánsan magasabb pontszámot értek el. A gyermekkorukban bántalmazott felnőttek minden más csoporthoz (a bántalmazó szülökhöz képest is) sokkal, mintegy 6-8 ponttal magasabb értéket mutattak. Az anyai *Túlvédés* skálán egyedül a nevelőszülők értek el minden egyéb foglalkozási csoporthoz képest alacsonyabb pontszámot. A bántalmazó szülők pontszámai a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek (szakemberek által azonosított) csoportját kivéve nem különbözött más csoportokétól. A gyermekkorukban bántalmazott felnőttek említett csoportja a pedagógusok, pedagógushallgatók, nevelőszülők pontszámánál is szignifikánsan magasabb értéket ért el. Az anyai *Érzelmi melegség* skála változatosabb képet mutat. A pedagógusok, a pedagógushallgatók és a gyermekvédelmi dolgozók pontszámai is magasabbak, mint a „más foglalkozású” csoport pontszámai. A foglalkozási csoportokon belül egyéb különbség nem mutatkozott, ugyanakkor a speciális csoportokhoz képest igen. A bántalmazó szülők a pedagógusokhoz, pedagógushallgatókhoz, gyermekvédelmi dolgozókhöz, valamint a rendvédelmi dolgozókhöz képest magasabb pontszámokat értek el, míg a gyermekkorukban bántalmazott felnőttekhez képest alacsonyabbakat. A gyermekkorukban bántalmazott felnőtteknek pedig mindkét csoportja 5-7 ponttal alacsonyabb pontszámot szerzett minden más csoporthoz képest.

Az apai *Elutasítás* skálán a foglalkozási csoportok között nem, csak a speciális csoportok között találtunk különbséget: a bántalmazó szülők mintegy 3, a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek mintegy 5-7 ponttal szereztek magasabb pontszámot, mint a foglalkozási csoportok. Az apai *Túlvédés* skálán a nevelőszülők – a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek öndefiniált csoportját kivéve –, mindegyik csoportnál alacsonyabb pontszámot szereztek.

29. táblázat: Foglalkozás szerinti különbségek - EMBU

Skálák	Foglalkozás / speciális érintettség	N	Átlag	Szórás
Elutasítás anyja	Pedagógus	132	10,92	3,716
	Pedagógushallgató	42	10,61	3,042
	Nevelőszülő	56	10,49	3,648
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	9,92*	2,326
	Főiskolai/egyetemi hallgató	24	11,28	3,437
	Rendvédelmi dolgozó	30	11,26	4,678
	Más foglalkozású	171	11,57	4,196
	Bántalmazó szülő	21	12,88*	4,386
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	40	19,66*	4,758
Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	26	17,79*	4,568	
Túlvédés anyja	Pedagógus	132	24,05	4,878
	Pedagógushallgató	42	23,43	4,527
	Nevelőszülő	56	21,11*	4,960
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	25,19	4,452
	Főiskolai/egyetemi hallgató	24	24,54	5,920
	Rendvédelmi dolgozó	30	24,53	3,711
	Más foglalkozású	171	23,65	5,401
	Bántalmazó szülő	21	22,48*	6,314
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	40	26,25*	6,020
Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	26	23,81	6,400	
Érzelmi melegség anyja	Pedagógus	132	17,31*	3,653
	Pedagógushallgató	42	17,60*	3,186
	Nevelőszülő	56	16,27	4,719
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	17,81*	3,118
	Főiskolai/egyetemi hallgató	24	16,46	4,314
	Rendvédelmi dolgozó	30	17,43	3,884
	Más foglalkozású	171	16,05	3,872
	Bántalmazó szülő	21	15,00*	4,183
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	40	10,38*	4,204
Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	26	9,92*	3,709	
Elutasítás apja	Pedagógus	128	10,65	3,956
	Pedagógushallgató	41	10,55	3,477
	Nevelőszülő	56	10,14	4,261
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	10,03	3,767
	Főiskolai/egyetemi hallgató	22	10,85	3,093
	Rendvédelmi dolgozó	28	9,95	3,116
	Más foglalkozású	167	10,90	4,200
	Bántalmazó szülő	19	13,85*	5,233
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	39	17,79*	5,059
Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	25	15,13*	4,955	
Túlvédés apja	Pedagógus	128	22,03	5,176
	Pedagógushallgató	41	21,32	4,661
	Nevelőszülő	56	18,45*	3,991
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	20,83	5,263
	Főiskolai/egyetemi hallgató	22	18,86*	5,222
	Rendvédelmi dolgozó	28	22,57	4,341
	Más foglalkozású	167	20,77*	5,323
	Bántalmazó szülő	19	22,21*	7,714
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	39	22,05*	7,790
Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	25	18,80*	5,845	
Érzelmi melegség apja	Pedagógus	128	16,16*	4,280
	Pedagógushallgató	41	16,15	4,624
	Nevelőszülő	56	15,29	4,759
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	14,69	4,507
	Főiskolai/egyetemi hallgató	23	14,78	4,926
	Rendvédelmi dolgozó	28	15,86	3,319
	Más foglalkozású	167	14,79*	4,372
	Bántalmazó szülő	19	13,79*	4,602
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	39	8,69*	3,188
Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	25	9,88*	4,324	

* Az átlagpontoszám szignifikánsan ($p < 0,05$ vagy magasabb szinten) különbözik egy vagy több másik csoport átlagától; részletesen ld. szöveges kifejtésben, illetve a mellékletekben

Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy az öndefiniált bántalmazott csoport és a bántalmazó szülők csoportja között nincs szignifikáns különbség, míg a két gyermekkorában bántalmazott felnőtt csoport között van.

A bántalmazó szülők csak a nevelőszülőknél és a főiskolai/egyetemi hallgatóknál, illetve az öndefiniált bántalmazott csoportnál érték el magasabb pontszámot. Az apai Túlvédés azon skálák egyike, ahol kivételesen eltérés mutatkozik a két, gyermekkorában bántalmazott csoport között is: az öndefiniált csoporté az alacsonyabb pontszám. Az apai *Érzelmi melegség* skálán a pedagógusok pontszáma szignifikánsan magasabb, mint a „más foglalkozású” csoporté, illetve mint a speciális csoportoké. Egyéb, foglalkozással összefüggő eltérés nem volt a csoportok között.

A bántalmazó szülők pontszáma alacsonyabb, mint a pedagógusoké, és magasabb, mint a gyermekkorukban bántalmazott felnőtteké. A gyermekkorukban bántalmazott felnőttek mindkét csoportja szignifikánsan alacsonyabb pontszámot szerzett, mint bármely más csoport, ugyanakkor egymástól nem különböznek lényegesen.

Az AES kérdőív eredményei alapján (29. táblázat) a résztvevők által észlelt érzelmi intelligencia tekintetében kevés különbség mutatkozott a csoportok között. Az *Érzelmeik kiértékelése* skálán a foglalkozási csoportok közül a „más foglalkozású” csoport mutat eltérést a többihez képest; pontszámuk a pedagógusokénál, a pedagógushallgatókénál, a nevelőszülőknél és a rendvédelmi dolgozóknál is alacsonyabb. A pedagógushallgatók magasabb pontszámot értek el a gyermekvédelmi dolgozókhoz, a főiskolai/egyetemi hallgatókhoz, valamint a „más foglalkozásúakhoz” képest. A speciális csoportok közül a gyermekkorában bántalmazott felnőttek öndefiniált csoportja mutatja a legalacsonyabb pontszámot: szignifikánsan alacsonyabbat, mint a pedagógusok, pedagógushallgatók, nevelőszülők, rendvédelmi dolgozók, illetve mint a bántalmazó szülők, és a másik bántalmazott csoport. Az *Optimizmus és érzelemszabályozás* skálán a főiskolai/egyetemi hallgatók csoportja több más csoportnál (pedagógus, pedagógushallgató, nevelőszülő, rendvédelmi dolgozó) ért el alacsonyabb pontszámot. A rendvédelmi dolgozók ugyanakkor magasabb pontszámot értek el, mint a gyermekvédelmi dolgozók, a főiskolai/egyetemi hallgatók, a „más foglalkozásúak”, és mint a két gyermekkorában bántalmazott csoport. A bántalmazó szülők eredménye egyetlen más csoportétól sem különbözött lényegesen, míg a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek közül az öndefiniált csoport a pedagógusoknál, a pedagógushallgatóknál, a nevelőszülőknél és a rendvédelmi dolgozóknál alacsonyabb pontszámot ért el. Az *Interperszonális és intraperszonális érzelemhasznosítás* skálán foglalkozási csoportok közül a pedagógushallgatók a gyermekvédelmi dolgozóknál és a más foglalkozásúaknál magasabb pontszámot értek el. A rendvédelmi dolgozók magasabb pontszámot szereztek, mint a bántalmazó szülők, illetve mint a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek öndefiniált csoportja. A bántalmazó szülők a gyermekvédelmi dolgozók, a főiskolai/egyetemi hallgató, a más

foglalkozásuk, és az öndefiniált bántalmazott csoport kivételével mindegyik csoportnál szignifikánsan alacsonyabb pontszámot ért el.

30. táblázat: Foglalkozás szerinti különbségek – AES

Skálák	Foglalkozás / speciális érintettség	N	Átlag	Szórás
Érzelmek kiértékelése	Pedagógus	132	22,11	4,037
	Pedagógushallgató	42	23,19*	3,508
	Nevelőszülő	56	22,09	3,471
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	21,10	4,327
	Főiskolai/egyetemi hallgató	24	20,58	5,587
	Rendvédelmi dolgozó	31	22,29	3,580
	Más foglalkozású	171	20,69*	4,132
	Bántalmazó szülő	21	21,71	4,507
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	40	21,40	4,695
Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	26	19,15*	3,674	
Optimizmus és érzelemszabályozás	Pedagógus	132	29,16	4,555
	Pedagógushallgató	42	29,55	4,618
	Nevelőszülő	56	29,41	4,713
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	28,26	4,973
	Főiskolai/egyetemi hallgató	24	26,75*	5,780
	Rendvédelmi dolgozó	31	30,61*	4,031
	Más foglalkozású	171	28,17	5,052
	Bántalmazó szülő	21	29,05	3,981
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	40	27,75	5,843
Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	26	26,62*	4,883	
Interperszonális és intraperszonális érzelemhasznosítás	Pedagógus	132	33,65	5,087
	Pedagógushallgató	42	34,50*	3,965
	Nevelőszülő	56	33,38	5,297
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	32,31	5,685
	Főiskolai/egyetemi hallgató	24	32,25	5,407
	Rendvédelmi dolgozó	31	34,06*	4,531
	Más foglalkozású	171	32,69	4,721
	Bántalmazó szülő	21	30,81*	5,212
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	40	33,98*	4,566
Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	26	30,00*	4,907	
Vonás-érzelmi intelligencia	Pedagógus	132	84,92	11,306
	Pedagógushallgató	42	87,24*	9,365
	Nevelőszülő	56	84,88	11,895
	Gyermekvédelmi dolgozó	42	81,67*	12,951
	Főiskolai/egyetemi hallgató	24	79,58*	14,289
	Rendvédelmi dolgozó	31	86,97*	10,518
	Más foglalkozású	171	81,55*	11,059
	Bántalmazó szülő	21	81,57	10,390
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	40	83,13	11,678
Gyermekkorában bántalmazott felnőtt, öndefiniált	26	75,77*	10,470	

* Az átlagpontszám szignifikánsan ($p < 0,05$ vagy magasabb szinten) különbözik egy vagy több másik csoport átlagától; részletesen ld. szöveges kifejtésben, illetve a mellékletekben

Hasonló eredményeket kapunk a gyermekkorában bántalmazott felnőttek öndefiniált csoportjánál is. A Vonás-érzelmi intelligencia alapján a főiskolai/egyetemi hallgatók eredményei különböznek a pedagógusok, a pedagógushallgatók és a rendvédelmi dolgozók eredményeitől: pontszámuk alacsonyabb azokénál. A

rendvédelmi dolgozók pontszáma a főiskola/egyetemi hallgatókén kívül a gyermekvédelmi dolgozóknál, valamint a más foglalkozásúakénál is magasabb. A „más foglalkozású” csoport pontszámai szignifikánsan alacsonyabbak a pedagógusokénál, a pedagógushallgatókénál és a rendvédelmi dolgozóknál. A legalacsonyabb pontszámot a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek öndefiníált csoportja érte el, a speciális csoportok közül ők azok, akik szinte minden más csoporttól lényegesen eltérő eredményeket mutatnak ezen a skálán.

A válaszadó speciális érintettségével összefüggő eredmények

A gyermekbántalmazás által érintett, illetve nem érintett válaszadók foglalkozástól független összehasonlításához három csoportot képeztünk a résztvevőkből:

- bántalmazó szülők (N=21)
- gyermekkorukban bántalmazott felnőttek (N=66)²⁹
- kontrollszemélyek (N=498)

Mint a 30. táblázatból is leolvasható, a speciális csoportok között jelentős különbségeket találhatunk, elsősorban a Szülői nevelési kérdőív skáláinál, de az s-EMBU és az AES több skálájánál is.

Az SZNA kérdőív minden skáláján szignifikáns különbséget találtunk mindhárom csoport egymáshoz viszonyított eredményeiben, mégpedig úgy, hogy a kontrollszemélyek számottevően alacsonyabb pontszámot értek el, mint a bántalmazó szülők csoportja, és valamelyest magasabbat, mint a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek.

A Pszichoszomatikus tünetlistán a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek 4-6 ponttal értek el magasabb pontszámot, mint a másik két csoport, amelyek eredményei ugyanakkor nem különböztek egymástól szignifikánsan. Az Élettel való elégedettség terén a kontrollcsoport különbözött szignifikánsan a két másik csoporttól, míg utóbbiak pontszámai között nem volt eltérés.

Az s-EMBU skáláin az anyai Elutasítás skálán mindhárom csoport között szignifikáns eltérést találtunk: a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek a bántalmazó szülőknél kissé, a kontrollcsoportnál sokkal magasabb pontszámot értek el, a bántalmazó szülők a kontrollcsoportnál valamivel magasabbat.

²⁹ A korábbi eredmények összegző ellenőrzéséhez a gyermekkorukban bántalmazott személyek azonos csoportba sorolása előtt független mintás t-próbával ellenőriztük a két csoport eredményei közötti eltéréseket. A t-próba alapján mindössze három skálán találtunk szignifikáns eltérést ($p < 0,05$). Az öndefiníált csoport az SZNA kérdőív összpontszámában három, az apai Érzelmi melegség skálán egy ponttal alacsonyabb, az apai Túlvédés skálán ugyanakkor két ponttal magasabb pontszámot ért el, mint a szakemberek által bántalmazottként azonosított csoport.

31. táblázat: A bántalmazó szülők és a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek pontszámainak összehasonlítása a kontrollcsoport pontszámaival

Skálák	Gyermekbántalmazás szempontjából speciálisan érintett csoportok vs. Kontrollcsoport	N	Átlag	Szórás
Testi fenytés hasznosságába vetett hit	Kontrollcsoport	498	16,70*	6,422
	Bántalmazó szülő	21	33,19*	8,041
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	66	13,94*	5,732
Szerepvisszafordítás	Kontrollcsoport	498	10,82*	4,103
	Bántalmazó szülő	21	17,52*	6,478
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	66	9,41*	3,018
Engedelmesség	Kontrollcsoport	498	19,91*	5,756
	Bántalmazó szülő	21	28,43*	4,654
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	66	17,35*	4,919
Érzéketlenség	Kontrollcsoport	498	12,91*	4,311
	Bántalmazó szülő	21	19,90*	5,328
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	66	11,80*	3,844
SZNA kérdőív összpontszám	Kontrollcsoport	498	60,35*	15,973
	Bántalmazó szülő	21	99,81*	18,514
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	66	52,50*	14,087
Pszichoszomatikus tünetlista	Kontrollcsoport	498	14,44	6,374
	Bántalmazó szülő	21	16,33	6,688
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	66	20,70*	7,454
Élettel való elégedettség	Kontrollcsoport	498	23,79*	6,250
	Bántalmazó szülő	21	19,38	8,071
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	66	18,79	7,525
Elutasítás anya	Kontrollcsoport	497	11,02*	3,803
	Bántalmazó szülő	21	12,88*	4,386
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	66	18,93*	4,739
Túlvédés anya	Kontrollcsoport	497	23,68	5,083
	Bántalmazó szülő	21	22,48	6,314
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	66	25,29*	6,241
Érzelmi melegség anya	Kontrollcsoport	497	16,79*	3,871
	Bántalmazó szülő	21	15,00*	4,183
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	66	10,20*	3,993
Elutasítás apa	Kontrollcsoport	484	10,58*	3,940
	Bántalmazó szülő	19	13,85*	5,233
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	64	16,75*	5,147
Túlvédés apa	Kontrollcsoport	484	20,90	5,137
	Bántalmazó szülő	19	22,21	7,714
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	64	20,78	7,223
Érzelmi melegség apa	Kontrollcsoport	485	15,38	4,421
	Bántalmazó szülő	19	13,79	4,602
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	64	9,16*	3,687
Érzelmek kiértékelése	Kontrollcsoport	498	21,56	4,116
	Bántalmazó szülő	21	21,71	4,507
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	66	20,52	4,432
Optimizmus és érzelemszabályozás	Kontrollcsoport	498	28,78	4,866
	Bántalmazó szülő	21	29,05	3,981
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	66	27,30*	5,474
Interperszonális és intrapersonális érzelemhasznosítás	Kontrollcsoport	498	33,21*	4,955
	Bántalmazó szülő	21	30,81*	5,212
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	66	32,41	5,060
Vonás-érzelmi intelligencia	Kontrollcsoport	498	83,55*	11,550
	Bántalmazó szülő	21	81,57	10,390
	Gyermekkorában bántalmazott felnőtt	66	80,23*	11,709

* Az átlagpontszám szignifikánsan ($p < 0,05$ vagy magasabb szinten) különbözik egy vagy több másik csoport átlagától; részletesen ld. szöveges kifejtésben, illetve a mellékletekben

Hasonló tendenciát láthatunk az apai Elutasítás skálán is; a csoportok közötti különbség itt is szignifikáns. Az anyai Érzelmi melegség skálán úgyszintén mindhárom csoport között szignifikáns eltérést találunk: a kontrollcsoport a bántalmazó szülőknél valamelyest, a gyermekkorukban bántalmazott felnőtteknél sokkal (mintegy másfélszer) magasabbat. Az anyai Túlvédés skálán csak a gyermekkorukban bántalmazott csoport eredménye különbözött kis mértékben a másik két csoporttól, míg utóbbiak között nem volt eltérés. Az apai Túlvédés skálán nem találtunk különbséget a csoportok között, míg az apai Érzelmi melegség skálán a gyermekkorukban bántalmazott felnőtteknél a bántalmazó szülők is jelentősen (több mint négy ponttal), a kontrollszemélyek pedig több mint hat ponttal magasabb pontszámot értek el, utóbbi csoportok között nem volt különbség.

Az AES kérdőív két skáláján és az összpontszámokban találtunk némi eltérést az egyes csoportok között. Az Optimizmus és érzelemszabályozás skálán a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek valamelyest alacsonyabb pontszámot értek el, mint a kontrollcsoport; ezen a skálán más eltérés nem adódott. Az Interperszonális és intraperszonális érzelmhasználás skálán a kontrollcsoport és a bántalmazó szülők eredménye különbözött: utóbbiak értek el alacsonyabb pontszámot. A vonás-érzelmi intelligencia tekintetében a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek értek el alacsonyabb pontszámot.

Rövid áttekintés az eddigi eredményekről

Az alábbiakban röviden, felsorolásszerűen áttekintjük, mely csoportoknál találtunk másokhoz képest magasabb, illetve alacsonyabb pontszámokat az egyes skálákon, illetve kérdőíveken. (Mivel az alábbi felsorolás gyakorlatilag csupán a korábban leírtak kivonata, a részletezést mellőzzük; a csoportosítás szempontjait és egyéb adatokat fentebb ismertettük.)

Nem, vagy alig befolyásolta az eredményeket: az életkor, a gyermekek száma (de az, hogy a válaszadónak van-e saját gyermeke vagy sem, az igen).

A **Testi fenytés hasznosságába vetett hit** skálán más csoportokhoz képest *magasabb pontszámot értek el* a férfiak; a fiú-és lánygyermeket is nevelő szülők; azok, akiket gyermekkorukban más személyek neveltek (nem a szüleik); valamint a bántalmazó szülők. Ugyanezen a skálán más csoportokhoz képest *alacsonyabb pontszámot értek el* a nők; akiket egyik szülőjük és annak új társa nevelt; a nevelőszülők; a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek.

A **Szerepvisszafordítás** skálán más csoportokhoz képest *magasabb pontszámot értek el* a férfiak; a fiatal gyermektelen résztvevők; az egyedülállók; a gyermektelenek; a rendvédelmi dolgozók; továbbá a bántalmazó szülők. Ugyanezen a skálán más csoportokhoz képest *alacsonyabb pontszámot értek el* a nők; a saját gyermekkel rendelkező válaszadók; a csak fiúgyermeket nevelők, a csak leánygyermeket nevelők

(tehát a csak azonos nemű gyermekekkel bíró szülők); a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek.

A **Feltétel nélküli engedelmesség elvárása** skálán más csoportokhoz képest *magasabb pontszámot értek el* az egyedülállók; a párkapcsolatban élők (a már nem párkapcsolatban élőkhez képest); a fiú- és lánygyermeket is nevelők, a rendvédelmi dolgozók; valamint a bántalmazó szülők. Ugyanezen a skálán más csoportokhoz képest *alacsonyabb pontszámot értek el* a csak leánygyermeket nevelő szülők; a korábban párkapcsolatban élők; a nevelőszülők; a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek.

Az **Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt** skálán más csoportokhoz képest *magasabb pontszámot értek el* a férfiak; a fiatal gyermektelen résztvevők; az egyedülállók; a gyermektelenek; a pedagógushallgatók; a főiskolai/egyetemi hallgatók; a rendvédelmi dolgozók; és a bántalmazó szülők. Ugyanezen a skálán más csoportokhoz képest *alacsonyabb pontszámot értek el* a nők; a saját gyermekkel rendelkező válaszadók; a párkapcsolatban élők; a korábban párkapcsolatban élők; a nevelőszülők; a gyermekvédelmi dolgozók; a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek.

A **Pszichoszomatikus tünetlistán** más csoportokhoz képest *magasabb pontszámot értek el* az egyedülállók; a gyermektelen résztvevők; a pedagógushallgatók; valamint a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek. Ugyanezen a skálán más csoportokhoz képest *alacsonyabb pontszámot értek el* a saját gyermekkel rendelkező válaszadók; a rendvédelmi dolgozók; a bántalmazó szülők; a nem bántalmazott és nem bántalmazó felnőttek (kontrollcsoport).

Az **Élettel való elégedettség** kérdőívén más csoportokhoz képest *magasabb pontszámot értek el* a párkapcsolatban élők; akiknek lány- és fiúgyermek is van; a vér szerinti szüleik mellett nevelkedők; továbbá a nem bántalmazott és nem bántalmazó felnőttek (kontrollcsoport). Ugyanezen a skálán más csoportokhoz képest *alacsonyabb pontszámot értek el* azok, akiket nem a vér szerinti szüleik neveltek, hanem más személyek; a bántalmazó szülők; a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek.

Az **anyai Elutasítás** skálán más csoportokhoz képest *magasabb pontszámot értek el* a nők; a párkapcsolatban élők; a jelenleg már nem párkapcsolatban élők; a gyermektelenek; akiket egyik szülőjük és annak új társa nevelt; a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek. Ugyanezen a skálán más csoportokhoz képest *alacsonyabb pontszámot értek el* a férfiak; a vér szerinti szüleikkel nevelkedők; a gyermekvédelmi dolgozók; a nem bántalmazó és nem bántalmazott felnőttek (kontrollcsoport).

Az **anyai Túlvédés** skálán más csoportokhoz képest *magasabb pontszámot értek el* a férfiak; a vér szerinti szüleik mellett nevelkedők; a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek. Ugyanezen a skálán más csoportokhoz képest *alacsonyabb pontszámot értek el* a nők; a nevelőszülők; a nem bántalmazott és nem bántalmazó felnőttek (kontrollcsoport).

Az **anyai Érzelmi melegség** skálán más csoportokhoz képest *magasabb pontszámot értek el* a férfiak; a vér szerinti szüleik mellett vagy vér szerinti anyjukkal nevelkedők; a pedagógusok; a pedagógushallgatók; a gyermekvédelmi dolgozók; a nem

bántalmazott és nem bántalmazó felnőttek (kontrollcsoport). Ugyanezen a skálán más csoportokhoz képest *alacsonyabb pontszámot értek el* nők; akiket nem a vér szerinti szülei, hanem mások neveltek fel; a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek.

Az *apai Elutasítás* skálán más csoportokhoz képest *magasabb pontszámot értek el* a nők; az egyedülállók; a már nem párkapcsolatban élők; a gyermektelenek; a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek. Ugyanezen a skálán más csoportokhoz képest *alacsonyabb pontszámot értek el* a férfiak; a nem bántalmazott és nem bántalmazó felnőttek (kontrollcsoport).

Az *apai Túlvédés* skálán más csoportokhoz képest *magasabb pontszámot értek el* a vér szerinti szülei mellett nevelkedők. Ugyanezen a skálán más csoportokhoz képest *alacsonyabb pontszámot értek el* a nevelőszülők.

Az *apai Érzelmi melegség* skálán más csoportokhoz képest *magasabb pontszámot értek el* a férfiak; a párkapcsolatban élők; azok, akiknek lány- és fiúgyermek is van; a vér szerinti szülei mellett nevelkedők; a pedagógusok; a nem bántalmazott és nem bántalmazó felnőttek (kontrollcsoport). Ugyanezen a skálán más csoportokhoz képest *alacsonyabb pontszámot értek el* a nők; a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek.

Az *Érzelmek kiértékelése* skálán más csoportokhoz képest *magasabb pontszámot értek el* a pedagógushallgatók. Ugyanezen a skálán más csoportokhoz képest *alacsonyabb pontszámot értek el* a más foglalkozású felnőttek (a kutatásban önálló jelentőséggel nem bíró foglalkozások).

Az *Optimizmus és érzelemszabályozás* skálán más csoportokhoz képest *magasabb pontszámot értek el* azok, akiknek lány- és fiúgyermek is van; a rendvédelmi dolgozók; a nem bántalmazott és nem bántalmazó felnőttek. Ugyanezen a skálán más csoportokhoz képest *alacsonyabb pontszámot értek el* a főiskola/egyetemi hallgatók; a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek.

Az *Interperszonális és intraperszonális érzelemhasznosítás* skálán más csoportokhoz képest *magasabb pontszámot értek el* a pedagógushallgatók; a rendvédelmi dolgozók; a nem bántalmazott és nem bántalmazó felnőttek. Ugyanezen a skálán más csoportokhoz képest *alacsonyabb pontszámot értek el* a bántalmazó szülők.

A gyermekszám és a gyermekkori bántalmazás összefüggésének vizsgálata

Man-Whitney U próbával ellenőriztük, hogy a vállalt gyermekek számában van-e különbség a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek (N=66) és a kontrollszemélyek (N=497) között. A próbából kizártuk a bántalmazó szülők csoportját, mivel nekik biztosan van legalább egy gyermekük. Az eredmények alapján elmondható, hogy a gyermekkorukban bántalmazott felnőtteknél kisebb a gyermekszám, mint a kontrollcsoportnál (U=12417, Z=3,297, p<0,001).

Ranks

	Gyermekkorában bánt. vs. Kontroll	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Saját gyermekek száma	9	497	290,02	144138,00
	16	66	221,64	14628,00
	Total	563		

Skálák közötti korrelációk

Áttekintve az egyes kérdőívek skálái közötti korrelációkat (32. táblázat³⁰), látható, a Szülői Nevelési Attitűd kérdőív skálái csak egymással mutatnak együttjárást, más kérdőívek skáláival nem. A Pszichoszomatikus tünetlistánál közepes negatív korrelációt láthatunk az Élettel való elégedettség skálával, enyhe negatív korrelációt az anyai és az apai Érzelmi melegség skálákkal, valamint az Optimizmus- és érzelemszabályozás és a Vonás-érzelmi intelligencia skálákkal. Enyhe pozitív együttjárás van anyai és az apai Elutasítás és a Pszichoszomatikus tünetlista között.

Ahogy az feltételezhető, a tendencia éppen fordított az Élettel való elégedettség skála esetén: az anyai és apai Elutasítás skálával enyhe negatív, míg az anyai és apai Érzelmi melegség skálával enyhe pozitív korrelációt találunk. Az Optimizmus és érzelemszabályozás, valamint a Vonás-érzelmi intelligencia enyhe pozitív együttjárást mutat az Élettel való elégedettséggel.

Az s-EMBU kérdőív egymásnak megfeleltethető anyai és apai skáláin (vagyis pl. az anyai Elutasítás és az apai Elutasítás) közepes, illetve az Érzelmi melegség skálánál magas korrelációt találunk.

A Vonás-érzelmi intelligencia, ahogy már említettük, csak a Pszichoszomatikus tünetlista és az Élettel való elégedettség skálákkal van korrelációs kapcsolatban.

Bár a skálák közötti gyenge korrelációk előrevetítik, hogy az egyes skálák eredményei kicsi előrejelző erővel bírnak más skálákra nézve, egyszeres, illetve többszörös lineáris regresszió analízissel ellenőriztük. Mint várható volt, a regressziós együtttható értéke szinte minden skálánál elenyészően kicsi volt, így elmondhatjuk, hogy a vizsgálat során használt kérdőívek egyes skáláinak pontszáma alapján nem lehet (vagy csak nagyon gyengén) bejósolni más skálák várható pontszámait. A legmagasabb regressziós együttthatót a Pszichoszomatikus tünetlista és az Élettel való elégedettség között találtuk ($R=0,182$, $F(1, 583)=130,350$, $p<0,001$), ami alapján elmondhatjuk, hogy a pszichoszomatikus tünetek mértéke 18%-ban jósolja be az élettel való elégedettség mértékét.

³⁰ A könnyebb áttekinthetőség kedvéért csak a szignifikáns eredményeket tüntettük fel.

32. táblázat: Skálák közötti korrelációk (Pearson)

	Testi feny.	Szerepv.	Engedelm.	Érzéketlens.	SZNA össz.	Psziszomat..	Él. elég.	Elutas. anya	Túlvéd. anya	Érz.meleg. anya	Elutas. apa	Túlvéd. apa	Érz.meleg. apa	Érz.kiért.	Opt.érez.szab.	I-i.éhaszn.
Testi feny.	-															
Szerepv.	,439**	-														
Engedelm.	,573**	,556**	-													
Érzéketlenség	,513**	,557**	,516**	-												
SZNA össz.	,835**	,752**	,834**	,772**	-											
Psziszomat..		,086*		,122**		-										
Él. elég.				-,139**		-,427**	-									
Elutas. anya			-,082*			,353**	-,307**	-								
Túlvéd. anya						-,113**	,324**	-								
Érz.meleg. anya		,139**				-,289**	,281**	-,616**								
Elutas. apa						,261**	-,328**	,541**	,230**	-,347**	-					
Túlvéd. apa	,129**	,118**	,132**	,110**	,156**			,088*	,589**	,149**	,346**	-				
Érz.meleg. apa		,145**	,113**		,093*	-,291**	,350**	-,427**		,648**	-,548**	,187**	-			
Érz.kiért.				-,101*			,085*	-,077		,092*				-		
Opt.érez.szab.				-,095*		-,354**	,330**	-,127**		,140**			,140**	,464**	-	
I-i.éhaszn.						-,096*	,154**			,094*		,118**		,419**	,622**	-
Vonás Él.				-,107**		-,219**	,238**	-,082*		,133**				,739**	,862**	,848**

*p<0,05 szinten szignifikáns

**P<0,01 szinten szignifikáns

A fenti megállapítás alól kivételt képeznek az egyazon kérdőívhez tartozó skálák; például, az SZNA kérdőív Szerepvisszafordítás skálája 31%-ban jelzi előre az Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt skálán várható pontszámot ((R=0,310; F(1, 583)=261,938; p<0,001), a Testi fenyítés hasznosságába vetett hit skála eredménye a Feltétel nélküli engedelmesség skáláát 33%-ban (R=0,329; F(1, 583)=285,397; p<0,01). Vagy például az s-EMBU anyai Elutasítás skálája 29%-ban jósolja meg az apai Elutasítás skála pontszámát (R=0,293; F(1, 565)=237,114; p<0,01), az anyai Túlvédés az apai Túlvédés mértékét 34%-ban (R=0,347; F(1, 565)=299,952; p<0,01), az anyai Érzelmileg melegség az apai Érzelmileg melegség értékét pedig 42%-ban (R=0,420; F(1, 566)=409,607; p<0,01). Az AES kérdőívénél pedig, az Optimizmus és érzelmszabályozás értékét 38%-ban magyarázza az Interperszonális és intraperszonális érzelmszabályozás (R=0,386; F(1, 583)=367,247; p<0,01). Mivel azonban elsősorban az egyes kérdőívek révén nyert adatokat szerettük volna összehasonlítani egymással, utóbbi adatok számunkra kisebb jelentőséggel bírnak.

Közvetítő tényezők vizsgálata a gyermekkori nevelési tapasztalatok és a magas rizikójú nevelési attitűd között

A gyermekkori nevelési tapasztalatok (*Elutasítás – anyai és apai –; Túlvédés – anyai és apai –; Érzelmi melegség – anyai és apai*) és a bántalmazás szempontjából magas rizikót képviselő nevelési attitűdök (*SZNA Kérdőív összpontszám*) közötti közvetítő tényezők (*Pszichoszomatikus tünetlista, Élettel való elégedettség; Érzelmek értékelése; Optimizmus és érzelemszabályozás; Intraperszonális és interperszonális érzelemhasználtság*) elemzéséhez elsőként lépésenkénti Forward módszert alkalmaztunk. Az eredményeinket a 33-35. táblázatok mutatják be.

33-35. táblázat: A gyermekkori nevelési tapasztalatok és a magas rizikójú nevelési attitűd közötti közvetítő tényezők a Forward módszer alapján

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,153 ^a	,023	,022	17,259
2	,183 ^b	,033	,030	17,183
3	,201 ^c	,040	,035	17,139

a. Predictors: (Constant), Túlvédés APA
b. Predictors: (Constant), Túlvédés APA, Elutasítás ANYA
c. Predictors: (Constant), Túlvédés APA, Elutasítás ANYA, Pszichoszomatikus tünetlista

ANOVA

Model	df	F	Sig.
1			
Regression	1	13,407	,000
Residual	563		
2			
Regression	2	9,727	,000
Residual	562		
3			
Regression	3	7,833	,000
Residual	561		

Coefficients

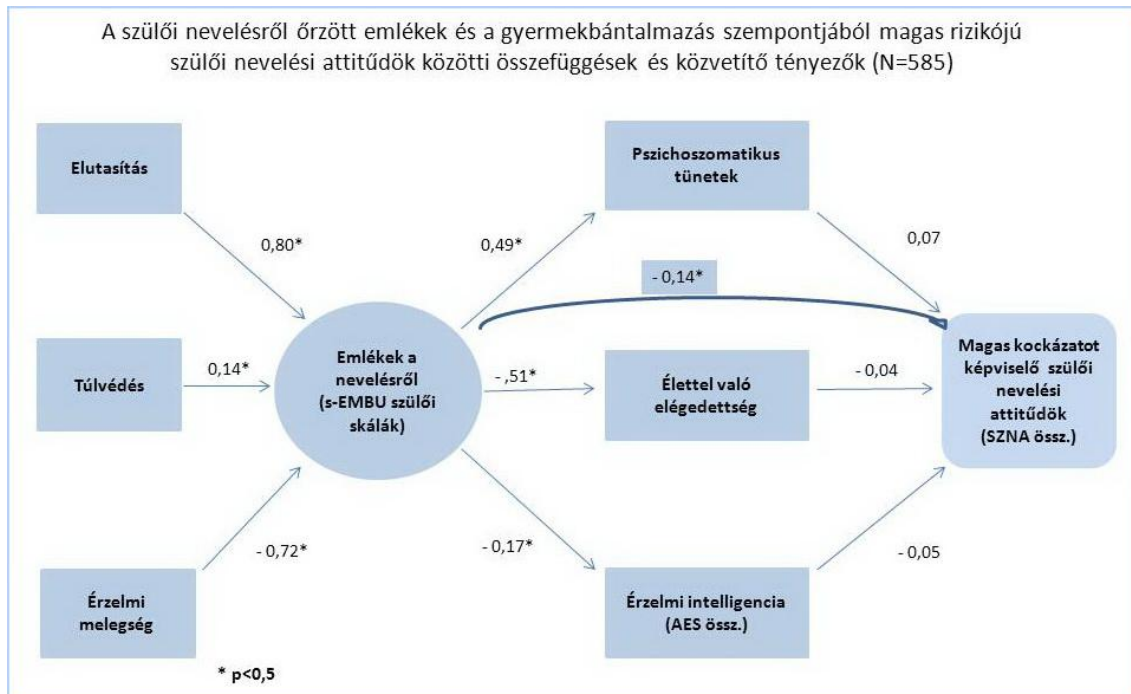
Model	Beta	t	Sig.
1			
Túlvédés APA	,153	3,662	,000
Túlvédés APA	,162	3,880	,000
2			
Elutasítás ANYA	-,101	-2,435	,015
Túlvédés APA	,166	4,000	,000
Elutasítás ANYA	-,133	-2,986	,003
3			
Pszichoszomatikus tünetlista	,088	1,986	,048

Mint látható, mindössze három olyan skálát találtunk, amelyek kis mértékben ugyan, de hatást gyakorolnak a gyermekbántalmazás szempontjából magas rizikójú attitűdre: az anyai Túlvédés, az anyai Elutasítás, illetve a Pszichoszomatikus tünetlista.³¹

³¹ Köszönet Dr. Járai Róbertnek a statisztikai elemzés elvégzéséért.

Következő lépésben útvonalelemzést végeztünk. Bár a modell nem mutat elfogadható illeszkedést [$\chi^2(11)=264,3$; $p<0,05$; $\chi^2/df=24,029$; CFI=0,656; TLI=0,123; RMSEA=0,198], mégis szignifikáns hatások mutatkoztak, melyeket a következő ábra szemléltet. (A szignifikáns hatásokat csillaggal jelöltük.)

2. ábra: A vizsgált változók közötti összefüggések

Ahogy az ábráról leolvasható, azon változók közül, amelyeknél közvetítő szerepet feltételeztünk a szülői nevelésről őrzött gyermekkori emlékek és a gyermekbántalmazás szempontjából magas kockázatot képviselő nevelési attitűdök között, egyik sem befolyásolta azokat, még közvetetten sem: sem a pszichoszomatikus tünetek, sem az életről való elégedettség, sem pedig az érzelmi intelligencia. Nagyon gyenge közvetlen hatást találtunk ugyanakkor a gyermekkori emlékek és a nevelési attitűdök között (s-EMBU és SZNA kérdőív), valamint látható, hogy a gyermekkori emlékek közvetlen befolyást gyakorolnak az életről való elégedettségre, a pszichoszomatikus tünetekre, és – kis mértékben – az érzelmi intelligenciára is.

7. Megvitatás

Nemi különbségek a gyermekbántalmazás szempontjából kockázatot képviselő gyermeknevelési attitűdökben

A gyermekbántalmazás szempontjából kockázatot képviselő gyermeknevelési attitűdökben a nemek közötti különbségek igen jelentősnek mutatkoztak, bár skálánként eltérő mértékben. Legnagyobb különbséget a Testi fenyítés hasznosságába vetett hit skálán találtunk. Az eredmények alapján – a Feltétel nélküli engedelmesség skála kivételével – a férfi válaszadóknál találtunk magasabb kockázatot képviselő nevelési attitűdöt. Az eredmények arra utalnak, hogy a férfiak a nőknél jobban hisznek abban, hogy a testi fenyítés hasznos módszer a nevelésben; a férfiak és a nők felfogása nem különbözik lényegesen a feltétel nélküli engedelmesség elvárása terén; a férfiak kevésbé érzékenyek a nőknél a gyermek szükségleteire, és a nőknél hajlamosabbak a szerepvisszafordításra, azaz a gyermekre úgy tekinteni, mint a szülőknek örömet szerző, róluk gondoskodó lényre. Eredményeink összhangban vannak Bavolek (1989) eredményeivel, ugyanakkor nem illeszkednek Révész (2004) eredményeihez.

A férfiak magasabb pontszáma részben fakadhat abból a hagyományos, társadalmilag jóváhagyott szerepből, miszerint az apa szigorúbb, követelőbb, míg az anya engedékenyebb, lágyabb, és inkább gondoskodó nevelési vonalat képvisel a gyermekeivel való kapcsolatában. A szakirodalmi adatok ellentmondásosak tekintetben, hogy vajon férfiak vagy nők válnak-e gyakrabban gyermekbántalmazókká; jelen vizsgálat azonban nem a bántalmazás *tényleges előfordulását* vizsgálja, hanem egy olyan *attitűdöt*, amely adott körülmények között és más tényezőkkel együtt megnöveli a bántalmazás előfordulását.

Hipotézisünk (*1. hipotézis*) tehát részben beigazolódott, részben azonban nem kaptuk meg a várt eredményt: a feltétel nélküli engedelmesség elvárásában a férfiak és a nők között nem mutatkozott különbség, a szerepvisszafordítás skálán pedig – várakozásunkkal ellentétben – szintén a férfiak és nem a nők értek el magasabb pontszámot.

Egyéb, a válaszadó nemével és eredményeivel összefüggő észrevételek

Az s-EMBU kérdőív anyai, illetve apai skáláinál kapott eredmények alapján úgy tűnik, hogy – még ha csekélyek is a különbségek – a nők mindkét szülőjüket elutasítóbbnak őrzik az emlékeikben, mint a férfiak, a férfiak pedig mindkét szülőjüknek több érzelmi melegséget tulajdonítanak az emlékeik alapján, mint a nők.

A két szülőre vonatkozó skálák pontszámainak összehasonlításakor mindhárom skálán (Elutasítást, Túlvédés, Érzelmi melegség) magasabb pontszámot kaptak az anyák

a résztvevők emlékei alapján, mint az apák, ami feltehetően a hagyományos családmódel alapján az anyák gyermeknevelésben betöltött intenzívebb szerepével, nagyobb időráfordításával hozható összefüggésbe. Mivel általában az anyák töltenek több időt a gyermekekkel, feltehetően a hozzájuk fűződő tapasztalatok markánsabb nyomot hagynak az emlékezetben, illetve könnyebben felidézhetőek.

Életkor szerinti különbségek a nevelési attitűdökben

Feltételeztük, hogy az életkor befolyásolja az eredményeket a szülői nevelési attitűdökben. Eredményeink nem támasztják alá egyértelműen a hipotézisünket, bár a választott statisztikai próba és az elemzésbe beemelt szempontok függvényében némileg eltérő eredményeket kaptunk. A rangkorrelációs eljárás egyik kérdőívénél és egyik skálánál sem igazolt életkori hatásokat. Amikor a Szülői Nevelés Kérdőívre koncentrálnva vizsgáltunk korcsoportok szerint, és figyelembe vettük azt is, hogy a válaszadónak van-e gyermeke vagy nincs, akkor minimális eltéréseket találtunk, de csak két skálánál (Szerepvisszafordítás; Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt) és az összpontszámánál. Az adatokat részletesen szemügyre véve azt láthatjuk, hogy valójában inkább a gyermek illetve gyermektelenség az a szempont, ami az adódó különbségeket generálja, nem pedig az életkor. Eredményeink nem illeszkednek Belsky (1984), Belsky és munkatársai (2012) eredményeihez, akik szerint a fiatalabb életkor nagyobb, míg az idősebb kisebb kockázatot jelent a gyermekbántalmazásra, valamint Bavolek (1989) és Révész (2004) eredményeihez sem, akik hasonló életkori hatásokat állapították meg a kockázatot jelentő szülői nevelésiattitűdöknél. Ebben szerepet játszhatott, hogy a vizsgálati minta főként magasabb végzettségű, illetve nem kis részben gyermekvédelmi szempontokban is tájékozott résztvevőkből állt (pedagógus, nevelőszülő, gyermekvédelmi szakember). Annál is inkább érdemes számba venni ezt a lehetőséget, mivel az általunk használt többi skálán és kérdőívén sem mutatkozott jelentősebb együjtjárás az életkorral, holott más kutatások találtak kapcsolatot pl. az étellel való elégedettség és az életkor között (Montepare, Lachman, 1989).

Eredményeink alapján tehát el kell vetnünk kiinduló hipotézisünket (2. *hipotézis*) – mintánkban nem mutatható ki életkori hatás a nevelési attitűdökben; egyedül a fiatal gyermektelen válaszadónál jelenthetjük ki, hogy két skálán (Szerepvisszafordítás; Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt) más csoportoknál magasabb kockázatot képviselő nevelési attitűdöt mutatnak.

A családi állapottal, a saját gyermekkel és a válaszadót felnevelő személyekkel kapcsolatos eredmények értelmezése

Bár általában a gyermeküket egyedül nevelő szülőknél a gyermekbántalmazás és elhanyagolás nagyobb kockázatával számolhatunk (Gelles, 1989; Connelly és Straus,

1992; Révész, 2004; Lutenbacher, 2002; Herczog, 2007), mintánkban *a válaszadó családi állapota* mérsékelten befolyásolta az eredményeket, melyekre további befolyást gyakorolt, hogy az illetőnek van-e saját gyermeke, vagy nincs. Az eredmények alapján elmondhatjuk, hogy a családi állapot mintánkban csak minimális mértékben befolyásolja a szülői nevelési attitűdöket. Az egyedülállók hajlamosabbak egyetérteni a szerepvisszafordítás tételeivel, valamint kevésbé érzékenyek a gyermekek szükségletei iránt, mint a párkapcsolatban élők és a már nem párkapcsolatban élők, utóbbiak pedig kevésbé értenek egyet a feltétel nélküli engedelmesség skála állításaival. Amikor azonban a gyermektelenek nélkül, csak a gyermekes résztvevők eredményeit vizsgáljuk meg, akkor a szerepvisszafordításnál jelentkező különbség eltűnik, vagyis ez inkább a gyermektelenség, mint a családi állapot függvénye. A csak a gyermekes válaszadókkal elvégzett elemzés során a feltétel nélküli engedelmisségben korábban tapasztalt különbség részben eltűnik: itt már csak a párkapcsolatban élő, és a már nem párkapcsolatban élő csoport különbözik egymástól. Összességében, a szülői nevelési attitűd a családi állapottal csak minimálisan függött össze, így eredményeink nem illeszkednek a nemzetközi szakirodalmi adatokhoz (Gelles, 1989; Connelly és Straus, 1992; Révész, 2004; Lutenbacher, 2002; Herczog, 2007; Daly, Wilson, 1985; Bereczkei, 2000; Tooley és mtsai, 2006). Ne feledjük azonban, hogy az attitűd és a tényleges bántalmazás nem feltétlenül jár együtt, vagyis az attitűdkérdőívvel mért eredmények és a bántalmazás előfordulásának tényleges gyakorisága között lehetnek eltérések.

Az egyedülállók több pszichoszomatikus tünetről számolnak be, a párkapcsolatban élők azonban nagyobb mértékű elégedettségéről. Ha azonban csak a saját gyermekkel rendelkezőket vesszük figyelembe, akkor azt látjuk, hogy a pszichoszomatikus tünetek egyforma mértékben jellemzőek mindhárom csoportnál, ugyanakkor megmarad, sőt nő az étellel való elégedettség a párkapcsolatban élő csoportnál, összhangban Kahneman, Schkade és munkatársai (2006) eredményeivel, miszerint a házasság vagy a tartós párkapcsolat nagyobb fokú elégedettséggel jár együtt. Úgy tűnik, hogy a pszichoszomatikus tünetek növekedésében vagy csökkenésben inkább az számít, hogy van-e gyermeke a válaszadónak, nem pedig a családi állapota, míg az étellel való elégedettséghez a családi állapot és a saját gyermek együttesen járul hozzá, azonban előbbi sokkal nagyobb mértékben.

A párkapcsolatban élők a szüleik nevelésére vonatkozóan valamelyest kellemesebb emlékeket őriznek, mint a még vagy már újra egyedülálló emberek (elvált, özvegy); mindkét szülőjüket kevésbé elutasítónak, az apjukat pedig érzelmileg melegebbnek írják le, mint az egyedülállók. Ennek több oka is lehet; elképzelhető, hogy a párkapcsolatban élők emlékeit átszínezi nagyobb fokú elégedettségük az étellel, de lehet fordítva is: lehet, hogy a szüleikhez fűződő kellemesebb gyermekkori tapasztalatok készítették elő a terepet egy elégedettebb életre. További előnyt is élveznek a párkapcsolatban élők az egyedülállók és a már nem párkapcsolatban élőkhez

viszonyítva: önmagukat optimistábbnak és érzelmeiket ügyesebben szabályozónak észlelik.

A *válaszadó gyermekeinek száma* nem befolyásolja az egyes skálákon szerzett pontszámokat, az viszont igen, hogy van-e gyermeke, vagy nincs. A szerepvisszafordítás és a gyermek szükségletei iránti kisebb fogékonyság jellemzi a gyermektelen válaszadókat. A gyermektelenek több pszichoszomatikus tünetről számolnak be, ugyanakkor az étellel való elégedettséget nem befolyásolta az, hogy a válaszadónak van-e gyermeke, vagy nincsen. A saját gyermek más skálák pontszámaira nem gyakorolt említésre érdemes hatást.

A *gyermeke neme* és a skálaértékek közötti együttjárásokat vizsgálva, az eredmények alapján arra következtethetünk, hogy a gyermektelen válaszadók általában véve nagyobb rizikót képviselő gyermeknevelési attitűdöt mutatnak, mint akiknek van saját gyermekük, a gyermekesek közül pedig a lány- és fiúgyermekkel egyaránt rendelkezők mutatják a legnagyobb kockázatra utaló attitűdöt. A csak egyik nemhez tartozó gyermek(ek)kel rendelkező szülők attitűdje tűnik legkevésbé kockázatosnak. Mint korábban említettük, a vonatkozó kutatási eredmények nem egybehangzóak annak tekintetében, hogy a fiú-, vagy a leánygyermek veszélyeztetettebbek (Briere, Elliott, 2003; Turla, és mtsai, 2010; Springer és mtsai, 2007; Gyórfy, 2011). Eredményeink alapján azok, akiknek ellenkező nemű testvérük is van – vagy legalábbis az ő szüleiknél találkozhatunk nagyobb kockázatra utaló nevelési attitűddel. Ennek magyarázata talán az lehet, hogy a fiú- és lánygyermekkel is rendelkező szülők számos nevelési helyzetben szembesülhetnek az eltérő nemi szocializációt érintő nehézségekkel; esetleg nehezebben tudnak a mindkét nemű gyermek számára egyaránt követendő szabályokat közvetíteni, illetve megbirkózni a két nem (észlelt vagy tényleges) viselkedése közötti különbségekből fakadó nevelési bizonytalanságokkal és konfliktusokkal.

A gyermek neme nem befolyásolta a pszichoszomatikus tüneteket, csak – mint korábban láttuk – a gyermektelenek különböztek a többi csoporttól. Azok azonban, akiknek lány- és fiúgyermekük is van, elégedettebbek az életükkel, mint a csak fiúgyermekkel rendelkezők. Bár a pontszámok nagyon hasonlóak, a csak lánygyermekkel rendelkezőknél nem adódott szignifikáns eltérés (bár közelít; $p=0,71$). Ennek alapján úgy tűnik, hogy a mindkét nemű gyermek elégedettebbé teszi a szülőket, de az egynemű gyermekek, illetve a gyermektelenség ebből a szempontból nem játszanak lényeges szerepet.

A *válaszadót felnevelő személyek kiléte* alapján minimális eltérés adódott a szülői nevelési attitűdben: kizárólag a testi fenyítés skálán kaptunk magasabb pontszámot azoknál, akiket nem a saját szüleik neveltek fel, azokhoz képest, akik legalább egyik szülőjük mellett nevelkedtek. Mivel pontszámuk jóval alacsonyabb a többi csoporténál, felmerülhet a lehetőség, hogy ezeknél a családoknál a mostohaszülő, de akár a vér szerinti szülő nevelési módszerei között is nagyobb hangsúlyt kaphatott a testi fenyítés. Mint korábban írtuk, a szakirodalom szerint megnöveli a gyermekbántalmazás kockázatát a nevelőszülő, mostohaszülő jelenléte a családban (pl.

Daly, Wilson, 1985; Tooley és mtsai, 2006; Herczog, 2007); talán ennek nyomait fedezhetjük fel itt is. Ha hozzátesszük, hogy ennél a csoportnál legmagasabb az anyai Elutasítás skála pontszáma is, akkor annak lehetősége is felvetődhet, hogy – a gyermekkorukban bántalmazott felnőttekhez hasonlóan – ennél a csoportnál is egyfajta ellen-reakció érvényesül az átélt tapasztalatokra, legalábbis ami a testi fenytés hasznosságának megítélését illeti. (Az apai Elutasításnál nincs szignifikáns eltérés, de ennél a csoportnál nincs különválasztva, hogy a vér szerinti szülő az apa vagy az anya; általában inkább az anya neveli tovább a gyermeket válás után). Természetesen a fenti, az igazolás lehetősége nélkül felvetett gondolatmenet egyelőre hipotetikus jellegű, alátámasztásához további vizsgálatokra volna szükség, már csak azért is, mert a más személyek által nevelt (szintén rizikó-) csoportnál ugyanakkor a legmagasabb a Testi nevelés hasznosságába vetett hit skála pontszáma.

Az étellel való elégedettségben alacsonyabb pontszámot találunk a más személyek által nevelteknél, ami ugyanakkor nem jár együtt magasabb tünetképződéssel.

Felvetett hipotéziseink (3. *hipotézis*) részben igazolódtak, azonban a vártnál kisebb mértékben. A válaszadó családi állapota kis mértékben befolyásolta az eredményeket, a saját gyermek jelentősebben, mégpedig egyfelől a „létezésével”, másfelől a neme alapján. A válaszadó nevelőinek személye kevésbé volt jelentős az eredmények szempontjából, mint feltételeztük.

A bántalmazó szülők eredményeinek elemzése

Ahogy vártuk, a bántalmazó szülők az SZNA kérdőív minden skáláján magasabb pontszámot adtak, mint a kontrollszemélyek, ami összhangban áll más kutatók eredményeivel (Bavolek, 1989; Révész, 2004). A különbség főként a testi fenytés skálán volt kiugró, amit részben a minta sajátosságai magyaráznak: a vizsgálatba bevont személyek legtöbbje (15 fő) fizikai bántalmazás elkövetője. Várakozásunkkal ellentétben, a pszichoszomatikus tünetek nem jellemzik jobban a bántalmazó szülőket, mint a kontrollcsoport tagjait, viszont az életükkel kevésbé elégedettek. A bántalmazó szülők a kontrollszemélyeknél elutasítóbbnak élték meg mind az anyjukat, mind az apjukat. Az anyjukról őrzött emlékeik között kevesebb az érzelmi melegség, mint a kontrollcsoportnak. A bántalmazó szülők a kontrollcsoportnál kevésbé észlelik magukat kompetensnek az inter- és intraperszonális érzelemszabályozásban, az érzelmi intelligencia más skáláin azonban nem különböznek a kontrollszemélyektől; ez csak részben vág egybe más kutatók (pl. Tsujino, 2007) eredményeivel.

Összefoglalva tehát: a szülői nevelésiattitűd eredményekre és az étellel való elégedettségre vonatkozó előfeltevésünk beigazolódtott, ugyanakkor a bántalmazó szülők magasabb pszichoszomatikus tünetképződése nem (4. *hipotézis*). Az alacsonyabb érzelmi intelligenciát feltételező hipotézis csak az AES kérdőív egyik skáláján nyert igazolást.

A gyermekkorukban bántalmazott felnőttek eredményeinek elemzése

A gyermekkorukban bántalmazott felnőttek pontszáma az SZNA kérdőív minden skáláján alacsonyabb, mint a kontrollszemélyeké. Ez az eredmény önmagában nem a bántalmazó attitűd intergenerációs átöröklését tükrözi, hanem éppenséggel azzal ellentétes tendenciát. Mint azt korábban is jeleztük, az intergenerációs átöröklés nem magától értetődő (ld. pl. Oliver, 1993; Belsky és munkatársai (2012); Macfie és mtsai, 2005), számos tényező befolyásolhatja. Oliver szerint a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek egyharmadánál külső tényezők (kompenzáló, illetve potenciáló faktorok, ld. Cicchetti és Valentino, 2006) alapján dől el, hogy továbbadják-e a bántalmazást, vagy sem; itt lehet jelentős protektív szerepük a gyermekjóléti, családsegítő, szociális intézményeknek és szakembereknek.

Mintánkban tehát a gyermekkori bántalmazás elszenvedői kevésbé bántalmazó attitűdöt mutattak, mint a nem bántalmazott kontrollszemélyek (és értelemszerűen a bántalmazó szülőknél is). Fontos azonban figyelembe venni, hogy a minta általában magasabb végzettségű résztvevőkből került ki, ami hozzájárulhat a gyermekkori tapasztalatok hatékonyabb kognitív feldolgozásához és a tudatos attitűdformáláshoz. Az is megfontolandó, hogy a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek később több kompenzáló jellegű hatással találkozhattak; például lehetséges, hogy más, a sorsukat ismerő személyektől kaptak több érzelmi támogatást, jóindulatot, esetleg alkalmuk volt megfigyelni alternatív szülői mintát, ami attitűdjeiket módosíthatta. További kompenzáló faktorok lehetnek például: nem bántalmazó házastárs, jobb anyagi körülmények, jó – akár önnevelés révén elsajátított – problémamegoldó stratégiák stb. Itt sem szabad elfelejteni azonban, hogy az attitűd és a tényleges viselkedés között nincs egy az egyben megfelelés, a tényleges viselkedés akár az attitűddel ellentétes is lehet. Vagyis az eredményeink alapján azt nem lehet kimondani, hogy a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek kevésbé/ritkábban bántalmazzák a gyermekeiket, mint mások, vagy mint az ő szüleik tették; csak annyit jelenthetünk ki, hogy kevésbé értenek egyet a gyermekbántalmazás szempontjából magas kockázatot képviselő állításokkal, mint a kontrollszemélyek.

A külföldi adatokkal összhangban (Springer és mtsai, 2007) a pszichoszomatikus tünetképződés sokkal inkább jellemzi a gyermekkorukban bántalmazott felnőtteket, mint a kontrollcsoportot, életükkel pedig – ahogy vártuk is – kevésbé elégedettek. Szüleik nevelésével kapcsolatos emlékeik az apai túlvédés (tkp. túlzott kontrollálás; *overcontrol*) skála kivételével kedvezőtlenebbek, mint a kontrollszemélyeké. A vonás-érzelmi intelligencia pontszámuk alacsonyabb, illetve kevésbé tartják magukra jellemzőnek az optimizmust és érzelemszabályozásbeli jártasságot, mint mások. Bár Cha és Nock (2009) gyermekkorukban szexuálisan bántalmazottak között talált alacsonyabb érzelmi intelligenciát, eredményeink részben

párhuzamba állíthatók. Az eredmények igazolják a felvetett hipotéziseinket (5. hipotézis).

Gyermekvállalás gyermekkorukban bántalmazott felnőtteknél

A statisztikai elemzés szerint a gyermekkorukban bántalmazott felnőtteknek átlagosan kevesebb gyermekük van, mint a nem bántalmazott kontrollszemélyeknek, hipotézisünket tehát (6. hipotézis) a statisztikai elemzés alátámasztotta. A jelenség hátterében több magyarázat is lehetséges: állhat mögötte tudatos elhatározás, pl. hogy inkább nem, vagy csak kevesebb gyermeket vállal valaki, de annak a kevesebbnek megpróbálja magasabb szinten biztosítani mindazt, amire szüksége lehet, illetve ami az ő gyermekkorából hiányzott. Az is egy lehetséges magyarázat, hogy a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek kevésbé képesek sikeres kapcsolatok működtetésére, így valójában nem a gyermekvállalással kapcsolatos elképzeléseik, hanem áttételesen más életterületet érintő tényezők befolyásolják (pl. nehézségek a párkapcsolatok terén). Szerepet játszhatnak ugyanakkor benne a gyermekkori tartós stresszhatások következtében kialakult funkcionális, hormonális változások is (Szendi, 2002).

A foglalkozási csoportok nevelési attitűdjének összehasonlítása

Annak eldöntésére, hogy vajon a foglalkozás befolyásolja-e a gyermekbántalmazás szempontjából magas kockázatot képviselő nevelési attitűdöt, részletesen elemeztük, hogy a gyermekek nevelésében és védelmében foglalkozás-szerűen részt vevő válaszadók pontszámai különböznek-e más foglalkozású válaszadókétól. Egyrészt összehasonlítottuk tehát a gyermekekkel foglalkozó csoportokat egymással, másrészt a gyermekekkel foglalkozó csoportokat más foglalkozásúakkal. Kontrollcsoportnak itt a „más foglalkozású” csoportot tekinthetjük, hiszen közöttük a foglalkozások széles palettája (humán, műszaki, gazdasági, fizikai stb.) képviselteti magát, azonban közös jellemzőjük, hogy nem gyermekek nevelése vagy védelme a feladatuk.

A pedagógusok és a gyermekvédelmi dolgozók pontszáma nem különbözött a más foglalkozású csoportoktól, vagyis nem igazolhatunk a gyermekbántalmazás szempontjából alacsonyabb rizikót képviselő nézeteket náluk, mint a más foglalkozásúaknál. Egyedül a gyermekvédelmi dolgozóknál mutatkozik egy nagyobb fokú érzékenység a gyermek szükségletei iránt, ami valószínűleg azzal hozható összefüggésbe, hogy a gyermekvédelmi dolgozók munkájában a magas prioritású célok között szerepel a gyermek szükségleteinek kielégítése, a gondoskodás.

A nevelőszülők pontszámai két skála esetén függetlennek bizonyultak a válaszadó nemétől, vagyis az *Érzéketlenség a gyermek szükségletei iránt* és a *Feltétel*

nélküli engedelmesség elvárása skálákon a nevelőszülőknél valóban alacsonyabb kockázatra utaló attitűdöt találtunk más csoportokhoz képest. Eredményeik a *Testi fenyítés hasznosságába vetett hit* skálán nem különböztek lényegesen a más foglalkozásúakétól, ugyanakkor a pedagógusoknál kevésbé értenek egyet a testi fenyítéssel; a különbség mintegy 3 pontos. Érdeemes szem előtt tartani, hogy ez a gyermekvédelmi szempontból kedvező eredmény fakadhat valódi attitűdbeli különbségekből is, de más tényezőkből is. Egyfelől, a hozzáférhetőségen alapuló mintavétel következtében főként a motiváltabb és az internethasználatban is jártasabb nevelőszülők kerültek a résztvevők közé. Másfelől, a nevelőszülők a munkájukat kísérő fokozott külső kontroll miatt is (pl. nevelőszülői tanácsadók rendszeres látogatása) folyamatosan szem előtt kell, hogy tartsák a testi fenyítés törvényi tilalmát, ami egyaránt befolyásolhatja a tényleges attitűdjüket és a kinyilvánított véleményüket (Sinclair és mtsai, 2004). Harmadrészt viszont: nem szabad elfelejteni, hogy a nevelőszülők speciális helyzetben vannak. Gyakran kerülnek a családjukból bántalmazás miatt kiemelt gyerekek, akiknek korábbi sorsa részvétet vált ki, illetve akiknél (a korábbi bántalmazás miatt) a relatíve enyhe testi fenyítés hatástalannak bizonyul, így a nevelőszülők motiváltak lehetnek más nevelési eszközök feltérképezésére és használatára.

Mint látható, hipotéziseink ezen a ponton nem igazolódtak (*7. hipotézis*), hiszen a pedagógusoktól, nevelőszülőktől és gyermekvédelmi dolgozóktól más foglalkozásúakhoz képest alacsonyabb pontszámot vártunk az SZNA kérdőíven. Az eredmények azért is elgondolkodtatóak, mert az említett foglalkozási csoportoknak fontos szerepe van mind a bántalmazás prevenciójában, mind felismerésében és jelzésében, mind pedig – bizonyos mértékig – a felszámolásában. Természetesen nem tekinthetjük a szülői nevelési kérdőíven szerzett pontszámokat a gyermekbántalmazással és elhanyagolással kapcsolatos problémaérzékenység egyedüli indikátorának, de az eredmények figyelmeztethetnek bennünket arra, hogy az adott foglalkozásoknál ezen a speciális területen szükség lehet további érzékenyítésre, esetleg ismeretbővítő vagy attitűdformálásra fókuszált képzésekre és továbbképzésekre.

Érdeemes néhány szót ejteni a rendvédelmi dolgozók eredményeiről is, mivel több ponton különböznek más foglalkozásúakétól. Először is, a szülői nevelési attitűd a rendvédelmi dolgozók esetében magasabb rizikóra figyelmeztet más foglalkozási csoportokhoz képest. Másrészt, a pszichoszomatikus tünetek megléte kevésbé jellemző náluk, mint másoknál. Harmadrészt, a rendvédelmi dolgozók vonás-érzelmi intelligenciája is magasabb, mint több más csoporté. A magas rizikójú szülői nevelési attitűd tehát nem a magas foglalkozási stresszhez társuló túlterheléssel, kiégéssel, illetve pszichoszomatikus tünetképzéssel összefüggésben jelenik meg, hanem egyéb tényező kell hogy befolyásolja. Kézenfekvő magyarázatnak tűnik, hogy a rendvédelmi dolgozó, feladatköréből kifolyólag, olyan perspektívából találkozik a gyermekbántalmazás és elhanyagolás jelenségével, ami tartósan hatást gyakorol a nevelési attitűdjére. Például, családi erőszak esetén általában a rendőröket értesítik elsőként, így a gyermekek

teherbírásáról torzult kép alakulhat ki (ld. pl. magas „Érzéketlenség a gyermek szükségleteire” pontszám). De talán szerepet játszik benne az is, hogy a rendvédelmi dolgozók gyakran mint szabálysértőkkel vagy bűnelkövetőkkel találkoznak a korábban bántalmazott gyermekekkel és fiatalokkal, azonban munkakörükből kifolyólag empátiájuk korlátozottan nyilvánulhat meg irántuk. A pszichoszomatikus tünetek alacsony szintje összefügghet azzal is, hogy ennél a foglalkozásnál a fizikai erőnlét és a pszichés terhelhetőség a munkakörre való alkalmazás fontos feltétele, így elképzelhető, hogy az érintettek kevésbé észlelik vagy kevésbé nyilvánítják ki a problémáikat. (Vagyis lehetséges, hogy számukra a foglalkozással járó stresszre pszichoszomatikus tünetekkel reagálni sokkal kevésbé „megengedett”, mint mondjuk a vizsgálatban szereplő más foglalkozásoknál.) Mivel az étellel való elégedettség mértéke nem magasabb, mint más csoportoknál, feltehető, hogy valamilyen torzító tényező, például a fent említettek valamelyike is szerepet játszik az eredményben.

Bár a kutatások a pedagógusok, a nevelőszülők és a gyermekvédelmi szakemberek munkáját is a fokozott stresszterheléssel járók közé sorolják (McFadden, 1996; Petróczi, 2007; Platsidou, 2010; Howe, 2010), aminek logikus következménye lehet a pszichoszomatikus tünetképződés is, jelen kutatásunkban ez nem tükröződik: az említett foglalkozási csoportok nem szereztek magasabb pontszámot a Pszichoszomatikus tünetlistán. Ugyanakkor az Étellel való elégedettség skálán sem; feltehetően tehát más tényezők játszanak szerepet a stressz kompenzálásában, nem a nagyobb fokú elégedettség. Lehetséges, hogy – mivel a pszichoszomatikus tünetlista nem a foglalkozási stresszel kapcsolatos, hanem általános közérzettel kapcsolatos itemeket tartalmaz – más mérőeszközök használatával más eredmény születne; azonban, mint mondtuk, nem a foglalkozási stressz, hanem a szubjektíve megélt testi-lelki közérzet mérése volt a célunk, hogy a munkaviszonyban nem állók is vizsgálhatóak legyenek.

Az s-EMBU kérdőíven, érdemes felfigyelni arra, hogy a gyermekvédelmi dolgozók adják az anyai Elutasítás skálánál a legalacsonyabb, az anyai Érzelmi melegség skálánál a legmagasabb pontszámot. Ennek alapján elképzelhetőnek tarthatjuk, hogy a gyermekvédelmi szakemberek pályamotivációjában a szülőkkel való kapcsolat bizonyos mintázatai is szerepet játszhatnak. Kínálkozik ugyanakkor még egy lehetséges felvetés, bár óvatos következtetésünk úgy lenne igazán elegáns, ha az apai skálánál is hasonló tendencia jelenne meg. Elképzelhető-e, hogy a gyermekvédelmi dolgozók a szülői bánásmódnak olyan negatív szélsőségeivel ismerkednek meg, amely viszonyítási alapként más megvilágításba helyezi saját gyermekkori emlékeiket? Ezt a gondolatot azért is fogalmazzuk meg inkább kérdésként, mivel további vizsgálatokra lenne szükség az alátámasztásához.

Érdekes adalék lehet az eredmények értelmezéséhez, ha kitérünk a különböző foglalkozású résztvevők felkérésével kapcsolatos tapasztalatokra, ugyanis – mint korábban is szó volt már róla – némelyik csoport bevonása komoly nehézségekkel járt. A pedagógusok és a pedagógushallgatók meglehetősen lelkesedéssel tettek eleget a

felkérésnek, a foglalkozási kontrollcsoportként szereplő „más foglalkozásúak” is nagy számban jelentkeztek. A gyermekvédelmi dolgozók aktivitása ehhez képest sokkal kisebb volt, és kifejezett nehézséget jelentett a nevelőszülők és a rendvédelmi dolgozók csoportjaiba tartozók megnyerése a részvételre. Utóbbi csoport vonakodása talán könnyebben érthető, tekintve hogy ők foglalkozási szerepük miatt is távolabb érezhetik maguktól a gyermeknevelés problematikáját; a nevelőszülők (és valamelyest a gyermekvédelmi dolgozók) gyenge részvételi hajlandósága ugyanakkor elgondolkodtatóbb. Jelen kutatásnál nehéz lenne tisztázni, hogy a véleménynyilvánítástól való félelem, egyfajta fáradtság vagy közöny, esetleg más tényezők játszottak benne szerepet, de érdemes lenne a későbbiekben foglalkozni az említett csoportok passzivitásának okaiival. (Ne feledjük, hogy a résztvevők felé nem deklaráltuk, hogy a gyermekbántalmazás és elhanyagolás témája bármilyen szempontból is szerepet kap a vizsgálatban.)

A pedagógushallgatók és pedagógusok nevelési attitűdjének összehasonlítása

Saját korábbi kutatásunk alapján, elsősorban az ott kapott eredmények ellenőrzése okán (Babity, 2009), összehasonlítottuk a pedagógusok és a pedagógushallgatók nevelési attitűdjét. Várakozásunkkal ellentétben, a pedagógushallgatók és a pedagógusok nevelési attitűd pontszámai nem utalnak magasabb gyermekbántalmazási kockázatra; egyedül abban különböznek, hogy a pedagógushallgatók kevesebb érzékenységet mutatnak a gyermek szükségletei iránt. Ugyanakkor, a pedagógushallgatók és az egyetemi, főiskolai hallgatók pontszáma nem különbözik egymástól, ezért feltehetően más tényezővel (pl. gyermektelenség) összefüggő különbségről van szó. Nem nyert tehát ismételt igazolást, hogy a pedagógus pályaszocializáció bizonyos szakaszai jellemzően együtt járhatnak egy ridegebb, fegyelmezőbb és kontrollálóbbr attitűddel (amit a hallgatók később, gyakorló pedagógusként levetkőznek). Hipotézisünk (8. *hipotézis*) jelen vizsgálatban nem igazolódott.

A szülői neveléssel kapcsolatos emlékek befolyása a szülői nevelési attitűdre, illetve a pszichoszomatikus tünetekre, az étellel való elégedettségre és az érzelmi intelligenciára

A gyermekbántalmazás rizikójának áthagyományozására vizsgálatunk alapján három tényező gyakorol hatást: az apai Túlvédés, az anyai Elutasítás, és a pszichoszomatikus tünetek. Úgy tűnik, hogy az anyai Elutasítás (amely skálán a rideg bánásmódra és a fizikai büntetésekre vonatkozó tételek is szerepelnek) inkább ellenkező hatást vált ki, azaz csökkenti a bántalmazás áthagyományozásának valószínűségét; az

apai Túlvédés (amelyben a túlzott kontrollra, korlátozásra és ellenőrzésre vonatkozó itemek is szerepelnek) pedig növeli. A hatás nagyon gyenge, ezért messzemenő következtetéseket nem vonhatunk le belőle, azonban más kutatási eredmények is rámutattak már, hogy a szülői bánásmódnál a szülő neme szerint eltérő felnőttkori következményekkel számolhatunk (Macfie és mtsai, 2005; Belsky és mtsai, 2012).

A pszichoszomatikus tünetek szintén növelik a bántalmazás áthagyományozásának valószínűségét; emlékeztetünk rá, hogy a bántalmazás tranzakcionális modelljében a potenciáló faktorok között szerepelnek a stresszkeltő események (vagyis a szülők által átélt stressz) is (Cicchetti és Valentino, 2006). Összhangban Varga és munkatársai (2009) eredményeivel, az s-EMBU skálák korrelálnak a pszichoszomatikus tünetlista pontszámaival, de – velük ellentétben – a túlvédés skálákkal nem, csak az érzelmi melegség és az elutasítás skálákkal találtunk gyenge korrelációt, mégpedig az érzelmi melegséggel negatívát, az elutasítással pozitívát.

Előzetes elvárásaink tehát csak részben igazolódtak (*9. hipotézis*). Úgy tűnik, a pszichoszomatikus tünetek valóban befolyást gyakorolnak a gyermekbántalmazás generációk közötti áthagyományozódására, de – legalábbis jelen eredményeink szerint – sem az érzelmi intelligencia, sem az élettal való elégedettség nem tölt be rizikócsökkentő szerepet. Eredményeink tehát inkább illeszkednek azokhoz a nemzetközi kutatásokhoz, amelyek az intergenerációs átöröklés mérsékelt voltáról vagy annak hiányáról adnak számot (Oliver, 1993; Belsky és mtsai, 2012; Mcfie és mtsai, 2005).

A szülői neveléssel kapcsolatos emlékek és a szülői nevelési attitűd közötti közvetítő tényezők

Feltételeztük, hogy a pszichoszomatikus tünetek mértéke, az élettal való elégedettség mértéke és az érzelmi intelligencia olyan tényezők lehetnek, melyek közvetítő szerepet töltenek be a gyermekkori neveléssel kapcsolatos tapasztalatok és a nevelési attitűd között. Eredményeink hipotézisünket nem támasztották alá (*10. hipotézis*): az említett tényezők nem töltenek be közvetítő szerepet. Egyedül a pszichoszomatikus tünetek esetén találtunk nagyon gyenge közvetítő hatást, amelyet azonban csak a lépésenkénti forward módszerrel sikerült kimutatni, az útvonalelemzéssel nem találtunk szignifikáns hatást, ezért a közvetítő szerepre vonatkozó hipotézisünket nem tekintjük igazoltnak. A gyermekkori tapasztalatoknak ugyanakkor van egy kismértékű, de közvetlen befolyása a gyermekbántalmazás szempontjából kockázatot jelentő nevelési attitűdökre. Úgy tűnik, hogy a két tényező közötti kapcsolat meglehetősen gyenge; ha vannak is közvetítő faktorok, azok más jellegűek, mint amelyeket kutatásunkban vizsgáltunk.

Zárszó és kitekintés

Dolgozatunkban megvizsgáltuk, hogy milyen tényezők lehetnek befolyással a gyermekbántalmazás szempontjából magas kockázatú nevelési attitűdre. Úgy találtuk, hogy a gyermekkori szülői nevelésről őrzött emlékek enyhén befolyásolják azt, ám más, általunk vizsgálni kívánt változók (pszichoszomatikus tünetek, étellel való elégedettség, érzelmi intelligencia) nincsenek rá hatással. Feltehető tehát, hogy az általunk vizsgáltakhoz képest más oki tényezők kaphatnak szerepet a gyermekbántalmazás kialakulásában, illetve intergenerációs átörökítésében. A nem, a foglalkozás, valamint az, hogy a válaszadónak van-e gyermeke, fontos tényezőnek bizonyult az eredményekben, ugyanakkor az életkor nem bír jelentőséggel. A gyermek neme és – mérsékelten – a családi állapot is fontos.

Azt, hogy a gyermekbántalmazás szempontjából magas kockázatú nevelési attitűdben mért magas pontszám ténylegesen együtt jár-e a bántalmazás gyakoribb előfordulásával, további vizsgálatoknak kell megerősíteniük, de biztatónak tekinthetjük, hogy a bántalmazó szülők csoportjától az SZNA kérdőíven ténylegesen magasabb pontszámokat kaptunk.

A gyermekkorukban bántalmazott felnőttek eredményei további vizsgálatra érdemes kérdéseket vetnek fel. Láthattuk, hogy a gyermektelen válaszadók általában véve magasabb bántalmazó attitűdöt mutatnak, mint a gyermekkel rendelkezők; a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek viszont lényegesen alacsonyabb rizikójú attitűdöt mutatnak, mint a kontrollcsoport, annak ellenére is, hogy náluk kimutathatóan alacsonyabb a gyermekszám, mint a kontrollcsoportnál. Ez azt jelenti, hogy egy másoknál kimutatható hatás (ti. a gyermektelenek magasabb rizikójú attitűdje) náluk nem érvényesül, illetve éppen ellentétes tendencia érvényesül. Hasonló tendenciát sejtető (bár azok alátámasztására egyelőre nem elégséges) eredményeket találtunk az egyik vér szerinti szülővel, valamint annak házas- vagy élettársával nevelkedők csoportjánál, legalábbis a testi fenyítés hasznosságába vetett hit tekintetében. A jelenség ellenőrzése és igazolása, illetve háttérének tisztázása további, célzott vizsgálatot igényel.

Megállapítottuk, hogy a gyermekekkel foglalkozó szakmai csoportok (pedagógusok, nevelőszülők, gyermekvédelmi szakemberek) nem képviselnek a gyermekbántalmazás szempontjából alacsonyabb rizikót jelző nevelési attitűdöt, mint más foglalkozási csoportok (kivéve a rendvédelmi dolgozókat). Ennek kapcsán felvetettük, hogy az adott foglalkozásoknál ezen a speciális területen szükség lehet további érzékenyítésre, esetleg ismeretbővítő vagy attitűdformálásra fókuszált képzésekre és továbbképzésekre.

Kutatásunk eredményeinek értékelésénél szem előtt kell tartani néhány olyan tényezőt és korlátot, melyek az eredményeket torzíthatták. Ezek egyike, hogy a kutatásunkban használt vizsgálati eszközök mindegyike önbeszámolón alapuló kérdőív,

így felléphet a szubjektív tényezők (pl. emlékezeti folyamatok, önészlelés, stb.) torzító hatása. A vizsgálati minta a vizsgálni kívánt speciális területek miatt nem reprezentatív, a magasabb iskolai végzettségű résztvevők túl-, míg az alacsonyabb iskolai végzettségűek alulreprezentáltak. A résztvevők közötti nemi és foglalkozásbeli aránytalanságok is óvatosságra intenek az eredmények általánosításában, ahogy az is, hogy a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek egy része (26 fő) öndefiníció alapján került a mintába; ezen kívül a bántalmazó szülők kis minta-elemszáma is torzíthatja az eredményeket. Mindazonáltal a kutatásunkhoz kidolgozott Szülői Nevelési Attitűd kérdőív további tesztelésre alkalmasnak bizonyult, így jövőbeli kutatásaink a jelen vizsgálatba be nem vont, a minta reprezentativitását növelő csoportok célzott vizsgálatával folytatódhatnak.

Felhasznált irodalom

- Afifi, T. O., Mota, N.P., Dasiewicz, P., MacMillan, H. L., Sareen, J. (2012): Physical punishment and mental disorders: Results from a nationally representative US sample. *Pediatrics*. 2012;130(2):184-192.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., Wall, S. (1978): *Patterns of Attachment. A Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ, Erlbaum.
- Alegre, A. (2012): Is There a Relation between Mothers' Parenting Styles and Children's Trait Emotional Intelligence? *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 10(1), 005-034. 2012, no. 26.
- Alegre, A., Benson, M. (2004): *The effects of parenting styles on children's emotional intelligence*. Paper presented at the annual conference of the National Council of Family Research. Orlando FL. <http://www.jornadeseducacioemocional.com/> (Letöltve: 2012. 12.10.)
- Antal, K. (2003): Problémák és megoldási lehetőségeik a Münchausen szindróma ápolásmenedzselése során. *IME*, 2: (9), 33-36.
- Aries, P. (1977): *Gyermek, család, halál*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Arrindell, W. A., Akkerman, A., Bages, N., Feldman, L., Caballo, V. E., Oei, T. P. S., Torres, B., Canalda, G., Castro, J., Montgomery, I., Davis, M., Calvo, M. G., Kenardy, J. A., Palenzuela, D. L. and Richards, J. C. (2005) The Short-EMBU in Australia, Spain, and Venezuela - Factorial invariance, and associations with sex roles, self-esteem, and Eysenckian personality dimensions. *European Journal of Psychological Assessment*, 21.1: 56-66.
- Arrindell, W. A., Gerlsma, C., Vandereycken, W., Hageman, W. J. J. M., Daeseleire, T. (1998): Convergent validity of the dimensions underlying the Parental Bonding Instrument and the EMBU. *Personality and Individual Differences*, 24, 341-350.
- Arrindell, W. A., Richter, J., Eisemann, M., Gärling, T., Rydén, O., Hansson, S. B., Kasielke, E., Frindte, W., Gillholm, R., Gustafsson, M. (2001): The short-EMBU in East-Germany and Sweden: A cross-national factorial validity extension. *Scandinavian Journal of Psychology*, Vol 42(2), Apr 2001, 157-160.
- Arrindell, W. A., Sanavio, E., Aguilar, G., Sica, C., Hatzichristou, C. Eisemann, M., Recinos, L. A., Gaszner, P., Peter, M., Battagliese, G., Kállai, J., and van der Ende, J. (1999): The development of a short form of the EMBU: Its appraisal with students in Greece, Guatemala, Hungary and Italy. *Personality and Individual Differences* 27: 613- 628.
- Austin, E. J., Saklofske, D. H., Egan, V. (2005): Personality, well-being and health correlates of trait emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*, 38(3), 547-558.
- Austin, E. J., Saklofske, D. H., Huang, S. H. S., McKenney, D. (2004): Measurement of trait emotional intelligence: testing and cross-validating a modified version of

- Schutte et al.'s (1998) measure. *Personality and Individual Differences*, 36(3), 555–562.
- Babity Mária (2005a): *A gyermekbántalmazás felismerése, megelőzése, kezelése*. Oktatási segédanyag a „Gyermekek bántalmazás, megelőzés, kezelés” c. fakultációhoz. Eötvös József Főiskola, Baja. http://gyermekbantalmazas.hu/celcsoportok/szakembereknek?task=callelement&format=raw&item_id=261&element=f39e3828-39be-44b0-ba7d-ee7e6e04e2e5&method=download
- Babity Mária (2005b): Ismeretek és hiedelmek a gyermekbántalmazásról. In: Steinerné Dr. Molnár J. (szerk.): *Kutatások az Eötvös József Főiskolán 2005*. Eötvös József Főiskola, Baja. p. 115-130.
- Babity Mária (2009): Magas rizikójú szülői (nevelői) attitűdök pedagógushallgatók és gyakorló pedagógusok körében. In: *Vzdelávanie - Veda – Spoločnosť. Zborník Z I. Medzinárodnej Vedeckej Konferencie Univerzity J. Selyeho*, Komárno. p. 398-409
- Babity Mária (2010): „Ilyesmi tényleg megtörténhet?” A Gyermekbántalmazás, megelőzés, kezelés c. fakultáció tanulságai óvodapedagógushallgatók számára. In: *OTE Tükörkép. Óvó- és Tanítóképzők Egyesülete*, Baja. p. 6-14.
- Babity Mária, Biró Violetta (2009): The Role of Teaching Knowledge about Child Abuse and Neglect in Teachers' Training. In: *Vzdelávanie - Veda – Spoločnosť. Zborník Z I. Medzinárodnej Vedeckej Konferencie Univerzity J. Selyeho*, Komárno p. 410-416.
- Baker, C. N., Hoerger, M. (2012): Parental child rearing strategies influence self-regulation, socio-emotional adjustment and psychopathology in early adulthood: Evidence from a retrospective cohort study. *Personality and Individual Differences*, 52, 800-805.
- Barnett, D., Ganiban, J., Cicchetti, D. (1999): Maltreatment, negative expressivity, and the development of Type D attachments from 12- to 24-months of age. *Society for Research in Child Development Monograph*, 64, 97-118.
- Bar-On, R. (1997): *Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Technical manual*. Toronto, Canada: Multi-Health Systems.
- Bar-On, R. (2006): The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema* 2006. Vol. 18, pp. 13-25
- Baumrind, D. (1971): Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monographs*, 4, 1-103.
- Baumrind, D., Larzelere, R. E., Cowan, P. A. (2002): Ordinary physical punishment: Is it harmful? Comment on Gershoff (2002): *Psychological Bulletin*, 128, 580-589.
- Bavolek, S. J. (1989): Assessing and treating high-risk parenting attitudes. *Early Child Development and Care*. 1989;42:99–112.
- Bavolek, S. J., Keene, R. G. (1999): *Adult-Adolescent Parenting Inventory AAPI-2. Administration and Development Handbook*. Park City, UT: Family Development Resources, Inc.
- Bavolek, S. J., Kline, D., McLaughlin, J. (1979): Primary prevention of child abuse: Identification of high risk adolescents.” *Child Abuse and Neglect: International Journal*, 3, 1070-1080.

- Bavolek, S. J., Weikert, P. S. (2005): *Florida Parenting Assessment Project: Administering the Adult-Adolescent Parenting Inventory (AAPI-2) Six Year Summary Report for FY 1999-2005*. Family Development Resources, Inc.
- Becker, G. S. (1964, 1993): *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Chicago, University of Chicago Press.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83-96.
- Belsky, J., Hancox, R. J., Sligo, J., Poulton, R. (2012): Does being an older parent attenuate the intergenerational transmission of parenting? *Developmental Psychology*, Vol 48(6), Nov 2012, 1570-1574.
- Bereczkei T. (2000): *Szülői ráfordítás, gyermekgondozás és gyermekbántalmazás: evolúciós pszichológiai megközelítés*. Pszichológiai Intézet, Pécs, Kézirat.
- Black, A. (2004): The treatment of psychological problems experienced by the children of police officers in Northern Ireland. *Child Care in Practice*, v10 n2 p99-106 Apr 2004.
- Boris, N. W., Zeanah, C. H. (1999): "Disturbance and disorders of attachment in infancy: An overview". *Infant Mental Health Journal*, 20: 1–9.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J., Ainsworth, M., Boston, M., Rosenbluth, D. (1956): The effects of mother-child separation: A follow-up study. *British Journal of Medical Psychology*, 29, 2 11-247.
- Briere, J., Elliott, D. M. (2003): Prevalence and psychological sequale of self-reported childhood physical and sexual abuse in a general population sample of men and women. *Child Abuse and Neglect*, 2003;27(10):1205-22.
- Brown, J., Bruce, C. C. (1996): Occupational stress among senior police officers. *British Journal of Psychology*, Volume 87, Issue 1, pages 31–41, February 1996.
- Brown, J., Cohen, P., Johnson, J., Salzinger, S. (1998): A longitudinal analysis of risk factors for child maltreatment: Findings of a 17-year prospective study of officially recorded and self-reported child abuse and neglect. *Child Abuse and Neglect*, 22, 1065-1078.
- Buda Mariann, Kőszeghy Attila, Szirmai Erika (2008): *Iskolai zaklatás – az ismeretlen ismerős*. Educatio, 2008/III. szám: 373–386. p.
- Bugental, D. B., Brown, M., Reiss, C. (1996): Cognitive representations of power in caregiving relationships: Biasing effects on interpersonal interaction and information processing. *Journal of Family Psychology*, 10(4):397-407. 6.
- Bugental, D. B., Happaney, K. (2002) Parental attributions. In: Bornstein MH, ed. *Being and becoming a parent*. 2. ed. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. 509-535. *Handbook of parenting*; vol 3.
- Carlson, V., Cicchetti, D., Barnett, D., Braunwald, K. (1989): Disorganized/disoriented attachment relationships in maltreated infants. *Developmental Psychology*, 25, 525-531.
- Cenkseven-Önder, F. (2012): Parenting Styles and Life Satisfaction of Turkish Adolescents. *Educational Research and Reviews*, v7 n26 p577-584 Oct 2012.

- Cha, Ch. B., Nock, M. K. (2009): Emotional Intelligence Is a Protective Factor for Suicidal Behavior. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, Volume 48, Issue 4, April 2009, pages 422–430.
- Chapman, D. P., Whitfield, C. L., Felitti V. J., Dube, S. R., Edwards, V. J., Anda, R. F. (2004): Adverse childhood experiences and the risk of depressive disorders in adulthood. *Journal of Affective Disorders* 2004;82(2):217-25.
- Chase, N. D. (1999): *Burdened children. Theory, research and treatment of parentification*. London: Sage.
- Cherniss, C. (2010): Emotional Intelligence: Toward Clarification of a Concept. *Industrial and Organizational Psychology*, 3(2), 110–126.
- Chwalisz, K., Diener, E., Gallagher, D. (1988): Autonomic arousal feedback and emotional experience: Evidence from the spinal cord injured. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 54(5), May 1988, 820-828.
- Ciarrochi, J. V., Deane, F. P., Anderson, S. (2002): Emotional intelligence moderates the relationship between stress and mental health. *Personality and Individual Differences*, 32 197-209.
- Cicchetti, D., Barnett, D. (1991): Attachment organization in pre-school-aged maltreated children. *Development and Psychopathology*, 3, 397-411.
- Cicchetti, D., Valentino, K. (2006): An Ecological Transactional Perspective on Child Maltreatment: Failure of the Average Expectable Environment and Its Influence Upon Child Development. In: D. Cicchetti, D. J. Cohen (Eds.), *Developmental Psychopathology (2nd ed.): Risk, Disorder, and Adaptation*, Vol. 3 (pp. 129-201). New York, New York: Wiley.
- Connelly, C. D., Straus, M. A. (1992): Mother's age and risk for physical abuse. *Child Abuse & Neglect*, Volume 16, Issue 5, September–October 1992, Pages 709–718.
- Conners, N. A., Whiteside-Mansell, L., Deere, D., Ledet, T., Edwards, M. C. (2006): Measuring the potential for child maltreatment: the reliability and validity of the Adult Adolescent Parenting Inventory–2. *Child Abuse and Neglect*, 2006;30(1):39–53.
- Conte, J. R. (1997): *A gyerekekkel szembeni szexuális erőszak*. In: Lakner Zoltán, Tordainé Vida Katalin, Tordai Vilmos (Szerk., 1997): *Gyermekbántalmazás I-II*. Kalendart Kiadó, Esztergom. 139-163.
- Counts, J., Buffington, E., Chang-Rios, K., Rasmussen, H., Preacher, K. (2010): The development and validation of the protective factors survey: A self-report measure of protective factors against child maltreatment. *Child Abuse and Neglect*, 34, 762-772.
- Crouch, J., Behl, L. (2001): Relationships among parental beliefs in corporal punishment, reported stress and physical child abuse potential. *Child Abuse and Neglect*, 25(3), 413-419.
- Currie, J., Terkin, E. (2006): *Does Child Abuse Cause Crime?* NBER Working Paper 12171. Cambridge, United States: National Bureau of Economic Research.
- Csorba Roland (2006): *Fiatalkorúakkal szemben elkövetett szexuális bántalmazások*. PhD értekezés.

http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/2135/1/Csorba_Roland_ertekezes.pdf, (Letöltve: 2012.12.22)

- Daly, M.; Wilson, M. (1985): Child abuse and other risks of not living with both parents. *Ethology and Sociobiology* 6 (4): 197.
- De Bellis, M. D. (2005): The Psychobiology of Neglect. *Child Maltreatment*, May 2005 10: 150-172.
- De Lazzari, S. A. (2000): *Emotional intelligence, meaning, and psychological well-being: A comparison between early and late adolescence*. Langley: Trinity Western University.
- De Paul, J., Guibert, M. (2008): Empathy and Child Neglect: A Theoretical Model. *Child Abuse and Neglect: The International Journal*. Vol. 32, No. 11, p. 1063-1071.
- DeMause, L. (1988): On Writing Childhood History. *The Journal of Psychohistory* 16 (2) Fall 1988. <http://www.psychohistory.com/childhood/writetech1.htm> (Letöltve: 2012. 11. 16.)
- Demetrovics Zsolt (2007): *Drog, család, személyiség: különböző típusú drogok használatának személyiségpszichológiai és családi háttere*. L'Harmattan, Budapest.
- Dennett, D. C. (1996): *Micsoda elmék. A tudatosság megértése felé*. Kulturtrade Kiadó, Budapest.
- Deschamps, F., Paganon-Badinier, I., Marchand A. C., Merle, C. (2003): Sources and assessment of occupational stress in the police. *Journal of Occupational Health Psychology*, 2003 Nov;45(6):358-64.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R.J., Griffin, S. (1985): The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49: 71–75.
- Dworkin, A. G. (1987): *Teacher burnout in the public schools: Structural causes and consequences for children*. New York: State University of New York Press. Google books, 2012. 11. 02.
- Earley, L.; Cushway, D. (2002): The Parentified Child. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, vol. 7 issue 2 April 2002. p. 163-178.
- English, D. J., Widom, C. S., Brandford, C. (2002): *Childhood victimization and delinquency, adult criminality, and violent criminal behavior: A replication and extension*. Final report presented to the National Institute of Justice, Grant No. 97-IJ-CX 0017.
- Evans, E., Hawton, K., Rodham, K. (2005): Suicidal phenomena and abuse in adolescents: a review of epidemiological studies. *Child Abuse and Neglect*, 29 (2005) 45–58.
- Farh, C. I. C. C., Seo, M., Tesluk, P. E. (2012): Emotional intelligence, teamwork effectiveness, and job performance: The moderating role of job context. *Journal of Applied Psychology*, 97, 890-900.
- Farkas Johanna (2012): *Családon belüli erőszak – különös tekintettel a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekményekre*. PhD értekezés. <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/FARKAS%20JOHANNA.pdf>, (Letöltve: 2012. 12. 22.)

- Fekete S. (1991): Segítő foglalkozások kockázatai – Helfer szindróma és burnout jelenség. *Psychiatria Hungarica*, 6(1), 17-29.
- Felitti, V., Anda, R., Nordenberg, D., Williamson, F., Spitz, A., Edwards, V., et al. (1998): Relationship of childhood abuse and household dysfunction in many of the leading causes of death in adults: The adverse childhood experiences (ACE) study. *American Journal of Preventive Medicine*, 14(4).
- Figula Erika (2004): Az iskolai erőszak jelenségének feltárása, a tanulók érintettségének, szerepvisselkedésének elemzése egy vizsgálat tükrében. *Alkalmazott pszichológia*, 2004. 4.sz. p. 19-29.
- Finkelhor, D., Moore, D., Hamby, S.L., Straus, M.A. (1997). Sexually abused children in a national survey of parents: Methodological issues. *Child Abuse & Neglect*, 21(1), 1-9.
- Fitzsimons, V. M., Krause-Parello, C.A. (2009): Military children: when parents are deployed overseas. *Journal of School Nursing*, 2009 Feb;25(1):40-7.
- Fonagy, P., Steele, H., Steele, M. (1991): Maternal representations of attachment during infancy predict the organisation of infant-mother attachment at one year of age. *Child Development*, 62: 891-905.
- Fonagy, P., Target, M. (1998): A kötődés és a reflektív funkció szerepe a szelf fejlődésében. *Thalassa*, 9. évf. 1:5-43.
- Fonagy, P., Target, M. (2005): *Pszichoanalitikus elméletek a fejlődési pszichopatológia tükrében*. Gondolat kiadó, Budapest
- Fonagy, P., Target, M., Steele, M., Steele, H., Leigh, T., Levinson, A., Kennedy, R. (1997): Morality, disruptive behavior, borderline personality disorder, crime, and their relationship to security of attachment. In L. Atkinson & K. Zucker (Eds), *Attachment and psychopathology* (pp. 223–274). New York: Guilford Press. Google könyvek. 2012. 07. 12.
- Frodi, A., Dernevik, M., Sepa, A., Philipson, J., Bragesjö, M. (2001): Current attachment representations of incarcerated offenders varying in degree of psychopathy. *Attachment & Human Development*, 2001 Dec;3(3):269-83.
- Fullinwider-Bush, N., Jacobvitz, D.B. (1993): The transition to young adulthood: Generational boundary dissolution and female identity development. *Family Process*, 32(1), 87–103.
- Gardner, K. J., Qualter, P., Whiteley, H. (2011): Developmental correlates of emotional intelligence: Temperament, family environment and childhood trauma. *Australian Journal of Psychology*, Volume 63, Issue 2, pages 75–82.
- Gardner, R. (2004): "Commentary on Kelly and Johnston's The Alienated Child: A Reformulation of Parental Alienation Syndrome". *Family Court Review* 42 (4): 611–21.
- Gardner, R. A. (1985), Recent trends in divorce and custody litigation. *The Academy Forum*, 29 (2): 3-7.
- Gardner, R. A. (2001): "Parental Alienation Syndrome (PAS): Sixteen Years Later". *Academy Forum* 45 (1): 10–12.
- Gelles, R. J. (1989): Child abuse and violence in single-parent families: Parent Absence and Economic Deprivation. *American Journal of Orthopsychiatry*, Volume 59, Issue 4, pp. 492–501, October 1989.

- Gergely, György, Watson, J. S (1998): A szülői érzelmi tükrözés szociális biofeedback modellje. *Thalassa*, 9. évf. 1:56-105.
- Gershoff, E. T (2002): Physical punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin* 128: 539-579.
- Gignac, G. E., Palmer, B. R., Manocha, R., Stough, C. (2005): An examination of the factor structure of the Schutte Self-report Emotional Intelligence (SSREI) scale via confirmatory factor analysis. *Personality and Individual Differences*, 39(6), 1029-1042.
- Gilbert, R., Kemp, A., Thoburn, J., Sidebotham, P., Radford, L., Glaser, D., MacMillan, H. L. (2009): Recognising and responding to child maltreatment. *The Lancet*, 373, 167-180.
- Gilbert, R., Spatz Widom, C., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E., Janson, J. (2009): Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *Lancet*, 373, 68-81.
- Glaser, D. (2002): Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): a conceptual framework. *Child Abuse and Neglect*, 2002; 26: 697–714.
- Glickauf-Hughes, C., Mehlman, E. (1995): Narcissistic issues in therapists: Diagnostic and treatment considerations. *Psychotherapy*, 32(2), 213–221.
- Goleman, D. (1995): Emotional intelligence. Bantam, New York, magyarul: Goleman, D. (1997): Érzelmi Intelligencia. Háttér Kiadó, Budapest.
- Grotberg, E. H. (1995): A Guide to Promoting Resilience in Children: Strengthening the Human Spirit, The Hauge: The Bernard van Leer Foundation. (<http://books.google.hu>, 2012. 12. 10)
- Györffy Zsuzsa, Sándor Imola, Csoboth Csilla, Kopp Mária (2011): „Fiúk mint áldozatok”, avagy a gyerekkori bántalmazás lehetséges népegészségügyi következményei. *LAM (Lege Artis Medicinæ)*, 2011;21(11) 710–717.
- Gyuris Petra (2009): *Homogámia és/vagy szexuális imprinting a párválasztásban. Rivális párválasztási mechanizmusok tesztelése az evolúciós pszichológiában.* Doktori értekezés, PTE Pszichológia Doktori Iskola. http://pszichologia.pte.hu/files/tiny_mce/D-2009-%20Gyuris%20Petra.pdf (Letöltve: 2011. 10. 10.)
- Hamvai Csaba, Pikó Bettina (2009): Serdülők szubjektív jóllétét meghatározó társas tényezők a családban és az iskolában. *Új Pedagógiai Szemle*, 4.30-43.
- Hanson, R. F., Spratt, E. G. (2000): Reactive Attachment Disorder: What we know about the disorder and implications for treatment. *Child Maltreatment*, 5(2), 137-151.
- Harris, J. R. (1998): *The nurture assumption: Why children turn out the way they do.* Free Press.
- Hastings, P., Grusec, J. E. (1997): Conflict outcome as a function of parental accuracy in perceiving child cognitions and affect. *Social Development*, 6(1):76-90. 13.
- Henderson D., Hargreaves I., Gregory S., Williams J. M. (2002): Autobiographical memory and emotion in a nonclinical sample of women with and without a reported history of childhood sexual abuse. *British Journal of Clinical Psychology*, 41, 129–141.

- Herczog Mária (2007): *Gyermekbántalmazás*. CompLex Kiadó, Budapest.
- Herczog Mária (2009a): *A családi erőszak jelentésváltozásai és helyzete Magyarországon. A családon belüli erőszak jelentésváltozásai és helyzete Magyarországon*. In: Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné (szerkesztők): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. TÁRKI Zrt., 2009, 197-210. o.
- Herczog Mária (2009b): *Intézményi erőszak és rendszerabúzus*. In: Borbíró Andrea – Kerezsi Klára (szerk.): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve*. I. kötet. Budapest, 2009. http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/tamop_tk_1_alt+gyfk.pdf (Letöltve: 2013.01.20.)
- Herczog Mária, Kovács Zsuzsanna (2004): *A gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzése, kezelése és felismerése. 1. sz. Módszertani levél háziorvosok, házi-gyermekorvosok, védőnők, gyermekegészségügyi szakemberek részére*. MAVÉ, Budapest
- Herman, J. (2003): *Trauma és gyógyulás. Az erőszak és hatása a családon belüli bántalmazástól a politikai terrorig*. Háttér Kiadó, Budapest.
- Hesse, E., Main, M. (2000): Disorganized Infant, Child, and Adult Attachment: Collapse in Behavioral and Attentional Strategies. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 48:1097-1127.
- Hester, M., Pearson, C., Harwin, N. (2007), *Making an impact: children and domestic violence*. London, Kingsley Pub. (<http://books.google.hu>, Letöltve: 2011.01.10.)
- Hewlett, B. S. (1996): Diverse Contexts of Human Infancy. In: Ember, C., Ember, M.: *Cross-Cultural Research for Social Science*. Englewood Cliffs NJ: Prentice Hall. http://anthro.vancouver.wsu.edu/media/PDF/diverse_contexts_human_infancy.pdf (Letöltve: 2012. 11. 24.)
- Hien, D., Cohen, L. R., Caldeira, N. A., Flom, P., Wasserman, G. (2010), Depression and anger as risk factors underlying the relationship between maternal substance involvement and child abuse potential. *Child Abuse & Neglect*, 34: (2), 105-113.
- Holden, G. W., Edwards, L. A. (1989): Parental attitudes toward child rearing.: Instruments, issues, and applications. *Psychological Bulletin*, 106. pp.29-58.
- Horan, D. L., Hill, L. D., Schulkin, J. (2000): Childhood sexual abuse and preterm labor in adulthood: an endocrinological hypothesis. *Womens Health Issues*. 2000;10(1):27-33.
- Howe, D. (2005): *Child Abuse and Neglect: Attachment, Development and Intervention*. London, Palgrave/MacMillan.
- Howe, D. (2010): The safety of children and the parent-worker relationship in cases of child abuse and neglect. *Child Abuse Review*, Volume 19, Issue 5, pages 330–341.
- Howe, D., Fearnley, S. (2003): Disorders of attachment in adopted and fostered children: Recognition and treatment. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 8(3): 369-387.
- Hyman, S. M., Garcia, M., Sinha, R. (2006): Gender specific associations between types of childhood maltreatment and the onset, escalation and severity of substance

- use in cocaine dependent adults. *American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 2006;32(4):655-64.
- Jacobvitz, D. B., Bush, N. F. (1996): "Reconstructions of Family Relationships: Parent-Child Alliances, Personal Distress, and Self-Esteem." *Developmental Psychology* 32:732–743.
- Jaffe, P. G., Crooks, C. V., Bala, N. (2006): Making Appropriate Parenting Arrangements in Family Violence Cases: Applying the Literature to Identify Promising Practices. http://www.crvawc.ca/documents/JusticeReportSept05_000.pdf (Letöltve: 2012. 01. 10.)
- Johnston, J. R. (1990): Role diffusion and role reversal: Structural variations in divorced families and children's functioning. *Family Relations*, 15, 493–509.
- K. Szilágyi Adrienn, Piskóti Zoltánné, (2008): *A nővérek érzelmi állapota az egészségügyi változások idején*. MPT Nagygyűlés, Nyíregyháza. 2008. május 22-24. Jahn Ferenc Dél-pesti Kórház, Budapest. (Poszter)
- Kadushin, A., Martin, J. A. (1981): *Child abuse: An interactional event*. New York: Columbia University Press. (Google books, Letöltve: 2012. 12. 07.)
- Kahneman, D., Schkade, D. A., Fischler, C., Krueger, A. B., Krilla, A.C. (2006): The structure of well-being in two cities. Life Satisfaction and Experienced Happiness in Columbus, Ohio; and Rennes, France. In: Ed Diener, John F. Helliwell and Daniel Kahneman, New York: *International Differences in Well-Being*. Oxford University Press, 2010.
- Kállai J., Varga J., Oláh A. (szerk.). (2007): *Egészségpszichológia a gyakorlatban*. Budapest: Medicina Könyvkiadó Zrt.
- Kaufman, J., Zigler, E. (1993): The intergenerational transmission of abuse is overstated. In: R. J. Gelles and D.R. Loseke (eds): *Current Controversies on Family Violence*, Sage Publications, Newbury Park, California.
- Keele, S. M., Bell, R. C. (2008): The factorial validity of emotional intelligence: An unresolved issue. *Personality and Individual Differences*, 44(2), 487–500.
- Kelley, M. L. (1994): The effects of military-induced separation on family factors and child behavior. *American Journal of Orthopsychiatry*, 1994 Jan;64(1):103-11.
- Kempe, C. H., Helfer, R. (1980, eds.): *The battered child*. (3rd ed.) Chicago, Chicago Univ. Press.
- Kenny, M. (2001): Child Abuse Reporting: Teachers perceived deterrents. *Child Abuse and Neglect*, 25, 81-92.
- Kerecsi Klára (1995): *A védtelen gyermek*. Közgazdasági és jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Kézikönyv a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtók számára a gyermekekkel szembeni rossz bánásmóddal kapcsolatos esetek ellátáshoz és kezeléséhez*. Módszertani Gyermekjóléti Szolgálatok Országos Egyesülete, 2006.
- Kinard, E. M. (1998): Methodological Issues in Assessing Resilience in Maltreated Children. *Child Abuse & Neglect*, Volume 22, issue 7, p. 669-680.
- Kiss István (é.n.): Életkézségek és egészségmagatartás. In: Lisznyai Sándor, Kiss István, Puskás-Vajda Zsuzsa, B. Kabai Erzsébet: *Életkézségek*,

egészségkárosító magatartás és droghasználat. Szakmai Beszámoló a Szociális és Munkaügyi Minisztérium által támogatott, KAB-KT-09-0005 pályázati azonosítószámú, „Kábítószer-problémával kapcsolatos vizsgálatok, kutatások támogatása” elnevezésű pályázathoz kapcsolódóan. http://www.feta.hu/sites/default/files/Szakmai_beszamolo_KAB-KT-09.pdf (Letöltve: 2012.06.10.)

- Koivumaa–Honkanen, H., Honkanen, R., Viinamäki, H., Heikkilä, K., Kaprio, J., Koskenvuo, M. (2000): Self-reported life satisfaction and 20-year mortality in healthy Finnish adults. *American Journal of Epidemiology*, 152: 983–991.
- Kovács M. (2006): A kiégés jelensége a kutatási eredmények tükrében. *LAM ((Lege Artis Medicinæ)*, 2006;16(11):981-7.
- Koydemir, S., Şimşek, Ö.F., Schütz, A., Tipandjan, A. (2012): Differences in How Trait Emotional Intelligence Predicts Life Satisfaction: The Role of Affect Balance Versus Social Support in India and Germany. *Journal of Happiness Studies*, vol. 14 issue 1 March 2013. p. 51 – 66.
- Kun B., Urbán, R., Balázs H., Kapitány M., Nagy H., Oláh A., Demetrovics Zs. (2011): Az Érzelmek Mérése Skála háromfaktoros modelljének adaptálása. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 66(3), 449-466.
- Kun, B., Balázs, H., Kapitány, M., Urbán, R., Demetrovics, Z. (2010): Confirmation of the Three-factor Model of Assessing Emotions Scale (AES): Verification of the Theoretical Starting Point. *Behavior Research Methods*, 42(2), 596-606.
- Lackie, B. (1983): The families of origin of social workers. *Clinical Social Work Journal*, 11(4), 309–322.
- Larzelere, R. E. (2007): *There is No Sound Scientific Evidence to Support Anti-Spanking Bans. Annotated Studies Documenting the Relevant Scientific Evidence.* <http://humansciences.okstate.edu/facultystaff/Larzelere/nztabconts.47>. (Letöltve: 2012.12.21)
- Larzelere, R. E., Kuhn, B. R. (2005): Comparing child outcomes of physical punishment and alternative disciplinary tactics: A meta-analysis. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 8 (1), 1-37.
- Lesá Betha, M. D. (1999): Primary Prevention of Child Abuse. *American Family Physician*. 1999 Mar 15;59(6):1577-1585.
- Li, Q. (2006): Cyber bullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27(2), 157-170.
- Li, Q. (2008): Cyberbullying in schools: An examination of preservice teachers' perception. *Canadian Journal of Learning and Technology*, 34(2), 75-90.
- Lindström, C., Åman, J., Norberg, A. L. (2011): Parental burnout in relation to sociodemographic, psychosocial and personality factors as well as disease duration and glycaemic control in children with Type 1 diabetes mellitus. *Journal Acta Paediatrica*, 100 (7), 1011-1017.
- Luntz, B. K., Widom, C. S. (1994): Antisocial personality disorder in abused and neglected children grown up. *The American Journal of Psychiatry*, Vol 151(5), May 1994, 670-674.

- Lutenbacher, M. (2002): Relationships Between Psychosocial Factors and Abusive Parenting Attitudes in Low-Income Single Mothers. *Nursing Research*, May/June 2002, Volume 51 - Issue 3 - pp 158-167.
- Lyons-Ruth, K., Jacobvitz, D. (1999): Attachment disorganization: unresolved loss, rational violence, and lapses in behavioral and attentional strategies. In: J. Cassidy and P. Shaver (eds), *Handbook of attachment: theory, research, and clinical implications*. Guilford; New York: 1999. pp. 520–44.
- Maccoby, E. E., Martin, J. A. (1983): Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In P. H. Mussen (Ed.): *Handbook of child psychology. Vol. 4: Socialization, personality, and social development* (pp. 1–101). New York: Wiley.
- Macfie, J., Mcelwainb, N. L., Houtsc, R. M., Coxd, M. J. (2005): Intergenerational transmission of role reversal between parent and child: Dyadic and family systems internal working models. *Attachment & Human Development*, Volume 7, Issue 1. <http://web.utk.edu/~macfie/jenny/docs/documents/BD2.pdf>. (Letöltve: 2012. 03.12.)
- MacMillan, H. L., Fleming, J. E., Streiner, D. L., Lin, E., Boyle, M. H., Jamieson, E., et al. (2001): Childhood abuse and lifetime psychopathology in a community sample. *American Journal of Psychiatry*, 2001;158(11):1878-83.
- Main, M., Kaplan, N., Cassidy, J. (1985): Security in infancy, childhood and adulthood: a move to the level of representation. In Bretherton, I. & Waters, E. (eds.): *Growing Points of Attachment Theory and Research*. Monographs of the Society for Research in Child Development, 50.
- Main, M., Solomon, J. (1986): Discovery of an insecure-disorganized/ disoriented attachment pattern: Procedures, findings and implications for the classification of behavior. In: T. B. Brazelton & M. Yogman (eds), *Affective Development in Infancy*, 95-124. Norwood, NJ: Ablex.
- Margitics Ferenc, Figula Erika, Pauwlik Zsuzsa, Szatmári Ágnes (2010): A szülői bánásmód hatása az iskolai erőszakkal kapcsolatban előforduló magatartásmintákra. *Magyar Pedagógia*, 110 évf. 3. szám, 211-238.
- Mash, E.J., Wolfe, D. A. (1999). *Abnormal child psychology*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company. Google books, 2012. 12. 15.
- Maslach, C., Leiter, M., P. (1997): *The Truth About Burnout. How Organizations Cause Personal Stress and What to Do About It*. Jossey-Bass Publishers, San Francisco.
- Maslach, C., Schaufeli, W. B., Leiter, M. P. (2001): Job Burnout. *Annual Review Psychology* 2001;52:397-422.
- Masten, A. S. (1997). Resilience in children at risk. *Research/Practice*, 5, 4-8. Minneapolis: College of Education and Human Development, University of Minnesota.
- Masten, A. S. (2001): Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56, 227-238.
- Masten, A. S., Best, K. M., Garmezy, N. (1990): Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and Psychopathology*, (2), 425-444.

- Masten, A. S., Obradovic, J. (2006): Competence and resilience in development. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 2006; 1094, 13-27.
- Mavroveli, S., Petrides, K. V., Rieffe, C., Bakker, F. (2007): Trait emotional intelligence, psychological well - being and peer - rated social competence in adolescence. *British Journal of Developmental Psychology*, 25, 263 – 275.
- Maxfield, M. G., Widom, C. S. (1996): The Cycle of Violence: Revised 6 Years Later. *Achieves of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 150, 390-395, 1996.
- McCabe, F. (1989): Az életkorra vonatkozó absztrakt perceptuális információ: A bántalmazás egy rizikófaktora? *Pszichológia*, 3. (9),. 477-492.
- McCarroll, J. E., Ursano, R. J., Fan, Z., Newby, J. H. (2004): Comparison of U.S. Army and civilian substantiated reports of child maltreatment. *Child Maltreatment*, 2004 Feb;9(1):103-10.
- McCarty, W. P., Garland, B. E., Zhao, J. (2007): Occupational Stress and Burnout Between Male and Female Police Officers: Are There Any Gender Differences? *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*. Volume:30, Issue:4 pp.672- 691.
- McFadden, E. J. (1996): Family-Centered Practice with Foster-Parent Families. *Families in Society*, 1996, v. 77, no. 9, pp. 545-558.
- McGowan, P. O., Sasaki, A., D'Alessio, S., Dymov, B., Labonté, M., Szyf, G., Turecki, G., Meaney, M. J. (2009): Epigenetic regulation of the glucocorticoid receptor in human brain associates with childhood abuse. *Nature Neuroscience*, 2009;12(3):342-8.
- Miller, S. A., Manhal, M., Mee, L. L. (1991): Parental beliefs, parental accuracy, and children's cognitive performance: A search for causal relations. *Developmental Psychology*. 27(2):267-276.
- Montepare, J. M., Lachman, M. E. (1989): "You're only as old as you feel": Self-perceptions of age, fears of aging, and life satisfaction from adolescence to old age. *Psychology and Aging*, Vol 4(1), Mar 1989, 73-78.
- Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers, S. S., Robinson, L. R. (2007): The role of the family context in the development of emotion regulation. *Social Development*, 16, 361-388.
- Muris, P., Meesters, C., Van Den Berg, S. (2003): Internalizing and externalizing problems as correlates of self-reported attachment style and perceived parental rearing in normal adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, Volume 12, Number 2, June 2003, pp. 171-183.
- Nagy Henriett (2006): Az érzelmi intelligencia kapcsolata az intelligenciával és a személyiséggel. *Pszichológia*. 26/3. 247-264.
- Nagy Henriett (2012): Az Érzelmek Mérése Skála (AES-HU) faktorszerkezetének és validitásának elemzése. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 67. 1. 105–124.
- Nansel, T. R., Overpeck, M. D. (2003): Operationally defining “bullying” (Reply), *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine* 157, pp. 1135–1136.
- Neto, F. (1993): The Satisfaction With Life Scale: Psychometric properties in an adolescent sample. *Journal Youth Adolescence*, 22: 125-134.

- Norberg, L. A. (2007): Burnout in Mothers and Fathers of Children Surviving Brain Tumour. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings*, 2007;14: 130-137.
- Oliver, J. E. (1993): Intergenerational transmission of child abuse: Rates, research, and clinical implications. *The American Journal of Psychiatry*, Vol 150(9), Sep 1993, 1315-1324.
- Olweus, D. (1999): Az iskolai zaklatás. *Educatio*, VIII. évf. IV. sz. 717-739.
- Orpinas, P., Horne, A. M. (2006): *Bullying prevention: Creating a positive school climate and developing social competence*. Washington, DC, American Psychological Association.
- Pálhalminé Jeszenszky Mária, Vida Zsuzsanna (2004): Különleges nevelőszülői hálózat – egy lehetséges modellkísérlet vázlatos bemutatása. *Kapocs*, 2004, III. évf. 4. szám.
- Papi Réka (2012): *Kórházi ápolók testi- és lelki állapotának vizsgálata*. Szakdolgozat, ELTE Pedagógia és Pszichológia Kar.
- Parker, G., Tupling, H., Brown, L. B. (1979): A Parental Bonding Instrument. *British Journal of Medical Psychology*, 52(1), 1–10.
- Pears, K. C., Moses, L. J. (2003): Demographics, parenting, and theory of mind in preschool children. *Social Development*, 12, 1-19.
- Perczel Forintos Dóra, Poós Judit (2008): Kiút a kiúttalanságból: problémamegoldó tréning az öngyilkosság veszélyeztetettség megelőzésében: áttekintő tanulmány. *Psychiatria Hungarica*. 23. évf. 1. sz.
- Perris, C., Jacobsson, L., Lindstrom, H., Von Knorring, L., Perris, H. (1980): Development of a new inventory for assessing memories of parental rearing behaviour. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 61, 265-274.
- Perry, B. D. (1997): Incubated in Terror: Neurodevelopmental Factors in the ‘Cycle of Violence’ In: Osofsky, J. (Ed.): *Children, Youth and Violence: The Search for Solutions*. The Guilford Press, New York, pp 124-148.
- Petrides, K. V. (2011): Ability and trait emotional intelligence. In: T. Chamorro-Premuzic, A. Furnham, & S. von Stumm (Eds.): *The Blackwell–Wiley handbook of individual differences*. New York: Wiley.
- Petrides, K. V., Furnham, A. (2000): On the dimensional structure of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*, 29(2), 313-320.
- Petrides, K. V., Furnham, A. (2001): Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality*, 15, 425-448.
- Petróczi Erzsébet (2007): *Kiegészés – elkerülhetetlen?* Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- Piaget, J. (1970): A gyermek kétféle erkölce. In: *Válogatott tanulmányok*. Budapest. 407-439.
- Pikó Bettina (2001): A nővéri munka magatartástudományi vizsgálata. Pszichoszomatikus tünetek, munkahelyi stressz, társas támogatás. *Lege Artis Medicinae* 11 (4): 318-325.
- Pikó Bettina (2005): Középiskolás fiatalok szabadidő-strukturája, értékattitűdjei és egészségmagatartása. *Szociológiai Szemle* (2): 88–99.

- Platsidou, M. (2010): Trait Emotional Intelligence of Greek Special Education Teachers in Relation to Burnout and Job Satisfaction. *School Psychology International*. February 2010 vol. 31 no. 1 60-76.
- Pollak, S. D., Klorman, R., Brumaghim, J., Cicchetti, D. (2001): P3b reflects maltreated children's reactions to facial displays of emotion. *Psychophysiology*, 38, 267-274.
- Pollak, S. D., Tolley-Schell, S. A. (2003): Selective attention to facial emotion in physically abused children. *Journal of Abnormal Psychology*, 112, 323-338.
- Pollock, L. A. (1998): A gyermekkel kapcsolatos attitűdök. In Vajda Zsuzsa és Pukánszky Béla (szerk.): *A gyermekkor története*. Szöveggyűjtemény. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- Pulay Klára (1997): A kötődésről és az anya hiányáról. In: Bernáth László, Solymosi Katalin (Szerk.): *Fejlődéslélektani olvasókönyv*. Tertia kiadó, Bp. 43-58.
- Raiha, N. K., Soma, D. J. (1994): Victims of child abuse and neglect in the U.S. Army. *Child Abuse Neglect*, 1997 Aug;21(8):759-68.
- Ranschburg Jenő (2010): *A mélységből kiáltok. Depresszió, öngyilkosság és kábítószer a serdülőkorban*. Saxum Könyvkiadó, Budapest.
- Rebellon, C. J., Van Gundy, K. (2005): Can Control Theory Explain the Link between Parental and Physical Abuse and Delinquency? A Longitudinal Analysis, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 42, No. 3, August 2005, 247-274.
- Révész György (1998): *Az iskolai bántalmazás*. In: Iskolai mentálhigiéne. Pannónia Könyvek, Pécs.
- Révész György (1999): A felnőtt világ gyermekekkel kapcsolatos elvárásai és a gyermekbántalmazás. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1999. LIV., 3. 387-404.
- Révész György (2004): *Szülői bánásmód – gyermekbántalmazás*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Révész György (2007): Erőszak az iskolában. In: Péley-Révész (Szerk.): *Autonómia és identitás. Tanulmányok Kézdi Balázs 70. születésnapjára*. Pannónia Könyvek, Pécs.
- Rey, L., Extremera, N., Pena, M. (2011): Perceived Emotional Intelligence, Self-Esteem and Life Satisfaction in Adolescents. *Psychosocial Intervention*, 20 (2), 227-234.
- Roberts, M. W. (1988): Enforcing Chair Timeouts with Room Timeouts. *Behavior Modification*, July 1988 vol. 12 no. 3. pp 353-370.
- Ross, M. W., Clayer, J. R., Campbell, R. L. (1983): Parental rearing patterns and suicidal thoughts. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, Volume 67, Issue 6, pp. 429-433.
- Saklofske, D. H. Austin, E. J., Rohr, B. A., Andrews, J. J. W. (2007): Personality, emotional intelligence and exercise. *Journal of Health Psychology*, 12, 937 – 948.
- Saklofske, D.H., Austin, E.J., Minski, P.S. (2003): Factor structure and validity of a trait emotional intelligence measure. *Personality and Individual Differences*, 34(4), 707-721.

- Salovey, P; Mayer, J. D. (1990): Emotional intelligence. *Imagination Cognition, and Personality*, 9, 185-211.
- Samuelson, K. W. (2011): Post-traumatic stress disorder and declarative memory functioning: a review. *Dialogues Clin Neurosci*, 2011 September; 13(3): 346–351.
- Sáska Géza (2008): A veszélyes iskola. *Educatio*, 2008/III. szám: 373–386. p.
- Sayers, S. L., Farrow, V. A., Ross, J., Oslin, D. W. (2009): Family problems among recently returned military veterans referred for a mental health evaluation. *Journal of Clinical Psychiatry*, 2009 Feb;70(2):163-70.
- Schaefer, E. S. (1959): A circumplex model for maternal behavior. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, Vol 59(2), Sep 1959, 226-235.
- Schaufeli, W., Martinez, I., Pinto, A., Salanova, M., Bakker, M. (2002): Burnout and engagement in university students. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 33 (5): 461–481.
- Schechter, D. S., Willheim, E. (2009): Disturbances of attachment and parental psychopathology in early childhood. *Infant and Early Childhood Mental Health Issue. Child and Adolescent Psychiatry Clinics of North America*, 18(3), 665-687.
- Schore, A. (2001): Effects of a secure attachment relationship on right brain development, affect regulation, and infant mental health. *Infant Mental Health Journal* 22(1–2), pp. 7–66.
- Schore, A. N. (2013): Relational Trauma, Brain Development, an Dissociation. In: Ford, J. D., Courtois, Ch. A. (Ed.): *Treating Complex Traumatic Stress Disorders in Children and Adolescents. Scientific Foundations and Therapeutic Models*. The Guilford Press, New York, pp. 3-23.
- Schutte, N. S., Malouff, J. M., Hall, L. E., Haggerty, D. J., Cooper, J. T., Golden, C. J., Dornheim, L. (1998): Development and validation of a measure of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*, 25(2), 167-177.
- Schutte, N. S., Malouff, J.M., Bhullar, N. (2009): The Assessing Emotions Scale. In: C. Stough, D. H. Saklofske, & J. D. A. Parker (Eds.), *Assessing emotional intelligence: Theory, research, and application* (pp. 119-134). New York: Springer.
- Sedlak, A. Broadhurst, D. (1996). *The Third National Incidence Study of Child Abuse and Neglect: NIS 3*. U.S. Department of Health and Human Services.
- Shalev, I. (2012): Early life stress and telomere length: investigating the connection and possible mechanisms: a critical survey of the evidence base, research methodology and basic biology. *Bioessays*. 2012 Nov; 34(11):943-52. Epub 2012 Sep 19.
- Shalev, I., Moffitt, T. E., Sugden, K., Williams, B., Houts, R. M., Danese, A., Mill, J., Arseneault, L., Caspi, A. (2013): Exposure to violence during childhood is associated with telomere erosion from 5 to 10 years of age: a longitudinal study. *Molecular Psychiatry*. 2013 May; 18(5):576-81. Epub 2012 Apr 24.
- Siegel, A. J., Williams, L. M. (2003): The relationship between Child Sexual Abuse and Female Delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, vol. 40, No. 1, February 2003, 71-94.

- Sinclair, I., Gibbs, I., Wilson, K. (2004): *Foster Carers: Why They Stay and Why They Leave*, Jessica Kingsley Publishers, London. Google Books, 2012. 05. 10.
- Skehill, C. M. (2001): Resilience, coping with an extended stay outdoor education program, and adolescent mental health, University of Canberra, 2001.
- Spertus, I. L., Yehuda, R., Wong, C.M., Halligan, S., Seremetic, S. V. (2003): Childhood emotional abuse and neglect as predictors of psychological and physical symptoms of women presenting to a primary care practice. *Child Abuse and Neglect*, 2003; 27: 1247–58.
- Springer, K. W., Sheridan, J., Kuo, D., Carnes, M. (2007): Long-terms physical and mental health consequences of childhood physical abuse: Results from a large population-based sample of men and women. *Child Abuse and Neglect*, 2007;31(5):517-30.
- Stein, J. A., Riedel, M., Rotheram-Borus, M. J. (1999). Parentification and its impact among adolescent children of parents with AIDS. *Family Process*, 38, 193–208.
- Sternberg, K. J., Lamb, M. E., Greenbaum, C., Cicchetti, D., Dawud, S., Cortes, R. M., et al. (1993): Effects of domestic violence on children's behaviour problems and depression. *Developmental Psychology*, 29, 44-52.
- Strassberg, Z., Dodge, K. A., Pettit, G. S., Bates, J. E. (1994): Spanking in the home and children's subsequent aggression toward kindergarten peers. *Development and Psychopathology*, 1994;6:445–461.
- Straus, M. A., Kantor, G. K. (1994): Corporal Punishment of Adolescents by Parents: A Risk Factor in the Epidemiology of Depression, Suicide, Alcohol Abuse, Child Abuse, and Wife Beating. *Adolescence*. Fall;29(115):543-561.
- Straus, M. A., Yodanis, C. L. (1994): Physical abuse. In: M. A. Straus (Ed.), *Beating the devil out of them: Corporal punishment in American families* (pp. 81-98). San Francisco: New Lexington Press.
- Straus, M.A., Sugarman, D.B., Giles-Sims (1997): Corporal punishment by parents and subsequent antisocial behavior in children. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 155, 761-767.
- Swantson, Y. H., Parkinson, P. N., O'Toole, B. I., Plunkett, A. M., Shrimpton, S., Oates, R. K. (2003): Juvenile Crime, Aggression and Delinquency After Sexual Abuse: A Longitudinal Study. *British Journal of Criminology*, 43(4), 2003, 729-749.
- Szendi Gábor (2002): A női meddőség evolúciós megközelítése és terápiája, *Pszichoterápia*. 2002. 11(6):407-421.
- Teicher, M. H. (2004): Soha be nem gyógyuló sebek: A gyermekbántalmazás neurobiológiája. In: Pléh Csaba, Boross Ottília (Szerk.): *Bevezetés a pszichológiába*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Teicher, M. H. (2007): Neurobiological Consequences of Different Forms of Childhood Maltreatment. 18th Annual International Trauma Conference. World Trade Center, Boston MA. June 20-23, 2007. http://www.mclean.harvard.edu/pdf/research/clinicalunit/dbrp/mteicher-talks/Trauma_Symposium_07.pdf (Letöltve: 2012.12.28)

- Teicher, M. H., Dumont, N. L., Ito, Y., Vaituzis, C., Giedd, J. N., Andersen, S. L. (2004): Childhood neglect is associated with reduced corpus callosum area. *Biological Psychiatry*, 56(2), 80-85.
- Teti, D. M., Gelfand, D. M. (1991): Behavioral competence among mothers of infants in the first year: The mediational role of maternal self-efficacy. *Child Development*, 62(5):918-929.
- Thomas, L. A., De Bellis, M. D. (2004). Pituitary volumes in pediatric maltreatment related PTSD. *Biological Psychiatry*, 55, 752-758.
- Thornberry, T. P., Knight, K. E., Lovegrove, P. J. (2012): Does Maltreatment Beget Maltreatment? A Systematic Review of the Intergenerational Literature. *Trauma Violence Abuse*, vol. 13, no 3. 135-152.
- Tomison, A. M. (1995): Spotlight on Child Neglect. *National Child Protection Clearinghouse*, Issues Paper, No.4., Australian Institute of Family Studies, Melbourne.
- Tomison, A. M. (2002): Preventing child abuse: Changes to family support in the 21st century. *National Child Protection Clearinghouse*, Issues Paper, No.17., Australian Institute of Family Studies, Melbourne.
- Tooley, G. A., Karakis, M., Stokes, M., Ozanne-Smith, J. (2006): Generalizing the Cinderella effect to unintentional childhood fatalities. *Evolution and Human Behavior*, (27), 224-230.
- Tóth Olga (1999): Gyermekbántalmazás a családban. *Educatio*, VIII. évf. IV. sz. 706-716.
- Tsaousis, I., Nikolaou, I. (2005): Exploring the relationship of emotional intelligence with physical and psychological health functioning. *Stress and Health*, 21, 77 – 86.
- Tsujino, J. (2007): The Relationship Between Emotional Intelligence of Mothers and Problem Behavior in Their Young Children. *A Longitudinal Analysis. Birth Psychology*, Volume 21: 3, March 2007, p.215-230.
- Turla, A., Dündar, C., Özkanlı, C. (2010): Prevalence of childhood physical abuse in a representative sample of college students in Samsun, Turkey. *Journal of Interpersonal Violence* 2010;25(7):1298-308.
- Turner, H. A., Muller, P. A. (2004): Long-term effects of child corporal punishment on depressive symptoms in young adults: Potential moderators and mediators. *Journal of Family Issues*, 25, 761-782.
- Vajda Zs., Kósa É. (2005): *Neveléslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Valleau, P. M., Raymond, M. B., Horton, C. B. (1995): Parentification and caretaker syndrome: An empirical investigation. *Family Therapy*, 22(3), 157–164.
- Varga Zsófia Katalin, Baksa Dániel, K. Szilágyi Adrienn (2009): A halál iránti attitűd és összefüggéseinek vizsgálata kritikus állapotú betegek ápolásával foglalkozó populációkban: intenzív-terápiás osztályon illetve hospice-ellátásban dolgozó nővérek körében. *Kharón Thanatológiai Szemle* 2009/2.
- Vekerdy Tamás (2005): Gyermekbántalmazás 2. *Nők Lapja*, 2005/6.
- Velkey László (1994): A „megvert”, „megkínzott”, „megrázott”, „bántalmazott” gyermek syndroma. *Gyermekgyógyászat*, 1994/4. 267-279.

- Virág Teréz (2000): *Emlékezés egy szederfára*. Animula Kiadó, Budapest.
- Warshak, R. A. (2001): "Current controversies regarding parental alienation syndrome". *American Journal of Forensic Psychology*, 19 (3): 29–59.
- Waters, J. A., Ussery, W.: (2007) Police stress: history, contributing factors, symptoms, and interventions. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 30 Iss: 2, pp.169 – 188
- Wells, M., Jones, R. (1998): Relationship among childhood parentification splitting and dissociation: Preliminary findings. *American Journal of Family Therapy*, 26, 331–339.
- Werner E. E., Smith R. S. (2001): *Journeys from childhood to midlife*. USA, Cornell University. (<http://books.google.hu>, 2012.11.01.)
- Williams, J. M. G., Broadbent, K. (1986): Autobiographical memory in suicide attempters. *Journal of Abnormal Psychology* 95: 144–149.
- Williams, J. M., Crane, C., Barnhoffer, Th., Duggand, D. (2004): Psychology and suicidal behaviour: elaborating the entrapment model. In: HAWTON K (ed): *Suicide and Suicidal Behaviour: From Science to Practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Winnicott, D. W. (2004): *A kapcsolatban bontakozó lélek. Válogatott tanulmányok*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Wolfe, D. A., McIsaac, C. (2010): *Distinguishing between Poor/Dysfunctional Parenting and Child Emotional Maltreatment*. Ottawa: Public Health Agency of Canada.
- Wolfe, V. V., Birt, J. (1997): Child sexual abuse. In: Mash, E. J., Terdal, L. G. (Eds), *Assessment of Childhood Disorders*. New York: Guilford Press.
- Zeanah, C. H., Mammen, O. K, Lieberman, A. F. (1993): Disorders of attachment. In: Zeanah, C.H., ed.: *Handbook of Infant Mental Health*. New York: Guilford Press, pp 332-349.
- Zolnai Erika (2001): Felnőttek, mert felnőttek. Értelmi sérült felnőttek szexuálpedagógiai támogatása. Kéznevelési Alapítvány, Budapest.
- www.kdva.org/dv_info/myths.html

I. sz. melléklet: Felkérő levél és általános adatok

"Gyermeknevelés - szülők és nevelők" kutatás 2012

KÖSZÖNTÖM,

és egyúttal nagyon köszönöm, hogy vállalkozik a kérdőív kitöltésére!

Babity Mária vagyok, a Pécsi Tudományegyetem doktori iskolájának hallgatója, és doktori disszertációmhoz egyes gyermekneveléssel kapcsolatos magyarországi nézetek vizsgálatát, valamint ezeknek a személyes élettapasztalattal, személyiségjellemzőkkel való kapcsolatát választottam kutatási témának.

Ezennel szeretném tisztelettel felkérni Önt, hogy részvételével járuljon hozzá kutatásom sikeréhez, és töltsse ki a mellékelt kérdőíveket!

A vizsgálat több kisebb részből (kérdőívből) áll, ezek újabb oldalakon fognak megjelenni Ön előtt. Kérem, mindig olvassa el az adott részhez tartozó instrukciókat. A kitöltés teljes időtartama kb. 20-25 perc.

Nincsenek jó vagy rossz válaszok: a személyes véleményeket, nézeteket, tapasztalatokat szeretném jobban megismerni.

A részvétel anonim (vagyis a résztvevők nem azonosíthatóak be utólag), és természetesen ***önkéntes***. Kitöltés közben Önnek lehetősége van visszalépni, de a kitöltött kérdőív leadása után már nincs, mivel nem tudom utólag kikeresni, hogy melyik volt az Ön által kitöltött kérdőív.

Saját gyermek nem feltétel a részvételhez, hiszen gyermektelen embereknek is vannak nézeteik a gyermeknevelésről.

Mivel nagyon sok résztvevőre van szükségem ahhoz, hogy megbízható eredményeket kapjak (és sikeres disszertációt nyújthassak be), kérem, ha csak teheti, vállalkozzon a részvételre! Sőt ha van olyan ismerőse, akiről úgy gondolja, szintén kitöltené a kérdőívet, kérem, értesítse őt is a lehetőségéről! Elsősorban

***szülők
nevelőszülők
pedagógusok
pedagógushallgatók
rendvédelmi dolgozók***

jelentkezését várom, de más résztvevőknek (pl. műszaki foglalkozásúak, stb.) is örülnék!

Köszönettel:
Babity Mária
PhD hallgató
pszikutat@gmail.com

Általános kérdések

"Családi" jelige

Kérem, ha az Ön családjából többen is kitöltik a kérdőívet, egyezzenek meg egy jeligében, amit mindannyian feltüntetnek a saját kérdőívükön. A könnyebb feldolgozás végett írják oda azt is, hogy kik Önök ebben a családban. Például: "Riki-Tiki-Tévi - apa", "Riki-Tiki-Tévi - anya", "Riki-Tiki-Tévi - testvér", "Riki-Tiki-Tévi - nevelt gyermek", stb.

Ha a családjából más nem tölt ki kérdőívet, ezt a mezőt hagyja üresen.

Családi jelige:

Az Ön neve: *

Férfi

Nő

Életkora: *

év

<p>Családi állapota (több választ is jelölhet): *</p> <p>☐ egyedülálló ☐ házas ☐ élettársi kapcsolatban él ☐ elvált ☐ özvegy</p> <p>Egyéb:</p>	<p>Az Ön legmagasabb iskolai végzettsége: *</p> <p>☐ egyetem (MA, MSc) ☐ főiskola (BA, BSc) ☐ technikus, felsőfokú szakképzés ☐ érettségi ☐ szakmunkásképző, szakiskola (érettségi nélkül) ☐ 8 általános</p>
<p>Mi az Ön jelenlegi foglalkozása? *</p> <p>☐ pedagógus (óvodapedagógus, tanító, tanár) ☐ pedagógus hallgató ☐ hivatásos nevelőszülő ☐ "hagyományos" nevelőszülő ☐ nevelő, gyermekfelügyelő (pl. lakásotthonban) ☐ nem pedagógia szakos főiskolai, egyetemi hallgató ☐ szociális, vagy gyermekvédelmi szakember</p> <p>Egyéb:</p>	<p>Ha Ön pedagógus vagy pedagógusjelölt, milyen területen dolgozik / szakon tanul?</p> <p>☐ óvodapedagógus ☐ tanító ☐ tanár ☐ gyógypedagógus, fejlesztő pedagógus</p> <p>Egyéb:</p>

Hány éve dolgozik hosszabb megszakítás nélkül ebben illetve ehhez hasonló a munkakörben? *

éve

Pl. ha Ön könyvelő volt, majd nevelőszülő lett, az nem tekinthető "hasonló munkakörnek", de ha pl. tanító volt, majd kollégiumi nevelő lett, az igen. Hosszabb megszakításnak a 2 évnél nagyobb szünet tekinthető.

Mi indította Önt arra, hogy ezt a pályát válassza? Kérem, írja le néhány mondatban! (Nem kötelező kitölteni).

<p>Van Önnek saját gyermeke? *</p> <p>☐ Nincs gyermekem</p> <p>☐ Lány- és fiúgyermekem is van</p> <p>☐ Csak lánygyermekem van</p> <p>☐ Csak fiúgyermekem van</p>	<p>Milyen életkorú(ak) az Ön gyermeke(i)?</p> <p>Több jelölés is lehetséges</p> <p>☐ 0-6 év</p> <p>☐ 7-12 év</p> <p>☐ 13-18 év</p> <p>☐ 18 év feletti</p>
<p>Hány saját gyermeke van?</p> <p>Írja a négyzetbe:</p>	<p>Önnek hány testvére van (volt)?</p> <p>Írja a négyzetbe:</p>

Gyermekkorában kik nevelték fel Önt? (Kérjük, jelölje meg a helyes választ!) *

- Vér szerinti szüleim neveltek fel.
- Csak a vér szerinti anyám nevelt fel.
- Csak vér szerinti apám nevelt fel.
- Egyik édesszülfőm és házass- vagy élettársa nevelt fel.
- Nevelőszülők neveltek fel.
- Gyermekotthonban / lakásotthonban nevelkedtem.
- Más személy(ek) nevelt(ek) fel.
- Gyermekkoromban kettőnél többször változott, hogy kik nevelnek.

Ha Ön az utolsó két válaszlehetőség egyikét jelölte be, kérem, írja le röviden, kik nevelték fel Önt, illetve hogyan változott az Önről gondoskodó felnőttek személye gyermekkorában! (Kitöltése nem kötelező.)

Ha szeretné velem megosztani a **véleményét, észrevételét,** esetleg elmondana olyasmit, amire az adatlap és a kérdőívek nem kérdeztek rá, kérem, írja ide, vagy írjon nekem e-mailt! (pszikutat@gmail.com)

Az Ön üzenete:

II. sz. melléklet: A kutatás során felhaszált kérdőívek

Szülői Nevelési Attitűd Kérdőív

Olvassa el figyelmesen az alábbi állításokat és jelölje a válaszlapon azokat a válaszokat, amelyek az Ön véleményével leginkább megegyeznek. Itt nincs jó vagy rossz válasz; a véleményére vagyunk kíváncsiak. A vizsgálat szempontjából nagyon fontos, hogy minden kérdésre válaszoljon. Néhány kijelentés azonosnak tűnhet, de valamennyi válaszra szükségünk van ahhoz, hogy a legkisebb véleménybeli eltérést is figyelembe vehessük.

Válaszait a következő módon jelölje:

- 1 – egyáltalán nem értek egyet
- 2 – kissé egyetértek
- 3 – részben (félig) egyetértek
- 4 – nagyjából egyetértek
- 5 – teljes mértékben egyetértek

1.	A gyerekeknek szükségük van arra, hogy megkapják a szabadságot a világ biztonságos felfedezéséhez.	1	2	3	4	5
2.	A sarokba állítás hatásos módja a gyerekek fegyelmezésének.	1	2	3	4	5
3.	Egyéves korukra a gyerekeknek már képesnek kell lenniük távol tartani magukat azoktól a dolgoktól, amik veszélyesek lehetnek számukra.	1	2	3	4	5
4.	A makacs gyerekeket meg kell tanítani, hogy hallgassanak a szüleikre.	1	2	3	4	5
5.	Minél előbb megtanulnak önállóan enni, öltözködni és WC-t használni a gyerekek, annál talpraesettebbek lesznek felnőtt korukban.	1	2	3	4	5
6.	A verés megtanítja a gyerekeknek, hogy mihez tartsa magát.	1	2	3	4	5
7.	A kisbabáknak meg kell tanulniuk tekintettel lenni az édesanyjuk szükségleteire.	1	2	3	4	5
8.	A szigorú fegyelmezés a gyereknevelés legjobb módja.	1	2	3	4	5
9.	Azok a szülők, akik magukkal is törődnek, jobb szülőkké válnak.	1	2	3	4	5
10.	A gyerekek verés nélkül is képesek megtanulni, hogy mit szabad és mit nem.	1	2	3	4	5
11.	A gyerekeknek az a dolguk, hogy örömet szerezzenek a szüleiknek.	1	2	3	4	5
12.	A jó gyerek mindig engedelmeskedik a szüleinek.	1	2	3	4	5
13.	Apa hiányában a fiú kell, hogy betöltse a férfi szerepét a házban.	1	2	3	4	5
14.	Egy kiadós elnászpángolás még senkinek sem ártott meg.	1	2	3	4	5
15.	A szülőknek meg kell követelniük a gyerekeiktől az egyre jobb és jobb teljesítményt.	1	2	3	4	5
16.	A gyerekeknek uralkodniuk kell az érzelmeiken.	1	2	3	4	5
17.	A gyerekeknek oda kell figyelni arra, hogy a szülei kedvében járjanak a fárasztó napi munka után.	1	2	3	4	5
18.	A gyerekek a kemény büntetésből tanulják meg a tiszteletet.	1	2	3	4	5

19. Szeretetből megütni egy gyereket egészen más, mint mérgünkben megütni.	1	2	3	4	5
20. Egy jó gyerek átálusza az éjszakát.	1	2	3	4	5
21. A gyerekeket akkor kell szobatisztaságra szoktatni, amikor készen állnak rá, és nem korábban.	1	2	3	4	5
22. Kell bizonyos mértékű félelem ahhoz, hogy a gyerekek tiszteljék a szülőket.	1	2	3	4	5
23. A verés végső soron azt tanítja a gyerekeknek, hogy rendjén való dolog megütni másokat.	1	2	3	4	5
24. A gyerekeknek, akik biztonságban érzik magukat, felnőttként gyakran túlzó igényei lesznek.	1	2	3	4	5
25. Nincs rosszabb, mint egy dacos két éves.	1	2	3	4	5
26. Van, hogy már csak a verés használ.	1	2	3	4	5
27. A dicsérettől a gyerekek elbázzák magukat.	1	2	3	4	5
28. A gyerekeknek azt kell tenniük, amit mondanak nekik, és akkor, amikor mondják. Ez ilyen egyszerű.	1	2	3	4	5
29. A gyerekeknek meg kell tanulniuk, hogy a szüleiknek mindig szót kell, hogy fogadjanak.	1	2	3	4	5
30. A gyerekeknek tudniuk kell, mire vágnak a szüleik, anélkül, hogy ezt külön mondani kellene neki.	1	2	3	4	5
31. A gyerekeknek felelősséget kell vállalniuk a szüleik jó közérzetéért.	1	2	3	4	5
32. Legvégső esetben a verés is elfogadható megoldás.	1	2	3	4	5
33. A gyerekek a szülők bizalmasai kell, hogy legyenek.	1	2	3	4	5
34. Azok a szülők, akik arra biztatják a gyerekeiket, hogy mindent mondjanak el nekik, majd hallgathatják a vég nélküli panaszait.	1	2	3	4	5
35. A gyerekeknek fegyelemre van szükségük, nem verésre.	1	2	3	4	5
36. Nem jó, ha a szülők időnként megengedik a gyerekeknek, hogy az ő ágyukban aludjon.	1	2	3	4	5
37. Egy jó verés ráébreszti a gyereket, hogy mit is várnak tőle a szülei.	1	2	3	4	5
38. Egy jó gyerek kibékíti a szüleit, miután azok veszekedtek.	1	2	3	4	5
39. "Mert én azt mondtam" ez az egyetlen magyarázat, amit egy szülőnek adnia kell.	1	2	3	4	5
40. A szülőknek a gyerekeik kell, hogy legyenek a legjobb barátai.	1	2	3	4	5
41. Ha a szülők nem tudnak dűlőre jutni egy vitában, ésszerű a gyerekekre bízni, hogy igazságot tegyenek.	1	2	3	4	5
42. 10-12 éves gyerekek már nyugodtan maradhatnak felügyelet nélkül egy-két napig.	1	2	3	4	5
43. A lehető legjobb felkészítés az életre, ha a szülő bizalmába avatja a gyerekeit és minden gondját megbeszéli velük.	1	2	3	4	5
44. Ha egy gyerek nem ért a szép szóból, majd ért a verésből.	1	2	3	4	5
45. Ha mindig felvesszük a kisbabát, amikor sír, azzal nagyon elkényeztetjük.	1	2	3	4	5
46. A gyerekek ne finnyáskodjanak, azt kell enniük, amit eléjük tesznek.	1	2	3	4	5
47. Könnyebben abbahagyják a sírást a gyerekek, ha nem figyelünk oda rá.	1	2	3	4	5
48. Szégyent hoz a szüleire az a gyerek, aki nem szerez minimum olyan magas végzettséget, mint a szülei.	1	2	3	4	5
49. Helyes, ha a szülő büntetést szab ki a rossz jegyekért.	1	2	3	4	5

50. Egy rendes gyerektől elvárható, hogy felvidítsa a szüleit, ha azok rosszkedvűek.	1	2	3	4	5
51. Nem szabad hagyni, hogy egy gyerek visszafeleljen a szüleinek, akár igaza van, akár nem.	1	2	3	4	5
52. Manapság túl nagy feneket kerítenek egy-két nevelő célzatú pofonnak, és ez nem helyes.	1	2	3	4	5
53. Ha néha engedünk a gyerekek kívánságainak, félő, hogy a fejünkre nőnek.	1	2	3	4	5
54. Egy szülőt mindig a jó szándék vezeti, még ha néha keményebben is bánik a gyerekével.	1	2	3	4	5
55. A sok sírástól megerősödik a csecsemők tüdeje.	1	2	3	4	5
56. A gyerekek nem a büntetésből értik meg, mi helyes és mi helytelen, hanem a világos magyarázatból.	1	2	3	4	5
57. A gyerekek tartsák magukban a véleményüket, ha nem kérdezik őket.	1	2	3	4	5
58. Be kellene vezetni, hogy csak az vállalhasson gyereket, aki megfelelt egy szülői alkalmassági vizsgán.	1	2	3	4	5
59. Ha egy gyereket pszichológushoz kell vinni, az szégyen a szülőre nézve.	1	2	3	4	5
60. Egy szülő életének értelme a gyermeke(i) kell hogy legyen(ek).	1	2	3	4	5
61. A gyerekeket minél kisebb kortól be kell vonni a családi döntésekbe.	1	2	3	4	5
62. Az apáknak szigorúbbaknak kell lenniük, hogy ellensúlyozzák az anyák engedékenységét.	1	2	3	4	5
63. A szülőnek meg kell mutatnia, hogy ő az úr a házban.	1	2	3	4	5
64. A gyermek jogos igénye, hogy a szülei érdeklődjenek az őt érintő dolgok iránt.	1	2	3	4	5
65. Egy-két atyai pofon még senkinek sem ártott meg.	1	2	3	4	5
66. Hagyni kell, hogy a gyerekek szabadon döntsenek az őket érintő kérdésekben.	1	2	3	4	5
67. Egy szülő akkor se kérjen bocsánatot a gyerektől, ha hibázott - például igazságtalan vagy túl szigorú volt vele -, különben végképp elveszíti a tekintélyét előtte.	1	2	3	4	5
68. Egy kis megfázás vagy más kisebb betegség nem indok arra, hogy egy gyerek otthon maradjon iskola helyett.	1	2	3	4	5
69. Ha egy gyerek ellent mer mondani a szüleinek, az a szülei iránti bizalom jele.	1	2	3	4	5

Kérjük, ellenőrizze, hogy minden kérdésre válaszolt-e!

Szülőkkel kapcsolatos gyerekkori emlékek (EMBU)

Az alábbiakban az Ön gyermekkorával kapcsolatos kérdések következnek. Mielőtt kitölténé a kérdőívet, kérjük, gondosan olvassa el az alábbi útmutatót.

A kérdőív kitöltésekor igyekezzen visszaemlékezni szülei viselkedésére, pontosabban arra, ahogy ön azt érezte. Annak ellenére, hogy ilyen régi élmények felidézése nehéz lehet, mégis vannak olyan emlékeink, amelyek alapján meg tudjuk ítélni szüleink nevelési szokásait.

A kérdések az Ön „apjára” és „anyjára” vonatkoznak. Ha Önt nem vér szerinti szülei nevelték fel, akkor kérjük, hogy az „apával” kapcsolatos kérdéseket férfi, az „anyával” kapcsolatos kérdéseket pedig női nevelője vonatkozásában válaszolja meg.

Például:

Előfordulhat, hogy gyermekkorában a családi helyzet, vagy az Ön nevelőjének személye megváltozott (például szülei elváltak, vagy nevelőszülőkhöz került). Ha az Ön életében ilyen változás történt, akkor kérjük, a kérdőívet arra az időszakra vonatkoztatva töltse ki, amelyben a leghosszabb ideig élt azonos nevelővel vagy nevelőkkel.

Minden egyes kérdésnél jelölje meg az „apja” (azaz vér szerinti apja vagy férfi nevelője) és az „anyja” (azaz vér szerinti anyja vagy női nevelője) Önnel kapcsolatos viselkedését leginkább jellemző válaszlehetőséget. Gondosan olvasson el minden kérdést és fontolja meg, hogy a lehetséges válaszok közül melyik írja le legpontosabban az Ön szüleinek viselkedését.

Jelölés: tegyen jól látható X jelet a válaszának megfelelő kis üres négyzetbe!

1. A szüleim keményen vagy dühösen bántak velem anélkül, hogy megmondták volna az okát.						
Apa	Nem, soha	☐	Igen, időnként	☐	Igen, gyakran	☐
Anya	Nem, soha	☐	Igen, időnként	☐	Igen, gyakran	☐
2. A szüleim dicsértek.						
Apa	Nem, soha	☐	Igen, időnként	☐	Igen, gyakran	☐
Anya	Nem, soha	☐	Igen, időnként	☐	Igen, gyakran	☐
3. Azt kívántam, bárcsak a szüleim kevesebbet aggódnának amiatt, amit csinálok.						
Apa	Nem, soha	☐	Igen, időnként	☐	Igen, gyakran	☐
Anya	Nem, soha	☐	Igen, időnként	☐	Igen, gyakran	☐
4. A szüleimtől gyakrabban kaptam testi fenytést, mint megérdemeltem.						
Apa	Nem, soha	☐	Igen, időnként	☐	Igen, gyakran	☐
Anya	Nem, soha	☐	Igen, időnként	☐	Igen, gyakran	☐
5. Miután hazaérkeztem, be kellett számolnom a szüleimnek arról, hogy mit csináltam, merre jártam korábban.						

<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
6. Azt hiszem, a szüleim megpróbálták a serdülőkoromat stimulálónak, érdekessé és tanulságossá tenni.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
7. Szüleim mások előtt bírálta engem.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
8. A szüleim megtiltották nekem, hogy megtegyek olyan dolgokat, ami a többi gyerek számára szabad volt, mert félték, hogy valami történik velem.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
9. A szüleim arra ösztönöztek, hogy mindenben kiemelkedően teljesítsek.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
10. Magatartásukkal, például azzal, hogy szomorúnak néztek ki, a szüleim elérték, hogy bűntudatot érezek, mert rosszul bánok velük.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
11. Úgy vélem, túlzottan aggódtak amiatt, hogy történhet velem valami.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
12. Ha rosszul alakultak a dolgom, éreztem, hogy szüleim megpróbáltak vigasztalni és bátorítani.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
13. Úgy bántak velem, mint a család „fekete bárányával” vagy „bűnbakjával”.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
14. A szüleim szavaikkal és gesztusaikkal mutatták, hogy szeretnek.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
15. Úgy éreztem, hogy szüleim jobban szeretik fiú/lány testvéremet vagy testvéreimet, mint engem. (Csak abban az esetben válaszoljon, ha volt testvére.)							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen,</i>		<i>Igen,</i>		<i>Igen,</i>

			<i>időnként</i>		<i>gyakran</i>		<i>legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
16. A szüleim elérték, hogy szégyelljem magam.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
17. A szüleim engedték, hogy menjek, amerre nekem tetszik, anélkül, hogy különösebben törődtek volna velem.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
18. Úgy éreztem, a szüleim mindenbe beleszólnak, amit csak teszem.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
19. Úgy éreztem, meleg és gyöngéd viszony van köztem és szüleim között.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
20. Szüleim pontos határokat szabtak, hogy mit szabad és mit nem szabad tennem, és ehhez szigorúan ragaszkodtak.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
21. A szüleim még kis vétség miatt is megbüntettek.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
22. A szüleim akarták eldönteni, hogyan öltözködjem, vagy hogy nézsek ki.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
23. Úgy éreztem, a szüleim büszkék voltak, amikor sikert értem el valamiben, amire vállalkoztam.							
<i>Apa</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>
<i>Anya</i>	<i>Nem, soha</i>		<i>Igen, időnként</i>		<i>Igen, gyakran</i>		<i>Igen, legtöbbször</i>

**Kérjük, ellenőrizze, hogy minden kérdésre válaszolt-e,
mindkét szülőjére vonatkozóan!**

Élettel való elégedettség kérdőív

Kérem, jelölje, milyen mértékben ért egyet az alábbi állításokkal!

1. Egyáltalán nem értek egyet
2. Egy kicsit egyetértek
3. Inkább nem értek egyet, mint igen
4. Semleges
5. Inkább egyetértek, mint nem
6. Nagyjából egyetértek
7. Teljes mértékben egyetértek

1. Az életem a legtöbb tekintetben közel van az ideálshoz.	1	2	3	4	5	6	7
2. Az életkörülményeim kitűnőek.	1	2	3	4	5	6	7
3. Elégedett vagyok az életemmel.	1	2	3	4	5	6	7
4. Eddig minden fontosabb dolgot megszereztem, amit akartam.	1	2	3	4	5	6	7
5. Ha újra kezdhetném, szinte semmin nem változtatnék.	1	2	3	4	5	6	7

Kérjük, ellenőrizze, hogy minden kérdésre válaszolt-e!

Általános közérzetem

Kérem, jelölje, milyen mértékben ért egyet az alábbi állításokkal!

1. Egyáltalán nem értek egyet
2. Egy kicsit egyetértek
3. Inkább nem értek egyet, mint igen
4. Semleges
5. Inkább egyetértek, mint nem
6. Nagyjából egyetértek
7. Teljes mértékben egyetértek

1. Gyakran vannak fájdalmaim	1	2	3	4	5	6	7
2. Gyakran vannak alvási problémáim.	1	2	3	4	5	6	7
3. Sokat vagyok fáradt.	1	2	3	4	5	6	7
4. Sokat dohányzom.	1	2	3	4	5	6	7
5. Gyakran fogyasztok alkoholt.	1	2	3	4	5	6	7
6. Gyakran szedek gyógyszereket.	1	2	3	4	5	6	7
7. Gyakran reagálok érzékenyebben.	1	2	3	4	5	6	7
8.8. Sokat sírok.	1	2	3	4	5	6	7

Kérjük, ellenőrizze, hogy minden kérdésre válaszolt-e!

Önjellemző kérdőív (SCHUTTE AES)

Kérem olvassa el az egyes állításokat, és döntse el, mennyire jellemzőek Önre! Jelölje meg a legmegfelelőbb számot az alábbiak szerint:

- 5 – nagyon jellemző rám
- 4 - jellemző rám
- 3 – többé-kevésbé jellemző rám
- 2 - kicsit jellemző rám
- 1 - egyáltalán nem jellemző rám

1.	Tudom, mikor kell a személyes problémáimat megosztani másokkal.	1	2	3	4	5
2.	Ha akadályokba ütközöm, eszembe jut, hogy amikor hasonló akadályokkal kerültem szembe, hogyan győztem le azokat.	1	2	3	4	5
3.	Arra számítok, hogy majdnem mindenben jól teljesítek, amit megpróbálok.	1	2	3	4	5
4.	Mások könnyen megbíznak bennem.	1	2	3	4	5
5.	Nehéz megértenem mások nem-verbális üzeneteit.	1	2	3	4	5
6.	Életem egyes fontos eseményei újraértékelítették velem, hogy mi az, ami fontos, és mi az, ami nem.	1	2	3	4	5
7.	Hangulatváltozásaim kapcsán új lehetőségeket fedezek fel.	1	2	3	4	5
8.	Az érzelmek azon dolgok közé tartoznak, amelyek értelmessé teszik az életemet.	1	2	3	4	5
9.	Tisztában vagyok az érzelmeimmel.	1	2	3	4	5
10.	Jó dolgokra számítok.	1	2	3	4	5
11.	Szeretem másokkal megosztani az érzéseimet.	1	2	3	4	5
12.	Amikor pozitív érzelmeket élek át, tudom, mit kell tennem, hogy ezt az érzést hosszasan fenntartsam.	1	2	3	4	5
13.	Általában olyasmiket szervezek, ami másokat szórakoztat.	1	2	3	4	5
14.	Olyan programokat keresek, melyek örömet okoznak nekem.	1	2	3	4	5
15.	Tisztában vagyok a másoknak küldött nem-verbális üzeneteimmel.	1	2	3	4	5
16.	Úgy állítom be magam, hogy jó benyomást keltsek mások előtt.	1	2	3	4	5
17.	Amikor jó hangulatban vagyok, a problémákat könnyen oldom meg.	1	2	3	4	5
18.	Arckifejezéseik alapján felismerem, milyen érzelmeket élnek át az emberek.	1	2	3	4	5
19.	Tudom, hogy miért változnak az érzelmeim.	1	2	3	4	5
20.	Amikor jó hangulatban vagyok, könnyen jutnak eszembe új ötletek.	1	2	3	4	5
21.	Szabályozni tudom az érzelmeimet.	1	2	3	4	5

22.	Könnyen felismerem az érzelmeimet.	1	2	3	4	5
23.	Úgy hozom meg a kedvem egy feladathoz, hogy elképzelem, milyen sikeresen fogom majd teljesíteni.	1	2	3	4	5
24.	Megdicsérek másokat, amikor valami jót csinálnak.	1	2	3	4	5
25.	Értem a nem-verbális üzeneteket, amelyeket mások küldenek nekem.	1	2	3	4	5
26.	Amikor egy másik ember elmesél valami fontos dolgot, ami vele történt, szinte úgy érzem, mintha én is átéltem volna.	1	2	3	4	5
27.	Új ötletek jutnak eszembe, amikor érzelmi változásokon esek át.	1	2	3	4	5
28.	Amikor kihívás előtt állok, feladom, mert úgy érzem, hogy úgylis kudarcot vallok.	1	2	3	4	5
29.	Tudom, hogy mások mit éreznek pusztán abból, hogy rájuk nézek.	1	2	3	4	5
30.	Segítek másoknak, hogy jobban érezzék magukat, amikor maguk alatt vannak.	1	2	3	4	5
31.	A jó hangulatokat hívom segítségül, amikor akadályokba ütközöm.	1	2	3	4	5
32.	Mások hangjából már meg tudom állapítani, hogy hogyan érzik magukat.	1	2	3	4	5
33.	Nehéz megértenem, hogy mások miért éreznek úgy, ahogy éreznek.	1	2	3	4	5

Kérjük, ellenőrizze, hogy nem hagyott-e megválaszolatlan kérdést!

III. sz. melléklet: Statisztikai táblázatok

Életkori csoportok közötti különbségek az SZNA kérdőív skáláin, saját gyermekek figyelembevételével

Skálák	Csoportok		Mean Difference	Std. Error	Sig.
Testi fenyítés	Fiatal gyermektelen	Fiatal gyermekes	,014	1,490	,992
		Középkorú gyermektelen	2,045	1,214	,093
		Középkorú gyermekes	,158	,793	,842
		Idősebb gyermekes	,563	,956	,556
	Fiatal gyermekes	Fiatal gyermektelen	-,014	1,490	,992
		Középkorú gyermektelen	2,030	1,677	,227
		Középkorú gyermekes	,144	1,403	,918
		Idősebb gyermekes	,549	1,501	,715
	Középkorú gyermektelen	Fiatal gyermektelen	-2,045	1,214	,093
		Fiatal gyermekes	-2,030	1,677	,227
		Középkorú gyermekes	-1,887	1,104	,088
		Idősebb gyermekes	-1,481	1,227	,228
	Középkorú gyermekes	Fiatal gyermektelen	-,158	,793	,842
		Fiatal gyermekes	-,144	1,403	,918
		Középkorú gyermektelen	1,887	1,104	,088
		Idősebb gyermekes	,405	,813	,618
	Idősebb gyermekes	Fiatal gyermektelen	-,563	,956	,556
		Fiatal gyermekes	-,549	1,501	,715
		Középkorú gyermektelen	1,481	1,227	,228
		Középkorú gyermekes	-,405	,813	,618
Szerepvisszafordítás	Fiatal gyermektelen	Fiatal gyermekes	2,360*	,883	,008
		Középkorú gyermektelen	2,142*	,719	,003
		Középkorú gyermekes	1,827*	,470	,000
		Idősebb gyermekes	,855	,567	,132
	Fiatal gyermekes	Fiatal gyermektelen	-2,360*	,883	,008
		Középkorú gyermektelen	-,218	,994	,827
		Középkorú gyermekes	-,533	,831	,522
		Idősebb gyermekes	-1,505	,890	,091
	Középkorú gyermektelen	Fiatal gyermektelen	-2,142*	,719	,003
		Fiatal gyermekes	,218	,994	,827
		Középkorú gyermekes	-,315	,654	,631
		Idősebb gyermekes	-1,287	,727	,077
	Középkorú gyermekes	Fiatal gyermektelen	-1,827*	,470	,000
		Fiatal gyermekes	,533	,831	,522
		Középkorú gyermektelen	,315	,654	,631
		Idősebb gyermekes	-,972*	,482	,044
	Idősebb gyermekes	Fiatal gyermektelen	-,855	,567	,132
		Fiatal gyermekes	1,505	,890	,091
		Középkorú gyermektelen	1,287	,727	,077
		Középkorú gyermekes	,972*	,482	,044
Engedelmesség	Fiatal gyermektelen	Fiatal gyermekes	,487	1,230	,692
		Középkorú gyermektelen	,947	1,002	,345
		Középkorú gyermekes	,654	,654	,318
		Idősebb gyermekes	,799	,790	,312
	Fiatal gyermekes	Fiatal gyermektelen	-,487	1,230	,692
		Középkorú gyermektelen	,460	1,384	,740
		Középkorú gyermekes	,167	1,158	,886
		Idősebb gyermekes	,312	1,239	,801
	Középkorú gyermektelen	Fiatal gyermektelen	-,947	1,002	,345
		Fiatal gyermekes	-,460	1,384	,740
		Középkorú gyermekes	-,293	,912	,748
		Idősebb gyermekes	-,148	1,013	,884
	Középkorú gyermekes	Fiatal gyermektelen	-,654	,654	,318
		Fiatal gyermekes	-,167	1,158	,886

		Középkorú gyermektelen	,293	,912	,748
		Idősebb gyermekes	,145	,671	,829
	Idősebb gyermekes	Fiatal gyermektelen	-,799	,790	,312
		Fiatal gyermekes	-,312	1,239	,801
		Középkorú gyermektelen	,148	1,013	,884
		Középkorú gyermekes	-,145	,671	,829
Erzéketlenség	Fiatal gyermektelen	Fiatal gyermekes	1,983 [*]	,902	,028
		Középkorú gyermektelen	,669	,735	,363
		Középkorú gyermekes	2,956 [*]	,480	,000
		Idősebb gyermekes	2,050 [*]	,579	,000
	Fiatal gyermekes	Fiatal gyermektelen	-1,983 [*]	,902	,028
		Középkorú gyermektelen	-1,314	1,015	,196
		Középkorú gyermekes	,973	,849	,252
		Idősebb gyermekes	,066	,909	,942
	Középkorú gyermektelen	Fiatal gyermektelen	-,669	,735	,363
		Fiatal gyermekes	1,314	1,015	,196
		Középkorú gyermekes	2,287 [*]	,669	,001
		Idősebb gyermekes	1,381	,743	,064
	Középkorú gyermekes	Fiatal gyermektelen	-2,956 [*]	,480	,000
		Fiatal gyermekes	-,973	,849	,252
		Középkorú gyermektelen	-2,287 [*]	,669	,001
		Idősebb gyermekes	-,906	,492	,066
	Idősebb gyermekes	Fiatal gyermektelen	-2,050 [*]	,579	,000
		Fiatal gyermekes	-,066	,909	,942
		Középkorú gyermektelen	-1,381	,743	,064
		Középkorú gyermekes	,906	,492	,066
SZNA összpontszám	Fiatal gyermektelen	Fiatal gyermekes	4,845	3,658	,186
		Középkorú gyermektelen	5,803	2,979	,052
		Középkorú gyermekes	5,537 [*]	1,945	,005
		Idősebb gyermekes	4,267	2,347	,070
	Fiatal gyermekes	Fiatal gyermektelen	-4,845	3,658	,186
		Középkorú gyermektelen	,958	4,116	,816
		Középkorú gyermekes	,692	3,442	,841
		Idősebb gyermekes	-,578	3,685	,875
	Középkorú gyermektelen	Fiatal gyermektelen	-5,803	2,979	,052
		Fiatal gyermekes	-,958	4,116	,816
		Középkorú gyermekes	-,266	2,710	,922
		Idősebb gyermekes	-1,536	3,012	,610
	Középkorú gyermekes	Fiatal gyermektelen	-5,537 [*]	1,945	,005
		Fiatal gyermekes	-,692	3,442	,841
		Középkorú gyermektelen	,266	2,710	,922
		Idősebb gyermekes	-1,270	1,995	,525
	Idősebb gyermekes	Fiatal gyermektelen	-4,267	2,347	,070
		Fiatal gyermekes	,578	3,685	,875
		Középkorú gyermektelen	1,536	3,012	,610
		Középkorú gyermekes	1,270	1,995	,525

A válaszadó családi állapotával kapcsolatban mutatkozó különbségek

Skálák	Családi állapot		Mean Difference	Std. Error	Sig.	
Testi fenyítés	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	-,201	,762	,792	
		Már nem él párkapcsolatban	1,106	1,100	,315	
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	,201	,762	,792	
		Már nem él párkapcsolatban	1,307	,941	,165	
	Már nem él párkapcsolatban	Egyedülálló	-1,106	1,100	,315	
		Párkapcsolatban él	-1,307	,941	,165	
	Szerepvisszafordítás	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	1,503 [*]	,455	,001
			Már nem él párkapcsolatban	1,441 [*]	,657	,029
Párkapcsolatban él		Egyedülálló	-1,503 [*]	,455	,001	
		Már nem él párkapcsolatban	-,062	,562	,912	
Már nem él párkapcsolatban		Egyedülálló	-1,441 [*]	,657	,029	
		Párkapcsolatban él	,062	,562	,912	

Engedelmesség	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	,121	,623	,846
		Már nem él párkapcsolatban	2,674*	,899	,003
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	-,121	,623	,846
		Már nem él párkapcsolatban	2,554*	,769	,001
Érzéketlenség	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	-2,674*	,899	,003
		Párkapcsolatban él	-2,554*	,769	,001
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	2,525*	,468	,000
		Már nem él párkapcsolatban	2,600*	,675	,000
SZNA kérdőív összpontszám	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	-2,525*	,468	,000
		Már nem él párkapcsolatban	-,074	,578	,898
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	-2,600*	,675	,000
		Párkapcsolatban él	-,074	,578	,898
Pszichoszomatikus tünetlista	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	3,947*	1,872	,035
		Már nem él párkapcsolatban	7,585*	2,702	,005
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	-3,947*	1,872	,035
		Már nem él párkapcsolatban	3,638	2,313	,116
Élettel való elégedettség	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	-7,585*	2,702	,005
		Párkapcsolatban él	-3,638	2,313	,116
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	2,785*	,716	,000
		Már nem él párkapcsolatban	2,233*	1,033	,031
Elutasítás anyja	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	-2,785*	,716	,000
		Már nem él párkapcsolatban	-,552	,884	,533
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	-2,233*	1,033	,031
		Párkapcsolatban él	,552	,884	,533
Túlvédés anyja	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	-4,041*	,671	,000
		Már nem él párkapcsolatban	1,736	,968	,074
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	4,041*	,671	,000
		Már nem él párkapcsolatban	5,777*	,829	,000
Érzelmi melegség anya	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	-1,736	,968	,074
		Párkapcsolatban él	-5,777*	,829	,000
	Párkapcsolatban él	Párkapcsolatban él	,623	,494	,207
		Már nem él párkapcsolatban	-1,023	,712	,151
Elutasítás apja	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	-1,023	,712	,151
		Már nem él párkapcsolatban	1,646*	,610	,007
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	1,646*	,610	,007
		Már nem él párkapcsolatban	1,023	,712	,151
Túlvédés apja	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	1,88	,564	,739
		Már nem él párkapcsolatban	-,397	,813	,626
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	-,188	,564	,739
		Már nem él párkapcsolatban	-,585	,696	,401
Érzelmi melegség apa	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	,397	,813	,626
		Párkapcsolatban él	,585	,696	,401
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	-,863	,468	,066
		Már nem él párkapcsolatban	-,111	,676	,870
Elutasítás anyja	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	-,863	,468	,066
		Már nem él párkapcsolatban	,752	,579	,194
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	,111	,676	,870
		Párkapcsolatban él	-,752	,579	,194
Túlvédés anyja	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	1,078*	,494	,030
		Már nem él párkapcsolatban	-1,078*	,494	,030
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	-1,385*	,603	,022
		Már nem él párkapcsolatban	,306	,708	,665
Érzelmi melegség anya	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	1,385*	,603	,022
		Már nem él párkapcsolatban	1,078*	,494	,030
	Párkapcsolatban él	Párkapcsolatban él	1,076	,855	,209
		Már nem él párkapcsolatban	-1,076	,855	,209
Elutasítás apja	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	-,370	,597	,536
		Már nem él párkapcsolatban	-1,076	,855	,209
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	-,370	,597	,536
		Már nem él párkapcsolatban	-,707	,729	,332
Érzelmi melegség apa	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	1,076	,855	,209
		Már nem él párkapcsolatban	-,707	,729	,332
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	-1,354*	,510	,008
		Már nem él párkapcsolatban	-,050	,732	,946
Érzelmeik értékelése	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	1,354*	,510	,008
		Már nem él párkapcsolatban	1,305*	,625	,037
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	,050	,732	,946
		Párkapcsolatban él	-1,305*	,625	,037
Egyedülálló	Párkapcsolatban él	-,630	,443	,156	

		Már nem él párkapcsolatban	-,059	,639	,927
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	,630	,443	,156
		Már nem él párkapcsolatban	,571	,547	,297
	Már nem él párkapcsolatban	Egyedülálló	,059	,639	,927
		Párkapcsolatban él	-,571	,547	,297
Optimizmus és érzelemszabályozás	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	-1,249*	,520	,017
		Már nem él párkapcsolatban	,192	,750	,798
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	1,249*	,520	,017
		Már nem él párkapcsolatban	1,442*	,642	,025
	Már nem él párkapcsolatban	Egyedülálló	-,192	,750	,798
		Párkapcsolatban él	-1,442*	,642	,025
Interperszonális és intrapersonális érzelemhasznosítás	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	-,181	,525	,730
		Már nem él párkapcsolatban	,812	,758	,285
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	,181	,525	,730
		Már nem él párkapcsolatban	,993	,649	,127
	Már nem él párkapcsolatban	Egyedülálló	-,812	,758	,285
		Párkapcsolatban él	-,993	,649	,127
Vonás-érzelmi intelligencia	Egyedülálló	Párkapcsolatban él	-2,061	1,219	,092
		Már nem él párkapcsolatban	,946	1,759	,591
	Párkapcsolatban él	Egyedülálló	2,061	1,219	,092
		Már nem él párkapcsolatban	3,006*	1,506	,046
	Már nem él párkapcsolatban	Egyedülálló	-,946	1,759	,591
		Párkapcsolatban él	-3,006*	1,506	,046

A skálapontszámok különbségei a saját gyermek(ek) neme alapján

Skála	Milyen nemű gyermeke van?		Mean Difference	Std. Error	Sig.
Testi fenyítés	Nincs gyermeke	Csak fiúgyermek	1,099	,896	,220
		Csak lánygyermek	,809	,896	,367
		Fiú- és lánygyermek is	-1,460*	,730	,046
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	-1,099	,896	,220
		Csak lánygyermek	-,290	1,007	,774
		Fiú- és lánygyermek is	-2,559*	,863	,003
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	-,809	,896	,367
		Csak fiúgyermek	,290	1,007	,774
		Fiú- és lánygyermek is	-2,269*	,863	,009
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	1,460*	,730	,046
		Csak fiúgyermek	2,559*	,863	,003
		Csak lánygyermek	2,269*	,863	,009
Szerepvisszafordítás	Nincs gyermeke	Csak fiúgyermek	1,423*	,540	,009
		Csak lánygyermek	,953	,540	,078
		Fiú- és lánygyermek is	,786	,440	,075
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	-1,423*	,540	,009
		Csak lánygyermek	-,470	,608	,440
		Fiú- és lánygyermek is	-,638	,521	,221
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	-,953	,540	,078
		Csak fiúgyermek	,470	,608	,440
		Fiú- és lánygyermek is	-,168	,521	,748
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	-,786	,440	,075
		Csak fiúgyermek	,638	,521	,221
		Csak lánygyermek	,168	,521	,748
Engedelmesség	Nincs gyermeke	Csak fiúgyermek	,893	,742	,229
		Csak lánygyermek	1,253	,742	,092
		Fiú- és lánygyermek is	-,257	,605	,672
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	-,893	,742	,229
		Csak lánygyermek	,360	,834	,666
		Fiú- és lánygyermek is	-1,150	,715	,108
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	-1,253	,742	,092
		Csak fiúgyermek	-,360	,834	,666
		Fiú- és lánygyermek is	-1,510*	,715	,035
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	,257	,605	,672

		Csak fiúgyermek	1,150	,715	,108
		Csak lánygyermek	1,510 [°]	,715	,035
Érzéketlenség	Nincs gyermeke	Csak fiúgyermek	2,564 [°]	,549	,000
		Csak lánygyermek	2,704 [°]	,549	,000
		Fiú- és lánygyermek is	2,406 [°]	,448	,000
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	-2,564 [°]	,549	,000
		Csak lánygyermek	,140	,618	,821
		Fiú- és lánygyermek is	-,158	,530	,765
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	-2,704 [°]	,549	,000
		Csak fiúgyermek	-,140	,618	,821
		Fiú- és lánygyermek is	-,298	,530	,573
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	-2,406 [°]	,448	,000
		Csak fiúgyermek	,158	,530	,765
		Csak lánygyermek	,298	,530	,573
SZNA összpontszám	kérdőív Nincs gyermeke	Csak fiúgyermek	5,980 [°]	2,212	,007
		Csak lánygyermek	5,560 [°]	2,212	,012
		Fiú- és lánygyermek is	1,474	1,803	,414
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	-5,980 [°]	2,212	,007
		Csak lánygyermek	-,420	2,487	,866
		Fiú- és lánygyermek is	-4,505 [°]	2,132	,035
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	-5,560 [°]	2,212	,012
		Csak fiúgyermek	,420	2,487	,866
		Fiú- és lánygyermek is	-4,085	2,132	,056
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	-1,474	1,803	,414
		Csak fiúgyermek	4,505 [°]	2,132	,035
		Csak lánygyermek	4,085	2,132	,056
Pszichoszomatikus tünetlista	Nincs gyermeke	Csak fiúgyermek	2,245 [°]	,836	,007
		Csak lánygyermek	2,375 [°]	,836	,005
		Fiú- és lánygyermek is	3,716 [°]	,682	,000
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	-2,245 [°]	,836	,007
		Csak lánygyermek	,130	,940	,890
		Fiú- és lánygyermek is	1,472	,806	,068
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	-2,375 [°]	,836	,005
		Csak fiúgyermek	-,130	,940	,890
		Fiú- és lánygyermek is	1,342	,806	,097
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	-3,716 [°]	,682	,000
		Csak fiúgyermek	-1,472	,806	,068
		Csak lánygyermek	-1,342	,806	,097
Élettel való elégedettség	Nincs gyermeke	Csak fiúgyermek	-,793	,832	,341
		Csak lánygyermek	-1,183	,832	,156
		Fiú- és lánygyermek is	-2,632 [°]	,678	,000
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	,793	,832	,341
		Csak lánygyermek	-,390	,936	,677
		Fiú- és lánygyermek is	-1,839 [°]	,802	,022
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	1,183	,832	,156
		Csak fiúgyermek	,390	,936	,677
		Fiú- és lánygyermek is	-1,449	,802	,071
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	2,632 [°]	,678	,000
		Csak fiúgyermek	1,839 [°]	,802	,022
		Csak lánygyermek	1,449	,802	,071
Elutasítás anya	Nincs gyermeke	Csak fiúgyermek	,160	,588	,785
		Csak lánygyermek	,272	,588	,643
		Fiú- és lánygyermek is	,340	,480	,479
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	-,160	,588	,785
		Csak lánygyermek	,112	,661	,865
		Fiú- és lánygyermek is	,180	,566	,751
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	-,272	,588	,643
		Csak fiúgyermek	-,112	,661	,865
		Fiú- és lánygyermek is	,067	,566	,905
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	-,340	,480	,479
		Csak fiúgyermek	-,180	,566	,751
		Csak lánygyermek	-,067	,566	,905
Túlvédés anya	Nincs gyermeke	Csak fiúgyermek	,118	,668	,860
		Csak lánygyermek	-,002	,668	,998
		Fiú- és lánygyermek is	,223	,545	,682
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	-,118	,668	,860
		Csak lánygyermek	-,120	,750	,873

		Fiú- és lánygyermek is	,105	,643	,870
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	,002	,668	,998
		Csak fiúgyermek	,120	,750	,873
		Fiú- és lánygyermek is	,225	,643	,726
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	-,223	,545	,682
		Csak fiúgyermek	-,105	,643	,870
		Csak lánygyermek	-,225	,643	,726
Érzelmi melegség anya	Nincs gyermeke	Csak fiúgyermek	,367	,556	,510
		Csak lánygyermek	-,453	,556	,416
		Fiú- és lánygyermek is	-,250	,454	,583
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	-,367	,556	,510
		Csak lánygyermek	-,820	,625	,190
		Fiú- és lánygyermek is	-,617	,536	,250
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	,453	,556	,416
		Csak fiúgyermek	,820	,625	,190
		Fiú- és lánygyermek is	,203	,536	,705
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	,250	,454	,583
		Csak fiúgyermek	,617	,536	,250
		Csak lánygyermek	-,203	,536	,705
Elutasítás apa	Nincs gyermeke	Csak fiúgyermek	,030	,585	,959
		Csak lánygyermek	,078	,587	,895
		Fiú- és lánygyermek is	1,024 [*]	,478	,033
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	-,030	,585	,959
		Csak lánygyermek	,048	,656	,942
		Fiú- és lánygyermek is	,994	,560	,077
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	-,078	,587	,895
		Csak fiúgyermek	-,048	,656	,942
		Fiú- és lánygyermek is	,947	,562	,093
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	-1,024 [*]	,478	,033
		Csak fiúgyermek	-,994	,560	,077
		Csak lánygyermek	-,947	,562	,093
Túlvédés apa	Nincs gyermeke	Csak fiúgyermek	-,523	,704	,458
		Csak lánygyermek	-,699	,707	,323
		Fiú- és lánygyermek is	-,535	,576	,354
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	,523	,704	,458
		Csak lánygyermek	-,176	,789	,824
		Fiú- és lánygyermek is	-,011	,675	,987
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	,699	,707	,323
		Csak fiúgyermek	,176	,789	,824
		Fiú- és lánygyermek is	,165	,677	,808
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	,535	,576	,354
		Csak fiúgyermek	,011	,675	,987
		Csak lánygyermek	-,165	,677	,808
Érzelmi melegség apa	Nincs gyermeke	Csak fiúgyermek	-,143	,608	,814
		Csak lánygyermek	-,476	,610	,435
		Fiú- és lánygyermek is	-1,069 [*]	,497	,032
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	,143	,608	,814
		Csak lánygyermek	-,333	,682	,626
		Fiú- és lánygyermek is	-,926	,583	,113
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	,476	,610	,435
		Csak fiúgyermek	,333	,682	,626
		Fiú- és lánygyermek is	-,593	,585	,311
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	1,069 [*]	,497	,032
		Csak fiúgyermek	,926	,583	,113
		Csak lánygyermek	,593	,585	,311
Érzelmeik értékelése	Nincs gyermeke	Csak fiúgyermek	-,507	,525	,335
		Csak lánygyermek	-,377	,525	,473
		Fiú- és lánygyermek is	-,564	,428	,188
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	,507	,525	,335
		Csak lánygyermek	,130	,591	,826
		Fiú- és lánygyermek is	-,057	,506	,910
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	,377	,525	,473
		Csak fiúgyermek	-,130	,591	,826
		Fiú- és lánygyermek is	-,187	,506	,712
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	,564	,428	,188
		Csak fiúgyermek	,057	,506	,910
		Csak lánygyermek	,187	,506	,712

Optimizmus érzelemszabályozás	ésNincs gyermeke	Csak fiúgyermek	-,816	,618	,188
		Csak lánygyermek	-1,156	,618	,062
		Fiú- és lánygyermek is	-,991*	,504	,050
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	,816	,618	,188
		Csak lánygyermek	-,340	,695	,625
		Fiú- és lánygyermek is	-,175	,596	,768
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	1,156	,618	,062
		Csak fiúgyermek	,340	,695	,625
		Fiú- és lánygyermek is	,165	,596	,783
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	,991*	,504	,050
		Csak fiúgyermek	,175	,596	,768
		Csak lánygyermek	-,165	,596	,783
Interperszonális intrapersonális érzelemhasznosítás	ésNincs gyermeke	Csak fiúgyermek	-,285	,629	,651
		Csak lánygyermek	-,245	,629	,698
		Fiú- és lánygyermek is	-,123	,513	,810
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	,285	,629	,651
		Csak lánygyermek	,040	,708	,955
		Fiú- és lánygyermek is	,161	,607	,790
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	,245	,629	,698
		Csak fiúgyermek	-,040	,708	,955
		Fiú- és lánygyermek is	,121	,607	,842
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	,123	,513	,810
		Csak fiúgyermek	-,161	,607	,790
		Csak lánygyermek	-,121	,607	,842
Vonás-érzelmi intelligencia	Nincs gyermeke	Csak fiúgyermek	-1,607	1,454	,270
		Csak lánygyermek	-1,777	1,454	,222
		Fiú- és lánygyermek is	-1,679	1,186	,157
	Csak fiúgyermek	Nincs gyermeke	1,607	1,454	,270
		Csak lánygyermek	-,170	1,636	,917
		Fiú- és lánygyermek is	-,072	1,402	,959
	Csak lánygyermek	Nincs gyermeke	1,777	1,454	,222
		Csak fiúgyermek	,170	1,636	,917
		Fiú- és lánygyermek is	,098	1,402	,944
	Fiú- és lánygyermek is	Nincs gyermeke	1,679	1,186	,157
		Csak fiúgyermek	,072	1,402	,959
		Csak lánygyermek	-,098	1,402	,944

Különbségek válaszadót nevelő személyek alapján

Skálák		Válaszadót felnevelő személyek	Mean Difference	Std. Error	Sig.
Testi fenytés	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	,938	1,163	,420
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	2,174	1,251	,083
		Más személyek	-2,820	1,466	,055
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	-,938	1,163	,420
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	1,236	1,645	,453
		Más személyek	-3,758*	1,814	,039
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	-2,174	1,251	,083
		Csak vér szerinti anya	-1,236	1,645	,453
		Más személyek	-4,994*	1,872	,008
	Más személyek	Vér szerinti szülők	2,820	1,466	,055
		Csak vér szerinti anya	3,758*	1,814	,039
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	4,994*	1,872	,008
Szerepvisszafordítás	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	,534	,702	,447
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	,887	,756	,241
		Más személyek	-,427	,885	,630
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	-,534	,702	,447
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	,353	,993	,722
		Más személyek	-,961	1,095	,381
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	-,887	,756	,241
		Csak vér szerinti anya	-,353	,993	,722
		Más személyek	-1,314	1,130	,245

	Más személyek	Vér szerinti szülők	,427	,885	,630
		Csak vér szerinti anya	,961	1,095	,381
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	1,314	1,130	,245
Engedelmesség	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	1,286	,962	,182
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	,866	1,036	,403
		Más személyek	-,134	1,214	,912
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	-1,286	,962	,182
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-,420	1,362	,758
		Más személyek	-1,420	1,502	,345
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	-,866	1,036	,403
		Csak vér szerinti anya	,420	1,362	,758
		Más személyek	-1,000	1,550	,519
	Más személyek	Vér szerinti szülők	,134	1,214	,912
		Csak vér szerinti anya	1,420	1,502	,345
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	1,000	1,550	,519
Erzéketlenség	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	,310	,735	,674
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	,098	,791	,901
		Más személyek	-,559	,926	,547
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	-,310	,735	,674
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-,211	1,039	,839
		Más személyek	-,868	1,146	,449
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	-,098	,791	,901
		Csak vér szerinti anya	,211	1,039	,839
		Más személyek	-,657	1,183	,579
	Más személyek	Vér szerinti szülők	,559	,926	,547
		Csak vér szerinti anya	,868	1,146	,449
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	,657	1,183	,579
SZNA kérdőív összpontszám	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	3,100	2,878	,282
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	4,059	3,097	,190
		Más személyek	-3,906	3,629	,282
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	-3,100	2,878	,282
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	,959	4,072	,814
		Más személyek	-7,007	4,489	,119
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	-4,059	3,097	,190
		Csak vér szerinti anya	-,959	4,072	,814
		Más személyek	-7,966	4,633	,086
	Más személyek	Vér szerinti szülők	3,906	3,629	,282
		Csak vér szerinti anya	7,007	4,489	,119
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	7,966	4,633	,086
Pszichoszomatikus tünetlista	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	-1,068	1,108	,336
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-,550	1,192	,645
		Más személyek	-,601	1,397	,667
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	1,068	1,108	,336
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	,518	1,567	,741
		Más személyek	,466	1,728	,787
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	,550	1,192	,645
		Csak vér szerinti anya	-,518	1,567	,741
		Más személyek	-,051	1,784	,977
	Más személyek	Vér szerinti szülők	,601	1,397	,667
		Csak vér szerinti anya	-,466	1,728	,787
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	,051	1,784	,977
Élettel való elégedettség	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	1,381	1,086	,204
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	,508	1,169	,664
		Más személyek	2,748*	1,370	,045
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	-1,381	1,086	,204
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-,873	1,537	,570
		Más személyek	1,367	1,694	,420
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	-,508	1,169	,664
		Csak vér szerinti anya	,873	1,537	,570
		Más személyek	2,240	1,749	,201
	Más személyek	Vér szerinti szülők	-2,748*	1,370	,045
		Csak vér szerinti anya	-1,367	1,694	,420
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-2,240	1,749	,201
Elutasítás anya	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	-1,125	,751	,134
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-2,527*	,808	,002
		Más személyek	-2,062*	,965	,033
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	1,125	,751	,134

		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-1,402	1,062	,187
		Más személyek	-,937	1,186	,430
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	2,527*	,808	,002
		Csak vér szerinti anya	1,402	1,062	,187
		Más személyek	,465	1,223	,704
	Más személyek	Vér szerinti szülők	2,062*	,965	,033
		Csak vér szerinti anya	,937	1,186	,430
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-,465	1,223	,704
Tülvédés anya	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	,656	,858	,445
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	,369	,924	,689
		Más személyek	2,748*	1,103	,013
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	-,656	,858	,445
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-,287	1,214	,813
		Más személyek	2,091	1,356	,124
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	-,369	,924	,689
		Csak vér szerinti anya	,287	1,214	,813
		Más személyek	2,379	1,398	,090
	Más személyek	Vér szerinti szülők	-2,748*	1,103	,013
		Csak vér szerinti anya	-2,091	1,356	,124
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-2,379	1,398	,090
Érzelmi melegség anya	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	1,309	,699	,062
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	2,521*	,753	,001
		Más személyek	4,407*	,899	,000
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	-1,309	,699	,062
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	1,212	,989	,221
		Más személyek	3,098*	1,105	,005
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	-2,521*	,753	,001
		Csak vér szerinti anya	-1,212	,989	,221
		Más személyek	1,886	1,139	,098
	Más személyek	Vér szerinti szülők	-4,407*	,899	,000
		Csak vér szerinti anya	-3,098*	1,105	,005
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-1,886	1,139	,098
Elutasítás apa	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	-,700	,924	,449
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-1,184	,803	,141
		Más személyek	-,946	1,000	,345
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	,700	,924	,449
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-,484	1,188	,684
		Más személyek	-,246	1,329	,853
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	1,184	,803	,141
		Csak vér szerinti anya	,484	1,188	,684
		Más személyek	,239	1,249	,849
	Más személyek	Vér szerinti szülők	,946	1,000	,345
		Csak vér szerinti anya	,246	1,329	,853
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-,239	1,249	,849
Tülvédés apa	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	4,023*	1,091	,000
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	1,731	,949	,069
		Más személyek	2,694*	1,182	,023
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	-4,023*	1,091	,000
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-2,292	1,403	,103
		Más személyek	-1,329	1,570	,398
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	-1,731	,949	,069
		Csak vér szerinti anya	2,292	1,403	,103
		Más személyek	,964	1,475	,514
	Más személyek	Vér szerinti szülők	-2,694*	1,182	,023
		Csak vér szerinti anya	1,329	1,570	,398
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-,964	1,475	,514
Érzelmi melegség apa	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	4,604*	,924	,000
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	2,057*	,803	,011
		Más személyek	4,534*	,979	,000
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	-4,604*	,924	,000
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-2,547*	1,188	,032
		Más személyek	-,070	1,314	,957
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	-2,057*	,803	,011
		Csak vér szerinti anya	2,547*	1,188	,032
		Más személyek	2,477*	1,232	,045
	Más személyek	Vér szerinti szülők	-4,534*	,979	,000
		Csak vér szerinti anya	,070	1,314	,957

		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-2,477*	1,232	,045
Érzelmekek értékelése	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	-,575	,678	,397
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	,498	,730	,495
		Más személyek	1,378	,855	,108
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	,575	,678	,397
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	1,073	,959	,264
		Más személyek	1,953	1,058	,065
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	-,498	,730	,495
		Csak vér szerinti anya	-1,073	,959	,264
		Más személyek	,880	1,092	,421
	Más személyek	Vér szerinti szülők	-1,378	,855	,108
		Csak vér szerinti anya	-1,953	1,058	,065
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-,880	1,092	,421
Optimizmus és érzelemszabályozás	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	1,131	,801	,158
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	,589	,862	,494
		Más személyek	1,229	1,010	,224
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	-1,131	,801	,158
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-,541	1,133	,633
		Más személyek	,099	1,249	,937
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	-,589	,862	,494
		Csak vér szerinti anya	,541	1,133	,633
		Más személyek	,640	1,289	,620
	Más személyek	Vér szerinti szülők	-1,229	1,010	,224
		Csak vér szerinti anya	-,099	1,249	,937
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-,640	1,289	,620
Interperszonális és intraperszonális érzélemhasznosítás	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	,661	,813	,417
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	,524	,875	,550
		Más személyek	,364	1,026	,723
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	-,661	,813	,417
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-,137	1,151	,906
		Más személyek	-,297	1,269	,815
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	-,524	,875	,550
		Csak vér szerinti anya	,137	1,151	,906
		Más személyek	-,160	1,309	,903
	Más személyek	Vér szerinti szülők	-,364	1,026	,723
		Csak vér szerinti anya	,297	1,269	,815
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	,160	1,309	,903
Vonás-érzelmi intelligencia	Vér szerinti szülők	Csak vér szerinti anya	1,216	1,882	,518
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	1,611	2,025	,427
		Más személyek	2,971	2,373	,211
	Csak vér szerinti anya	Vér szerinti szülők	-1,216	1,882	,518
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	,395	2,662	,882
		Más személyek	1,755	2,935	,550
	Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	Vér szerinti szülők	-1,611	2,025	,427
		Csak vér szerinti anya	-,395	2,662	,882
		Más személyek	1,360	3,029	,654
	Más személyek	Vér szerinti szülők	-2,971	2,373	,211
		Csak vér szerinti anya	-1,755	2,935	,550
		Egyik vér sz. szülő és házas/élettársa	-1,360	3,029	,654

Foglalkozás szerinti különbségek

Skálák	Foglalkozás v. speciális érintettség	Mean Difference	Std. Error	Sig.	
Testi fenytés	Pedagógus	Pedagógushallgató	,746	1,128	,509
		Nevelőszülő	3,317*	1,015	,001
		Gyermekvédelmi dolgozó	,484	1,128	,668
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-,367	1,413	,795
		Rendvédelmi dolgozó	-1,245	1,271	,328
		Más foglalkozású	,256	,738	,729
		Bántalmazó szülő	-16,016*	1,496	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	2,924*	1,149	,011

	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,713*	1,366	,007
Pedagógushallgató	Pedagógus	-,746	1,128	,509
	Nevelőszülő	2,571*	1,300	,048
	Gyermekvédelmi dolgozó	-,262	1,389	,851
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-1,113	1,629	,495
	Rendvédelmi dolgozó	-1,991	1,508	,187
	Más foglalkozású	-,490	1,097	,655
	Bántalmazó szülő	-16,762*	1,702	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	2,179	1,407	,122
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,967	1,589	,062
Nevelőszülő	Pedagógus	-3,317*	1,015	,001
	Pedagógushallgató	-2,571*	1,300	,048
	Gyermekvédelmi dolgozó	-2,833*	1,300	,030
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-3,685*	1,553	,018
	Rendvédelmi dolgozó	-4,562*	1,425	,001
	Más foglalkozású	-3,061*	,980	,002
	Bántalmazó szülő	-19,333*	1,629	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-,393	1,318	,766
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	,396	1,511	,794
Gyermekvédelmi dolgozó	Pedagógus	-,484	1,128	,668
	Pedagógushallgató	,262	1,389	,851
	Nevelőszülő	2,833*	1,300	,030
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,851	1,629	,602
	Rendvédelmi dolgozó	-1,729	1,508	,252
	Más foglalkozású	-,228	1,097	,836
	Bántalmazó szülő	-16,500*	1,702	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	2,440	1,407	,083
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,229*	1,589	,043
Főiskolai/egyetemi hallgató	Pedagógus	,367	1,413	,795
	Pedagógushallgató	1,113	1,629	,495
	Nevelőszülő	3,685*	1,553	,018
	Gyermekvédelmi dolgozó	,851	1,629	,602
	Rendvédelmi dolgozó	-,878	1,731	,612
	Más foglalkozású	,624	1,388	,653
	Bántalmazó szülő	-15,649*	1,903	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	3,292*	1,644	,046
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	4,080*	1,802	,024
Rendvédelmi dolgozó	Pedagógus	1,245	1,271	,328
	Pedagógushallgató	1,991	1,508	,187
	Nevelőszülő	4,562*	1,425	,001
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,729	1,508	,252
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,878	1,731	,612
	Más foglalkozású	1,501	1,243	,228
	Bántalmazó szülő	-14,771*	1,800	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	4,169*	1,524	,006
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	4,958*	1,693	,004
Más foglalkozású	Pedagógus	-,256	,738	,729
	Pedagógushallgató	,490	1,097	,655
	Nevelőszülő	3,061*	,980	,002
	Gyermekvédelmi dolgozó	,228	1,097	,836
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,624	1,388	,653
	Rendvédelmi dolgozó	-1,501	1,243	,228
	Bántalmazó szülő	-16,272*	1,472	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	2,668*	1,118	,017
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,457*	1,340	,010
Bántalmazó szülő	Pedagógus	16,016*	1,496	,000
	Pedagógushallgató	16,762*	1,702	,000
	Nevelőszülő	19,333*	1,629	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	16,500*	1,702	,000
	Főiskolai/egyetemi hallgató	15,649*	1,903	,000
	Rendvédelmi dolgozó	14,771*	1,800	,000

	Más foglalkozású	16,272*	1,472	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	18,940*	1,716	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	19,729*	1,868	,000
Gyermekkor. bánt. felnőtt	Pedagógus	-2,924*	1,149	,011
	Pedagógushallgató	-2,179	1,407	,122
	Nevelőszülő	,393	1,318	,766
	Gyermekvédelmi dolgozó	-2,440	1,407	,083
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-3,292*	1,644	,046
	Rendvédelmi dolgozó	-4,169*	1,524	,006
	Más foglalkozású	-2,668*	1,118	,017
	Bántalmazó szülő	-18,940*	1,716	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	,788	1,604	,623
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	Pedagógus	-3,713*	1,366
Pedagógushallgató		-2,967	1,589	,062
Nevelőszülő		-,396	1,511	,794
Gyermekvédelmi dolgozó		-3,229*	1,589	,043
Főiskolai/egyetemi hallgató		-4,080*	1,802	,024
Rendvédelmi dolgozó		-4,958*	1,693	,004
Más foglalkozású		-3,457*	1,340	,010
Bántalmazó szülő		-19,729*	1,868	,000
Gyermekkor. bánt. felnőtt		-,788	1,604	,623
Szerepvisszafordítás		Pedagógus		
	Pedagógushallgató	-,918	,719	,202
	Nevelőszülő	,005	,647	,994
	Gyermekvédelmi dolgozó	,297	,719	,680
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-1,352	,901	,134
	Rendvédelmi dolgozó	-3,179*	,810	,000
	Más foglalkozású	-,675	,470	,152
	Bántalmazó szülő	-7,251*	,953	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	,923	,733	,208
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	,773	,871	,375
Pedagógushallgató	Pedagógus	,918	,719	,202
	Nevelőszülő	,923	,828	,266
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,214	,886	,171
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,435	1,039	,676
	Rendvédelmi dolgozó	-2,261*	,961	,019
	Más foglalkozású	,243	,699	,728
	Bántalmazó szülő	-6,333*	1,085	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	1,840*	,897	,041
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	1,690	1,013	,096
	Nevelőszülő	Pedagógus	-,005	,647
Pedagógushallgató		-,923	,828	,266
Gyermekvédelmi dolgozó		,292	,828	,725
Főiskolai/egyetemi hallgató		-1,357	,990	,171
Rendvédelmi dolgozó		-3,184*	,909	,000
Más foglalkozású		-,680	,625	,277
Bántalmazó szülő		-7,256*	1,039	,000
Gyermekkor. bánt. felnőtt		,918	,840	,275
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.		,768	,963	,426
Gyermekvédelmi dolgozó		Pedagógus	-,297	,719
	Pedagógushallgató	-1,214	,886	,171
	Nevelőszülő	-,292	,828	,725
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-1,649	1,039	,113
	Rendvédelmi dolgozó	-3,475*	,961	,000
	Más foglalkozású	-,971	,699	,165
	Bántalmazó szülő	-7,548*	1,085	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	,626	,897	,485
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	,476	1,013	,638
	Főiskolai/egyetemi hallgató	Pedagógus	1,352	,901
Pedagógushallgató		,435	1,039	,676
Nevelőszülő		1,357	,990	,171
Gyermekvédelmi dolgozó		1,649	1,039	,113
Rendvédelmi dolgozó		-1,827	1,103	,098
Más foglalkozású		,678	,885	,444
Bántalmazó szülő		-5,899*	1,213	,000

		Gyermekkor. bánt. felnőtt	2,275*	1,048	,030
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,125	1,149	,065
Rendvédelmi dolgozó		Pedagógus	3,179*	,810	,000
		Pedagógushallgató	2,261*	,961	,019
		Nevelőszülő	3,184*	,909	,000
		Gyermekvédelmi dolgozó	3,475*	,961	,000
		Főiskolai/egyetemi hallgató	1,827	1,103	,098
		Más foglalkozású	2,504*	,792	,002
		Bántalmazó szülő	-4,072*	1,147	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	4,102*	,971	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,952*	1,079	,000
Más foglalkozású		Pedagógus	,675	,470	,152
		Pedagógushallgató	-,243	,699	,728
		Nevelőszülő	,680	,625	,277
		Gyermekvédelmi dolgozó	,971	,699	,165
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-,678	,885	,444
		Rendvédelmi dolgozó	-2,504*	,792	,002
		Bántalmazó szülő	-6,576*	,938	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	1,597*	,713	,025
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	1,447	,854	,091
Bántalmazó szülő		Pedagógus	7,251*	,953	,000
		Pedagógushallgató	6,333*	1,085	,000
		Nevelőszülő	7,256*	1,039	,000
		Gyermekvédelmi dolgozó	7,548*	1,085	,000
		Főiskolai/egyetemi hallgató	5,899*	1,213	,000
		Rendvédelmi dolgozó	4,072*	1,147	,000
		Más foglalkozású	6,576*	,938	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	8,174*	1,094	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	8,024*	1,191	,000
Gyermekkor. bánt. felnőtt		Pedagógus	-,923	,733	,208
		Pedagógushallgató	-1,840*	,897	,041
		Nevelőszülő	-,918	,840	,275
		Gyermekvédelmi dolgozó	-,626	,897	,485
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-2,275*	1,048	,030
		Rendvédelmi dolgozó	-4,102*	,971	,000
		Más foglalkozású	-1,597*	,713	,025
		Bántalmazó szülő	-8,174*	1,094	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-,150	1,022	,883
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.		Pedagógus	-,773	,871	,375
		Pedagógushallgató	-1,690	1,013	,096
		Nevelőszülő	-,768	,963	,426
		Gyermekvédelmi dolgozó	-,476	1,013	,638
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-2,125	1,149	,065
		Rendvédelmi dolgozó	-3,952*	1,079	,000
		Más foglalkozású	-1,447	,854	,091
		Bántalmazó szülő	-8,024*	1,191	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	,150	1,022	,883
Engedelmesség	Pedagógus	Pedagógushallgató	,132	,983	,893
		Nevelőszülő	1,817*	,885	,041
		Gyermekvédelmi dolgozó	1,775	,983	,072
		Főiskolai/egyetemi hallgató	2,227	1,231	,071
		Rendvédelmi dolgozó	-3,160*	1,108	,004
		Más foglalkozású	,110	,643	,864
		Bántalmazó szülő	-8,201*	1,304	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	2,077*	1,002	,039
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	4,112*	1,191	,001
	Pedagógushallgató	Pedagógus	-,132	,983	,893
		Nevelőszülő	1,685	1,133	,138
		Gyermekvédelmi dolgozó	1,643	1,211	,175
		Főiskolai/egyetemi hallgató	2,095	1,420	,141
		Rendvédelmi dolgozó	-3,292*	1,314	,013
		Más foglalkozású	-,022	,956	,982
Nevelőszülő	Bántalmazó szülő	-8,333*	1,483	,000	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	1,945	1,226	,113	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,980*	1,385	,004	
Pedagógus	Pedagógus	-1,817*	,885	,041	
	Pedagógushallgató	-1,685	1,133	,138	

	Gyermekvédelmi dolgozó	-,042	1,133	,971
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,411	1,354	,762
	Rendvédelmi dolgozó	-4,976*	1,242	,000
	Más foglalkozású	-1,706*	,854	,046
	Bántalmazó szülő	-10,018*	1,420	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	,261	1,149	,821
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,295	1,317	,082
Gyermekvédelmi dolgozó	Pedagógus	-1,775	,983	,072
	Pedagógushallgató	-1,643	1,211	,175
	Nevelőszülő	,042	1,133	,971
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,452	1,420	,750
	Rendvédelmi dolgozó	-4,935*	1,314	,000
	Más foglalkozású	-1,665	,956	,082
	Bántalmazó szülő	-9,976*	1,483	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	,302	1,226	,805
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,337	1,385	,092
Főiskolai/egyetemi hallgató	Pedagógus	-2,227	1,231	,071
	Pedagógushallgató	-2,095	1,420	,141
	Nevelőszülő	-,411	1,354	,762
	Gyermekvédelmi dolgozó	-,452	1,420	,750
	Rendvédelmi dolgozó	-5,387*	1,509	,000
	Más foglalkozású	-2,117	1,210	,081
	Bántalmazó szülő	-10,429*	1,658	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-,150	1,433	,917
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	1,885	1,571	,231
Rendvédelmi dolgozó	Pedagógus	3,160*	1,108	,004
	Pedagógushallgató	3,292*	1,314	,013
	Nevelőszülő	4,976*	1,242	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	4,935*	1,314	,000
	Főiskolai/egyetemi hallgató	5,387*	1,509	,000
	Más foglalkozású	3,270*	1,083	,003
	Bántalmazó szülő	-5,041*	1,568	,001
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	5,237*	1,328	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	7,272*	1,476	,000
Más foglalkozású	Pedagógus	-,110	,643	,864
	Pedagógushallgató	,022	,956	,982
	Nevelőszülő	1,706*	,854	,046
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,665	,956	,082
	Főiskolai/egyetemi hallgató	2,117	1,210	,081
	Rendvédelmi dolgozó	-3,270*	1,083	,003
	Bántalmazó szülő	-8,312*	1,283	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	1,967*	,975	,044
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	4,002*	1,168	,001
Bántalmazó szülő	Pedagógus	8,201*	1,304	,000
	Pedagógushallgató	8,333*	1,483	,000
	Nevelőszülő	10,018*	1,420	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	9,976*	1,483	,000
	Főiskolai/egyetemi hallgató	10,429*	1,658	,000
	Rendvédelmi dolgozó	5,041*	1,568	,001
	Más foglalkozású	8,312*	1,283	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	10,279*	1,495	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	12,313*	1,628	,000
Gyermekkor. bánt. felnőtt	Pedagógus	-2,077*	1,002	,039
	Pedagógushallgató	-1,945	1,226	,113
	Nevelőszülő	-,261	1,149	,821
	Gyermekvédelmi dolgozó	-,302	1,226	,805
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,150	1,433	,917
	Rendvédelmi dolgozó	-5,237*	1,328	,000
	Más foglalkozású	-1,967*	,975	,044
	Bántalmazó szülő	-10,279*	1,495	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,035	1,398	,146
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	Pedagógus	-4,112*	1,191	,001
	Pedagógushallgató	-3,980*	1,385	,004
	Nevelőszülő	-2,295	1,317	,082
	Gyermekvédelmi dolgozó	-2,337	1,385	,092
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-1,885	1,571	,231
	Rendvédelmi dolgozó	-7,272*	1,476	,000

		Más foglalkozású	-4,002*	1,168	,001
		Bántalmazó szülő	-12,313*	1,628	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-2,035	1,398	,146
Érzéketlenség	Pedagógus	Pedagógushallgató	-2,759*	,740	,000
		Nevelőszülő	,313	,666	,639
		Gyermekvédelmi dolgozó	,670	,740	,366
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-2,693*	,927	,004
		Rendvédelmi dolgozó	-3,547*	,834	,000
		Más foglalkozású	-,937	,484	,053
		Bántalmazó szülő	-7,806*	,981	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	,248	,754	,742
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	,368	,896	,682
	Pedagógushallgató	Pedagógus	2,759*	,740	,000
		Nevelőszülő	3,071*	,853	,000
		Gyermekvédelmi dolgozó	3,429*	,912	,000
		Főiskolai/egyetemi hallgató	,065	1,069	,951
		Rendvédelmi dolgozó	-,788	,989	,426
		Más foglalkozású	1,822*	,719	,012
		Bántalmazó szülő	-5,048*	1,117	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	3,007*	,923	,001
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,126*	1,043	,003
	Nevelőszülő	Pedagógus	-,313	,666	,639
		Pedagógushallgató	-3,071*	,853	,000
		Gyermekvédelmi dolgozó	,357	,853	,676
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-3,006*	1,019	,003
		Rendvédelmi dolgozó	-3,859*	,935	,000
		Más foglalkozású	-1,249	,643	,053
		Bántalmazó szülő	-8,119*	1,069	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-,064	,865	,941
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	,055	,991	,956
Gyermekvédelmi dolgozó	Pedagógus	-,670	,740	,366	
	Pedagógushallgató	-3,429*	,912	,000	
	Nevelőszülő	-,357	,853	,676	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-3,363*	1,069	,002	
	Rendvédelmi dolgozó	-4,217*	,989	,000	
	Más foglalkozású	-1,607*	,719	,026	
	Bántalmazó szülő	-8,476*	1,117	,000	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-,421	,923	,648	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-,302	1,043	,772	
Főiskolai/egyetemi hallgató	Pedagógus	2,693*	,927	,004	
	Pedagógushallgató	-,065	1,069	,951	
	Nevelőszülő	3,006*	1,019	,003	
	Gyermekvédelmi dolgozó	3,363*	1,069	,002	
	Rendvédelmi dolgozó	-,853	1,136	,453	
	Más foglalkozású	1,757	,911	,054	
	Bántalmazó szülő	-5,113*	1,248	,000	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	2,942*	1,079	,007	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,061*	1,183	,010	
Rendvédelmi dolgozó	Pedagógus	3,547*	,834	,000	
	Pedagógushallgató	,788	,989	,426	
	Nevelőszülő	3,859*	,935	,000	
	Gyermekvédelmi dolgozó	4,217*	,989	,000	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,853	1,136	,453	
	Más foglalkozású	2,610*	,816	,001	
	Bántalmazó szülő	-4,260*	1,181	,000	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	3,795*	1,000	,000	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,914*	1,111	,000	
Más foglalkozású	Pedagógus	,937	,484	,053	
	Pedagógushallgató	-1,822*	,719	,012	
	Nevelőszülő	1,249	,643	,053	
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,607*	,719	,026	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-1,757	,911	,054	
	Rendvédelmi dolgozó	-2,610*	,816	,001	
	Bántalmazó szülő	-6,870*	,966	,000	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	1,185	,734	,107	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	1,304	,879	,139	
Bántalmazó szülő	Pedagógus	7,806*	,981	,000	

		Pedagógushallgató	5,048*	1,117	,000
		Nevelőszülő	8,119*	1,069	,000
		Gyermekvédelmi dolgozó	8,476*	1,117	,000
		Főiskolai/egyetemi hallgató	5,113*	1,248	,000
		Rendvédelmi dolgozó	4,260*	1,181	,000
		Más foglalkozású	6,870*	,966	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	8,055*	1,126	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	8,174*	1,226	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	Pedagógus	-,248	,754	,742
		Pedagógushallgató	-3,007*	,923	,001
		Nevelőszülő	,064	,865	,941
		Gyermekvédelmi dolgozó	,421	,923	,648
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-2,942*	1,079	,007
		Rendvédelmi dolgozó	-3,795*	1,000	,000
		Más foglalkozású	-1,185	,734	,107
		Bántalmazó szülő	-8,055*	1,126	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	,119	1,052	,910
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	Pedagógus	-,368	,896	,682
		Pedagógushallgató	-3,126*	1,043	,003
		Nevelőszülő	-,055	,991	,956
		Gyermekvédelmi dolgozó	,302	1,043	,772
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-3,061*	1,183	,010
		Rendvédelmi dolgozó	-3,914*	1,111	,000
		Más foglalkozású	-1,304	,879	,139
		Bántalmazó szülő	-8,174*	1,226	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-,119	1,052	,910
SZNA kérdőív összpontszám	Pedagógus	Pedagógushallgató	-2,799	2,764	,312
		Nevelőszülő	5,451*	2,488	,029
		Gyermekvédelmi dolgozó	3,225	2,764	,244
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-2,186	3,462	,528
		Rendvédelmi dolgozó	-11,130*	3,114	,000
		Más foglalkozású	-1,245	1,808	,491
		Bántalmazó szülő	-40,037*	3,665	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	6,173*	2,816	,029
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	8,965*	3,347	,008
	Pedagógushallgató	Pedagógus	2,799	2,764	,312
		Nevelőszülő	8,250*	3,185	,010
		Gyermekvédelmi dolgozó	6,024	3,404	,077
		Főiskolai/egyetemi hallgató	,613	3,992	,878
		Rendvédelmi dolgozó	-8,332*	3,694	,024
		Más foglalkozású	1,554	2,687	,563
		Bántalmazó szülő	-37,238*	4,170	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	8,971*	3,447	,009
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	11,764*	3,893	,003
	Nevelőszülő	Pedagógus	-5,451*	2,488	,029
		Pedagógushallgató	-8,250*	3,185	,010
		Gyermekvédelmi dolgozó	-2,226	3,185	,485
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-7,637*	3,806	,045
		Rendvédelmi dolgozó	-16,582*	3,493	,000
		Más foglalkozású	-6,696*	2,402	,005
		Bántalmazó szülő	-45,488*	3,992	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	,721	3,230	,823
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,514	3,702	,343
	Gyermekvédelmi dolgozó	Pedagógus	-3,225	2,764	,244
		Pedagógushallgató	-6,024	3,404	,077
		Nevelőszülő	2,226	3,185	,485
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-5,411	3,992	,176
		Rendvédelmi dolgozó	-14,356*	3,694	,000
		Más foglalkozású	-4,470	2,687	,097
		Bántalmazó szülő	-43,262*	4,170	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	2,948	3,447	,393
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	5,740	3,893	,141
	Főiskolai/egyetemi hallgató	Pedagógus	2,186	3,462	,528
		Pedagógushallgató	-,613	3,992	,878
		Nevelőszülő	7,637*	3,806	,045
		Gyermekvédelmi dolgozó	5,411	3,992	,176
		Rendvédelmi dolgozó	-8,945*	4,242	,035

	Más foglalkozású	,941	3,401	,782
	Bántalmazó szülő	-37,851*	4,662	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	8,358*	4,028	,038
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	11,151*	4,416	,012
Rendvédelmi dolgozó	Pedagógus	11,130*	3,114	,000
	Pedagógushallgató	8,332*	3,694	,024
	Nevelőszülő	16,582*	3,493	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	14,356*	3,694	,000
	Főiskolai/egyetemi hallgató	8,945*	4,242	,035
	Más foglalkozású	9,886*	3,045	,001
	Bántalmazó szülő	-28,906*	4,409	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	17,303*	3,733	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	20,096*	4,149	,000
Más foglalkozású	Pedagógus	1,245	1,808	,491
	Pedagógushallgató	-1,554	2,687	,563
	Nevelőszülő	6,696*	2,402	,005
	Gyermekvédelmi dolgozó	4,470	2,687	,097
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,941	3,401	,782
	Rendvédelmi dolgozó	-9,886*	3,045	,001
	Bántalmazó szülő	-38,792*	3,607	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	7,418*	2,740	,007
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	10,210*	3,284	,002
Bántalmazó szülő	Pedagógus	40,037*	3,665	,000
	Pedagógushallgató	37,238*	4,170	,000
	Nevelőszülő	45,488*	3,992	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	43,262*	4,170	,000
	Főiskolai/egyetemi hallgató	37,851*	4,662	,000
	Rendvédelmi dolgozó	28,906*	4,409	,000
	Más foglalkozású	38,792*	3,607	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	46,210*	4,204	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	49,002*	4,577	,000
Gyermekkor. bánt. felnőtt	Pedagógus	-6,173*	2,816	,029
	Pedagógushallgató	-8,971*	3,447	,009
	Nevelőszülő	-,721	3,230	,823
	Gyermekvédelmi dolgozó	-2,948	3,447	,393
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-8,358*	4,028	,038
	Rendvédelmi dolgozó	-17,303*	3,733	,000
	Más foglalkozású	-7,418*	2,740	,007
	Bántalmazó szülő	-46,210*	4,204	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,792	3,930	,478
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	Pedagógus	-8,965*	3,347	,008
	Pedagógushallgató	-11,764*	3,893	,003
	Nevelőszülő	-3,514	3,702	,343
	Gyermekvédelmi dolgozó	-5,740	3,893	,141
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-11,151*	4,416	,012
	Rendvédelmi dolgozó	-20,096*	4,149	,000
	Más foglalkozású	-10,210*	3,284	,002
	Bántalmazó szülő	-49,002*	4,577	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-2,792	3,930	,478
Pszichoszomatikus tünetlista	Pedagógus	-2,523*	1,132	,026
	Pedagógushallgató	,852	1,019	,403
	Nevelőszülő	-,237	1,132	,834
	Gyermekvédelmi dolgozó	-4,023*	1,417	,005
	Főiskolai/egyetemi hallgató	3,493*	1,275	,006
	Rendvédelmi dolgozó	-1,011	,740	,172
	Más foglalkozású	-2,356	1,501	,117
	Bántalmazó szülő	-5,748*	1,153	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-8,215*	1,370	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-8,215*	1,370	,000
Pedagógushallgató	Pedagógus	2,523*	1,132	,026
	Nevelőszülő	3,375*	1,304	,010
	Gyermekvédelmi dolgozó	2,286	1,394	,102
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-1,500	1,634	,359
	Rendvédelmi dolgozó	6,016*	1,512	,000
	Más foglalkozású	1,512	1,100	,170
	Bántalmazó szülő	,167	1,707	,922
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-3,225*	1,411	,023
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-5,692*	1,594	,000

Nevelőszülő	Pedagógus	-852	1,019	,403
	Pedagógushallgató	-3,375*	1,304	,010
	Gyermekvédelmi dolgozó	-1,089	1,304	,404
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-4,875*	1,558	,002
	Rendvédelmi dolgozó	2,641	1,430	,065
	Más foglalkozású	-1,863	,983	,059
	Bántalmazó szülő	-3,208	1,634	,050
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-6,600*	1,322	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-9,067*	1,516	,000
Gyermekvédelmi dolgozó	Pedagógus	,237	1,132	,834
	Pedagógushallgató	-2,286	1,394	,102
	Nevelőszülő	1,089	1,304	,404
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-3,786*	1,634	,021
	Rendvédelmi dolgozó	3,730*	1,512	,014
	Más foglalkozású	-,774	1,100	,482
	Bántalmazó szülő	-2,119	1,707	,215
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-5,511*	1,411	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-7,978*	1,594	,000
Főiskolai/egyetemi hallgató	Pedagógus	4,023*	1,417	,005
	Pedagógushallgató	1,500	1,634	,359
	Nevelőszülő	4,875*	1,558	,002
	Gyermekvédelmi dolgozó	3,786*	1,634	,021
	Rendvédelmi dolgozó	7,516*	1,737	,000
	Más foglalkozású	3,012*	1,392	,031
	Bántalmazó szülő	1,667	1,909	,383
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-1,725	1,649	,296
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-4,192*	1,808	,021
Rendvédelmi dolgozó	Pedagógus	-3,493*	1,275	,006
	Pedagógushallgató	-6,016*	1,512	,000
	Nevelőszülő	-2,641	1,430	,065
	Gyermekvédelmi dolgozó	-3,730*	1,512	,014
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-7,516*	1,737	,000
	Más foglalkozású	-4,504*	1,247	,000
	Bántalmazó szülő	-5,849*	1,805	,001
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-9,241*	1,528	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-11,708*	1,699	,000
Más foglalkozású	Pedagógus	1,011	,740	,172
	Pedagógushallgató	-1,512	1,100	,170
	Nevelőszülő	1,863	,983	,059
	Gyermekvédelmi dolgozó	,774	1,100	,482
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-3,012*	1,392	,031
	Rendvédelmi dolgozó	4,504*	1,247	,000
	Bántalmazó szülő	-1,345	1,477	,363
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-4,737*	1,122	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-7,204*	1,344	,000
Bántalmazó szülő	Pedagógus	2,356	1,501	,117
	Pedagógushallgató	-,167	1,707	,922
	Nevelőszülő	3,208	1,634	,050
	Gyermekvédelmi dolgozó	2,119	1,707	,215
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-1,667	1,909	,383
	Rendvédelmi dolgozó	5,849*	1,805	,001
	Más foglalkozású	1,345	1,477	,363
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-3,392*	1,721	,049
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-5,859*	1,874	,002
Gyermekkor. bánt. felnőtt	Pedagógus	5,748*	1,153	,000
	Pedagógushallgató	3,225*	1,411	,023
	Nevelőszülő	6,600*	1,322	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	5,511*	1,411	,000
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,725	1,649	,296
	Rendvédelmi dolgozó	9,241*	1,528	,000
	Más foglalkozású	4,737*	1,122	,000
	Bántalmazó szülő	3,392*	1,721	,049
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-2,467	1,609	,126
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	Pedagógus	8,215*	1,370	,000
	Pedagógushallgató	5,692*	1,594	,000
	Nevelőszülő	9,067*	1,516	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	7,978*	1,594	,000

	Főiskolai/egyetemi hallgató	4,192*	1,808	,021
	Rendvédelmi dolgozó	11,708*	1,699	,000
	Más foglalkozású	7,204*	1,344	,000
	Bántalmazó szülő	5,859*	1,874	,002
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	2,467	1,609	,126
Elettel való elégedettség	Pedagógus			
	Pedagógushallgató	,369	1,144	,747
	Nevelőszülő	,530	1,030	,607
	Gyermekvédelmi dolgozó	,083	1,144	,942
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,083	1,433	,954
	Rendvédelmi dolgozó	,035	1,289	,978
	Más foglalkozású	2,022*	,748	,007
	Bántalmazó szülő	5,202*	1,518	,001
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	5,708*	1,166	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	5,929*	1,386	,000
Pedagógushallgató	Pedagógus	-,369	1,144	,747
	Nevelőszülő	,161	1,319	,903
	Gyermekvédelmi dolgozó	-,286	1,410	,839
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,286	1,653	,863
	Rendvédelmi dolgozó	-,334	1,530	,827
	Más foglalkozású	1,653	1,112	,138
	Bántalmazó szülő	4,833*	1,726	,005
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	5,339*	1,427	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	5,560*	1,612	,001
	Nevelőszülő	Pedagógus	-,530	1,030
Pedagógushallgató		-,161	1,319	,903
Gyermekvédelmi dolgozó		-,446	1,319	,735
Főiskolai/egyetemi hallgató		-,446	1,576	,777
Rendvédelmi dolgozó		-,495	1,446	,732
Más foglalkozású		1,492	,995	,134
Bántalmazó szülő		4,673*	1,653	,005
Gyermekkor. bánt. felnőtt		5,179*	1,337	,000
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.		5,400*	1,533	,000
Gyermekvédelmi dolgozó		Pedagógus	-,083	1,144
	Pedagógushallgató	,286	1,410	,839
	Nevelőszülő	,446	1,319	,735
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,000	1,653	1,000
	Rendvédelmi dolgozó	-,048	1,530	,975
	Más foglalkozású	1,939	1,112	,082
	Bántalmazó szülő	5,119*	1,726	,003
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	5,625*	1,427	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	5,846*	1,612	,000
	Főiskolai/egyetemi hallgató	Pedagógus	-,083	1,433
Pedagógushallgató		,286	1,653	,863
Nevelőszülő		,446	1,576	,777
Gyermekvédelmi dolgozó		,000	1,653	1,000
Rendvédelmi dolgozó		-,048	1,756	,978
Más foglalkozású		1,939	1,408	,169
Bántalmazó szülő		5,119*	1,930	,008
Gyermekkor. bánt. felnőtt		5,625*	1,668	,001
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.		5,846*	1,828	,001
Rendvédelmi dolgozó		Pedagógus	-,035	1,289
	Pedagógushallgató	,334	1,530	,827
	Nevelőszülő	,495	1,446	,732
	Gyermekvédelmi dolgozó	,048	1,530	,975
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,048	1,756	,978
	Más foglalkozású	1,987	1,261	,116
	Bántalmazó szülő	5,167*	1,826	,005
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	5,673*	1,546	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	5,895*	1,718	,001
	Más foglalkozású	Pedagógus	-2,022*	,748
Pedagógushallgató		-1,653	1,112	,138

	Nevelőszülő	-1,492	,995	,134
	Gyermekvédelmi dolgozó	-1,939	1,112	,082
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-1,939	1,408	,169
	Rendvédelmi dolgozó	-1,987	1,261	,116
	Bántalmazó szülő	3,180*	1,494	,034
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	3,686*	1,135	,001
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,908*	1,360	,004
Bántalmazó szülő	Pedagógus	-5,202*	1,518	,001
	Pedagógushallgató	-4,833*	1,726	,005
	Nevelőszülő	-4,673*	1,653	,005
	Gyermekvédelmi dolgozó	-5,119*	1,726	,003
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-5,119*	1,930	,008
	Rendvédelmi dolgozó	-5,167*	1,826	,005
	Más foglalkozású	-3,180*	1,494	,034
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	,506	1,741	,771
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	,727	1,895	,701
Gyermekkor. bánt. felnőtt	Pedagógus	-5,708*	1,166	,000
	Pedagógushallgató	-5,339*	1,427	,000
	Nevelőszülő	-5,179*	1,337	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	-5,625*	1,427	,000
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-5,625*	1,668	,001
	Rendvédelmi dolgozó	-5,673*	1,546	,000
	Más foglalkozású	-3,686*	1,135	,001
	Bántalmazó szülő	-,506	1,741	,771
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	,221	1,627	,892
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	Pedagógus	-5,929*	1,386	,000
	Pedagógushallgató	-5,560*	1,612	,001
	Nevelőszülő	-5,400*	1,533	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	-5,846*	1,612	,000
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-5,846*	1,828	,001
	Rendvédelmi dolgozó	-5,895*	1,718	,001
	Más foglalkozású	-3,908*	1,360	,004
	Bántalmazó szülő	-,727	1,895	,701
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-,221	1,627	,892
Elutasítás anya	Pedagógus	,308	,695	,657
	Nevelőszülő	,429	,626	,493
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,004	,695	,149
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,360	,870	,679
	Rendvédelmi dolgozó	-,337	,793	,671
	Más foglalkozású	-,649	,454	,154
	Bántalmazó szülő	-1,961*	,922	,034
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-8,742*	,708	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-6,868*	,842	,000
	Pedagógushallgató	-,308	,695	,657
	Nevelőszülő	,121	,801	,880
	Gyermekvédelmi dolgozó	,696	,856	,416
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,668	1,004	,506
	Rendvédelmi dolgozó	-,645	,938	,492
	Más foglalkozású	-,958	,675	,157
	Bántalmazó szülő	-2,269*	1,048	,031
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-9,050*	,867	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-7,176*	,979	,000
Nevelőszülő	Pedagógus	-,429	,626	,493
	Pedagógushallgató	-,121	,801	,880
	Gyermekvédelmi dolgozó	,575	,801	,473
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,789	,957	,410
	Rendvédelmi dolgozó	-,766	,887	,388
	Más foglalkozású	-1,078	,604	,075
	Bántalmazó szülő	-2,390*	1,004	,018
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-9,170*	,812	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-7,297*	,931	,000

Gyermekvédelmi dolgozó	Pedagógus	-1,004	,695	,149
	Pedagógushallgató	-,696	,856	,416
	Nevelőszülő	-,575	,801	,473
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-1,364	1,004	,175
	Rendvédelmi dolgozó	-1,341	,938	,153
	Más foglalkozású	-1,654*	,675	,015
	Bántalmazó szülő	-2,965*	1,048	,005
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-9,746*	,867	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-7,872*	,979	,000
Főiskolai/egyetemi hallgató	Pedagógus	,360	,870	,679
	Pedagógushallgató	,668	1,004	,506
	Nevelőszülő	,789	,957	,410
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,364	1,004	,175
	Rendvédelmi dolgozó	,023	1,074	,983
	Más foglalkozású	-,289	,855	,735
	Bántalmazó szülő	-1,601	1,172	,173
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-8,381*	1,013	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-6,508*	1,110	,000
Rendvédelmi dolgozó	Pedagógus	,337	,793	,671
	Pedagógushallgató	,645	,938	,492
	Nevelőszülő	,766	,887	,388
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,341	,938	,153
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,023	1,074	,983
	Más foglalkozású	-,312	,776	,688
	Bántalmazó szülő	-1,624	1,116	,146
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-8,404*	,947	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-6,531*	1,051	,000
Más foglalkozású	Pedagógus	,649	,454	,154
	Pedagógushallgató	,958	,675	,157
	Nevelőszülő	1,078	,604	,075
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,654*	,675	,015
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,289	,855	,735
	Rendvédelmi dolgozó	,312	,776	,688
	Bántalmazó szülő	-1,312	,907	,149
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-8,092*	,689	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-6,219*	,826	,000
Bántalmazó szülő	Pedagógus	1,961*	,922	,034
	Pedagógushallgató	2,269*	1,048	,031
	Nevelőszülő	2,390*	1,004	,018
	Gyermekvédelmi dolgozó	2,965*	1,048	,005
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,601	1,172	,173
	Rendvédelmi dolgozó	1,624	1,116	,146
	Más foglalkozású	1,312	,907	,149
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-6,781*	1,057	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-4,907*	1,151	,000
Gyermekkor. bánt. felnőtt	Pedagógus	8,742*	,708	,000
	Pedagógushallgató	9,050*	,867	,000
	Nevelőszülő	9,170*	,812	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	9,746*	,867	,000
	Főiskolai/egyetemi hallgató	8,381*	1,013	,000
	Rendvédelmi dolgozó	8,404*	,947	,000
	Más foglalkozású	8,092*	,689	,000
	Bántalmazó szülő	6,781*	1,057	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	1,874	,988	,058
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	Pedagógus	6,868*	,842	,000
	Pedagógushallgató	7,176*	,979	,000
	Nevelőszülő	7,297*	,931	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	7,872*	,979	,000
	Főiskolai/egyetemi hallgató	6,508*	1,110	,000
	Rendvédelmi dolgozó	6,531*	1,051	,000
	Más foglalkozású	6,219*	,826	,000

		Bántalmazó szülő	4,907*	1,151	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-1,874	,988	,058
Túlvédés anyja	Pedagógus	Pedagógushallgató	,624	,921	,498
		Nevelőszülő	2,946*	,829	,000
		Gyermekvédelmi dolgozó	-1,137	,921	,217
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-,489	1,154	,672
		Rendvédelmi dolgozó	-,480	1,052	,648
		Más foglalkozású	,404	,602	,503
		Bántalmazó szülő	1,577	1,222	,197
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-2,197*	,939	,020
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	,245	1,116	,826
	Pedagógushallgató	Pedagógus	-,624	,921	,498
		Nevelőszülő	2,321*	1,061	,029
		Gyermekvédelmi dolgozó	-1,762	1,135	,121
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-1,113	1,331	,403
		Rendvédelmi dolgozó	-1,105	1,243	,375
		Más foglalkozású	-,221	,896	,806
		Bántalmazó szülő	,952	1,390	,493
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-2,821*	1,149	,014
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-,379	1,298	,770
	Nevelőszülő	Pedagógus	-2,946*	,829	,000
		Pedagógushallgató	-2,321*	1,061	,029
		Gyermekvédelmi dolgozó	-4,083*	1,061	,000
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-3,435*	1,269	,007
		Rendvédelmi dolgozó	-3,426*	1,177	,004
		Más foglalkozású	-2,542*	,801	,002
		Bántalmazó szülő	-1,369	1,331	,304
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-5,143*	1,077	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-2,701*	1,234	,029
	Gyermekvédelmi dolgozó	Pedagógus	1,137	,921	,217
		Pedagógushallgató	1,762	1,135	,121
		Nevelőszülő	4,083*	1,061	,000
		Főiskolai/egyetemi hallgató	,649	1,331	,626
		Rendvédelmi dolgozó	,657	1,243	,597
		Más foglalkozású	1,541	,896	,086
		Bántalmazó szülő	2,714	1,390	,051
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-1,060	1,149	,357
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	1,383	1,298	,287
	Főiskolai/egyetemi hallgató	Pedagógus	,489	1,154	,672
		Pedagógushallgató	1,113	1,331	,403
		Nevelőszülő	3,435*	1,269	,007
		Gyermekvédelmi dolgozó	-,649	1,331	,626
		Rendvédelmi dolgozó	,008	1,424	,995
		Más foglalkozású	,893	1,134	,431
		Bántalmazó szülő	2,065	1,554	,184
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-1,708	1,343	,204
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	,734	1,472	,618
	Rendvédelmi dolgozó	Pedagógus	,480	1,052	,648
		Pedagógushallgató	1,105	1,243	,375
		Nevelőszülő	3,426*	1,177	,004
		Gyermekvédelmi dolgozó	-,657	1,243	,597
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-,008	1,424	,995
		Más foglalkozású	,884	1,029	,391
		Bántalmazó szülő	2,057	1,480	,165
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-1,717	1,256	,172
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	,726	1,393	,603
	Más foglalkozású	Pedagógus	-,404	,602	,503
		Pedagógushallgató	,221	,896	,806
		Nevelőszülő	2,542*	,801	,002
		Gyermekvédelmi dolgozó	-1,541	,896	,086
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-,893	1,134	,431
		Rendvédelmi dolgozó	-,884	1,029	,391
		Bántalmazó szülő	1,173	1,202	,330
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-2,601*	,913	,005
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-,159	1,095	,885
	Bántalmazó	Pedagógus	-1,577	1,222	,197

szülő	Pedagógushallgató	-952	1,390	,493	
	Nevelőszülő	1,369	1,331	,304	
	Gyermekvédelmi dolgozó	-2,714	1,390	,051	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-2,065	1,554	,184	
	Rendvédelmi dolgozó	-2,057	1,480	,165	
	Más foglalkozású	-1,173	1,202	,330	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-3,774*	1,401	,007	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-1,332	1,526	,383	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	2,197*	,939	,020	
	Pedagógushallgató	2,821*	1,149	,014	
Gyermekkor. bánt. felnőtt	Nevelőszülő	5,143*	1,077	,000	
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,060	1,149	,357	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,708	1,343	,204	
	Rendvédelmi dolgozó	1,717	1,256	,172	
	Más foglalkozású	2,601*	,913	,005	
	Bántalmazó szülő	3,774*	1,401	,007	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,442	1,310	,063	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-2,245	1,116	,826	
	Pedagógushallgató	,379	1,298	,770	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	Nevelőszülő	2,701*	1,234	,029
Gyermekvédelmi dolgozó		-1,383	1,298	,287	
Főiskolai/egyetemi hallgató		-,734	1,472	,618	
Rendvédelmi dolgozó		-,726	1,393	,603	
Más foglalkozású		,159	1,095	,885	
Bántalmazó szülő		1,332	1,526	,383	
Gyermekkor. bánt. felnőtt		-2,442	1,310	,063	
Pedagógus		-2,285	,685	,678	
Érzelmi melegség anyja		Nevelőszülő	1,043	,617	,091
		Gyermekvédelmi dolgozó	-,499	,685	,467
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,852	,858	,321	
	Rendvédelmi dolgozó	-,123	,782	,875	
	Más foglalkozású	1,258*	,448	,005	
	Bántalmazó szülő	2,311*	,909	,011	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	6,936*	,698	,000	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	7,388*	,830	,000	
	Pedagógushallgató	,285	,685	,678	
	Pedagógushallgató	Nevelőszülő	1,327	,789	,093
Gyermekvédelmi dolgozó		-,214	,844	,800	
Főiskolai/egyetemi hallgató		1,137	,990	,251	
Rendvédelmi dolgozó		,162	,924	,861	
Más foglalkozású		1,543*	,666	,021	
Bántalmazó szülő		2,595*	1,034	,012	
Gyermekkor. bánt. felnőtt		7,220*	,854	,000	
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.		7,672*	,965	,000	
Nevelőszülő		-1,043	,617	,091	
Nevelőszülő		Pedagógushallgató	-1,327	,789	,093
	Gyermekvédelmi dolgozó	-1,542	,789	,051	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,190	,944	,840	
	Rendvédelmi dolgozó	-1,165	,875	,183	
	Más foglalkozású	,215	,595	,718	
	Bántalmazó szülő	1,268	,990	,201	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	5,893*	,801	,000	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	6,345*	,918	,000	
	Gyermekvédelmi dolgozó	,499	,685	,467	
	Gyermekvédelmi dolgozó	Pedagógushallgató	,214	,844	,800
Nevelőszülő		1,542	,789	,051	
Főiskolai/egyetemi hallgató		1,351	,990	,173	
Rendvédelmi dolgozó		,376	,924	,684	
Más foglalkozású		1,757*	,666	,009	
Bántalmazó szülő		2,810*	1,034	,007	
Gyermekkor. bánt. felnőtt		7,435*	,854	,000	
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.		7,886*	,965	,000	
Főiskolai/egyetemi hallgató		-,852	,858	,321	
Főiskolai/egyetemi hallgató		Pedagógushallgató	-1,137	,990	,251
	Nevelőszülő	,190	,944	,840	
	Gyermekvédelmi dolgozó	-1,351	,990	,173	
	Rendvédelmi dolgozó	-,975	1,059	,358	

	Más foglalkozású	,406	,843	,631
	Bántalmazó szülő	1,458	1,156	,207
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	6,083*	,999	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	6,535*	1,095	,000
Rendvédelmi dolgozó	Pedagógus	,123	,782	,875
	Pedagógushallgató	-,162	,924	,861
	Nevelőszülő	1,165	,875	,183
	Gyermekvédelmi dolgozó	-,376	,924	,684
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,975	1,059	,358
	Más foglalkozású	1,381	,766	,072
	Bántalmazó szülő	2,433*	1,100	,027
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	7,058*	,934	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	7,510*	1,036	,000
Más foglalkozású	Pedagógus	-1,258*	,448	,005
	Pedagógushallgató	-1,543*	,666	,021
	Nevelőszülő	-,215	,595	,718
	Gyermekvédelmi dolgozó	-1,757*	,666	,009
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,406	,843	,631
	Rendvédelmi dolgozó	-1,381	,766	,072
	Bántalmazó szülő	1,053	,894	,240
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	5,678*	,679	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	6,130*	,814	,000
Bántalmazó szülő	Pedagógus	-2,311*	,909	,011
	Pedagógushallgató	-2,595*	1,034	,012
	Nevelőszülő	-1,268	,990	,201
	Gyermekvédelmi dolgozó	-2,810*	1,034	,007
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-1,458	1,156	,207
	Rendvédelmi dolgozó	-2,433*	1,100	,027
	Más foglalkozású	-1,053	,894	,240
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	4,625*	1,042	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	5,077*	1,135	,000
Gyermekkor. bánt. felnőtt	Pedagógus	-6,936*	,698	,000
	Pedagógushallgató	-7,220*	,854	,000
	Nevelőszülő	-5,893*	,801	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	-7,435*	,854	,000
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-6,083*	,999	,000
	Rendvédelmi dolgozó	-7,058*	,934	,000
	Más foglalkozású	-5,678*	,679	,000
	Bántalmazó szülő	-4,625*	1,042	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	,452	,974	,643
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	Pedagógus	-7,388*	,830	,000
	Pedagógushallgató	-7,672*	,965	,000
	Nevelőszülő	-6,345*	,918	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	-7,886*	,965	,000
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-6,535*	1,095	,000
	Rendvédelmi dolgozó	-7,510*	1,036	,000
	Más foglalkozású	-6,130*	,814	,000
	Bántalmazó szülő	-5,077*	1,135	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-,452	,974	,643
Elutasítás apa	Pedagógus	,098	,741	,895
	Nevelőszülő	,512	,662	,439
	Gyermekvédelmi dolgozó	,620	,734	,399
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,196	,953	,837
	Rendvédelmi dolgozó	,699	,862	,417
	Más foglalkozású	-,250	,485	,607
	Bántalmazó szülő	-3,205*	1,015	,002
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-7,135*	,755	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-4,480*	,903	,000
Pedagógushallgató	Pedagógus	-,098	,741	,895
	Nevelőszülő	,414	,849	,626
	Gyermekvédelmi dolgozó	,522	,907	,565
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,295	1,091	,787
	Rendvédelmi dolgozó	,601	1,012	,553
	Más foglalkozású	-,348	,720	,629
	Bántalmazó szülő	-3,303*	1,146	,004
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-7,233*	,924	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-4,578*	1,048	,000

Nevelőszülő	Pedagógus	-512	,662	,439
	Pedagógushallgató	-414	,849	,626
	Gyermekvédelmi dolgozó	,108	,843	,898
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-709	1,039	,495
	Rendvédelmi dolgozó	,187	,956	,845
	Más foglalkozású	-762	,638	,233
	Bántalmazó szülő	-3,717*	1,096	,001
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-7,648*	,861	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-4,992*	,993	,000
Gyermekvédelmi dolgozó	Pedagógus	-620	,734	,399
	Pedagógushallgató	-522	,907	,565
	Nevelőszülő	-108	,843	,898
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-817	1,087	,453
	Rendvédelmi dolgozó	,079	1,007	,938
	Más foglalkozású	-870	,713	,223
	Bántalmazó szülő	-3,825*	1,142	,001
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-7,756*	,918	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-5,100*	1,043	,000
Főiskolai/egyetemi hallgató	Pedagógus	,196	,953	,837
	Pedagógushallgató	,295	1,091	,787
	Nevelőszülő	,709	1,039	,495
	Gyermekvédelmi dolgozó	,817	1,087	,453
	Rendvédelmi dolgozó	,896	1,176	,447
	Más foglalkozású	-,053	,937	,955
	Bántalmazó szülő	-3,008*	1,293	,020
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-6,939*	1,101	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-4,283*	1,207	,000
Rendvédelmi dolgozó	Pedagógus	-699	,862	,417
	Pedagógushallgató	-601	1,012	,553
	Nevelőszülő	-,187	,956	,845
	Gyermekvédelmi dolgozó	-,079	1,007	,938
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,896	1,176	,447
	Más foglalkozású	-,949	,843	,261
	Bántalmazó szülő	-3,904*	1,227	,002
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-7,834*	1,023	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-5,179*	1,136	,000
Más foglalkozású	Pedagógus	,250	,485	,607
	Pedagógushallgató	,348	,720	,629
	Nevelőszülő	,762	,638	,233
	Gyermekvédelmi dolgozó	,870	,713	,223
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,053	,937	,955
	Rendvédelmi dolgozó	,949	,843	,261
	Bántalmazó szülő	-2,955*	1,000	,003
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-6,886*	,734	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-4,230*	,886	,000
Bántalmazó szülő	Pedagógus	3,205*	1,015	,002
	Pedagógushallgató	3,303*	1,146	,004
	Nevelőszülő	3,717*	1,096	,001
	Gyermekvédelmi dolgozó	3,825*	1,142	,001
	Főiskolai/egyetemi hallgató	3,008*	1,293	,020
	Rendvédelmi dolgozó	3,904*	1,227	,002
	Más foglalkozású	2,955*	1,000	,003
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-3,931*	1,155	,001
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-1,275	1,257	,311
Gyermekkor. bánt. felnőtt	Pedagógus	7,135*	,755	,000
	Pedagógushallgató	7,233*	,924	,000
	Nevelőszülő	7,648*	,861	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	7,756*	,918	,000
	Főiskolai/egyetemi hallgató	6,939*	1,101	,000
	Rendvédelmi dolgozó	7,834*	1,023	,000
	Más foglalkozású	6,886*	,734	,000
	Bántalmazó szülő	3,931*	1,155	,001
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,656*	1,058	,012
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	Pedagógus	4,480*	,903	,000
	Pedagógushallgató	4,578*	1,048	,000
	Nevelőszülő	4,992*	,993	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	5,100*	1,043	,000

	Főiskolai/egyetemi hallgató	4,283*	1,207	,000	
	Rendvédelmi dolgozó	5,179*	1,136	,000	
	Más foglalkozású	4,230*	,886	,000	
	Bántalmazó szülő	1,275	1,257	,311	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-2,656*	1,058	,012	
Tülvédés apa	Pedagógus	Pedagógushallgató	,714	,970	,462
		Nevelőszülő	3,585*	,866	,000
		Gyermekvédelmi dolgozó	1,198	,961	,213
		Főiskolai/egyetemi hallgató	3,168*	1,247	,011
		Rendvédelmi dolgozó	-,540	1,127	,632
		Más foglalkozású	1,259*	,635	,048
		Bántalmazó szülő	-,179	1,329	,893
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-,020	,988	,984
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,231*	1,182	,006
	Pedagógushallgató	Pedagógus	-,714	,970	,462
		Nevelőszülő	2,871*	1,111	,010
		Gyermekvédelmi dolgozó	,484	1,186	,684
		Főiskolai/egyetemi hallgató	2,453	1,428	,086
		Rendvédelmi dolgozó	-1,254	1,325	,344
		Más foglalkozású	,545	,942	,563
		Bántalmazó szülő	-,893	1,500	,552
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-,734	1,209	,544
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,517	1,371	,067
	Nevelőszülő	Pedagógus	-3,585*	,866	,000
		Pedagógushallgató	-2,871*	1,111	,010
		Gyermekvédelmi dolgozó	-2,387*	1,103	,031
		Főiskolai/egyetemi hallgató	-,417	1,360	,759
		Rendvédelmi dolgozó	-4,125*	1,251	,001
		Más foglalkozású	-2,326*	,834	,005
		Bántalmazó szülő	-3,764*	1,435	,009
Gyermekkor. bánt. felnőtt		-3,605*	1,127	,001	
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.		-,354	1,300	,786	
Gyermekvédelmi dolgozó	Pedagógus	-1,198	,961	,213	
	Pedagógushallgató	-,484	1,186	,684	
	Nevelőszülő	2,387*	1,103	,031	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,970	1,422	,167	
	Rendvédelmi dolgozó	-1,738	1,318	,188	
	Más foglalkozású	,061	,933	,948	
	Bántalmazó szülő	-1,377	1,494	,357	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-1,218	1,202	,311	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,033	1,365	,137	
Főiskolai/egyetemi hallgató	Pedagógus	-3,168*	1,247	,011	
	Pedagógushallgató	-2,453	1,428	,086	
	Nevelőszülő	,417	1,360	,759	
	Gyermekvédelmi dolgozó	-1,970	1,422	,167	
	Rendvédelmi dolgozó	-3,708*	1,540	,016	
	Más foglalkozású	-1,909	1,226	,120	
	Bántalmazó szülő	-3,347*	1,692	,048	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-3,188*	1,441	,027	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	,064	1,580	,968	
Rendvédelmi dolgozó	Pedagógus	,540	1,127	,632	
	Pedagógushallgató	1,254	1,325	,344	
	Nevelőszülő	4,125*	1,251	,001	
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,738	1,318	,188	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	3,708*	1,540	,016	
	Más foglalkozású	1,799	1,103	,104	
	Bántalmazó szülő	,361	1,606	,822	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	,520	1,338	,698	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,771*	1,487	,011	
Más foglalkozású	Pedagógus	-1,259*	,635	,048	
	Pedagógushallgató	-,545	,942	,563	
	Nevelőszülő	2,326*	,834	,005	
	Gyermekvédelmi dolgozó	-,061	,933	,948	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,909	1,226	,120	
	Rendvédelmi dolgozó	-1,799	1,103	,104	
	Bántalmazó szülő	-1,438	1,308	,272	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-1,279	,961	,184	

	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	1,972	1,159	,089
Bántalmazó szülő	Pedagógus	,179	1,329	,893
	Pedagógushallgató	,893	1,500	,552
	Nevelőszülő	3,764*	1,435	,009
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,377	1,494	,357
	Főiskolai/egyetemi hallgató	3,347*	1,692	,048
	Rendvédelmi dolgozó	-,361	1,606	,822
	Más foglalkozású	1,438	1,308	,272
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	,159	1,512	,916
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,411*	1,645	,039
Gyermekkor. bánt. felnőtt	Pedagógus	,020	,988	,984
	Pedagógushallgató	,734	1,209	,544
	Nevelőszülő	3,605*	1,127	,001
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,218	1,202	,311
	Főiskolai/egyetemi hallgató	3,188*	1,441	,027
	Rendvédelmi dolgozó	-,520	1,338	,698
	Más foglalkozású	1,279	,961	,184
	Bántalmazó szülő	-,159	1,512	,916
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,251*	1,384	,019
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	Pedagógus	-3,231*	1,182	,006
	Pedagógushallgató	-2,517	1,371	,067
	Nevelőszülő	,354	1,300	,786
	Gyermekvédelmi dolgozó	-2,033	1,365	,137
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,064	1,580	,968
	Rendvédelmi dolgozó	-3,771*	1,487	,011
	Más foglalkozású	-1,972	1,159	,089
	Bántalmazó szülő	-3,411*	1,645	,039
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-3,251*	1,384	,019
Érzelmi melegség apa	Pedagógus	,010	,778	,990
	Pedagógushallgató	,871	,694	,210
	Nevelőszülő	1,466	,771	,058
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,374	,982	,162
	Rendvédelmi dolgozó	,299	,904	,741
	Más foglalkozású	1,366*	,509	,008
	Bántalmazó szülő	2,367*	1,066	,027
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	7,464*	,793	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	6,276*	,948	,000
	Pedagógushallgató	-,010	,778	,990
	Nevelőszülő	,861	,891	,334
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,456	,952	,127
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,364	1,129	,228
	Rendvédelmi dolgozó	,289	1,063	,786
	Más foglalkozású	1,356	,755	,073
	Bántalmazó szülő	2,357	1,203	,051
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	7,454*	,969	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	6,266*	1,100	,000
Nevelőszülő	Pedagógus	-,871	,694	,210
	Pedagógushallgató	-,861	,891	,334
	Gyermekvédelmi dolgozó	,595	,885	,501
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,503	1,073	,639
	Rendvédelmi dolgozó	-,571	1,003	,569
	Más foglalkozású	,495	,669	,460
	Bántalmazó szülő	1,496	1,151	,194
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	6,593*	,904	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	5,406*	1,042	,000
Gyermekvédelmi dolgozó	Pedagógus	-1,466	,771	,058
	Pedagógushallgató	-1,456	,952	,127
	Nevelőszülő	-,595	,885	,501
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,092	1,124	,935
	Rendvédelmi dolgozó	-1,167	1,057	,270
	Más foglalkozású	-,100	,748	,894
	Bántalmazó szülő	,901	1,198	,452
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	5,998*	,964	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	4,810*	1,095	,000
Főiskolai/egyetemi hallgató	Pedagógus	-1,374	,982	,162
	Pedagógushallgató	-1,364	1,129	,228
	Nevelőszülő	-,503	1,073	,639

	Gyermekvédelmi dolgozó	,092	1,124	,935
	Rendvédelmi dolgozó	-1,075	1,220	,379
	Más foglalkozású	-,008	,964	,994
	Bántalmazó szülő	,993	1,344	,460
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	6,090*	1,139	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	4,903*	1,252	,000
Rendvédelmi dolgozó	Pedagógus	-,299	,904	,741
	Pedagógushallgató	-,289	1,063	,786
	Nevelőszülő	,571	1,003	,569
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,167	1,057	,270
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,075	1,220	,379
	Más foglalkozású	1,067	,885	,229
	Bántalmazó szülő	2,068	1,288	,109
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	7,165*	1,074	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	5,977*	1,193	,000
Más foglalkozású	Pedagógus	-1,366*	,509	,008
	Pedagógushallgató	-1,356	,755	,073
	Nevelőszülő	-,495	,669	,460
	Gyermekvédelmi dolgozó	,100	,748	,894
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,008	,964	,994
	Rendvédelmi dolgozó	-1,067	,885	,229
	Bántalmazó szülő	1,001	1,049	,341
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	6,098*	,771	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	4,910*	,929	,000
Bántalmazó szülő	Pedagógus	-2,367*	1,066	,027
	Pedagógushallgató	-2,357	1,203	,051
	Nevelőszülő	-1,496	1,151	,194
	Gyermekvédelmi dolgozó	-,901	1,198	,452
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-,993	1,344	,460
	Rendvédelmi dolgozó	-2,068	1,288	,109
	Más foglalkozású	-1,001	1,049	,341
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	5,097*	1,213	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,909*	1,319	,003
Gyermekkor. bánt. felnőtt	Pedagógus	-7,464*	,793	,000
	Pedagógushallgató	-7,454*	,969	,000
	Nevelőszülő	-6,593*	,904	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	-5,998*	,964	,000
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-6,090*	1,139	,000
	Rendvédelmi dolgozó	-7,165*	1,074	,000
	Más foglalkozású	-6,098*	,771	,000
	Bántalmazó szülő	-5,097*	1,213	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-1,188	1,110	,285
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	Pedagógus	-6,276*	,948	,000
	Pedagógushallgató	-6,266*	1,100	,000
	Nevelőszülő	-5,406*	1,042	,000
	Gyermekvédelmi dolgozó	-4,810*	1,095	,000
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-4,903*	1,252	,000
	Rendvédelmi dolgozó	-5,977*	1,193	,000
	Más foglalkozású	-4,910*	,929	,000
	Bántalmazó szülő	-3,909*	1,319	,003
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	1,188	1,110	,285
Érzelmek értékelése	Pedagógus			
	Pedagógushallgató	-1,084	,727	,136
	Nevelőszülő	,017	,654	,980
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,011	,727	,165
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,523	,910	,095
	Rendvédelmi dolgozó	-,184	,819	,822
	Más foglalkozású	1,416*	,475	,003
	Bántalmazó szülő	,392	,964	,685
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	,706	,740	,341
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,952*	,880	,001
Pedagógushallgató	Pedagógus	1,084	,727	,136
	Nevelőszülő	1,101	,837	,189
	Gyermekvédelmi dolgozó	2,095*	,895	,020
	Főiskolai/egyetemi hallgató	2,607*	1,050	,013
	Rendvédelmi dolgozó	,900	,971	,354
	Más foglalkozású	2,500*	,706	,000
	Bántalmazó szülő	1,476	1,096	,179

	Gyermekkor. bánt. felnőtt	1,790*	,906	,049
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	4,037*	1,024	,000
Nevelőszülő	Pedagógus	-,017	,654	,980
	Pedagógushallgató	-1,101	,837	,189
	Gyermekvédelmi dolgozó	,994	,837	,236
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,506	1,001	,133
	Rendvédelmi dolgozó	-,201	,918	,827
	Más foglalkozású	1,399*	,632	,027
	Bántalmazó szülő	,375	1,050	,721
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	,689	,849	,417
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,935*	,974	,003
Gyermekvédelmi dolgozó	Pedagógus	-1,011	,727	,165
	Pedagógushallgató	-2,095*	,895	,020
	Nevelőszülő	-,994	,837	,236
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,512	1,050	,626
	Rendvédelmi dolgozó	-1,195	,971	,219
	Más foglalkozású	,405	,706	,567
	Bántalmazó szülő	-,619	1,096	,573
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-,305	,906	,737
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	1,941	1,024	,058
Főiskolai/egyetemi hallgató	Pedagógus	-1,523	,910	,095
	Pedagógushallgató	-2,607*	1,050	,013
	Nevelőszülő	-1,506	1,001	,133
	Gyermekvédelmi dolgozó	-,512	1,050	,626
	Rendvédelmi dolgozó	-1,707	1,115	,126
	Más foglalkozású	-,107	,894	,905
	Bántalmazó szülő	-1,131	1,226	,357
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-,817	1,059	,441
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	1,429	1,161	,219
Rendvédelmi dolgozó	Pedagógus	,184	,819	,822
	Pedagógushallgató	-,900	,971	,354
	Nevelőszülő	,201	,918	,827
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,195	,971	,219
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,707	1,115	,126
	Más foglalkozású	1,600*	,801	,046
	Bántalmazó szülő	,576	1,159	,620
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	,890	,982	,365
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,136*	1,091	,004
Más foglalkozású	Pedagógus	-1,416*	,475	,003
	Pedagógushallgató	-2,500*	,706	,000
	Nevelőszülő	-1,399*	,632	,027
	Gyermekvédelmi dolgozó	-,405	,706	,567
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,107	,894	,905
	Rendvédelmi dolgozó	-1,600*	,801	,046
	Bántalmazó szülő	-1,024	,949	,281
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-,710	,721	,325
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	1,536	,864	,076
Bántalmazó szülő	Pedagógus	-,392	,964	,685
	Pedagógushallgató	-1,476	1,096	,179
	Nevelőszülő	-,375	1,050	,721
	Gyermekvédelmi dolgozó	,619	1,096	,573
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,131	1,226	,357
	Rendvédelmi dolgozó	-,576	1,159	,620
	Más foglalkozású	1,024	,949	,281
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	,314	1,106	,776
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,560*	1,204	,034
Gyermekkor. bánt. felnőtt	Pedagógus	-,706	,740	,341
	Pedagógushallgató	-1,790*	,906	,049
	Nevelőszülő	-,689	,849	,417
	Gyermekvédelmi dolgozó	,305	,906	,737
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,817	1,059	,441
	Rendvédelmi dolgozó	-,890	,982	,365
	Más foglalkozású	,710	,721	,325
	Bántalmazó szülő	-,314	1,106	,776
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,246*	1,033	,030
Gyermekkor. bánt. felnőtt,	Pedagógus	-2,952*	,880	,001
	Pedagógushallgató	-4,037*	1,024	,000

öndef.	Nevelőszülő	-2,935*	,974	,003	
	Gyermekvédelmi dolgozó	-1,941	1,024	,058	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-1,429	1,161	,219	
	Rendvédelmi dolgozó	-3,136*	1,091	,004	
	Más foglalkozású	-1,536	,864	,076	
	Bántalmazó szülő	-2,560*	1,204	,034	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-2,246*	1,033	,030	
Optimizmus és érzelemszabályozás	Pedagógus	Pedagógushallgató	-,389	,864	,653
		Nevelőszülő	-,252	,777	,746
		Gyermekvédelmi dolgozó	,897	,864	,299
		Főiskolai/egyetemi hallgató	2,409*	1,082	,026
		Rendvédelmi dolgozó	-1,454	,973	,136
		Más foglalkozású	,990	,565	,080
		Bántalmazó szülő	,111	1,145	,923
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	1,409	,880	,110
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,544*	1,046	,015	
	Pedagógushallgató	Pedagógus	,389	,864	,653
		Nevelőszülő	,137	,995	,891
		Gyermekvédelmi dolgozó	1,286	1,064	,227
		Főiskolai/egyetemi hallgató	2,798*	1,247	,025
		Rendvédelmi dolgozó	-1,065	1,154	,356
		Más foglalkozású	1,378	,840	,101
Bántalmazó szülő		,500	1,303	,701	
Gyermekkor. bánt. felnőtt		1,798	1,077	,096	
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,932*	1,217	,016		
Nevelőszülő	Pedagógus	,252	,777	,746	
	Pedagógushallgató	-,137	,995	,891	
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,149	,995	,249	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	2,661*	1,189	,026	
	Rendvédelmi dolgozó	-1,202	1,091	,271	
	Más foglalkozású	1,241	,751	,099	
	Bántalmazó szülő	,363	1,247	,771	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	1,661	1,009	,100	
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,795*	1,157	,016		
Gyermekvédelmi dolgozó	Pedagógus	-,897	,864	,299	
	Pedagógushallgató	-1,286	1,064	,227	
	Nevelőszülő	-1,149	,995	,249	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,512	1,247	,226	
	Rendvédelmi dolgozó	-2,351*	1,154	,042	
	Más foglalkozású	,092	,840	,912	
	Bántalmazó szülő	-,786	1,303	,547	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	,512	1,077	,635	
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	1,647	1,217	,176		
Főiskolai/egyetemi hallgató	Pedagógus	-2,409*	1,082	,026	
	Pedagógushallgató	-2,798*	1,247	,025	
	Nevelőszülő	-2,661*	1,189	,026	
	Gyermekvédelmi dolgozó	-1,512	1,247	,226	
	Rendvédelmi dolgozó	-3,863*	1,326	,004	
	Más foglalkozású	-1,420	1,063	,182	
	Bántalmazó szülő	-2,298	1,457	,115	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-1,000	1,259	,427	
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	,135	1,380	,922		
Rendvédelmi dolgozó	Pedagógus	1,454	,973	,136	
	Pedagógushallgató	1,065	1,154	,356	
	Nevelőszülő	1,202	1,091	,271	
	Gyermekvédelmi dolgozó	2,351*	1,154	,042	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	3,863*	1,326	,004	
	Más foglalkozású	2,443*	,952	,010	
	Bántalmazó szülő	1,565	1,378	,256	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	2,863*	1,167	,014	
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,998*	1,296	,002		
Más foglalkozású	Pedagógus	-,990	,565	,080	
	Pedagógushallgató	-1,378	,840	,101	
	Nevelőszülő	-1,241	,751	,099	
	Gyermekvédelmi dolgozó	-,092	,840	,912	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,420	1,063	,182	
Rendvédelmi dolgozó	-2,443*	,952	,010		

	Bántalmazó szülő		-878	1,127	,436
	Gyermekkor. bánt. felnőtt		,420	,856	,624
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.		1,554	1,026	,130
Bántalmazó szülő	Pedagógus		-1,111	1,145	,923
	Pedagógushallgató		-500	1,303	,701
	Nevelőszülő		-363	1,247	,771
	Gyermekvédelmi dolgozó		,786	1,303	,547
	Főiskolai/egyetemi hallgató		2,298	1,457	,115
	Rendvédelmi dolgozó		-1,565	1,378	,256
	Más foglalkozású		,878	1,127	,436
	Gyermekkor. bánt. felnőtt		1,298	1,314	,324
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.		2,432	1,430	,090
Gyermekkor. bánt. felnőtt	Pedagógus		-1,409	,880	,110
	Pedagógushallgató		-1,798	1,077	,096
	Nevelőszülő		-1,661	1,009	,100
	Gyermekvédelmi dolgozó		-512	1,077	,635
	Főiskolai/egyetemi hallgató		1,000	1,259	,427
	Rendvédelmi dolgozó		-2,863*	1,167	,014
	Más foglalkozású		-420	,856	,624
	Bántalmazó szülő		-1,298	1,314	,324
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.		1,135	1,228	,356
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	Pedagógus		-2,544*	1,046	,015
	Pedagógushallgató		-2,932*	1,217	,016
	Nevelőszülő		-2,795*	1,157	,016
	Gyermekvédelmi dolgozó		-1,647	1,217	,176
	Főiskolai/egyetemi hallgató		-,135	1,380	,922
	Rendvédelmi dolgozó		-3,998*	1,296	,002
	Más foglalkozású		-1,554	1,026	,130
	Bántalmazó szülő		-2,432	1,430	,090
	Gyermekkor. bánt. felnőtt		-1,135	1,228	,356
Interperszonális és intraperszonális érzelemhasznosítás	Pedagógus	Pedagógushallgató	-848	,872	,331
		Nevelőszülő	,277	,785	,725
		Gyermekvédelmi dolgozó	1,342	,872	,124
		Főiskolai/egyetemi hallgató	1,402	1,093	,200
		Rendvédelmi dolgozó	-,413	,983	,674
		Más foglalkozású	,961	,570	,092
		Bántalmazó szülő	2,842*	1,157	,014
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-,323	,889	,716
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,652*	1,056	,001
	Pedagógushallgató	Pedagógus	,848	,872	,331
		Nevelőszülő	1,125	1,005	,263
		Gyermekvédelmi dolgozó	2,190*	1,074	,042
		Főiskolai/egyetemi hallgató	2,250	1,260	,075
		Rendvédelmi dolgozó	,435	1,166	,709
		Más foglalkozású	1,810*	,848	,033
		Bántalmazó szülő	3,690*	1,316	,005
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	,525	1,088	,630
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	4,500*	1,229	,000
	Nevelőszülő	Pedagógus	-,277	,785	,725
		Pedagógushallgató	-1,125	1,005	,263
		Gyermekvédelmi dolgozó	1,065	1,005	,289
		Főiskolai/egyetemi hallgató	1,125	1,201	,349
		Rendvédelmi dolgozó	-,690	1,102	,532
		Más foglalkozású	,685	,758	,367
		Bántalmazó szülő	2,565*	1,260	,042
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-,600	1,019	,556
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,375*	1,168	,004
Gyermekvédelmi dolgozó	Pedagógus		-1,342	,872	,124
	Pedagógushallgató		-2,190*	1,074	,042
	Nevelőszülő		-1,065	1,005	,289
	Főiskolai/egyetemi hallgató		,060	1,260	,962
	Rendvédelmi dolgozó		-1,755	1,166	,133
	Más foglalkozású		-,381	,848	,654
	Bántalmazó szülő		1,500	1,316	,255
	Gyermekkor. bánt. felnőtt		-1,665	1,088	,126
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.		2,310	1,229	,061
Főiskolai/egy	Pedagógus		-1,402	1,093	,200

etemi hallgató	Pedagógushallgató	-2,250	1,260	,075	
	Nevelőszülő	-1,125	1,201	,349	
	Gyermekvédelmi dolgozó	-,060	1,260	,962	
	Rendvédelmi dolgozó	-1,815	1,339	,176	
	Más foglalkozású	-,440	1,073	,682	
	Bántalmazó szülő	1,440	1,471	,328	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-1,725	1,271	,175	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,250	1,394	,107	
Rendvédelmi dolgozó	Pedagógus	,413	,983	,674	
	Pedagógushallgató	-,435	1,166	,709	
	Nevelőszülő	,690	1,102	,532	
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,755	1,166	,133	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,815	1,339	,176	
	Más foglalkozású	1,374	,961	,153	
	Bántalmazó szülő	3,255*	1,391	,020	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	,090	1,178	,939	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	4,065*	1,309	,002	
Más foglalkozású	Pedagógus	-,961	,570	,092	
	Pedagógushallgató	-1,810*	,848	,033	
	Nevelőszülő	-,685	,758	,367	
	Gyermekvédelmi dolgozó	,381	,848	,654	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	,440	1,073	,682	
	Rendvédelmi dolgozó	-1,374	,961	,153	
	Bántalmazó szülő	1,881	1,138	,099	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-1,285	,865	,138	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	2,690*	1,036	,010	
Bántalmazó szülő	Pedagógus	-2,842*	1,157	,014	
	Pedagógushallgató	-3,690*	1,316	,005	
	Nevelőszülő	-2,565*	1,260	,042	
	Gyermekvédelmi dolgozó	-1,500	1,316	,255	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-1,440	1,471	,328	
	Rendvédelmi dolgozó	-3,255*	1,391	,020	
	Más foglalkozású	-1,881	1,138	,099	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-3,165*	1,327	,017	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	,810	1,444	,575	
Gyermekkor. bánt. felnőtt	Pedagógus	,323	,889	,716	
	Pedagógushallgató	-,525	1,088	,630	
	Nevelőszülő	,600	1,019	,556	
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,665	1,088	,126	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,725	1,271	,175	
	Rendvédelmi dolgozó	-,090	1,178	,939	
	Más foglalkozású	1,285	,865	,138	
	Bántalmazó szülő	3,165*	1,327	,017	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,975*	1,240	,001	
Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	Pedagógus	-3,652*	1,056	,001	
	Pedagógushallgató	-4,500*	1,229	,000	
	Nevelőszülő	-3,375*	1,168	,004	
	Gyermekvédelmi dolgozó	-2,310	1,229	,061	
	Főiskolai/egyetemi hallgató	-2,250	1,394	,107	
	Rendvédelmi dolgozó	-4,065*	1,309	,002	
	Más foglalkozású	-2,690*	1,036	,010	
	Bántalmazó szülő	-,810	1,444	,575	
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-3,975*	1,240	,001	
Vonás-érzelmi intelligencia	Pedagógus	Pedagógushallgató	-2,321	2,010	,249
		Nevelőszülő	,042	1,809	,982
		Gyermekvédelmi dolgozó	3,250	2,010	,106
		Főiskolai/egyetemi hallgató	5,333*	2,518	,035
		Rendvédelmi dolgozó	-2,051	2,265	,365
		Más foglalkozású	3,367*	1,315	,011
		Bántalmazó szülő	3,345	2,666	,210
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	1,792	2,048	,382
		Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	9,147*	2,435	,000
	Pedagógushallgató	Pedagógus	2,321	2,010	,249
Nevelőszülő		2,363	2,316	,308	
	Gyermekvédelmi dolgozó	5,571*	2,476	,025	

	Főiskolai/egyetemi hallgató	7,655*	2,903	,009
	Rendvédelmi dolgozó	,270	2,687	,920
	Más foglalkozású	5,688*	1,954	,004
	Bántalmazó szülő	5,667	3,032	,062
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	4,113	2,507	,101
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	11,469*	2,831	,000
Nevelőszülő	Pedagógus	-,042	1,809	,982
	Pedagógushallgató	-2,363	2,316	,308
	Gyermekvédelmi dolgozó	3,208	2,316	,167
	Főiskolai/egyetemi hallgató	5,292	2,768	,056
	Rendvédelmi dolgozó	-2,093	2,540	,410
	Más foglalkozású	3,325	1,747	,057
	Bántalmazó szülő	3,304	2,903	,256
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	1,750	2,349	,457
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	9,106*	2,693	,001
Gyermekvédelmi dolgozó	Pedagógus	-3,250	2,010	,106
	Pedagógushallgató	-5,571*	2,476	,025
	Nevelőszülő	-3,208	2,316	,167
	Főiskolai/egyetemi hallgató	2,083	2,903	,473
	Rendvédelmi dolgozó	-5,301*	2,687	,049
	Más foglalkozású	,117	1,954	,952
	Bántalmazó szülő	,095	3,032	,975
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-1,458	2,507	,561
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	5,897*	2,831	,038
Főiskolai/egyetemi hallgató	Pedagógus	-5,333*	2,518	,035
	Pedagógushallgató	-7,655*	2,903	,009
	Nevelőszülő	-5,292	2,768	,056
	Gyermekvédelmi dolgozó	-2,083	2,903	,473
	Rendvédelmi dolgozó	-7,384*	3,085	,017
	Más foglalkozású	-1,966	2,473	,427
	Bántalmazó szülő	-1,988	3,390	,558
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-3,542	2,930	,227
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	3,814	3,212	,236
Rendvédelmi dolgozó	Pedagógus	2,051	2,265	,365
	Pedagógushallgató	-,270	2,687	,920
	Nevelőszülő	2,093	2,540	,410
	Gyermekvédelmi dolgozó	5,301*	2,687	,049
	Főiskolai/egyetemi hallgató	7,384*	3,085	,017
	Más foglalkozású	5,418*	2,215	,015
	Bántalmazó szülő	5,396	3,207	,093
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	3,843	2,715	,158
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	11,199*	3,017	,000
Más foglalkozású	Pedagógus	-3,367*	1,315	,011
	Pedagógushallgató	-5,688*	1,954	,004
	Nevelőszülő	-3,325	1,747	,057
	Gyermekvédelmi dolgozó	-,117	1,954	,952
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,966	2,473	,427
	Rendvédelmi dolgozó	-5,418*	2,215	,015
	Bántalmazó szülő	-,022	2,624	,993
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-1,575	1,993	,430
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	5,780*	2,388	,016
Bántalmazó szülő	Pedagógus	-3,345	2,666	,210
	Pedagógushallgató	-5,667	3,032	,062
	Nevelőszülő	-3,304	2,903	,256
	Gyermekvédelmi dolgozó	-,095	3,032	,975
	Főiskolai/egyetemi hallgató	1,988	3,390	,558
	Rendvédelmi dolgozó	-5,396	3,207	,093
	Más foglalkozású	,022	2,624	,993
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	-1,554	3,058	,612
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	5,802	3,329	,082
Gyermekkor.	Pedagógus	-1,792	2,048	,382

bánt. felnőtt	Pedagógushallgató	-4,113	2,507	,101
	Nevelőszülő	-1,750	2,349	,457
	Gyermekvédelmi dolgozó	1,458	2,507	,561
	Főiskolai/egyetemi hallgató	3,542	2,930	,227
	Rendvédelmi dolgozó	-3,843	2,715	,158
	Más foglalkozású	1,575	1,993	,430
	Bántalmazó szülő	1,554	3,058	,612
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	7,356*	2,858	,010
	Gyermekkor. bánt. felnőtt, öndef.	-9,147*	2,435	,000
	bánt. felnőtt, öndef.	Pedagógushallgató	-11,469*	2,831
Nevelőszülő		-9,106*	2,693	,001
Gyermekvédelmi dolgozó		-5,897*	2,831	,038
Főiskolai/egyetemi hallgató		-3,814	3,212	,236
Rendvédelmi dolgozó		-11,199*	3,017	,000
Más foglalkozású		-5,780*	2,388	,016
Bántalmazó szülő		-5,802	3,329	,082
Gyermekkor. bánt. felnőtt		-7,356*	2,858	,010

A bántalmazó szülők és a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek pontszámainak összehasonlítása a kontrollcsoport pontszámaival

Skálák	Gyermekbántalmazás általi speciális érintettség		Mean Difference	Std. Error	Sig.
Testi fenyítés	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	-16,486*	1,428	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	2,765*	,840	,001
	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	16,486*	1,428	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	19,251*	1,606	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	-2,765*	,840	,001
		Bántalmazó szülő	-19,251*	1,606	,000
Szerepvisszafordítás	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	-6,705*	,914	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	1,410*	,537	,009
	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	6,705*	,914	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	8,115*	1,028	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	-1,410*	,537	,009
		Bántalmazó szülő	-8,115*	1,028	,000
Engedelmesség	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	-8,515*	1,255	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	2,565*	,738	,001
	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	8,515*	1,255	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	11,080*	1,411	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	-2,565*	,738	,001
		Bántalmazó szülő	-11,080*	1,411	,000
Érzéketlenség	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	-6,993*	,958	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	1,109*	,563	,050
	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	6,993*	,958	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	8,102*	1,077	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	-1,109*	,563	,050
		Bántalmazó szülő	-8,102*	1,077	,000
SZNA kérdőív összpontszám	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	-39,460*	3,535	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	7,849*	2,079	,000
	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	39,460*	3,535	,000
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	47,310*	3,976	,000
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	-7,849*	2,079	,000
		Bántalmazó szülő	-47,310*	3,976	,000
Pszichoszomatikus tünetlista	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	-1,896	1,451	,192
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-6,259*	,853	,000
	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	1,896	1,451	,192
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	-4,364*	1,632	,008
	Gyermekkor. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	6,259*	,853	,000
		Bántalmazó szülő	4,364*	1,632	,008
Élettel való elégedettség	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	4,404*	1,442	,002
		Gyermekkor. bánt. felnőtt	4,997*	,848	,000

	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	-4,404*	1,442	,002
		Gyermekek. bánt. felnőtt	,593	1,622	,715
	Gyermekek. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	-4,997*	,848	,000
		Bántalmazó szülő	-,593	1,622	,715
Elutasítás anya	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	-1,859*	,878	,035
		Gyermekek. bánt. felnőtt	-7,902*	,516	,000
	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	1,859*	,878	,035
		Gyermekek. bánt. felnőtt	-6,043*	,987	,000
	Gyermekek. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	7,902*	,516	,000
		Bántalmazó szülő	6,043*	,987	,000
Tülvédés anya	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	1,202	1,174	,307
		Gyermekek. bánt. felnőtt	-1,610*	,691	,020
	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	-1,202	1,174	,307
		Gyermekek. bánt. felnőtt	-2,812*	1,321	,034
	Gyermekek. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	1,610*	,691	,020
		Bántalmazó szülő	2,812*	1,321	,034
Érzelmi melegség anya	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	1,793*	,868	,039
		Gyermekek. bánt. felnőtt	6,596*	,510	,000
	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	-1,793*	,868	,039
		Gyermekek. bánt. felnőtt	4,803*	,976	,000
	Gyermekek. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	-6,596*	,510	,000
		Bántalmazó szülő	-4,803*	,976	,000
Elutasítás apa	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	-3,271*	,968	,001
		Gyermekek. bánt. felnőtt	-6,165*	,550	,000
	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	3,271*	,968	,001
		Gyermekek. bánt. felnőtt	-2,893*	1,081	,008
	Gyermekek. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	6,165*	,550	,000
		Bántalmazó szülő	2,893*	1,081	,008
Tülvédés apa	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	-1,306	1,288	,311
		Gyermekek. bánt. felnőtt	,124	,733	,866
	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	1,306	1,288	,311
		Gyermekek. bánt. felnőtt	1,429	1,439	,321
	Gyermekek. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	-,124	,733	,866
		Bántalmazó szülő	-1,429	1,439	,321
Érzelmi melegség apa	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	1,586	1,018	,120
		Gyermekek. bánt. felnőtt	6,219*	,579	,000
	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	-1,586	1,018	,120
		Gyermekek. bánt. felnőtt	4,633*	1,137	,000
	Gyermekek. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	-6,219*	,579	,000
		Bántalmazó szülő	-4,633*	1,137	,000
Érzelmeik értékelése	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	-,152	,928	,870
		Gyermekek. bánt. felnőtt	1,047	,546	,056
	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	,152	,928	,870
		Gyermekek. bánt. felnőtt	1,199	1,044	,251
	Gyermekek. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	-1,047	,546	,056
		Bántalmazó szülő	-1,199	1,044	,251
Optimizmus és érzelmszabályozás	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	-,269	1,094	,806
		Gyermekek. bánt. felnőtt	1,476*	,643	,022
	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	,269	1,094	,806
		Gyermekek. bánt. felnőtt	1,745	1,230	,157
	Gyermekek. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	-1,476*	,643	,022
		Bántalmazó szülő	-1,745	1,230	,157
Interperszonális és intraperszonális érzelmhasznosítás	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	2,397*	1,108	,031
		Gyermekek. bánt. felnőtt	,798	,652	,221
	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	-2,397*	1,108	,031
		Gyermekek. bánt. felnőtt	-1,600	1,247	,200
	Gyermekek. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	-,798	,652	,221
		Bántalmazó szülő	1,600	1,247	,200
Vonás-érzelmi intelligencia	Kontrollcsoport	Bántalmazó szülő	1,977	2,568	,442
		Gyermekek. bánt. felnőtt	3,321*	1,510	,028
	Bántalmazó szülő	Kontrollcsoport	-1,977	2,568	,442
		Gyermekek. bánt. felnőtt	1,344	2,889	,642
	Gyermekek. bánt. felnőtt	Kontrollcsoport	-3,321*	1,510	,028
		Bántalmazó szülő	-1,344	2,889	,642

IV. sz. melléklet: Részletek a gyermekkorukban bántalmazott felnőttek blogbejegyzéseiből

„Apukám katonatiszt volt, nagyon szerették az alárendeltjei, szerintük szigorú, de igazságos volt. (...)

Ő először is mindig ütött és azután sem kérdezett...

Állítólag én voltam a kedvence... ennek ellenére időnként úgy megvert, hogy hol a kezem tört el, vagy az arccsontom, vagy az orrom, stb.

Van egy öcsém is, aki a mai napig nem tud beszállni egy liftbe, képes több emeletet is megmászni. (...) Apukánk gyakran büntetett azzal, hogy éjszaka bezárt bennünket a bérház pincéjébe, - sötét volt, hideg és hangok, zörejek, neszek... Ja, és sohasem együtt, mindig csak külön, mert így jobban félhettünk... Gyakran ébredtünk reggel arra, hogy a szőnyegporolóval vert (...)

Volt, hogy semmiségért úgy összevert, hogy amikor már a földön feküdtem, akkor is belém rúgott, ugrált rajtam... Sokszor az alattunk lévő szomszéd jött fel, ha nem hagyja abba, akkor kihívja a rendőröket. Monoklival, összevert testtel jártam/jártunk iskolába. És még én szégyelltem halálosan, nekem volt büntudatom, - állandóan hazudozni kellett, hogy most éppen mi történt velünk. A tanárok különös képen nem törődtek velem, bár egyértelműen látszott, hogy súlyosan bántalmazott gyerekek vagyunk.

Anyukám? Ő egy gyöngye asszony, leginkább talán gyöngye ember volt. Apukám Őt sosem bántotta. Ha apukánk vert, akkor csak sírt. Ő ritkán vert meg bennünket, de ha igen, akkor eltörte rajtunk a fakanalat. Rajtam 1x pl. azért, mert nehezen tanultam meg egy verset. Az öcsémen meg pl. 1x azért, mert a vadi új dzsekijét 1 cm-es darabon kiszakította. (...)

(Nő, 59 éves, 381. sorsz. résztvevő)

„(...) A másik meghatározó élményem apu alkoholproblémáival kapcsolatosan az agresszió. Mert ő agresszív volt. Az összes szomszédunk rendszeresen az ő ordibálását hallgatta, és ha ordibált, akkor még örülhettünk. Ugyanis szokása volt törni-zúzni, és anyut is nemegyszer megütötte. Valószínűleg sok verésről nem is tudok, ami éjszaka történhetett, mert én a másik szobában aludtam a mamával és a húgommal. Anyu minden este rettegett, hogy apu milyen állapotban és főként milyen hangulatban jön haza a kocsmából(...) Egy éjszaka azonban nagyon bevésődött az emlékezetembe, amikor álmomból felriadva a konyhán apu és anyu veszekedését hallottam, majd ütés hangját, és anyu sikítását. Azt kiabálta, hogy "kiütötted a szememet, megvakultam" és nagyon sírt. Akkor egy olyan ütést kapott, amitől szerencsére nem vakult meg, de felrepedt a szemöldöke, és a vér elég rendesen elöntötte, ezért hitte hirtelen azt, hogy megvakult. (...)

Szóval így telt az életünk, a kishúgom sokszor csak sírt, mert nem értette, hogy mi történik, anyu is sírt, mert nem tudta, hogy hogyan változtasson ezen a helyzeten, én pedig gyerekfejjel szintén az összeroppanás szélén állva próbáltam mindkettejükben tartani a lelket. (...)

(Nő, 27 éves, 382. sorsz. résztvevő)

„Anyám szerint egy kisfiú „nem igazi gyereke” az anyának, ennek a vélekedésnek pedig elég komoly kihatása volt az életemre és sajnos még mindig érzem az utóhatásokat.

Második fiúként érkeztem a családba, és míg a bátyámnak valamiért még „megbocsátotta” anyám, hogy fiúnak született, velem szemben (mint utólag ezt be is vallotta) az első pillanattól kezdve fenntartásai voltak. Születésemkor elsírta magát, amiért nem a kívánt végeredményt hozta a terhessége. Ezt az elégedetlenséget a későbbiekben elég keményen érezte velem. Hamar elvesztette a türelmét a legapróbb dolgok miatt is, ilyenkor fékevesztetten üvöltözött velem, de csak akkor, ha apu nem volt ott. Gyakran küldözgetett nevelési tanácsadóba (...).

Anyám elsősorban érzelmileg bántalmazott, persze akkoriban fogalmam se volt, hogy létezik ilyen kifejezés. Éreztem, hogy nagyon rossz nekem, amit anyám tesz velem, de ő büszke volt arra, hogy csak akkor jár el a keze, amikor tényleg muszáj.

A húgom szülinapjainak meg kellett adni a módját, apám egyik ismerőse még videózott is az egyik ilyen zsúron, ami akkoriban ritkaságnak számított. Néhány évre rá az én szülinapomat viszont anyám tételesen megtiltotta. Mert én azt nem érdemlem meg, rossz gyerek vagyok. (...)

11-12 éves koromra végleg elszabadult a pokol. Ekkoriban teljesen mindennapossá és megszokottá vált az ordibálás, jóformán ez maradt az egyetlen kommunikációs csatorna köztem és anyám között. És ok mindig volt rá. Nem létezett felmentő körülmény sem. Egyszer begyulladt füllel nyomtam az ágyat napok óta, anyám pedig simán felpofozott akkor is, mert hát ha a húgom azt mondta, hogy piszkálom őt, akkor az úgy is van. Csak a fizikai fájdalom volt újdonság (...)

(Férfi, 32 éves, 379. sorsz. résztvevő)

„Viszonylag jó anyagi körülmények között éltünk, apám mérnökként dolgozott. Nem ivott többet, mint a többi hasonló korú férfi, viszont nem telt el úgy nap, hogy valamiért ne ordított volna torkaszakadtából. Valamilyen ürügyet mindig talált, hogy ki bírja tombolni magát. Anyám szegény családból származott, és csak nyolc osztállyal, meg egy szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezett, őt ezért szidalmazta rendszeresen. Húgom nem volt jó tanuló, őt emiatt gyalázta állandóan. Engem, mint fiút megbecsült, látványosan kivételezett velem, de később velem is rosszul bánt, a ház körüli munkák, amit elvégeztem, sose tetszettek neki, mindig talált valami kifogást. (...) Minden nap, kivéve amikor nem ért rá, ugyanazokat a szövegeket elordította, hogy mi neki köszönhetünk mindent, és milyen jó, hogy anyámnak nem kellett soha dolgozni, hanem együtt lehetett a gyerekekkel (...)

Az ritkán volt rá jellemző, hogy verjen minket. Valamikor jó okkal tette, azt elismerem, mert, mint minden fiatal, mi is csináltunk hülyeségeket. (...)

(Férfi, 25 éves, 375. sorsz. résztvevő)

„Apám is, anyám is ivott. Anyám jobban. (...) Mikor elváltak, én 3 éves voltam, és nővéremmel együtt anyámmal maradtunk. Minden nap végig kellett nézmem, ahogy anyám a falba veri a fejét, csapkod, tör, zúz, ordítózik, minden dühét rajtunk tölt ki.

Persze minden rosszért minket okolt, legjobb esetben is csak kis kurváknak nevezett minket, és folyton intézetbe akart minket adni. Gyakran késő éjszakába nyúlóan üvöltözött egymagában, miközben én álomba sírtam magam. Volt, hogy arra ébredtem az éjszaka közepén, hogy kirepülök az ágyból, anyám rángat, pofoz és az arcomba üvöltözik. Minden áldott nap részeg volt, és rajtunk töltötte ki világbanát. Emlékszem, mindig azt mondta, hogy öngyilkos lesz miattunk, mert tönkretettük az életét. Rendszeresen megtörtént, hogy alkohalmámoros mély álomba merült, és amikor mi már órák óta nem tudtuk felébreszteni, én sírva fakadtam, mert azt hittem, megölte magát. Kicsik voltunk és nem értettünk az egészségből semmit, elhittük, hogy mi vagyunk a világ legundorítóbb, legbutább és legkevésbé szeretetreméltó gyerekei.

Apámék azt mondták, hogy anyu nagyon beteg, és én akkori, gyerek fejemmel nagyon sajnáltam anyut, és rettegetem, hogy halálos beteg, hiszen sokszor láttam tántorogni, meg az ágy mellett a földön feküdni, ami ugye nem megszokott dolog, tehát biztos nagy a baj. (...) Egész gyerekkoromban végig éheztem és lyukas ruhákban jártam, ami miatt mindig csúfolódás tárgyát képeztem az iskolában, ezért túlérzékeny és visszahúzódó lettem. (...)”

(Nő, 35 éves, 385. sorsz. résztvevő)